

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

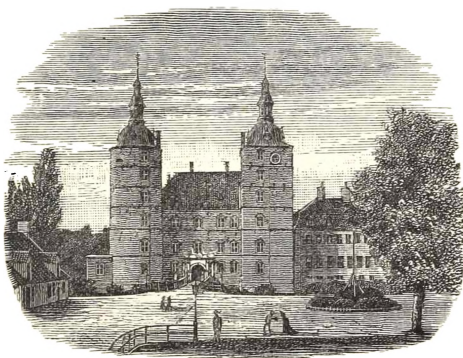
Vallo og Omegn.

En historisk Skildring

ved

Anders Petersen,

Lærer i Valloby.

Kjøbenhavn.

I Kommission hos C. E. C. Gad.

Trykt hos Nielsen & Lybich.

1877.

F o r o r d.

Ligesaa min Barndom af har jeg altid følt baade Lyst og Trang til at kjende min Fødeegns Historie og de Personer, som have levet der. Da jeg i en modnere Alder kom til at bo nær det gamle be- kjendte Ballø og daglig færdedes mellem de historiske, tavse og dog saa talende Minder, forundrede det mig, at denne Borg og øvrige Gaarde i Herredet samt disses Ejere ikke havde været iklædt i et sær- ligt Skrift.

Uagtet jeg ingenlunde var blind for Banfeligheden ved at tage fat paa en saadan Beskrivelse, og skjønt jeg villig indrømmer, at mine egne Kræfter kun vare ringe, ligesom jeg ikke vilde have let ved at skaffe Midler tilveje til Udgivelsen, vovede jeg dog af Kjærlighed til Sagen at begynde paa Udarbejdelsen af et saadant Vært.

Det Foreliggende er Udbyttet af lang Tids Sagen og Forskning, og har lidt efter lidt formet sig til et, om end ufuldkommen Hele.

Skjønt Henvisningerne løbe betydeligt op, vilde deres Tal dog være bleven langt større, saafremt Kilden hvert Sted skulde have været anført.

I de offentlige Bibliotheker og de Arkiver, hvortil jeg har havt Udgang, særlig „det kongelige Schejnte-Arkiv“ og „det oldnordiske Museums Arkiv“, har jeg mødt den største Forekommenhed. Ogsaa fra forskjellige andre Sider har der været vist mig stor Velvillie ved at meddele mig Oplysninger og yde mig Hjælp ved Arbejdets Gjen- nemsyn. For alt hvad der i saa Henseende er kommet mig til gode, benytter jeg Lejligheden til her at udtale min forbindtligste Tak og Erkjendtlighed.

I den Tro, at dog enkelte af disse Optegnelser kunde have mere end blot lokal Interesse, har jeg vovet at overgive dette lille Skrift til Offentligheden, og haaber jeg, at det maa finde en velvillig Mod- tagelse.

Balløby, 22. December 1877.

Forfatteren.

Indhold.

Indledning.....	Side 1.
Ballø, 7. Bo Falk, 20. Eskild Falk, 22. Jens Falk, 24. Oluf Kjelsen Thott, 27. Dronning Dorothea, 36. Niels Eriksen Rosen- krantz, 39. Birgitte Olufsdatter Thott, 39. Oluf Rosenkrantz, 42. Døster-Ballø, 57. Peder Bille og Birgitte Rosenkrantz, 57. Oluf Bille, 63. Holger Rosenkrantz, 65. Ellen Marsvin, 69. Grev Baldemar Christian, 73. Kirsten Munk, 78. Vester-Ballø, 82. Sten Rosenparre, 82. Peder Dye, 85. Mette Rosenkrantz, 93. Oluf Rosenparre, 97. — Christen Steel Albertsen, 104. Otto Steel, 120. Christen Steel Ottesen, 126. Christian Siegfred v. Pleszen, 129. Kong Frederik IV, 132. Anna Sophie Revent- lov, 144. Sophie Magdalene, 156. Caroline Mathilde, 164. Juliane Marie, 168. Marie Sophie Frederikke, 169. Arveprinsesse Caroline, 171. Abbedisser og Defanesser, 178. Provisorer og Kuratorer, 181.	
Lidemarkgaard, 189. Peder Godste, 190. Mogens Godste, 193. Taagerødgaard, 198. Claus Rosengaard, 198. Hartvig Høden, 199. Jens Bille, 201. Sivert Bedt, 202. Hans Mortensen, 203. Jonstrup, 205. Emmite Sparre, 207. Niels Trølle, 209. Herluffstrup, 221. Christoffer Rosengaard, 221. Niels Henriksen Krenfeld, 223.	
Juelund, 230. Jens Juel, 231. Hans Benzon, 236. Niels Fofø, 238. Anna Sophie Schack, 238. Knud Bille Ludvig Anton Grev Brodenhus-Schack, 240.	
Spanager, 241. Mads Eriksen Bolle, 242. Erik Madsens Bolle, 244. Christian Carl Gabel, 247.	
Lellingegaard, 252. Corfits Ulfeld, 253. Leonora Christina, 260. Hans Muijfen, 263. Casper Schøller, 266.	
Sognebeskrivelser. Balløby, 271. Taarnby, 302. Haarlev, 304. Himlingeje, 312. Enderlev, 315. Braabj, 320. Herfølge, 322. Sædder, 335. Lellinge, 336. Lidemark, 340. Bieverstov, 345. Vollerlev, 348. Gjørlev, 354.	
Personfortegnelse, 358. Bevissteder og Anmærkninger, 369. Register, 375.	

Herredsinddelingen er uden Tvivl den ældste Landsinddeling i Danmark og gaar tilbage til Oldtiden. Navnet Herred ubledes af det islandske her (hundrede), hvoraf kom hérad, Herred, og tyder saaledes hen paa en Forening af et vist Antal (100 eller rettere 120, et „Storhundrede“) Familier, der sluttede sig sammen til fælles Religionsøvelse, Retsjufferhed og Forsvar. Ethvert Herred indeholdt oprindeligt lige mange (120) Boel eller Fordejendomme, som ved den tiltagende Befolkning naturligvis snart deltes i flere; det havde allerede fra Oldtiden af sit eget Rettergangsting (maasse oprindeligt tillige Offersted) og Herredsinddelingen dannede Grundlaget for Fordelingen af Ledingsbyrden, det vil sige Forpligtelsen til at stille Mandstak til Krigstjeneste. — Omfanget af Herredet bestemtes rimeligvis ved naturlige Grænser, og disse have uden Tvivl i det væsentlige vedligeholdt sig til vore Dage. Herredet havde sin særskilte Foged og Skriver og udgjorde en Enhed med Hensyn til Skatteforhold, Bøje og Broer.

Indtil den nuværende Amtsinddeling fastfattedes ved Reskript af 4. Septbr. 1793, var Bjeverskov Herred en Del af Tryggevalde Amt. Om dette Navn mindedes man indtil den seneste Tid ved Benævnelsen „Tryggevalde Amtstue“, hvilken dog ikke var paa Herregaarden Tryggevalde, men i Rjøge. Herfra blev den til ikke liden Ulempe for

Beboerne i Herredet ved Lov af 12. Decbr. 1860 forflyttet til Rønnede og henlagt under Bordingborg Amtstuedistrikt.

Herredet har faaet sit Navn efter Kirkebyen Bjevverskov, der ligger i den nordvestlige Del af det. Navnet er til forskjellige Tider skrevet forskjelligt, saaledes i Kong Valdemars Fordebog omtr. 1250 Bhuærscog, Bhuærskov og Biafræscog, ved 1590 Bieffuerfkouff og i forrige Aarhundrede almindelig Bieffverskov, hvilket endnu findes paa flere Kort. Muligt burde Navnet skrives Bjæverskov eller Bæverskov, da det synes at have sin Oprindelse fra Bæverne, som tidligere fandtes her i Landet.

Herredet er meget skovrigt og kan henregnes til Landets mest skovbevogede Egne. Af de 37,057 Tønder Land, Herredet indeholder, er 5345 Tønder anført som Freds¹⁾), hvoraf igjen Vallø Stifts Skove udgjøre 5168 Tønder Land²⁾. — I Middelalderen — fortælles der — var der endnu langt mere Skov, som paa flere Steder skal have været næsten uigennemtrængelig. Sandsynligvis er det mere end 2 a 300 Aar, siden de den Gang saa tætte Skove faldt for Øgen.

Herredet grænser mod Nord til Ramsø Herred, hvorfra det er skilt ved Rjøge Aa. Denne løber i østlig Retning fra Humleore Skov forbi Rejnemark, Spanager, Lellinge til Rjøge, hvor den gaar syd for Byen og udmunder i Rjøge Havn. Langs den modsatte Side af Aaløbet gaar et ejendommeligt Bakkestrøg, den saakaldte „Aas“, der strækker sig fra Gammel = Rjøgegaard forbi Gammel = Lellinge hen imod Ringsted. De mærkeligste Højdepunkter ere „Glentehøj“ ved Lellingegaard og „Bittenbergbakken“ ved Spanager, hvorfra havez en vid Udsigt. Man kan saaledes se Korset paa Frue Kirke og Spiret paa Frelsers Taarn i Kjøbenhavn.

Sagnet beretter, at man i gamle Dage kunde fra Fjorden ved Rjøge igjennem Aaer og Søer sejle lige op til Egnen ved Ringsted³⁾.

Mod Øst danner Østersøen eller Kjøge Bugt Grænsen paa en Strækning af over en halv Mil, omtrent til Brambrøen — 1540 kaldet „Brambroff“ — og derfra indtil Tryggevælde er Slufesteraa, Pramaa, Stevnsaa eller Tryggevældeaa Grænseskjælet. — Mod Syd og Vest er der ingen naturlige Grænser, kun Sognekjæl; mod Syd støder det op til Fage Herred, mod Vest til Ringsted Herred.

Efter et gammelt Sagn skal Tryggevælde Na, der mærkelig nok har alle de foran anførte Navne, tidligere have været et betydeligt Vandløb. Den var den Gang mellem Kjøge og Bræsto Bugter fejlsbar for fladbundede Skibe, og man behøvede iffe, saaledes som nu, at gaa udenom Stevns Klint. Hvor langt dette ligger tilbage i Tiden, vides iffe, men indtil Begyndelsen af det attende Aarhundrede skal Forbindelsen dog have bestaaet som et sammenhængende, om end lille Løb. Ved den Tid blev den imidlertid overfæaren, omtrent ved Smerup, saa at der blev et mindre sydligt og et større nordligt Aaløb⁴). (Enhver, der var Djensvidne til Stormfloden og Højvandet den 13. November 1872, kunde faa Syn for Sagn for Sandsynligheden af, at Aaløbet imod Nord for Aarhundreder siden kan have været en fejlsbar Strøm for mindre Skibe; saalangt Djet kunde naa, var der nemlig Vand paa omtrent en halv Fjerdingvejs Brede.) — Om Benderne paa deres fladbundede Skibe have benyttet sig af dette Vandløb til at gjøre Indfald i den sydlige Del af Sjælland, kan vel iffe bestemt paavises, men Sage beretter: „at de hærgede de danske Kyster paa en saadan Maade, at det sydlige og østlige Sjælland var ganske udhyret og folketomt“⁵). Derimod er det højest rimeligt, at Vandløbet tidligere, ved vor Tidsregnings Begyndelse, maaske i nogle Aarhundreder baade før og efter, har været benyttet af de sydlige Landes Folkelag, som paa den Tid maa have staaet i Handelsforbindelse med Danmark.

Dette slutte vi af, at der paa begge Sider af Aaløbet i de sidste fyrgethve Aar er gjort mærkelige og for Kjendskabet til Oldtiden meget interessante Fund af romerske og halvromerske Oldsager, dels ved Himlingøje og Balløby i Bjeverskov Herred, og dels ved Strøby og Barpelev i Stevns Herred.

Langs med Aaløbet strækker sig endnu paa begge Sider en bred Mose, hvori der flere Steder er Lørvesfjær. Denne Mose — tildeels Eng — fortælles der, skal for Aarhundreder siden have været bevoget med et frodigt Krat af Pæl og Elle, der nu ere aldeles borthuggede, men hvoraf der dog hist og her er enkelte Spor at finde.

Herredets Fladeindhold udgjør ca. $3\frac{3}{4}$ Kvadratmile. Længden fra Vst til Vest er $2\frac{1}{4}$ Mil og Bredden fra Nord til Syd 2 Mil. Befolkningen er omtrent 2460 Mennesker paa Kvadratmilen. Efter Folketællingen 1. Febr. 1870 fandtes her ialt 9730 Personer; i 1801 derimod kun 6059. Tilvæksten har altsaa i de 69 Aar været 3671, eller ikke saa lidt over en Trediedel af det nuværende Indbyggertal.

Hartkornet udgjør tilsammen med et rundt Tal 3150 Tdr. Ager og Eng samt 310 Tdr. Skov og Mølleskylb.⁶⁾ Der findes af større og mindre Bøndergaarde, Boelsteder og Parceller 424, samt 527 Huse med og 431 Huse uden Jord; men disses Antal voxer Aar for Aar, efterat den største Del af Gaardene og en ikke ringe Del Huse ere overgaaede fra Livs- til Arvesætte. Ved Begyndelsen af dette Aarhundrede anføres, at der i Herredet var 44 Landsbyer, 359 Bøndergaarde, 29 Boelsteder, 252 Huse samt 5 Herre- eller Hovedgaarde.⁷⁾

For Tiden findes i Herredet selv ogsaa 5 Hovedgaarde, nemlig: Vallo i Balløby Sogn, Billesborg og Gundersup i Herfølge Sogn, Ny-Vellingegaard i Vellinge Sogn — alle henhørende under Vallo Stift — og Suel-

lund i Bøllerslev Sogn — under Giesegaards Stamhus —; men desuden kunne, skjønt Bygningerne ere beliggende i Ramsø Herred, baade Gammel-Vellingegaard (under Ballø Stift) og Spanager (under Giesegaards Stamhus) henregnes til dette Herred, da de begge have en stor Del Jorder og Jordegods liggende i det. Den førstnævnte hører til Vellinge Sogn og den sidstnævnte til Giby Sogn. Af ældre, nu forsvundne Herresæder har der været to i Lidemark Sogn, Lidemarkgaard og Taagerødgaard. I Bøllerslev Sogn fandtes de to Gaarde Herlufstrup og Jonstrup, hvoraf Suelund blev dannet. Desuden kunne anføres, i Himlingøje Sogn Grubberholm, i Herfølge Sogn Søllerupgaard, i Sædder Sogn Naaris og i Haarlev Sogn i Lille Vinde samt i Bjeverskov Sogn ogsaa hvert Sted en Herregaard; men om disse sidstnævnte 5 Herresæder eller deres Ejere har man ingen videre Efterretninger. — I Herredet findes ialt 13 Kirkesogne foruden Ballø Stifts Sogn, som vel har sin egen Præst og Kirke, men dog i kommunal Henseende henhører under Balløby Sogn.

Saa vel ved Hovedlandevejen fra Kjøbenhavn til Vordingborg som ved den sydsjællandske Jernbane er Herredet delt i omtrent to lige Dele, en østlig og en vestlig Del. Kommer den projecterede Jernbane til Storehedinge og Faxe i Stand, vil den østlige Del atter blive delt i omtrent to lige Dele og faa to Stationer, ved Ballø og Haarlev, medens der nu ikke er nogen Jernbanestation i Herredet.

Jorderne ere overalt muldrike, men med afvejlende Blanding af Sand og Leer, dog overalt stiftede til at frembringe al Slags Sæd, og kunne i Almindelighed kaldes gode. Paa saa Undtagelser nær ere de side eller jevnside, og kun henimod Tryggevældeaa hæver Landet sig lidt og bliver noget mere bakket.

Om de i Herredet forekommende Stednavne og deres Oprindelse kunne følgende Bemærkninger anses tilstrækkelige. Den hyppigst forekommende Endelse er *rup*, *drup* eller *trup*, der betyder en *Torp*. Oprindeligt skal det have været ensbetydende med *Talordet Tre*, men er senere anvendt om en mindre *Landsby*, sædvanlig en *Samling af Afbyggersteder paa Adelbyens — Hovedbyens — Grund*^o). Dette passer ogsaa her; thi iblandt de 14 *Bynavne* i Herredet, der har denne Endelse, findes ikke en *By*, som er *Kirkeby*. Endelsen *lev* eller *løv* forekommer ved fire *Kirkebyer*. Den kommer formentlig af *leve*, *leifd*, *Efterladenskab*, *Arvegods*. Andre har villet udlede Endelsen af *hlow*, der i det *angelsachsiske* betyder en *Høj* eller et *Stykke Land*, som hæver sig jævnt i *Bejret*. *Mark* betyder ganske vist et *Stykke Jord*, men ikke oprindeligt som nu et *dyrket Stykke Land*; enten findes her uforandret det *oldnordiske Ord mark*, det er *Markte*, og saa maa det forklares som et *Jordstykke*, der er *mærket* at tilhøre et bestemt *Sted* eller en bestemt *Person*, — eller det ligeledes *ældgamle Ord mörk*, hvorved forstås en med *Skov* begroet *Strækning*. Endelsen *inge* betyder *Enge* eller *Marker*.

I hvert Herred fandtes der i tidligere Tid et *Domhus* eller *Thingsted*, som skulde være ved *Kirken* og ikke ude paa *Marken*, da det var befalet, at „alle Dommere bør hver Dag høre *Messe*, førend de sætte dem til at høre *Sager*.“ For *Bjeverstov Herred* var *Domhuset* paa *Christian II's Tid* tæt „ved *Kirken*“ i *Bjeverstov By*^o), rimeligvis i den *ældgamle Bygning* nord for *Kirken*, der senere er benyttet til *Skole*, og paa hvilken man har troet at kunne læse *Årstallet 1369*(!).

Wallø.

Dette Herrefæde — nu et adeligt Frokenkloster — er en af Landets ældste bekjendte Herregaarde, og var rimeligvis Hovedgaard i det trettende Aarhundrede. Det ligger knap 1 Mil fra Njøge i syblik Retning.

Navnets Oprindelse kjendes ikke. I den ældste Tid, hvorfra man har skriftlige Efterretninger derom, det 14de Aarhundrede, skrives det „Waleuæ“ og „Wallewæ“, senere „Walløf“ eller „Walløffue“. Forklaringen til dets Fremkomst er forskjellig, idet nogle anføre, at det kommer af Wal, liggende i Dalen, medens andre bemærke, at Navnet betyder valhøve, Valhøje, Valens eller de faldnes Høje¹⁰). Dette sidste turde dog muligt være lidt tvivlsomt, efter som Wallø virkelig er bygget i en Dal.

Af hvem det ældste Wallø var opført eller hvorledes det faae ud, lader sig ikke afgjøre. Derimod kan det med temmelig stor Sikkerhed antages, at den ældre Gaard har ligget paa samme Sted som nu, og ikke, som mange andre ældgamle Herrefæder, er flyttet fra et andet Sted til sit nuværende. Dette fremgaar af de ældgamle Grave, der for en stor Del endnu ere til, samt af de Spor, der paa selve Stedet ere fundne af de ældste Bygninger. Saaledes blev der ved Gravning i Wallø Slotsgaard for 15—16 Aar siden, i Hjørnet tilvenstre tæt indensfor Porten, omtrent en Alen under den nuværende Brolægning, fundet en gammel Kjælberhvælving, 2 a 3 Alen høj, med faste Mure af røde Munkesten og kjendeligt Gulv. Denne Hvælving forfattes ind under Slottets Vestside, og lignende fandtes over hele Gaarden ved en Brøndboring og Brolægning der. Udensfor den nordre Fløj er ogsaa fundet Spor af en ældre Kampestens Hvælving — alt upaatvivlelig Levninger af det ældste Wallø.

At Ballø har været et af de stærkt befæstede Adelsflotte i den sydlige Del af Sjælland, maaske anlagt til Forsvar mod Vendernes fjendtlige Skarer, der hærgede Egnen, synes umiskjendeligt¹¹). Tæt ved Bygningerne har der været en indre Grav, som endnu findes der, og i en Afstand af 120 a 130 Alen træffer man endnu Dele og Spor af en ydre Grav, der tilbøds er afbrudt ved Dæmninger og Opfyldninger mod Vest og Nord. Hvorvidt der mellem disse Grave har været Volde, enkelte eller dobbelte, maaske ogsaa en Ringmur, er ikke godt at afgjøre, men kan vel nok forudfattes saavel her som andre Steder at have hørt til Fæstningsværkerne. Paa Borgen maa der have været et Taarn¹²).

Efter de forefundne Levninger maa det formodes, at den gamle Borg har været bygget af de ældste røde Mursten, som man allerede byggede med i Baldemar den Stores Tid, med kolossale Kjælberhvælvinger, maaske ligesom flere andre Steder hvilende paa brede Piller. Muligt har der ogsaa over den indre Grav været en Vindebro, skjøndt det ikke kan paavises, eftersom det ikke vides, at der er fundet Levninger deraf, som Grundpæle eller deslige.

Efter Hr. Oluf Rosenkrantz's Død (1545) blev det ældre Ballø tilligemed dets Grunde, Huse og Forder samt Bygninger og andet tilliggende Gods og Ejendom saaledes stiftet imellem hans tvende ældste Døtre, at Mette til sin Lod fik det Hus og den Grund, der vendte imod Syd, Vest og Nord, hvor Slottet nu staar, og Birgitte den Plads med Grund og Huse, der vendte mod Syd, Øst og Nord, hvor Stiftet nu staar¹³). Den vestre Del af disse ældre Bygninger blev nedreven, da Fru Mette Rosenkrantz i Aarene omtrent fra 1566—1586 af ny opførte „over grønne Skove højt i Sky med Taarn og rødeste Fløje“ det nuværende Ballø Slot, -d. e. den Del, der

vender imod Syd, eller begge Taarnene med Fløjen imellem. Derimod blev den østre Del af disse ældre Bygninger staaende til Beboelse for Fru Birgitte Rosenkrantz (forfaavidt hun boede der), hvilket sees deraf, at der under 9 Februar 1568 mellem Peder Dye og Peder Wille blev indgaaet en Kontrakt, hvori de vedtog, „at det Skillerum over Gaarden og ind i Huset skal bygges og opmures af Grunden paa begge deres Bekostning, efterdi det er dem begge til Gavn og Gode“¹⁴). Disse gamle Bygninger til Øster = Vallø forbleve rimeligvis uforandrede endnu et hundrede Aar efter Slottets Opsørelse til Beboelse for dets Ejere, og ere vel først blevne nedrevne, da Skælerne bleve Ejere af det samlede Vallø, men noget bestemt derom vides ikke. Samme Aar som Fru Mette Rosenkrantz døde (1588), kom det til en Trætte imellem hendes Søn, Oluf Rosensparre, og hendes Søster, Birgitte, angaaende den ny Bygning og det firkantede Taarns Højde, der var hende til stor Trængsel og Skade med Hensyn til hendes smaa Bygninger. Fru Birgitte udvirkede en kongelig Befaling til sex gode Mænd, Peder Munk til Estvadgaard, Sorgen Rosenkrantz til Rosenholm, Hak Alfstand til Hættebjerg, Arild Hvitfeld til Oddersbjerg, Oluf Daa til Ravnstrup og Erik Lange til Engelsholm, at de efter forudgaaet lovlig Stævning skulde indfinde sig paa Vallø den 22. August 1588 for at høre deres — Fru Birgittes og Oluf Rosensparres — Besvælinger over hinanden og dømme dem imellem. Striden drejede sig fornemlig om, at de store ny Bygninger, særlig Galleri og Mantelmur, som maa have staaet midt i Slotsgaarden, hindrede Solen, Luften og Dagen „at komme til Fru Birgittes Hus og Bygninger“. Klagemaalene gif ud paa, at den ny Bygning tilligemed det „ene høje Taarn var Skyld i, at fem af hendes — Fru Birgittes — bedste Kamre hjemsogetes af Røg, eftersom Skorstene ikke kunde trække. Muren og Galleriet holdt desuden Solen ude fra

hendes Gaard den halve Dag, da Muren var meget højere, end salig Peder Oxe og Peder Bille for tyve Aar siden havde aftalt, at den skulde være. Skillerummet var bygget paa deres fælles Beføstning. Siden Galleriet og Bindeltrappen vare paabegyndte, havde Muren revnet.“ — Fru Birgitte udtalte, at efterdi det var et Søskendeskifte, maatte den ene Søster ikke bygge til den andens Skade. Dertil svarede Oluf Rosensparre, „at denne Mur havde været bygget, inden Gud kaldte hans salig Moder; alle Ejendomme vare jo skiftede, og dette Taarn var bygget paa den Grund, der havde tilfaldet hans Moder, hvisaarsag han tænkte, at det ikke kunde forbydes hende at bygge paa sine Enemærker, saa højt som hun vilde befoste. Ligeledes var Galleriet bygget paa hans Moders Grund op til Mantelmuren imellem begge Gaarde, for at der under dette Galleri kunde have Indgang fra det ene Hus til det andet. Muren under Galleriet maatte kunne styrke den fælles Mantelmur og kunde hverken være sidstnævnte Mur eller Fru Birgittes Hus til Skade i nogen Maade“.

„Med Forliget afgjordes det, at Fru Birgitte ikke skulde anke over det store Taarn, men dersom hun fandt sligt uundværligt, var hendes Søstersøn villig til at lade hende faa et Muranker igjennem hans Mur, om hun derved kunde forbedre sine Skorstene; dog maatte dette gøres uden Skade for hans Gavl og Mur. — Galleriet lovede han ikke yderligere at forhøje med Mur eller Tag; men hvad der endnu stod tilbage at gøre, kunde han fuldføre. Den Skade, Fru Birgitte mulig havde lidt paa Hus og Mur, skulde Oluf Rosensparre paa sin Beføstning lade istandsætte. Hvis hans Møster derved fik nogen ny Skade paa sin Mur og Bygning, skulde fire af deres fælles Venner afgjøre denne Sag. Bindeltrappen skulde han ikke lade gøre saa høj, at den kunde hindre hendes Skorstene i at trække. — Til Minde om

denne Trætte lod Oluf Rosenparre¹⁵⁾ indfætte en Sten i Muren, hvori hans og hans Frues Baaben vare udhuggede og derimellem de Ord: „Forlad Unaade og overgiv Hastighed, fortørn dig ikke, saa at du gjør ilde. Ps. 37, 8.“

Balls Slots smukke og anseelige Bygning er bekjendt fra flere forskjellige Billedværker baade fra ældre og nyere Tid.

Over den indre Grav til Slottet er en kostbar Bro, 40 Alen lang, hvilende paa fem brede Hvalvinger. Paa Jodstykkeerne derimellem staar paa hver Side 3 store i Sten udhugne Løver, hver med sit Skjold i Kloerne. Det første Par tilhøjre og venstre for den udenfra kommende har Rosenfrankernes og Langernes — Munkernes —, det andet Par Suellernes og Thotternes, og det tredie Par med dobbelte Skjolde Suellernes-Haffernes, Gyldestjernerens-Præsenterens Baabener.

Af de to imponerende sex Etager høje Taarne er det vestre Taarn rundt, det østre firkantet. De have en Højde fra Grunden til Murkronen af 47 Alen, Spirene ere 30 og Fløjene 8 Alen, tilfammen 85 Alen eller 170 Fod. Det runde Taarn, der er forsynet med Skjudehuller i øverste Etage, holder 18 Alen, det firkantede derimod 30 Alen i Gjennemsnit. I den mellemliggende 3 Etagers Bygning findes en særdeles smuk Indkjørselsport, der er rigt forsynet med Sandstensprydelser. Ovenover findes Rosenfrankernes Baaben mellem Rosenparvernes og Dvernes (Fru Mette Rosenfrank's og hendes to Mænds) og derunder: AÑO 1581*).

*) Naar man ret med Estertanke betragter Mette Rosenfrank's anseelige og kostbare Bygningsværk, som tilvisse har gjort og vil gjøre hendes Navn og Minde berømmeligt i Fortid, Nutid og Fremtid, paatrænger den Tanke sig af sig selv, at hendes Bygning dog i symmetrisk Henseende er ufuldført. Den vilde først have været fuldstændig, naar Søsteren, Fru Birgitte, som Ejer af Øster-Balls havde opført en tilsvarende Fløj med Indkjørselsport tilhøjre for det firkantede Taarn, samt et tilsvarende

Paa den modsatte Side af Porten ind mod Slotsgaarden findes, ligeledes mellem Sandstensforfiringer, en sort Marmortablet med en smuk udhugget Indskrift med forgyldte Bogstaver. Der er ialt tyve Linier af følgende Indhold:

ICKE OS HERKE * ICKE OS * MEN GIF DIT NAFN ÆRE *
 FOR * DIN * NADE * OC * SANDHED * PSAL. CXV,
 UDI * NAFN GVD * FADERS * SØNS * OC * TEND
 HELLIG AANDT * HAFVIR * IEG * METTE ROSE-
 NKRANDTZ TIL WALLØE * SALIG * HER OLVF ROSE-
 NKRANDTZIS * DAATIR * TIL * WALØE
 ANNO * 15 . . BEGØNDT * ATT * BØGE *
 TETTE * STORE * HVSS * MED * THISSE *
 TOW * STORE * TORNE * HER * PAA * WAL-
 LØE * OC * HAFVIR * IEG * AFF GVDTZ NA-
 DE * GVD * WERE * THERFOR * LOEFVIT * Y * EVI-
 GHED * FANGITT * THED * WNDER * SPER *
 OCH * TAG * 1586 * GVD * ALLERME-
 CTIGSTE * GIFFVE * NV * NAADELIGNN
 SIN * AAND * OCH * NAADE TIL * AT TET MAA *
 WERE * FAST OCH * BESTANDIGT * OPSAT *
 OCH BØGIT * TEND HELLIG TREFOLDI-
 GHEDT * TILL * LOFF * PRYS * ÆRE * OCH * TACK-
 SYGELSE * MEG * MYN * BØRN OCH * WORIS * EFFTERKOMEN-
 DIS * ARFFVINGER * TIL * GAFFVEN OG GODE * AMEN.

Thura siger i „danske Vitruvius“ II., hvor han meddeler denne Indskrift: „Marstallet, naar Slottet er begyndt at bygges, er af Velde udslidt og ukjendeligt, men efter Skjønsmhed skal det være 1575.“ — Der har imidlertid aldrig været anbragt noget Marstal, saa det er ikke rigtigt, at

rundt Taarn mod Vst. At det muligt ogsaa kan have været Planen, at begge Søstre som Ejere af Herresædet skulde have opført lignende Hovedbygning for hver sin Del — kan vel nu ikke godt afgjøres; men en eller anden ukjendt Marsag kan let have forhindret, at Fru Birgitte kunde eller vilde bygge paa Walløe, hvorimod hun byggede til Walløby Kirke.

det er udfaldt. Pladsen til de to sidste Tal er ophøjet, ligesom de udhugne Bogstaver. Mesteren har altsaa ikke vidst, naar Bygningen blev begyndt. Rimeligvis er den allerede paabegyndt omtrent 1566 i Mette Rosenkrantz's første Enkestand.

Paa Rosensparre fuldførte Moderens Bygning, som ikke var ganske færdig ved hendes Død. Det vestre Fløj — 60 Alen lang — med de saakaldte kongelige Værelser sthldes derimod Skelerne, upaatvibelig Christen Steel den ældre og Otto Steel. Ialtfald have de udført større Byggearbejder paa Ballø, saa det maa sikkert være Sidesløjen mod Vest, de opførte.

Efterat Kong Frederik IV var bleven Ejer — eller muligt først efter at have stænknet Ballø til Anna Sophie Reventlov — blev den nordre Fløj med Ridder salen og Kirken opført. Ligesom Bygningens Ydre bærer umiskjendelige Spor af at være yngre end den sydlige og den vestlige Fløj, saaledes bekræftes dette ogsaa af Balløby Sogns ældre Kirkebog, hvor det hedder om Kirkens Indvielse Septuagesima Søndag 1723, at den er indrettet „i den ny opbygte nordre Længde paa Ballø.“ — At der i Anna Sophies Besiddelsestid er foretaget større Byggearbejder paa Ballø, fremgaar af et Dokument i Gehejmearkivet, hvorefter der til Bygninger, sikkert paa Ballø, fra 1721—23 er betalt imellem 11 a 12000 Rd.¹⁶⁾, — men dette er formentlig kun en Del af de Summer, Kongen forbrugte til Bygninger dersteds.

I den ældste Fløjs nederste Etage ere Værelserne hvælvede og under alle Fløjene findes hvælvede Kjældere.

Kort Tid efter at Dronning Sophie Magdalene var kommen i Besiddelse af Ballø, blev den østre Fløj, den saakaldte Stiftsbygning opført ved Generalbygmester Laurids de Thura (født 1706, død 1759), der ogsaa byggede Hørsholm Slot og Eremitagen. Oprindelig var denne Bygning

paa een Etage med en ottekantet Pavillonbygning i Midten¹⁷), men der er senere føjet en Etage til. Bygningen er ret smuk, men da den er opført i en fra de andre Bygninger afvigende Stil, er den dog ikke til Bryd for sine Omgivelser. Ind mod Gaarden sees i Midten Dronning Sophie Magdalenes Brystbillede med Krone paa Hovedet og derunder Værkstallet 1733, formentlig det Aar, Bygningen opførtes. Paa hver Side af Billedet findes to Medailloner med lignende Fremstillinger og Indskrifter som de i Anledning af Stiftets Oprettelse prægede Medailler. Tidligere fandtes desuden to siddende Figurer, paa højre Side en Engel med en opslaaet Bog og til venstre en Figur med et Overflødighedshorn¹⁸).

Slotsgaarden er en rummelig firkantet Plads paa 50 Alens Længde og 45 Alens Brede.

I Slutningen af forrige Aarhundrede nedblæste Spiret paa det runde Taarn. For Nemheds Skyld ombyttede man det med et spidst Kobbertag, der endte i en Sandstens Skorsten, hvilket vansjrede Taarnets Udseende. Dette Tag, saavel som det oprindelige Spir paa det firkanterede Taarn, blev paa Grund af Tommerværkets daarlige Veffaffenhed i Aarene 1863—66 ombyttede med tvende ensartede, kobbertækte Spir, hver med Kuppel forneden, hvorved Taarnene igjen fik deres oprindelige Udseende. — Hovedbygningen, opført af røde Munkesten, var vel ogsaa i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede bleven overfaldet ligesaa vel som Stiftsbygningen, men ved den af Stiftsbygmesteren, Hr. Kammerraad Johan Theodor Zeltner, i de fornævnte Aar ledede Restauration ere saavel de røde Sten paa den ældre Bygning som de gule Sten paa Stiftsbygningen atter bleve bragte frem for Dagens Lys. Dette har bidraget til at fremhæve Bygningsstilens ejendommelige Præg betydeligt. Den ældste Del af Bygningerne er desuden udbvendig overalt besat med

Sandstens Forsiringer (Portrætter), som kun mangle ud imod Haven paa den sidst opførte nordre Fløj. — I den nævnte Fløj, ovenover Kirken, findes den smukke Ridderisal, noget over 30 Alen lang og 19 Alen bred. Det vestlige Fløj indeholder de saakaldte „kongelige Værelser“. Saavel i Ridderisalen som i Værelserne findes særdeles smukke, med Prospekter samt Ravnetræ i Gips prydede Loftet. Desuden findes i Ridderisalen, i de kongelige Værelser samt i en Gang ved Siden af dem i det hele 57 Malerier, tildels Portrætter af de oldenborgske Konger fra Christian IV til Frederik VI og deres Dronninger (dog ikke Christian VII og Dronning), af andre fyrstelige Personer, af Stiftets Abbedisser, nogle af de første Dekanesser og Stiftsdamer med flere, deriblandt Peder Dye. Enkelte af disse Malerier ere af Kunstneren Jens Suel (født 1745, død 1802).

Vest og Nord for Slottet findes en smuk og velvedligeholdt Have af omtrent 30 Tønder Lands Størrelse, anlagt tildels i gammel fransk Stil med stive Alleer. Træerne i disse ere vel mindst et Par hundrede Aar gamle og maaske skriver Anlæggelsen sig fra Peder Dyrs Tid. Udfor den vestre Fløj findes et smukt engelsk Anlæg og i Baggrunden er i den senere Tid opført en net Pavillon. Omtrent i Midten af denne Have findes en opkastet Høj, hvorpaa den sidstafdøde Kurators Mindesmærke, bekostet af Stiftets Embedsmænd og Godssets Beboere, vil blive opstillet. — Nord for denne Have findes en fortræffelig Dyrehave.

I sydvestlig Retning for Slottet ligger en smuk Blomster- og Kjøkkenhave paa omtrent 10 Tdr. Land, hvilken er gennemskaaen af flere Kanaler og i de senere Aar udvidet en Del. Her findes et rigt forsynet Blomsterhus med flere Tusinde Planter og Blomster, en Vin- og en Færskens Kasse samt forskjellige Drivbænke.

Øst for Vallø ligger to Søer eller Damme med Fersk-

vandsfist, ved Navn „store og lille Billesøer“. Efter hvem disse Damme har faaet Navn, kan ikke angives, men de hørte rimeligvis til Øster = Ballø, som Billederne først kom i Besiddelse af efter Delingen. Man vilde ellers let, da det er betjendt, at Peder Dye forbedrede Ferskvandsfiskeriet ikke alene ved Gissfeld, men ogsaa ved Ballø, fristes til at antage, at Dammene skulde ham og ikke Billederne deres Tilblivelse.

Yderst for Enden af den forreste Bro¹⁹⁾ stod i mere end halvandet hundrede Aar et nationalt Minde fra Oldtiden, den saakaldte „Ballø eller Tryggevælde = Runesten“, hvis Historie vi har troet at kunne medtage paa dette Sted. Denne Granit- eller Graasten, et af vore mærkeligste Runemindesmærker, skriver sig rimeligvis fra 9. eller 10. Aarhundrede. Den er $9\frac{3}{4}$ Fod høj, 4 Fod bred og omtrent 1 Fod tyk²⁰⁾. Oprindelig skal den have staaet paa eller ved en Høj paa lille Taarnby Mark kaldet „Kieshøj“ eller „Keffehøj“²¹⁾, men det er ogsaa antaget, at den først stod paa Højen paa Haarlev Kirkegaard²²⁾. Formentlig som en Følge af dens Mærkelighed lod Wobislaw Wobitser, der var Lensmand paa Tryggevælde fra 1547 til 1558²³⁾, Stenen flytte ind til Herregaarden og opstille midt i Borggaarden; dog angives dette at være skeet i 1566, men Aarsallet er næppe rigtigt. Her stod Stenen i et hundred Aar og tildrog sig stor Opmærksomhed af de Lærde; blandt andre skal den engelske Gesandt, Daniel Roger, have bejæet den her og efter en Ufbildning deraf, som han bragte til England, betragtedes den som en stor Sjældenhed. Ejeren af Ballø, Christen Steel, der var Lensmand paa Tryggevælde fra 1650 til sin Død 1659, lod Stenen flytte til det anførte Sted paa Ballø. Her stod den til 1810, da den med megen Besvær førtes til Kjøbenhavn. Først opstilledes den ved Døgangen til „runde Taarn“ og senere paa den søndre Side af Trinitatis Kirkegaard, men i 1867 henførtes den til sit

nuværende Sted i Prinsens Palais, hvor den tilligemed flere Runestene har Plads i Forhallen i det „oldnordiske Museum“.

Den første, som vides offentlig at have omtalt dette Mindesmærke, er Historiefriveren, Provst og Sognepræst i Herfølge, Claus Christofferfen Lyskander, der i sit Værk „de danske Kongers Slægtbog“, trykt 1622, henlede Dømmeheden derpaa. Dette bevirkede mulig, at Oldgranskeren Ole Worm to Aar efter, 7. Septbr. 1624, kom til Tryggevælde og i Overværelse af Lensmanden, Frederik Reedtz, foretog en Undersøgelse af Runeindskriften²⁴). Medens Stenen stod paa Vallo, blev den omtrent 1760 af Abbedisjen, Prinsesse Lovise Sophie Frederikke, „der fattede Pris paa dette ældgamle Fodspor af Fædrene, illumineret med rød Farve i alle dens Runer til Behag for hendes Durchlauchtighed“²⁵). — Det sidste Aar, den stod der, var den Gjenstand for en fornyet Undersøgelse af Oldgranskeren, Professor Niels Myerup, som 25. Maj 1809 fra Kl. 4 til 8 Morgen i klart Vejr tydede Stenens Indskrift.

Hvorledes man for halvtredie hundrede Aar siden har læst Stenens Indskrift, sees af Provst Lyskanders nævnte Bog, hvor den (pag. 145) meddeles at være saaledes:

„Seg skød dyffe disse, Seg kende hion disse Rige, At holdet fa sum i maalfteffne settis, For dem ey kund ture vel fine Ari fyllc, I er bleffuen verie offuer eders nytte, Huer lere trette at stille, den i Gy fordrifte vdi et querd Rige.“

Professoren Myerup siger ogsaa om denne meningsløse Fortolkning, at Folk „maa have gjort store Dine“ ved at læse dette. Senere har Runerne været læste, tydede og anførte paa flere Maader, men den egentlige Indskrift er²⁶):

(Forreste Side):

„Ragnhild, Ulvs Søster, fatte denne Sten og denne Stensætning og gjorde denne Høj efter Gunulv sin Egtemand, den veltalende Mand, Nærves Søn.

Faa fødes nu (vorde nu fødte) bedre end han.“

(Bageste Side):

„(Forbandet eller fredløs?) vorde den, som vælter (befkædiger) denne Sten eller drager den herfra.“

Runerne ere omtrent 10 Tommer høje, og paa Stenen findes fem Huller, om hvilke Lyskander og Andre har berettet, at de vare indhugne til at binde Heste i. Dette er saavel af Profesfor Nherup som af Sproggranskeren Rasmus Christian Rast modsagt, idet de formene, at Hullerne — hvis Hugning er foregaaet efter Runernes Anbringelse, da nogle ere overfaarne derved — aabenbart ere anbragte og benyttede til at fastgjøre Tov i, for at Heste eller Dyr desbedre kunde trække Stenen ved dens Transport fra Stedet. — Den paa Bagsiden udtalte Forbandelse har ikke forhindret, at dette Minde, saavel for Interessens som for Forskningens Skyld, flere Gange er flyttet, og altsaa ikke længere staar paa den oprindelige Plads til Minde om den iøvrigt ubekjendte Gunulv, der dog sikkert maa have været en mægtig og anseet Mand her i Egnen.

Hvem der var den første Ejer af Ballø, kan ikke med Bestemthed afgjøres. I Almindelighed anføres Oluf Jensen Ulug som den, der først er bekjendt at have ejet Gaarden og folgt den i Aaret 1351²⁷⁾, men et gammelt Dokument i Gehejmearkivet, kaldet „Balløbogen“ eller „Register over Brevene i Taarnet paa Ballø“, forfattet 1541, giver Formodning om, at Hr. Eskild Krage først har ejet

Gaarden; thi Kong Christoffer (maa være Christoffer II) har givet ham Stadfæstelsesbrev derpaa. Vi fores derved tilbage i Tiden før 1332. Om denne Eskild Krage har været Svigerfader til Oluf Glug og Fader til Hr. Bo Falk, vides ikke, men det kan være meget sandsynligt. Muligt har Familien, efterhaanden som den kom til større Anseelse, ikke længere følt sig tilfreds med at føre en Krage til sit Mærke og har derfor kaldt den en Falk, hvorved Navnet er gaaet over fra „Krage“ til „Falk“. Antages dette — hvad vel hverken kan bevises eller modbevises — saa er Gaarden efter Hr. Eskild Krages Død delt imellem hans Arvinger, hvorved baade Hr. Bo Falk og Hr. Oluf Glug, denne vel paa sin Hustruens Vegne, har faaet hver sin Del af Vallo Gaard; thi blandt de nævnte Breve findes ogsaa omtalt et Skiftebrev paa Vallo, som Kong Valdemar (det maa være Atterdag) overværede. Herved kan det desuden forklares, at Bo Falk forinden 1351 har været Ejer af en Del af Vallo og skrev sig til Vallo, hvilket han allerede har gjort, blandt andet i et Dokument, udstedt i „Hyrningsholm 22. Júlí 1346“²⁸⁾, hvori han nævnes „Boetii Falck de Walleuæ“. Dokumentet er et Gavebrev, hvori „Nicolaus Eriksen (af Slægten Saltensee) de Lyndæ“ (vistnok Vilde Linde i Haarlev Sogn) skænker en Del Jordegods i Sjælland, deriblandt et Boel i Strøby, til sin Svigersøn Niels Knudsen (af Slægten Eversten) af Esvanholm. — Bo Falk kan derefter have affjagt Oluf Glug hans Part af Gaarden og faaet denne Del tilskjødet 1351, ligesom det ogsaa er bekendt, at han senere 1365 affjødte Udzer Bendigen Himmingsøjegaard (vel Grubberholm?)²⁹⁾.

Familien Falk, der uddøde i det 16de Aarhundrede, førte et Vaaben, der ved et Gaffelsnit var delt af Sølv, Guld og Blaåt; paa Hjelmten fandtes en graa Falk med udslagne Vingler³⁰⁾. — Paa den Tid

Bo Falk

blev Ejer af Ballø, var han allerede bekendt i Historien som en anseet Mand. Det første Aar, han nævnes, er 1325³¹), hvor han 26. August var tilstede ved Marskens Ludvig Albertsens Overgivelse af Hammershus Fæstning. I de følgende meget bevægede Aar i Danmark under Christoffer II og i den efter hans Død paafølgende kongeløse Tid nævnes Bo Falk ved forskellige Lejligheder. Saaledes var han 1332 nærværende ved et Forlig mellem Christoffer og Grev Johan³²); den 29. Juni 1334 som Vidne mellem Prins Otto og Grev Johan³³), samt 22. Febr. 1337 ved et Forlig mellem Adel og Gejstlighed paa den ene Side og Grev Bert paa den anden Side, fra hvilket han dog udeluktes i Deltagelse som en af de „fornemste Hovedmænd“³⁴). Samme Aar forbeholdt Bisp Tyge af Borglum sig i et Forlig Næst til at tiltale Bo Falk og Este Brok, der havde foranlediget hans Fængsling. — I Aaret 1343 hærgede Holstenerne Sjælland, de afbrændte Kjøge By og mange Landsbyer³⁵). Adelen og Sjællands Almue rejste sig til Modværge, og 26. Septbr. kom det til et Slag ved Gladsaa³⁶) (Mogenstrup Sogn ved Næstved), hvor de Danske tabte. Her blev Bo Falk tilligemed flere fangen. Han maa dog snart efter være kommen paa fri Fod, da han Aaret efter var tilstede ved det Forlig, der affluttedes i Sønderborg mellem Kong Baldemar Atterdag og de holstenste Grever, Fern-Henrik og Claus³⁷).

Omtrent ved Baldemar Atterdags Regjeringsstiltrædelse (1340) maa Bo Falk være slagen til Ridder³⁸). Vel nævnes han ikke som saadan, da han 1345 overlod Kongen Fisserhoved (nu Strandegaard i Røholte Sogn) med Fiskeri, Sø og Skov og al anden rette Tilliggelse, som han havde i Pant for 200 lødige Mark³⁹), skjønt det er rimeligt, han var det. Derimod nævnes han som Ridder i 1350⁴⁰), i hvilket Aar han ledsagede Kong Baldemar paa Rejsen til

Tyskland og var en af de kongelige Raader, der kort efter Hjemkomsten, 23. Oktober f. A., sluttede Forbundet paa Taarnborg, hvorved det bestemtes, at Kong Baldemars ældre Datter, Margrethe, som døde kort efter, skulde ægte Hertugen af Mecklenborgs Søn, Henrik⁴¹).

Under Kong Baldemar Atterdags fornyede Rejse til Tyskland, to Aar efter, indfattes Hr. Bo Falk tilligemed Roskilde Bisp, Henrik Gertsen, og tre andre kongelige Raader til Rigets Styrere i Kongens Fraværelse⁴²). At han den Gang indtog en af de højeste Stillinger i Riget, sluttet deraf, at Hr. Bo nævnes som første Adelsmand, næst efter Bispen. — Nogle Aar efter synes Hr. Bo Falk at have haft Anførselen over Armeen; thi det hedder⁴³), at Kong Baldemars Folk fra Sjælland skulde møde i Ribe, 10. Januar 1356, under Anførsel af Hr. Bo Falk; men samme Aar sendtes han til Skibs til Sverrig, for paa Kong Baldemars Vegne at afgjøre nogle Sager med den svenske Konge Magnus Smæk⁴⁴). Her blev han imidlertid tagen til Fange af dennes Søn, den unge Kong Erik, som laa i Fejde med Faderen. Endog 3 Aar efter fremførte Kong Baldemar Besværing over Kong Erik, at han havde fanget „den danske Ridder Bo Falk“⁴⁵), men da Kong Erik kort efter pludselig døde (30. Maj 1359), er Sagen dermed vel faldet hen. — Det sidste Aar, Hr. Bo Falk nævnes i offentlige Anliggender, var som tilstedeværende ved det mærkelige Danehof (Forsamling af de to højere Stænder, Adel og Gjesflighed), der holdtes i Kallundborg fra 24. til 31. Maj 1360, ved hvilket Kong Baldemar til sine Undersaatter gav Løfte om at føre en god Regering⁴⁶). — Samme Aar (1360) udstedte Niels Haf til Hækkeberg (i Staane) et Brev om at være Hr. Bo Falk 320 lødige Mark skyldig⁴⁷), ligesom Hr. Bo endnu i dette Aar magesiftede med Bisp Henrik i Roskilde alt sit Gods i „Værlofelle“ (Fare Sogn) for noget Gods i

„Hymningoffue“⁴⁸). Det anføres tillige, at han af Jens Suel købte forskjelligt Gods i „Herrefogle, Clemensterop, Søllerop, Næsøve og gamle Rjøge“, samt af Bwohle (Bodil?) Næfersdatter Gods i „Hæstorp, Swansberig og gamle Rjøge“. Desuden vise andre Breve, at Hr. Bo Falk „haver pantet og kjøbt Borsted, Ølstrop, Endisløff, Borop, Kongsted, Waldebo, Barncrop, Sigersløff, Menstrop, Jentrop, Herstede, Glostrop, Brixløssø, Skowerlund, Avedøer, Wallandsbæck m. m.“⁴⁹).

Skjøndt Hr. Bo Falk saaledes var en for sin Tid højt betroet, anseet og formuende Mand, har man dog ingen Efterretninger om hans Dødsaar, men dette maa formentlig være indtruffet mellem 1365 og 1370; thi at han skulde være den samme, der andre Steder ved Aar 1381 nævnes til Gisselsfeld⁵⁰), er lidet troligt. Hvem han var gift med, kan ikke bestemt afgjøres, men der er dog Rimelighed for, at det var ham og ikke den yngre Bo Falk, som var gift med Cecilie, Datter af Rigens Raad og Marsk Hr. Erik Nielsen Gyldestjerne, der nævnes fra 1344—55, og Cecilie Pedersdatter Wendelbo⁵¹). — Efter Hr. Bo Falks Død kom Ballø til Sønnen

Eskild Falk,

der i 1376 tilfagde og pantsatte sin Husfrue og hendes Arvinger alt sit Gods i Falster og paa Møen for 600 Mark løbst, om hun ham overlever og de af Ægteskabet ikke faar Afkom („fanger foster“)⁵²). — Det er rimeligt, at han den Gang allerede i flere Aar kan have været Ejer af Ballø.

I Aaret 1380 giver Fru Pernille Pedersdatter, Johan Raabuks Efterleverste af Børringholm (Bornholm), Hr. Eske Falk af Ballø Fuldmagt til at indløse hendes Gods i Sjælland, hvor det findes, og beholde det i Pant for ti Mark purt Sølv⁵³).

Esfild Falk var ligesom Faderen Ridder og skal ogsaa som denne have forøget sin Gaards Herlighed ved efter gamle Skjoders Lydelse at tilkjøbe mere nærliggende Gods⁵⁴). Desuden pantsatte Anders Pedersen Eversten til Svanholt til ham Bjeregaard i Karlsunde med hvis anden Rettighed han havde i Byen. Denne Gaard afsjøbte han senere Anders Mortensen Bøp tilligemed 3 Gaarde i Strobj, ligesom ogsaa Jikke Moltke af Kjøbe pantsatte ham Egebjerg i Thy for 600 Mark Lybsk og Esfild Nielsen pantsatte ham sin Rettighed paa Hindsholm, en Gaard i Torp og en i Mesinge for 80 Mark Lybsk⁵⁵).

1383 levede Hr. Esfild Falk endnu og skrev sig til Ballø i et Vidne fra Sjællands Landssting, men var afgaaet ved Døden 1387; thi den 31. August s. A. skrev Biskop Nicolaus af Linköping til Erkebøgn i Roskilde, Peder Lykke, og bød ham under Bønds Straf at lade kalde for sig Arvingerne efter den ædle Mand Esfild Falk, betæffende noget Gods, den svenske Konge Erik Læspes Dronning Cathrine havde foræret til Gudhjem Kloster i Skaane, hvilket Gods, „beliggende i Sjælland, den afdøde Esfild Falk havde bemægtiget sig, og nu, som der sagdes, hans Arvinger sad inde med“. Klosteret skulde tildømmes, „hvad det med Rette tilkom og Besidderne inden 6 Uger tilbagegive Godset“⁵⁶).

Esfild Falk nævnes 1377 som Væbner, hvor han tilligemed Bo og Peder Falk i Nyborg forseglede Kong Olufs Haandfæstning, men var i 1380 Ridder⁵⁷). Han var gift med Fru Kirstine Moltke⁵⁸), Datter af Hr. Evert Moltke (til Torbensfeld?) og Fru Ellen Lunge til Bjernede, og nævnes som en af Næstved Klosters Velgjørere⁵⁹). Fru Kirstine overlevede Hr. Esfild Falk, da Ridder Anders Jacobsen af Skastorp pantsatte Brorup og Aggerup i Flakkebjerg Herred til hende som Enke⁶⁰).

Den næste Ejer af Ballø var Hr. Eskilds Son

Zens eller Johannes Falk,

der i 1395 nævnes til Ballø⁶¹); thi den 1. August f. A. oplader Johan Abfalonsen Lunge ham for 100 lødige Mark Egebjerg og Ledstrup i Ods herred. Godset beholdt Zens Falk kun i fem Aar, da han Aar 1400 oplader til „evindelig Eje“ Dronning Margrete og Kongedømmet „thet Gods Eghæbiergh,“ for hvilket han har oppebaaret fuldt Vederlag („svolt opp at haffuæ booret effther sin nowæ“).

Zens Falk forøgede ogsaa Ballø Gaards Tilliggende⁶²). Han købte saaledes Gods af Evert Moltke af Wigbo i „Herrefølge, Svansberig, Ringsberig og i Ugerløse“, desuden pantsatte Peder Lauridsen ham en Del af Kaaris Gaard⁶²); men han afhændede ogsaa Gods fra Ballø; thi „Johan Gyrstinge, Landsdommer i Sjælland, Johan Moltke, Ridder, af Bavelse og fem Bæbnere bevidnede, at den 24. Juni 1399 paa Sjællands Landsthing havde den ædle Mand Hennikin Gynclinsen, Bæbner, personligen ladet læse et Brev af Ridder Johan Falk af Ballø, hvorved han havde solgt og skjødet ham sit Gods i Særkløse, nemlig Hovedgaarden og hele Byen Jonstorp i Balburg Herred; og havde han selv, Hr. Johan Moltke, Ridder, Evert Moltke, Brodre, Evert Grubbe og Awo Stegh hængt Segl for Landsthingsbeviset. Hennikin gav dette Gods til St. Cathrine Alter i Roskilde“⁶³).

Den her nævnte Awo eller Lage Stegh, der i Aaret 1400 var Hovedsmand paa Søborg og formentlig døde 1404, var en af den Tids ansete Mænd her paa Egnen. Ved Aar 1384 skrev han sig til „Bøghæ“ (Bøgede i Gjørslø Sogn) og 1399 af „Alshemagle“, hvor han den Gang boede⁶⁴).

I Kong Erik af Pommerns Bekræftelsesbrev paa Dron-

ning Margrethes Gaver til Kirker og Klostre 1401 nævnes „Jonis Falk“ som Ridder⁶⁵), men naar han blev det, vides ikke. Ejheller er det bekjendt, naar han afgik ved Døden. Det maa være skeet mellem 1406, da han til Bitterlighed forseglede et Brev med Hr. Eric Krummedige⁶⁶), og 1409, da der affluttedes Forlig mellem Hans von Bodebust og Hr. Abraham Brodersen om den Søsterdel, som dennes Datterbørn, Hr. Jens Falks Børn skulde have havt i Skjerne⁶⁷). Som heraf sees, var Hr. Jens Falk gift med en Datter af den bekjendte Abraham Brodersen, Dronning Margrethes Yndling, som Eric af Pommern lod henrette 1410. Hun hed Brita og ægtede efter Jens Falks Død Hr. Thure Stenfsen Bjelke, men kom 1415 af Dage ved at indbebrænde i en Kornlade.

Hr. Jens Falk efterlod 2 Døtre: Kirstine og Karine, der bleve gifte med ansete Adelsmænd. Vallø Gaard og Gods blev derved første Gang delt i et Vester- og Øster-Vallø.

Den ene Del kom til Hr. Henning Bodebust af Skjerne, som blev gift med Datteren Kirstine. Han var en Søn af den fornævnte Hans Bodebust, som nævnes i Aarene mellem 1390 og 1400 som Ridder og Danmarks Riges Raad, og Sønneson af Hr. Henning Bodebust den ældre, der døde ved Aar 1394, bekjendt som Danmarks Riges Forstander under Kong Valdemar Atterdag. Hr. Henning den yngre forekommer i Aarene 1419 til 1440 og havde betydeligt Gods i Brads og Thyfving Herreder i Jylland. Han døde omtrent 1445, da Fru Kirstine Falk i dette Aar som Enke har udstedt et Pantebrev paa et Boel i Granslev i Houlbjerg Herred⁶⁸).

Den anden Del kom til Hr. Oluf Agelsen, der blev gift med Datteren Karine. — Om Delingen meldes følgende efter gamle Pergamentsbreve i Gehejmearkivet:

Aar 1417 den 2. Februar overlod Anders Jepsen Lunge(?) til Hr. Axel Pedersen af Herlevgaard i Skaane al den Rettighed, der var tilfalden ham ved Arv i det Gods, som Hr. Jens Eskildsen Falk af Vallø ejede og Faderen havde ejet for ham. To Aar efter, den 29. Oktober 1419, udstedte Hr. Henning Bodebust af Skjerne i Odense et Vidnesbyrd om, at han skyldte bemeldte Hr. Axel Pedersen, Rigens Marsk og hans Svende (Sønner?) 800 gamle engelske Nobler for deres Penge og Gods, som han havde faaet paa Vallø, hvisaarsag han pantsatte til ham og hans Arvinger den Halvdel af Vallø, der tilkom ham paa hans Hustrues Vegne. — Under 13. Novbr. 1421 tilstod Henning Bodebust og hans Hustru „Christine Jensdatter“, at de have stiftet med Hr. Axel Pedersen paa hans Søn Oluf Axelsens Vegne, Vallø Gaard i to Dele ligesom ogsaa Forborgen, Ladegaarden og Abildgaarden, og skal fornævnte Hr. Henning og hans Husfrue dele Skove, Marker, Fiskevand, Vandmøller i to Dele, og alt andet Gods, som Jens Falk ejede i Sjælland, Moen og Falster, og Bistorpgaard i to Dele med alt det Gods, som han annammede med Bistorp i Thyen og i Sjælland, og det skal han gøre et halvt Aar, førend han betaler de 800 engelske Nobler, som han havde pantsat ham Vallø for. — Hr. Axel Pedersen havde taget den østre Del af Gaard og Gods, hvorimod den vestre tilfaldt Hr. Henning og Hustru, der ydermere skulde yde Hr. Oluf Axelsen eller hans Arvinger 25 lodige Mark (1 Mark = 16 Lod Sølvs) og derfor give det halve af det Hus, der stod paa deres Del, takt med Teg⁶⁹).

Det anførte Pantegods for de 800 engelske Nobler var foruden Halvdelen i „Vallø Gaard og Gørdzens Tilliggelse tillige Halvdelen i alt dette efternævnte Gods: Ragtorp, Brorop, Tærby, Torsløff, Ortved, Skimminge, Skyerop, Gommismarck, Barnerop, Børsthed, Bøghø, Herreføhøle,

Hastorp, Egøwe, Olstorp, Gvønnerop, Ringsberig, Clemes-
torp, Wedskjolle, Broby, Endisloff, Aggerop, Helningøwe,
Walløby, Tornby, Hoffby, Madeskowg, Strandhoffwed,
Elmøe, Borop, Wallebo, Drop, Hyllede, Koolte, Zuderop,
Rønnebe, Tngsteroop." — Ved et saakaldet Bekjendelsesbrev
skjænfede Hr. Axel Pedersen dette sit Pant til sin Søn Hr.
Oluf Axlens, som allerede paa sin Hustrues Vegne var
Ejer af den ene Del af Wallø⁷⁰).

Oluf Axlens Thott

hørte til den mægtige og ansete Adelsfamilie af dette Navn,
der i Middelalderen var vidt udbredt i Danmark og Sverrig
og skal være en af de ældste Familier i de nordiske Riger.
Den uddøde i Danmark med Grev Otto Thott til Gavno,
10. Septbr. 1785, men lever endnu i Sverrig. Dens Baa-
ben var et firedeelt Skjold, hvis første og fjerde Felt var
Guld, andet og tredje Rødt. Paa Hjelmen fandtes to af
Guld og Rødt vægelsesvis delte Besjelhorn⁷¹).

Oluf Axlens var en Søn af den fornævnte rige skaanste
Ridder Axel Pedersen til Herlevgaard, hvilken Gaard Hr.
Axel prægtig ombyggede og gav Navnet Lillo. Efter de
fleste Stamtavler var Hr. Axel gift tre Gange og havde
flere Børn af de første Egteskaber, deriblandt otte Sønner,
men af det tredje var kun Hr. Oluf Axlens. Dennes Moder
skal have været af Slægten Hase, men hendes Navn
vides ikke.

Om Oluf Axlens Ungdom haves ingen Efterretninger.
Smidlertid maa han allerede i Kong Erik af Pommerns
Regjeringsstid have været en myndig og vel ogsaa en anset
Mand. Den haanlige Behandling, han turde vove at vise
mod Kong Eriks Frille, Cecilie, er et Bevis herpaa. Til-
dragelsen berettes saaledes:⁷²)

„Da Kong Erik af Pommern havde taget Cecilie, Dron-

ning, Filippas Pige, til sin Medhustru, og hun engang i en grøn Karm mødte Hr. Oluf Njelsen til Hest, tog han Hatten af for hende, men da hans Svende lo ham ud, og han fik at vide, hvem hun var, lod han hende indhente og Bognen vælte. Selv gav han hende med sit Sværd tre Smæk — Nis(!) — sigende: Sig til din Herre, at din — et drøjt Haansord(!) — en Gang skal stille ham ved Danmark."

Stedet, hvor Oluf Njelsen udførte denne haarde Spot mod en Kvindesperson, der stod Kongen saa nær, angives forskjelligt. Der siges baade, at det skete mellem Haarlev og Taarnby, altsaa vel paa en af Oluf Njelsens Toure mellem Ballø og Bemmetofte, og paa Højbro i Kjøbenhavn, som hun kom gaaende fra Kirke. Hvilket Sted det end var, og hvorledes Gjerningen end er udført, tør den vel nok betragtes som en uridderlig Handling, Adelsmanden Oluf Njelsen tillod sig. Begivenheden kan henlægges til omtrent 1430.

I Kong Eriks Regjeringsstid var Oluf Njelsen kun Bæbner og har som saadan 2. Juli 1438, ottende Dag efter Vor Frue Dag, befeglet den i Kalmar udstedte fornnyede Forening mellem Rigerne⁷³). Imidlertid tør det antages, at han har havt ikke saa lidt Skyld i, at Kong Erik nedlagde Regeringen i Danmark. Kongen havde paa Sjællands Landstying nævnte Aar faaet Bønderne til at faare Hertug Bugislab til Rigsforstander, men samme Efteraar forlod han tilligemed Cecilie Danmark og drog til Gulland. Rigets Stænder havde imidlertid forinden Foreningen i Kalmar bestemt sig for Christoffer af Bavern, der ved et Brev, udstedt i Korsør 28. Oktober samme Aar⁷⁴), indkaldtes hertil for at overtage den ledige Trone. Det følgende Aar samledes en stor Del af Rigets Adel tilligemed Rigets Raad i Lybæk, hvorfra de den 23. Juni 1439 udsærdigede et formeligt Opsigelsesbrev til Kong Erik. Begge Breve ere befeglede af

Oluf Nylsen som Bæbner⁷⁵), og han bliver ogsaa særlig omtalt i Kong Eriks Forsvarsskrift af 14. Septbr. 1442⁷⁶). Oluf Nylsen er formentlig bleven Ridder i Begyndelsen af Kong Christoffer af Baverns Regjeringsstid⁷⁷). Nogle Aar derefter forleendes han med Kalholm Slot paa Laaland, som han havde fra 1446 til 1449⁷⁸).

Kort Tid efter, at Kong Christian I var kommen paa Tronen, blev Hr. Oluf Nylsen Rigets Admiral. Efter at Carl Knudsen havde vundet Sverrigs Trone, tænkte han paa at erobre Gulland for Sverrig. I den Anledning sendte han i Juli Maaned 1448 en Flaade med 2000 Mand ombord under Anførsel af Ridderne Mogens Green og Børge Trolle til Gulland. Den uventede Fjendes Komme forstyrrede vel den fordrevne danske Konge Erik af Pommern i hans No paa Bisborg Slot, men han var for gammel Sørover til at lade sig overraske og forsvarede sig derfor tappert og haardnakket. Imidlertid faldt Bisborg hen imod Aarets Slutning i Svenskernes Hænder, hvorimod de hidtil ej havde kunnet indtage Borgen. Længe vilde den dog næppe have holdt sig, hvis der ikke var kommet Undsætning fra Danmark. Derfra ankom allerede i Januar 1449 tre Skibe og ved Paasketid landede yderligere en Skibsafdeling under Hr. Oluf Nylsens Anførsel. Skjønt han var Kong Eriks gamle Fjende, blev han dog, som det antages, med Mandstabs og Levnetsmidler gennem en Løngang, som han ubemærket havde ladet grave under Slottets Mur imod Søen, ført ind paa Borgen. Hvad enten nu Kong Erik var tjed af Opholdet der, eller vel muligt fordi han blev tvungen af Omstændighederne, saa overgav han Gulland til Hr. Oluf Nylsen. Med sine Skatte gif den tidligere Konge ombord paa de danske Skibe, sejlede bort dermed, men forlod Flaaden under Bornholm, og vendte derefter tilbage til sit Fædreland Pommern.

Da Kong Christian I, der efter Christoffer af Bajerens Død var bleven Konge i Danmark, hen paa Sommeren kom til Gulland, satte han Hr. Oluf Njelsen til Hovedsmand paa Den. I denne Stilling vedblev han fra Wisborg at være Carl Knudsen en haard Modstander og Kong Christian en tro Mand til sin Død⁷⁹).

Med hans Færd ved Obergivelsen af Gulland er der tillagt Hr. Oluf Njelsen stor Snedighed, særlig for den Raade, hvorpaa han skal have drevet Underhandlingerne med den svenske Anfører, Mogens Green, der ogsaa nogle Aar efter gik over til de danske. Ligeledes tillægges der Oluf Njelsen stor Myndighed med Hensyn til Bestyrelsen af Gulland. Han skal saaledes have ladet nedrive de Stanser, Dronning Margrete havde opført der, gjort stort Bytte paa Kysterne af Sverrig og Finland, samt iøvrigt mere have teet sig som Konge over denne „Østersøens Perle“ end som Hoveds- eller Lensmand.

Hr. Oluf Njelsen opholdt sig imidlertid ikke stadig paa Gulland, men benyttedes i forskjellige Hverv andetsteds. Saaledes anførte han 1452 den danske Flaade mod Stockholm og var i 1457 atter i Sverrigs Hovedstad, hvor han den 22. Juni tilligemed flere i Kongens Følge har besejlet Kong Christians Forsikringsbrev til de svenske Stænder at ville holde over deres gamle Privilegier og Friheder⁸⁰).

Efter sin første Frues, Fru Karine Falks Død, ægtede Hr. Oluf Njelsen den rige Johanne Nielsdatter, maaske af Slægten Brof. — Ved dette Ægteskab kom han i Besiddelse af Bømmetofte⁸¹). Han var allerede gift med Fru Johanne i Aaret 1430; thi da gav Hr. Oluf Njelsen med sin Husfrue Johanne til St. Bendts Kapel i Njstved Kloster nogle Gaarde i „Aræby“, en Mark Korn (formodentlig 1 Læst) og to lødige Mark for hver Dags Messe, men

forjømtes Messen, da skulde Godset tages igjen af Arvingerne⁸²).

Fru Johanne Nielsdatter (muligt Datter af Bøbner Niels Jensen af Clausholm) døde hen i Aaret 1461 uden Livsarvinger, efter at hun samme Aar havde opladt til Hr. Oluf Axfelsen halvt sin Boeslod i Fordegods, Pantegods og Bopendinge. Hr. Henrik Knudsen Gyldestjerne mageskiftede derefter paa hendes Arvingers Vegne hendes Part i Vallo Gaard og Gods med Oluf Axfelsens Part i Bemmetofte, der tilkom dem gjensidigen paa Grund af Ægtefabet. Der blev iøvrigt først holdt Skifte efter hende i 1472, hvor Arvingerne vare Hr. Axel Lavesen Brof til Clausholm (død 26. April 1498) og Hr. Lave Eftesen Brof til Estrup og Bemmetofte (død 1503)⁸³).

Aaret førend Fru Johannes Død havde Oluf Axfelsen enten affjort sin Datter af første Ægtefæls, Fru Birgitte, hendes Modrene-Arv i Halvparten af Vallo eller ogsaa var han mod Mageskifte med Gods i Sverrig kommet i Besiddelse deraf. Det hedder i de gamle Breve, „at Hr. Oluf Axfelsen gjorde Skifte med Hr. Erenghjil Nielsen for Fru Birgittes Modrene-Arv i Vallo og paa 1200 Rhinghlden, han kjender sig at være hende skyldig, fordi hun ikke fik Fyldest i Fordegods“, samt at „Hr. Erenghjil Nielsen og hans Hustru Fru Birgitte Skjødte og mageskiftede Hr. Oluf Axfelsen og hans Arvinger al den Arv og Rettighed i Vallo Hovedgaard og alt det Gods, derunder ligger, Pantegods og Kjøbegods, som fornævnte Fru Birgitte tilfaldt efter hendes Moders Fru Karines Død, og Hr. Erenghjil derimod skulde have Glii og hvis Gods, der tilligger i Sverrig og det i Halland;“ endvidere „Skjødebrev, hvorved Hr. Erenghjil til Sjællandsfars Landssting skjødte Hr. Oluf Axfelsen Vallo og al den Rettighed, han havde i Vallo Gaard og Gods paa hans Hustru, Fru Birgittes Vegne“⁸⁴).

Hr. Oluf Agelsen indførtes derefter som Eneejer med alle dertil hørende Ceremonier i Ballø paa St. Gregori Dag 1461. Indførselsbrevet, der haves endnu, er saaledende⁸⁵⁾:

„Alle Mænd dette Brev se eller høre læse, hilse vi,
 „Beder Hvid, Herredsfoged i Bjeværskov Herred, Torben
 „Jepsen af Holme, Erik Magesen af Stege, Ridder, Ove
 „Grib og Lybife Grib af Nislev, Bæbnere, evindeligt med
 „Gud gjøre vi vitterligt, at Nar efter Guds Byrd 1461,
 „St. Gregori Dag, indførde vi hæderlige og velbyrdige
 „Mand, Hr. Oluf Agelsen, ind i Ballø Hovedgaard,
 „og fatte ham paa Gildebænk, og antvordede hannem
 „Rogler, Laas og Gaard med Balløby, og alle de andre
 „Gods, som dertil liggendes ere i Danmark, ihvor og
 „helst de ligge, efter som vi lovlig tiltagne og tiltrævede
 „ere paa Landstthinget.“

Efter Fru Johannes Død giftede Hr. Oluf Agelsen sig tredje Gang med Anne Jens datter Present, Datter af Jens Pedersen Present til Vollerup (i Flakkebjerg Herred)⁸⁶⁾. Han levede dog ikke længe efter, men afgik ved Døden paa Gulland 16. Septbr. 1464⁸⁷⁾. Fru Anne Present levede rimeligvis i flere Aar som Enke og besad Ballø til sin Død. Hun skal være begravet i Roskilde Domkirkes Chor⁸⁸⁾. — I sin Enkestand affjøbte hun Henning Bodebufts Børn „al den Rettighed, som dem kunde tilfalde i Ballø Gaard og Gods efter deres Moder Fru Kirstine paa Skjerne, Hr. Jens Falks Datter af Ballø“⁸⁹⁾.

Om Hr. Oluf Agelsen findes nogle Vers i Hofmans „danste Adelsmænd“, som rimeligvis ere uddragne af Provst Nylander's Rimværk: „De Bilders, Jenses Sønners, 16 Aar“⁹⁰⁾, hvoraf her meddeles følgende:

Her Oluf var saa mægtig en Mand,
 I Danmark mange stod efter hans Haand,
 I Sverrig og samme lede;
 Han sad med tre Konger i Rigens Raad
 Og hjalp at give de vise Raad,
 Som de fornødne vare.

Den gamle Konges afgang var
 De nærmest i Byrd man kaaret da har
 Til Riget at kunne forsvare. —
 Ham faldt i Haande baade Sølv og Guld
 Samt Borrig, han fæste en Frue huld,
 Som var hel dydelig Kvinde
 Gfifil Falkes Datter af Vallø Gaard
 Han arved med hende, som Rigtet staar,
 Det Sæde med alle sine Eje.
 De afled vel Børn, men af Kvindesjøn,
 Dem fødes dog ej en eneste Søn
 Dem Stamme at bringe tilbeje;
 Men Døtre tvende, man undrer derpaa,
 At begge hed Birte, de kaldes saa,
 Gud Lykke dem fulgte saalænge.“

At heri dog forekommer flere Urigtigheder, behøver man vist ikke at gjøre nærmere opmærksom paa.

Fr. Oluf Helsen havde Stevns og Bjeverskov Herreder i Pant af Kronen for 6000 Mark. Dette Pantegods blev ved et Arveskiftebrev eller en Deling for Kong Hans og Rigens Raad tildømt Arvingerne hver efter hans Arveret i Aaret 1485. Af Dokumentet⁹¹⁾ fremgaar det, at hans Enke, Fru Anne Present, endnu den Gang var i Live ligesom ogsaa tre Døtre, den ældre og yngre Birgitte samt Cecilie, gift med Ridder Bjørn Johansen af Voldby, hvorimod to Sønner og to Døtre vare døde omtrent samtidig med Faderen.

Datteren af første Ægteſkab, Birgitte Olufsdatter Thott, der almindelig gaar under Navnet „Fru Birgitte af Hamarſtab“ eller „ſvenſke Birgitte,“ gjorde ikke den anſelige Herkomſt Ære⁹²). Hendes Fødselsaar er ubekjendt, men hun blev før 1460 gift med Hr. Erenſkiöld Nielsen af Slægten „Matt och Dag“, en af de hypperſte ſvenſke Riddere paa den Tid. — Hun omtales ſom en Kvinde af ſtor Fornuft, Beltalenhed og udvortes artige Væſen, hvilket gav hende den Fordel, at hun til ſin Tid paſſerede for en af de klogeſte og højeſt agtede Fruer i diſe Lande. Dog tilføjes, at hun i alt dette udviſte et Gemyt, ſom ikke var af det bedſte Slags; thi hun miſbrugte ſin Klogſkab til Daarlighed og utilladelige Foretagender, idet hun, for at tilvende fig ſtort Gods og megen Rigdom, ſtrebte til de Yderligheder, ſom intet ærligt Menneſke ſkulde falde paa, uden at lide det allerſtorſte ſkaar i ſit gode Navn og Rygte.

Førſte Gang, Fru Birgitte af Hamarſtab forekommer at være ſtraffet, var i Aaret 1452, da hun paa Rigsdagen i Stokholm blev dømt til levende at brændes. Grunden dertil var, at hun ſkulde have givet ſin Fader og Kong Chriſtian i Danmark Underretning om de Planer, de ſvenſke Oprørere havde mod Danmark, nemlig at overrumple de Danſke. Dommen blev imidlertid paa Grund af hendes fornemme Byrd og Slægtskab formildet til Fængſel paa Livſtid i Kalmar Kloſter, hvorfra hun kort efter ſlap løs igjen.

For den Andel i Vallø Gaard og Gods, der tilkom hende efter Moderen, fik hun 1200 rhinſke Gyllden og 700 lybſke Mark. For dette Beløb udlagde hendes Ægtefælle hende en Gaard med tilhørende Gods i Hamarſtab under Strengnæs Biſpedømme. Skjønt der blev udstedt lovformeligt Brev med flere Vidners Segl om hendes Afſtaeſe af Vallø, pønjede hun dog paa Svig. Hun ſkrev — forment-

lig egenhændig — et falskt Brev, hvorefter hun skulde „arvelige med bedste Barn i Ballø og alt det Gods, som Fadren havde.“ — Dette Brev, dateret Fredag næst efter St. Philipi og Jacobi Dag 1461 (medens det egentlige Brev var dateret 1460) og bekræftet med de samme Mænds Segl som Hoveddokumentet, nemlig Peder Oluffen i Odense, Jarbrødrene Nage, Sver og Eric Kjelsen Thott, foreviste hun for Kong Christian I. Ved hendes snilde Veltalenhed fik hun Kongen til at tro, at der var skeet hende stor Uret og Fornærmelse med den hende tilkommende Arvedel i Ballø. Han undersøgte ikke, hvorvidt de vedhængende Segl vare ægte eller forfalskede, men affjødte hende i 1467 den formentlige Arvepart i Ballø og lod gjøre Indførsel i Gaarden til sin Dronning Dorotheas Tjeneste.

Fru Birgitte lod det ikke blive ved dette falske Dokument, men gav sig senere meget af med at forfalste andre Papirer og efterstikke Signeter. Det var hende ligegyldigt, om disse tilhørte Levende eller Døde; thi Seglet traadte istedetfor Underkristen som tilstrækkeligt Bevis. Alt Bedragerierne for hendes Vedkommende ikke har været i det Smaa, fremgaar deraf, at en af hendes Skrivere i sin Dødsstund skal have bekjendt, at han havde været hende behjælpelig med mange saadanne Breve, samt at han havde kastet saamange falske Signeter, som han kunde holde samlede i begge Hænder, i Aaen ved Hamarstad. Alt dette bevirkede endelig, at der blev indledet retslig Undersøgelse mod hende, hvorefter tolv „gode Mænd“ aflørede Bedrageriet om Ballø. Ved Dommen, som affagdes i Tønsøping i 1479, blev der frakjendt hende al Andel i Ballø Gaard og Gods, og hun blev af egne og nærmeste Venner dømt som Bedragerste, saavel herfor som for Falskhed i flere andre Sager. Efter den Tid havest ingen Efterretninger om Fru Birgittes Forhold; men det tør vel antages, at hun i Alderdommen har bedret sig. S

1484 var hun Enke efter Hr. Frengisl Nielsen, da hun i dette Aar laante af „Marie Magdalene“ og „Agathe“ Altere i Roskilde Domkirke 40 Lybste Mark til Hjælp for sin Frænde Evert Griffen Thott, for hvilke hun pantsatte en Gaard i Tersle, Tune Herred. Hun skal derefter være bleven gift med sit Søstrebarn, Tjorgen Aagesen, Søn af Hr. Aage Axlens Thott, og levede endnu i Oktober 1492⁹³), men efter den Tid nævnes hun ikke.

Skjønt det ved fornævnte Dom i Tonsøping var godtgjort, at svenste Fru Birgitte ikke havde lovlig Ret til at afhænde Ballø, men at Stedmoderen, Fru Anne Present, og hendes Datter, Somsfru Birgitte, vare de retmæssige Ejere af Gaard og Gods, saa beholdt Kong Christian I dem dog alligevel og gav det Hele til sin

Dronning Borothea,

der befad Gaarden, saalænge hun levede.

Dronningen var en Datter af Markgreve Johan af Brandenburg, født 1431, ægtede 29. Aug. 1445 i Kjøbenhavn Kong Christoffer af Bavern; blev Enke i sit 17de Aar 6. Januar 1448, gift anden Gang med Kong Christian I 28. Oktbr. 1449 og samme Dag tillige kronet som Dronning, atter Enke 22. Maj 1481, døde paa sin Gaard i Roskilde 15. Novbr. 1495⁹⁴), og blev begravet i Domkirken.

Det bestemtes vel i den af Kong Hans i Halmstad 1. Febr. 1483 underskrevne og vedtagne Haandsæftning, „at Konge, Dronning eller deres Afføde (Børn) maatte ej kjøbe Gods af Ridderstabet“ og derefter tilføjes: „da skal Somsfru Beritte Olufsdatter nu, strax, fri og kvit uden al Hinder og Hjælperede have, nyde og beholde Ballø og alle de Gaarde og Gods, Pantegods, Møller og Landbo, hvadsomhelst det er, som hendis Fader og Moder det nogen Tid aldrefriest i Væрге havde, med sine Tilliggelser som forskrevet staar,

og deslige det Brev Iyhendes paa Kjøb, Pant eller Indførsel skulde aldrig komme fornævnte Beritte eller hendes Arvinger til Stade eller Forfang i nogen Maade, og Fru Beritte i Hamarstad vederlægge vor kjære Fru Moder (Dronningen) igjen Bærd eller Penninge i alle Maader . . .". — En omtrentlig ligelydende Tilførsel findes ogsaa i Kong Christian II's Haandfæstning, udstedt i Kjøbenhavn 22. Juli 1513, hvorefter det altsaa tør sluttet, at Vallø endnu henhved 20 Aar efter Dronning Dorotheas Død er forblevet under Kronen og det endog stik imod alle Bestemmelser⁹⁵).

Efter afdøde Professorellens Fremstilling af denne Sag⁹⁶) overholdt Kong Hans i hele sin lange, trediveaarige Regjeringstid ikke sin indgaaede Forpligtelse. Han tog efter Moderens Død Vallø Gaard og Gods til sig selv og det gjorde ingen Forandring, at den retmæssige Arving, Birgitte Thott, blev gift med en mægtig og anseet Adelsmand, der baade hørte til Landets største og fornæmste Slægter og i det Hele stod sig godt hos Kongehuset; Vallø forblev ved Kronen. Niels Griffen Rosenkrantz skal derved have lidt et Tab i Fordegods, der beløb sig til otte Læster Korn i aarlig Indtægt. Kong Christian II skal strax efter sin Haandfæstnings Vedtagelse have tilbagegivet Niels Rosenkrantz det omstridte Gods, men saasnart denne var død, forandrede Kongen sine Tanker, tog Gaard og Gods igjen fra Enken og føjede dertil den Haardhed, at han tvang Enken til at afstaa ham to Gaarde i Kjøbenhavn, der vurderedes til over 6000 Mark. Først efter at Kong Frederik I var kommen paa Tronen, tilføjer nævnte Historiker, „blev det omtvistede Gods tilbagegivet Niels Rosenkrantz's Enke og Arvinger“, og herved afgjordes endelig en Sag, som havde trukket sig igjennem fire Kongers Tid. — De omhandlede to Gaarde i Kjøbenhavn, den ene paa Fiskeforvet tværs over for den

gamle Apotheker og den anden liggende paa Hjørnet af Østergade, Skjødede „Fru Bergete Olufsdatter aff Walløszis“ til Kong Christian II 1521⁹⁷). Det skal især have været en Mand, Hans Tolder, i Nalborg, der truede Fru Birgitte med, „at hun ikke vilde komme levende ud af Kjøbenhavn, hvis hun ikke afstod til Kongen de nævnte Gaarde“⁹⁸).

Det Forhold, hvori Ballø var stillet i disse Tider og hvem der egentlig ejede og besad Gaard og Gods, lader sig vel vanskeligt opklare. Smidlertid maa det efter forskjellige andre Beretninger fra den Tid være Tvivl underkastet, om Kongerne eller Kronen virkelig ubelukkende besad Gaarden. I en Herredagsdom af 16de April 1490 nævnes Niels Eriksen af Ballø⁹⁹) og i et Dokument af 1493¹⁰⁰) anføres, at Lauritz Olsen, Guardian i Fransiskaner- eller Graabrodre-Klostret i Kjøge, havde bedet „hæderlig og velbyrdig Mand Niels Eriksen af Ballø og hans Hustru, Fru Birgitte, at maatte bygge en Aegbro paa deres Grund imellem Kjøge og Brambroen over det Vand, som løber af Søen og i Stranden, menige Almuesfolk til Bedste,“ ligesom ogsaa et Sognevidne¹⁰¹), optaget ved Faxe Sognefstevne anden Torsdag efter Pintsfe 1499 om noget Gods i Faxe Herred, nævner Jes Mortensen, som „hæderlig og velbyrdig Mand Hr. Niels Eriksen Rosenkrantz's Tjener paa Ballø“. — Mæret efter nævnes Niels Eriksen ogsaa til Ballø ved Udstedelsen af et Gjælds-brev paa 1500 rhinske Gylden til Poul Laymand¹⁰²).

Herefter kan det vist med fuld Føje antages, at Niels Eriksen Rosenkrantz de nævnte Aar besad Gaarden. Dog kan det gjerne være muligt, at det kun var en Del deraf; thi det staar jo uafgjort, hvor meget af Ballø der af Fru Birgitte af Hamarstad var solgt til Kronen.

Niels Eriksen Rosenkrantz

var en Søn af Hr. Erik Ottesen til Bjørnholm og Boller, Rigsraad, Marsk og Hovmester (død 7. Januar 1503 i Mariager Kloster) og Fru Sophie Henriksdatter Gyldehøstjerne (død 1487). Han blev allerede i Aaret 1487—88 Hovmester for Prins Christian (II) og blev Danmarks Riges Hovmester, efter at Prinsen var bleven Konge. Ligesom Faderen blev ogsaa han Rigsraad og Ridder og i 1487 erholdt han Kolbinghus Slot og Len i Pant, hvilket han beholdt til sin Død. I 1495 var han en af de Raader, som Kong Hans gav Fuldmagt til at møde i Kalmar fra 16. til 24. Juni for at forhandle med de svenske Rigsraader om Kalmar Rescessens Fornøjelse. Han arvede efter Faderen forskellige Gaarde og Godser, som Bjørnholm, nu Høgholm i Aarhus Stift, Boller ved Horsens med flere. Han døde 2. Novbr. 1516 og blev begravet i Graabrødre Kloster i Randers¹⁰³.

Birgitte Olufsdatter Thott

maa være født 1463—64. Naar hun indtraadte i Egtekab med Hr. Niels Eriksen, veed man vel ikke, men at det maa være skeet efter 1483, fremgaar af efterfølgende Brev, hvori hun, altsaa i en Alder af omtrent tyve Aar, den 16. Oktober nævnte Aar kvitterer Kong Hans for alt, hvad der kunde tilfalde hende af det Pant, som hendes Fader havde i Bjeverskov og Stevns Herreder.

Brevet lyder med lidt Forandring i Retskrivningen saaledes¹⁰⁴): „Jeg Beritte Olufsdatter kundgjor og bekjendtgjor for alle med dette mit aabne Brev, at jeg haver til god Nøje annammet og oppebaaret fuld og god Betaling af Højbaarne Fyrste, Konning Hans, min kjære naadige Herre, for al den Del og Rettighed, som mig tilfalden er udi det Pant i Stevns og Bjeverskov Herreder, som min kjære Fader, Hr. Oluf Nylsen, i Pant havde, saa at mig aldeles

og fuldkommelig dermed vil at nøjes, og taffer (jeg) hans værdige Naade for god Betaling. Thi lader jeg hans Naade og hans Naades Arvinger og Efterkommere, Konger i Danmark, fri, kvit og „orfage“ for nogen hdermere Tiltale eller Krav af mig eller mine Arvinger og alle andre paa mine Begne for fornævnte Del og Rettighed udi forstrevne Pant i nogen Naade tilfalde kan, og kjendes mig eller mine Arvinger ingen Del eller nogen Rettighed udi fornævnte Herreder at have efter denne Dag paa fornævnte Pantes Begne i nogen Naade. Til hdermere Vidnesbyrd og bedre Forvaring her, haver jeg vitterligen ladet hænge mit Segl for dette Brev og bedet værdige Fader med Gud, Biskop Oluf i Roskilde, Hr. Johan Dye, Hr. Henrik Mejnstrup og Hr. Poul Lagmand, Riddere, Evert Grubbe, Rigens Kantzler og Erik Jensen, Hovedsmand paa Haraldsborg, om deres Segl at lade hænge hos mit for dette Brev, som givet er udi Kjøbenhavn Torsdagen næst efter St. Calixti Dag „anno domini millesimo quadringentesimo LXXX. tercio“ (16. Oktbr. 1483).“

Da Ballø slet ikke omtales i dette Brev, saa kan der ikke være Tale om, at hun har frasagt sig sin Arveret enten til det hele eller nogen Del deraf, men alene sin Ret til hendes Faders Pant af Kronen.

I Aaret 1520 udstedte Bisp Niels Clausen Skade en Forfkrivning til „sin Frænke“ Fru Birgitte til Ballø paa Nygaard By og Mølle ved Roskilde, som skulde tilfalde hende ved Bispens Død, men dette Gods fik hun sikkert ikke, eftersom Bispen først døde 1531¹⁰⁵).

I Juli Maaned 1523 havde hun Sønderlyng og Middelfom Herreder i Pant og boede rimeligvis den Gang paa Skjerne¹⁰⁶). I 1528 magesiftede hun Gods med Maribo Kloster og fik Klosterets Gods i Stevns og i Faxe Herred¹⁰⁷). Kort efter er hun formentlig død, men det er ikke bekendt,

hverken naar eller hvor hun døde. Skulde hun være død paa Ballø, hviler hun maaske tilligemed flere af Slægten i Balløby Kirkes Kapel.

Hofman har i „danske Adelsmænd“ ogsaa nogle Vers om Fru Birgitte Thott, der nok, ligesom de foran om Faderen anførte, ere et Brudstykke af Provst Vystanders Rimværk. Hun indføres der talende saaledes:

„Desmellem bad om mig en Riddermand,
 Hr. Niels Griffen saa kaldes hand,
 En Rosenkrands ædel og ægte,
 Jeg bragte ham til Walløe Gods og Gaard,
 Som da havde fulgt mangfoldige Aar
 De Falter, min Mødrene Slægte.
 Gud gav os Børn, vi havde i vold
 Tre Sønner og trende Døtre saa bold,
 Som komme til myndige Aare.
 Gud derfor til Vre, os selv til Gavn,
 Da lod vi bygge forinden vor Stavn
 Paa Ballø en kostelig Kirke.
 Langvejs fra Riget vi siden henstrev
 Og fik fra Rom baade Bulle og Brev
 Tilbage med Klerkernes Minde,
 At bygge selv op paa vort Arvegods,
 I Balløe en By, som ligger derhos,
 Capellet man der monne finde.
 Forbedred den siden saa mangelund
 Og stiftede der et Christen-Samfund
 Med en Præst og en anden sliq sage.
 Min Søn, Hr. Oluf, han elsted' det Sted,
 Han vilde der hvile, hans Frue med,
 De sparede ingen Umage.
 De murede en Grav derunder af Steen
 Og lagde der Deres dødelig Been

Med andre af denne Slægt flere.
 Deres Datter Birte ædel og fin
 Som Kirken tilfaldt efter Fader sin
 Hun gjorde derved endnu mere.
 Forlængte og øgte den Kirke og Gaard
 Og Graven, som findes der inden for,
 Som den i Dag monne stande,
 Og hviler derunder med Fader og Søn
 Med Høsbønd og Afkom en Skare stjern
 Frie for baade Sorrig og Waande.“

Efter et aabent Brev, som Fru Birgitte Olufsdatter Thott udstedte paa Ballø Lørdagen næst efter Marie Virginie Dag 1525, hvori hun bekjender, „at myn tiere Søn Oluf Nielsen haffuer nu fornøyet og gjort megh Fylleste af myn Federne gard og goech o. f. v.¹⁰⁸), blev Sønnen

Oluf Nielsen Rosenkrantz

Ejer af Ballø. Han var den første af Familien, der antog Tilnavnet eller Stamnavnet Rosenkrantz og i 1527 har han i tre Breve, der kjendes, understrevet sig „Oluf Rosenkrantz“. Dette hidrørte muligt fra, at Kong Frederik I Aaret tilforn var kommen overens med Rigets Raad om Hensigtsmæssigheden af, at Adelen antog faste Familie-Navne, hvilket før den Tid var sjældent¹⁰⁹). Waabenet bestaar af et firdelt Skjold med et Waabenmærke i hvert Felt, hvorhos de fire Felters Farver ere delte mellem rødt og blaat, i første og fjerde Felt paa begge Sider af en sort og hvid skaktavlet fra højre gaaende Skraabjælle. I andet og tredie Felt findes to kronede Sølv-Løver. Paa Hjelmene er fem Roser, hver anden rød og hver anden blaa samt to Besjel-Horn, skaktavlede med sort og hvidt og paa hver Side tre grønne Paafugle-Tjere og en stor Paafugle-Tjere lige op imellem Hornene¹¹⁰).

Allerede i Kong Christian II's Regjerings Tid stod Oluf Rosenkrantz i stor Anseelse. Han havde saaledes efter Faderens Død faaet Koldinghus Pantelen for 2195 Mark¹¹¹), hvilket Len han beholdt i den Tid, Kong Christian sad paa Tronen. 1513 blev han Lensmand paa Bordingborg efter Hr. Torben Wille¹¹²). — Hvorvidt han egentlig stod i Forbindelse med de Sammensvorne blandt den jydste Adel, som stilte Kong Christian ved Tronen, er ikke ganske klart. I den Plan, som 21. Decbr. 1522 lagdes i Viborg mod Kong Christian, nævnes han som sidste og attende Mand i det udstedte Aktstykke¹¹³). Det synes imidlertid, at de Sammensvorne i det paagjældende Dokument har optaget Navne uden disses Ejermænds Vidende og Samtykke, og man kan altsaa kun med Visshed henregne til de Sammensvorne dem, som have besejlet Dokumentet. Oluf Rosenkrantz har ikke hængt sit Segl under og rimeligvis altsaa ikke været nærværende, men han har muligt ogsaa længere end de fleste af sine Standsfæller holdt fast ved Kong Christian II. I Brevet fremsortes mange Klager, deriblandt, at „her i Norden er ingen Erkebisp for den hellige christne Tro“, at „Tyranner, Skalke, Troldtvinder og andre Udvædings Folk indfættes og tilskiffes over alle Udelige og Verdslige. Told og Sise paalægges uden Rigsraadets Samtykke o. s. v.“

Fra Koldinghus sendte Oluf Rosenkrantz imidlertid under 17. Marts 1523 Kong Christian et ret karakteristisk Brev¹¹⁴), i hvilket han siger: „— Dog haver jeg vel spurgt, at Sigbrit aldrig var Eders Naade vældigere eller mægtigere end hun er nu; thi tør jeg ingenlunde give mig over til Eders Naade; thi jeg spørger, at hun haver mange unyttige Ord baade om mig og andre, som hun ingen Skjel kan sige eller bevise udi Sandingen. Og haver hun været en god Hjælperke til, at Eders Naade tog vældelig uden al Dom og Ret 8 Læster Korn og de to Gaarde i Kjøbenhavn fra min Moder, mig

og mine Sødstende. Men denne fordærvelige og vældige Skade var jeg end tilfreds med, dersom jeg var vis paa at maatte være min Hals fri, det kjende Gud og Eders Naade ved det bedste, at jeg ingen Skyld veed mig nogen mit Livs Tid mod Eders Naade."

De Sammensvorne, som havde understrevet eller beseglet Opsigelsesbrevet, affattet i Viborg 20. Januar 1523, vare ialt ni, deriblandt Oluf Rosenkrantz's senere Svigerfader, Landsdommeren Mogens Munk til Volstrup, dennes Broder, Iver Munk, Biskop i Ribe, samt Bisperne, Sorgen Friis i Viborg, Niels Stygge og Medhjælper Stygge Krumpen i Børglum, desuden 4 jydskede Riddere. — Mogens Munk blev, som bekjendt, udsæet til at overrække Kongen Brevet i Vejle, og han stal ved en Samtale med Kongen — siger Hvitfeld — have efterladt det i sine „Baxter“, saa at det først fandtes Dagen efter. Hvorvidt dette er rigtigt, kan ikke afgjøres; thi Kong Christian II stal have benegtet nogenfinde at have modtaget et saadant Brev¹¹⁵).

Der menes, at Kongen ligesuldt kan have modtaget Brevet, eftersom det maatte være gunstigere for hans Sag at fremstille sig som overrumplet uden Barsel¹¹⁶).

Ved de førte Underhandlinger imellem Kongen og de oprørste Bisper blev Oluf Rosenkrantz i Februar Maaned 1523 af Kongen sendt til Horsens for paa dennes Begne at faa et Forlig i Stand. Han var desuden mellem de Gibbler, Kong Christian vilde stille Bisperne, indtil Overenskomsten var fuldbyrdet¹¹⁷). Efterat Opsigelsen havde fundet Sted, raadførte Kongen sig ogsaa med ham, Hr. Mogens Wille og Øversten Hedenstrup om, hvorvidt Krigsfolkene i Thyen var tilstrækkeligt til at holde Stand mod Thyerne¹¹⁸). Kong Christian II forlod i April 1523¹¹⁹) med sin Familie Danmarks Rige og begav sig til Nederlandene.

Saa snart Kong Frederik I var landet i Korsør 1. Juni

samme Aar, erklærede Oluf Rosenkrantz sig for ham og blev hans Mand. Som Løn herfor fik han samme Dag ikke alene Forsikring paa sit Pantelen Koldinghus, men han lod sig endvidere for den samme tilgodehavende Sum pantsætte for Livstid Abrahamstrup (nu Sægerspris) Gods og Len¹²⁰). Den følgende Maaned blev han dernæst tilligemed 26 andre Adelsmænd optagen i Rigsraadet og snart efter, vistnok ved Kongens Kroning 7. August, blev han Ridder. Sidst paa Aaret blev han sendt fra Lejren til Kjøbenhavn for at handle med Hr. Henrik Gøje om Stadens Overgivelse, hvilken By denne i Christian II's Navn havde i Besiddelse. Hr. Oluf Rosenkrantz forestillede Hr. Henrik Gøje Umuligheden af længere at udholde Belejringen, hvor usikre Løfterne om tilstrækkelig Undsætning vare, samt at Kong Christians Hær i Tydskland som Følge af Pengeangel var adspredt. Underhandlingerne førtes i Magister Knud Valkendorfs Gaard i Kjøbenhavn med saa stor Fremgang, at Befalingsmanden overleverede Staden til Kong Frederik I. Ved Freden, der sluttedes Torsdagen før Jul, 24. Decbr. 1523, blev der lovet Kong Christians Tilhængere Befrielse for al Straf. Herfra undtoges alene den gamle Sigbrit og den forrige malmøste Borgmester Hans Mikkelsen¹²¹).

I Aaret 1523 blev Oluf Rosenkrantz ogsaa forlenet med Nyborg Slot og Ladegaard, der med Inventarier overleveredes ham af Hr. Peder Lyffe til Kjørbygaard den 26. Juli¹²²). I denne Stilling forblev han, saalænge Kong Frederik levede, og Kongen havde saa stor Tillid til ham, at han efter sit Raads Ønske udnævnte Hr. Oluf til Hovmester for sin anden Søn, den unge Hertug Hans, som ved Faderens Død — 10. April 1533 — var i sit tolvte Aar. Da den ulykkelige Borger- og Arvesfølgekrig efter Kong Frederiks Død udbrød i Danmark, sad Oluf Rosenkrantz rolig paa Nyborg Slot, men han skulde snart — som Landets øvrige Adelsmænd —

føle Krigen's Virkninger. Han maatte som flere andre af de højtstaaende Mænd i Riget snart slutte sig til det ene og snart til det andet Parti, endstjønt det vel tør forudsættes, at han nærrede gammel Hengivenhed for den ulykkelige Christian II, der siden Juli 1532 holdtes i et haardt Fængsel paa Sønderborg Slot.

Grev Christoffer af Oldenborg (født 1504, død 4. Aug. 1566), der af Vyhæfterne var valgt til Anfører i Mai 1534 og efter hvem Krigen fik Navnet „Grevens Fejde“, landede den 22. Juni ved Nattetide mellem Skovshoved og Hvidøre. Den følgende Dag rykkede han med sine Tropper ind i Roskilde, og Dagen efter, St. Hansdag, holdt han sit Indtog i Njøge. Saavel i Roskilde som i Njøge modtoges Greven og hans Folk under uendelig Jubel¹²³). I Njøge lod Grev Christoffer de af Kong Christian II opførte¹²⁴), men siden atter forfaldne Fæstningsværker istandsætte. Han agtede nemlig at gjøre denne By til sin Hovedpost, indtil Kjøbenhavn havde overgivet sig. Greven arbejdede her paa at drage Egnens Almue til sig. Han holdt to Dage efter sit Indtog et Møde med en stor Del Bønder paa en Eng Ulvemoen, ved Haudrup nuværende Station. Her talte han til dem ved en Tolk, men hvorvidt han gav dem bestemte Løfter, er ikke bekjendt. Intet var dog Bønder og Borgere hjærere, end at de nu igjen skulde have „den gamle Drn“ — Christian II —, der kunde holde „Høgene“ (Udelen) i Ave, til Konge¹²⁵). Man huffede paa, at det var denne Konge, der forbød den „ukristelige Skif at fælde de stakkels Bønder og kristne Mennesker som andre usornuftige Kreaturer“.

Begivenhederne udviklede sig hurtigt; Søholm i Stevns overgav Hr. Anders Bille efter en kort Belejring 5. Juli og Hr. Anders blev Grevens Mand og Raad. Kjøbenhavn aabnede sine Porte efter Borgmester Ambrosius Bogbinders Tilskyndelse den 18de f. M.¹²⁶), og saaledes gif det Slag i

Slag, saa at inden kort Tid Sjælland med Dorne og Skaane var i Grevens Magt, der baade i Ringsted og ved Lund i Skaane lod sig hylde paa den fangne Kong Christians Begne.

Saa snart Hr. Oluf Rosenkrantz i Nyborg erfarede, at Kjøbenhavn var falden i Lybekernes Hænder, forklædte han den unge Hertug, sig selv og nogle Betjente som Bønder, gik saaledes ud af Byen og naaede lykkelig over til Als, hvor han afleverede sin Myndling til Ditlev Brokdorf, Slotsherre paa Sønderborg, Peder Svave og andre Kongehusets tro Mænd, og vendte derpaa tilbage til Nyborg, som han stræbte at sætte i god Forsvarsstand¹²⁷); men da det lykkedes Grevens Tropper ved Forræderi af Borgmesteren Rasmus Rostotker og flere at komme i Besiddelse af Nyborg Fæstning, drog Oluf Rosenkrantz sig tilbage til det velbefæstede Slot. Skjønt han forsvarede det tappert, indsaa han dog, at det i Længden ikke kunde holdes. Han maatte derfor, da Fjenden affaar Vandet fra Slottet og der tillige opstod Mytteri mellem hans Folk paa Grund af et Udfald mod Byen, hvor baade Kirken og en stor Del af Borgernes Huse bleve et Rov for Luerne, imod frit Lejde opgive Slottet, som af Grev Christoffer blev givet i Forlening til Otto Stigsen¹²⁸).

Oluf Rosenkrantz antages derefter at være rejst til Ballø, hvor han overilet af Begivenhederne er bleven nødt eller overtalt til at hylde Grev Christoffer¹²⁹). Det er imidlertid vanskeligt at følge Hr. Oluf Rosenkrantz efter de foreliggende Beretninger i dette Tidsrum; thi det angives ogsaa, at han midt i August Maaned var i Kjøbenhavn som Grevens Mand, og maatte var han allerede i Begyndelsen af Maanedens paa Ballø i god Forstaaelse med Grevens Tilhængere, „efter som han 13. August har forsynet Grev Christoffers Tilhængere i Kjøge med Støtts“. — Vist er det, at Hr. Oluf Rosenkrantz

de sidste Dage af 1534 opholdt sig paa Ballø, og i et Brev herfra af 21. Decbr. til Eske Villes Frue, Sophie Krummedige, kalder han Greven „myn Herre“¹⁸⁰). Desuagtet undgik hverken han at blive fangen eller hans Herresæde at blive plyndret. Ved den store Adelsjagt i Sjælland i Dagene efter den 20. Januar 1535 blev han taget til Fange — om paa Ballø eller andetsteds vides ikke — og indsat i Blaa-taarn paa Kjøbenhavns Slot. Ballø blev kort efter plyndret af Bastian eller Sebastian Teszen, almindelig kaldet „Bezel van Gesjel“, som var en uægte Søn af Kurfyrst Frederik den Visse af Sagen, og senere, kort før Slaget ved Ørnebjerg, blev ihjelsluttet af sin egen Tjener i Svendborg¹⁸¹).

Det synes, som om man med Trusler vilde formaa den fangne Duf Rosenkrantz til at lade aabne Afdgangen til Ballø for Fjenden, da man forinden Plyndringen sendte tre Mænd, nemlig Otto Anderfen Ulfeld, Stig Stigsen og Hieronimus Evingel, til ham for at sige, at hvis han ikke opgav sin Gaard Ballø inden anden Dagen Kl. 12, vilde Greven den følgende Dag lade hugge Hovedet af ham. Herved blev Hr. Duf nødt til fra Fængslet at skrive til Ballø, at hans Tjenere skulde overgive Gaarden i Grevens Hænder. — Bezel van Gesjel stal i Mellemtiden ved Magt have søgt at faa Gaarden til at overgive sig. Først stal han have bedet og paabudt Borgmester og Raad i Kjøge at følge sig til Ballø, men Hr. Dufs Tjenere vilde ikke overgive ham Gaarden strax. Han truede dem da med, at hvis det ikke skete hurtigt, vilde han lade hente Hr. Duf fra Kjøbenhavn og føre ham hen foran Broen (paa Ballø?) og der lade hans Hoved afhugge, — men de overgav alligevel ikke Gaarden. — Imidlertid drog Gesjel til Roskilde efter Knegte og yderligere Hjælp til Gaardens Indtagelse, men medens dette gik for sig, kom Hr. Dufs Bud og egenhændige Brev

fra Kjøbenhavn, at Ballø af hans Tjenere maatte oplades og overgives van Gesfel.

Da denne kom til Ballø, tog han al den samlede Etkræ med sig op paa Gaarden. Porten eller Gaardslaagen aabnedes og van Gesfel modtog Nøglerne til Dørene; men skjønt det synes anderledes aftalt, lod han Fru Ide Munk ved to Riddersmænd sige: „at hvis hun dulgte eller gjemte saameget som en PENDING af det fremmede Gods, der var indført der, da skulde det koste Hr. Olufs Hals og hendes Anpart“. — Det samme foreholdt ogsaa van Gesfel Hr. Olufs Foged, Svende og Folk. Derpaa udtog han alle de forseglede Kister og Skrin med andet mere, som var indført der til Forvaring, uden Hensyn til, hvor det var fra eller hvem det tilhørte, hvilket deres Vaaben og Navne udviste. Han lod det ikke være nok med at rane det fremmede Gods, men borttog tillige alt Hr. Olufs eget Etkræ, Krudt og otte hundrede Lod Sølv, og førte strax det hele til Kjøge, hvor han brød en stor Del af Kisterne og Skrinene op, „plustred“ og udtog hvad han syntes om, hvorpaa han førte det tiloversblevne til Kjøbenhavn.

Blandt dem, der havde Gods til Forvaring paa Ballø, var Fru Anne Rønnov, Hr. Johan Urnes Efterleverste. Hun sagsøgte senere Hr. Oluf Rosenkrands for Godset, men paa Kongens Rætterthing blev der i Jstad den 22. Septbr. 1537 affagt den Dom: at hendes Fordring skulde være død og magtesløs, da Hr. Oluf selv havde mistet sit Gods ved, at hans Gaard var overfaldet af Grev Christoffer og andre Boldsmand¹³²).

Ligeledes havde Efte Bille til Esvanholm, da han i Slutningen af 1534 førtes som Fange til Lybek, indsat Gods til Forvaring paa Ballø. Herom skriver han 30. April 1535 til Greven, at han havde ladet tage „tre Skrin med mine Breve, nogle Klenodier, Guld, Sølv, Pendinge m. v.

hvilke jeg lod indsætte hos ærlige og velbyrdige Mænd, det ene paa Krogen hos (sin Morbroder søn) Knud Pedersen (Gylbenstjerne) og de andre to hos Oluf Nielsen paa Ballø mig til bedste, og troer hand at skulle forvares etc. Nu haver jeg formærket og forfaret, at Eders Raade haver ladet optage og til sig annammet samme mine Estrin med Breve, Klenobier, Guld, Sølv, Pendinge og alt hvad der udi var". — Han beder om at faa det hele tilbage, erindrer om det ærlige, kristelige „Leigde" som Greven har givet ham om ikke at berøve ham hans Gods¹³³). Hvorledes det gif med Godset, er ubekjendt, men Brevene kom i Otto Andersen Ulfelds Besiddelse, der efter Kjøbenhavns Overgivelse, den 29. Juli 1536, drog ud af Landet med Grev Christoffer og siden levede i Lybek, hvor han døde i Efteraaret 1543¹³⁴).

Hvorvidt Egnens Bønder eller Borgerne fra Kjøge vare med at plyndre Ballø, kan ikke bestemt paavises. Derimod er det afgjort, at disse sidste vare med at plyndre Ewenstrup i Ramsø Herred og Højstrup i Stevns¹³⁵). Hr. Sorgen Bodebust, der siden 1525 havde havt Ewenstrup til Len, var blandt de Adelsmænd, som Greven førte over til Malmø, og efter at være kommen tilbage afgif han ved Døden under Grevefejden i Kjøbenhavn. Hans Enke, Fru Ermegaard Bille, lod senere Kjøge Borgere indstævne, fordi de havde plyndret Gaarden¹³⁶).

I Kampen mellem den katolske og lutherste Være stod Oluf Rosenkrantz tilligemed flere af hans Slægt, deriblandt hans Broder Hr. Henrik Nielsen til Bjørnholm, i forreste Række blandt Forfvarerne for den gamle nedarvede Være¹³⁷). Dette har vel ogsaa været Grunden til, at han som en af de verdslige Raader blev antaget til Hovmester for Hertug Hans. Hvorvidt han nogensinde i sit Hjerte — skjønt han den 8de Septbr. 1536 fængslede Bispen Ove Bille af Aarhus — egentlig fornegtede den katolske Være efter Re-

formationens Indførelse, skal lades uafgjort, men det siges om ham, „at han var den katolske Tro hengiven“. Den i sin Tid berømte Skribent Poul Eliesen (Wendefaae) tilegnede Oluf Rosenkrands sin Bearbejdelse af Luthers Bedebog¹³⁸).

Under de Rustninger, der fandt Sted 1531 og 32 for at sikre Landet mod Kong Christian II, bevilgede Rigsraadet, 18. Decbr. 1531, for at tilvejebringe Pengemidler, at saameget som muligt af det Kirkerne i Sjælland og Skaane tilhørende Sølvtoj, Monstranser, Kalke og Klenodier skulde afgives til Mynten og bruges til Rigets Nytte. Til at modtage Sølvet fra de sjællandske Kirker bestilledes Oluf Rosenkrantz i Forening med Bispen Joachim Rønnow og to andre. Bispen paalagde Provsterne i hvert Herred at følge med den kongelige Lensmands Foged til Kirkerne for, uden Forfømmelse, at udtage det, da en tidligere Befaling ikke havde nyttet¹³⁹). — Samme Aar var han ogsaa beskiftet til at hjælpe hver Mand i Sjælland til Lov og Ret samt til at paase, at Enhver holdt den Rustning, der tilkom ham at holde¹⁴⁰).

Under 3. Juli 1526 havde Oluf Rosenkrantz faaet Bantebrev paa Holmegaard og Holmslæn for 700 Mark i danske Hvider og dobbelte Skilling, 120 rhinske Gylde i Guld og 157 Lod Sølv, som han laante Kong Frederik I 1523 og 100 Gylde og 100 Mark Penge, som han laante Kongen det følgende Aar. Dette Dage før Kongens Død fik han et nyt Brev paa samme Gods samt paa Abrahamstrup, dateret Gottorp 2. April 1533. I dette Brev hedder det: „at vi af vor sønderlige Gunst og Raade, saa og for Trofast og villig Tjeneste, som os elskelige Hr. Oluf Rosenkrantz, Ridder, vor Mand, tro Raad og højbaarne Fyrstes, Hertug Hans's, vor kjære Sønns Hovmester gjort haver — skal have, nyde, bruge og beholde Abrahamstrup Gaard og Len, Holme Gaard, Holme Mølle og al Valore By og fem Gaarde i

Næsendrup og to Gaarde i Næshøj, som han af os og Kronen i Pant haver o. f. v." — Den 15. Juli 1528 fik han af Kongen Skjøde paa Kronens Pant i Naaris, i hvilken Gaard han selv havde Pant og havde tilkjøbt sig den Pant, en Bonde havde deri¹⁴¹).

I 1530 paa St. Petri Dag blev paa Ballø foretaget et Magestifte imellem Oluf Rosenkrantz og St. Laurenti Alter i Njøge Bykirke. Han gav en Gaard i Ulstrup i Faxe Herred og en i Salbytorp til Kirken og modtog derfor en Gaard i Tolstrup, Sædder Sogn. Bisp Joachim Ronnov bevidner, at hans Kantzler, Mester Laurits Olsen tilligemed Sigvard Grubbe til Njstrup, Mikkel Hansen, Sognepræst, Sigvard Laurentsen, Borgmester, Jesper Skinkel og Hans Sensen, Raadmænd og Kirkeværger i Njøge, have overværet Magestiftet. Disse bevidne, at de have seet Gaardene, og at de „forfaret haver i Sanningen at fornævnte Hr. Oluf dermed haver gjort Kirken og Alteret Skjel og Gjældest“¹⁴²). — Efter et paa Kjøbenhavns Slot, Søndagen Cantate 1541, udstedt Forloverbrev fik Oluf Rosenkrantz tilligemed otte andre Adelsmænd Kronens Slot og Len Bordingborg med al dets rette Tilliggelse som et frit og brugeligt Pant for ni Tusinde Mark lybsk Hovedstol og 540 Mark lybsk aarlig Rente, som Kongen havde laant til vort og Rigens Behov af Christoffer Hansen Lindenov til Fobislet og de atter havde betalt til Christoffer Hansen. Pantet skulde de beholde indtil Pengene vare betalte¹⁴³).

Hr. Oluf Rosenkrantz vidste at bevare sin Anseelse og Indflydelse som Medlem af Rigsraadet, saalænge han levede. Han nød ogsaa hyppigt kongelige Gunstbevisninger. Som Exempel derpaa kan anføres: at Kong Christian III den 29. Juli 1537 gav ham Livsbrev paa en Kannikegaard i Kjøbenhavn; at Kongen 24. Febr. 1539 forærede ham en halv Slange og tre Falkonetter Skjts som Erstatning for

det, han i næstforleden Fejde havde mistet, og at han 10. Juli 1542 fik kongelig Konfirmation paa et Brev af gamle Kong Christian I; at maatte nyde Brag nedenfor Østmark paa Møen, ligesom Jens Falk af Ballø havde havt, med Ret som de kongelige Lensmænd¹⁴⁴).

§ Oluf Rosenkrantz's sidste Leveaar forefaldt en Historie, hvis Udspiring formentlig skriver sig fra Ballø. En Borger i Kjøge, Niels Skriver, der sandsynligvis har været Foged eller lignende i Hr. Oluvs Tjeneste paa Ballø, beskylledes for at have forfalsket et Kongebrev for Hr. Oluf Rosenkrantz samt tillige at have — ovet Trolddom. Han underkastedes et pinligt Forhør for at bringes til Bekjendelse. Det derom udstedte Brev, „givet og skrevet i Kjøge Lørdagen næst for Letare (Midfaste) Søndag 1545“, giver os et klart Indblik i den Tids Tortur. Med lidt Forandring i Retskrivningen lyder det saaledes¹⁴⁵):

„Anno 1545, Fredagen for Midfaste Søndag, vare vi Efte Bille, Ridder, og Mogens Godsche efter Kongl. Majestæts Befaling udi Kjøge, og udi erlige og fornumstige Mænds — Mester Jesper Brochmands, Erkedegn udi Aarhus, Sieur Lauritsen, Borgmester udi Kjøge, Simon Persen, Kongl. Majestæts. Tolder paa Falssterbo, og Hans Tygesen, Byfoged i Kjøge — Overværelse, hvilke vi dertil bedet havde, lode vi komme for os Niels Skriver, som sad greben og fangen for nogen Trolddoms Sag, som 24 af hans egne Medborgere havde svoret ham at være skyldig udi. Da lode vi Skarpretteren binde ham til en „Stie“ og give ham tilkjende, at erlig, velbyrdig Mand og streng Ridder, Hr. Oluf Rosenkrantz til Ballø haver ladet give Kongl. Majest. vor allerfjæreste, naadigste Herre tilkjende og beklaget, at samme Niels Skriver haver forfalsket ham et kongeligt Brev og udstrabet de Ord og Bogstaver, som tilforn i Brevet stod, og siden med hans Haandskrift indskrevet igjen i samme

Brev og under samme kongelige Befegling andre Ord lyndes om Brag og Maresildt (d. e. en Afgift af Fisserbaaden til Forstrandens Ejer). Og adspurgte vi samme Niels Skrifer, om han tilstod at have forfalsket samme Brev og om det var hans Haandskrift; da svarede han nej, og svor han, at det ikke var hans Haandskrift og ej vidste deraf at sige. Saa stødte Skarpretteren ham af „Stien“, saa han hængte med Armene; da begjerede han, at man vilde lade ham (komme) op igjen, saa vilde han bekjende Sandhed. Saa løfede de ham op igjen; da bekjendte han at have skrevet og forfalsket samme Brev. Og adspurgte vi ham, hvorfor han det havde gjort og af hvilken Morsag, og om han var derom tilbeden af Hr. Oluf eller nogen anden. Da svarede han dertil, at han gjorde Hr. Oluf tilgode og Willie, og ej Hr. Oluf deraf vidste, og aldrig stete med hans Raad, Willie, Befaling eller Samtykke. — Siden han dette havde bestaaet, kom Hr. Oluf selv tilstede og adspurgte ham, hvorfor han saaledes havde forfalsket det kongelige Brev uden hans Willie og ham aldeles uwitterligt; da svarede fornævnte Niels Skrifer, at efterdi han tjente ham, da mente han at have villet gjøre ham det tilgode og Tjeneste. Saa bad Hr. Oluf ham, at han aabenbart vilde tilstaa, om han havde givet ham nogen Morsag eller Befaling til at gjøre saadan en Gjerning. Da svarede Niels Skrifer nej, men han tog det af sig selv og gjorde Hr. Oluf til Willie, som forskrevet staar. — Siden adspurgte vi ham om den Trolddoms Sag, som han var greben og fangen for, og som de 24 Mænd havde svoret ham til. Da svarede han dertil, svor haardt og sagde aldeles nej, og sagde ved sin Himmeriges Lod og Part ikke at være mere skyldig i den Sag end een af os, og aldrig havde han brugt eller lært nogen Trolddom ubi alle sine Dage. Der han ikke vilde tilstaa sine Gjerninger, lode vi Skarpretteren strække ham noget haarde-

ligen tre Gange; da raabte han stedsfe i Binen: nej, nej, jeg er uskyldig. Saa lode vi ham betemme (fri?) den Dag. 3 Dag aarle Kl. 6 gif vi til ham igjen, og i forskrevne ærlige Mænds Overværelse tog vi med os Sagvolderen, og lod løse ham af de Fjern, som han var fængslet udi, og paany adspurgte ham, om han vilde tilstaa sine Gjerninger, som han havde brugt med den Trolddom. Da svarede han ligesom tilforn og svor han sig at være uskyldig og aldrig vidste at bruge nogen Trolddom i hans Dage. Da, efterdi han ikke vilde tilstaa sine Gjerninger, bagbandt Skarpretteren ham og vilde havt ham til „Stien“ igjen. Der han det fornem, bad han, at man ikke skulde pine ham, han vilde tilstaa Sandheden: Og sagde, at han var med en Søndag Morgen hos Christen Holts her i Rjoge, tilligemed de to Kvinder, som bleve brændte, at forgjøre Frands Madson med Trolddom, og for den Sags Skyld, at han ikke vilde have hans Broderdatter til Wgte, og brugte dertil saadant Instrument, som de samme to Kvinder tilforn havde bekendt, og nogle Ord og Læsning paa Latin, som han havde i en Bog, hvilken Bog han svor at have brændt i en Ild. Og tilspurgte vi ham, om Milauses Hustru af Gjørsklev eller nogle flere vare med ham i den Handel at forgjøre Frands Madson, da svarede han nej, og svor haardt derpaa, at der var ikke flere med ham at forgjøre Frands Madson end de to Kvinder, som bleve brændte. — Til Vidnesbyrd, at dette faa i Sandhed er gaaet saaledes til, vidne vi med vore hoes trykte Signeter under dette vort aabne Brev“.

Denne Sag blev afgjort med følgende Brev til Byfogden i Rjoge¹⁴⁶): „At efterdi Nicks Striver haver tilstaaet og bekendt at have gjort falske Breve og deslige at være udi Handel, at have gjort Trolddom og for sin Misgjerning forskyldt at afløses (aflives), haver Kongl. Majestæt undt og tilladt, at han maa rettes med et Sværd. Samme-

ledes haver Hans Majestæt undt og givet hans Hustru hves hans Gods som Kongen tilkommer. Dat. Odense Onsdagen næst efter Søndagen Jubilate 1545."

Efter et daadrigt Liv døde Hr. Oluf Rosenkrantz paa Ballø den 8de November 1545 og begravedes to Dage efter i Balløby Kirke¹⁴⁷), hvor hans Kiste med Indskrift endnu henstaar i Kapellet. Der findes baade Epitafium og Ligsten over ham og Hustru i Kirken.

At han har været en almindelig agtet og afholdt Mand og „streng Ridder“, tør formentlig fremgaa deraf, at endnu 24 Aar efter hans Død mindedes den lærde Theolog, Dr. Niels Hemmingsen i et Skrift, som er tilegnet Svigersønnen, Peder Dye, Hr. Oluf Rosenkrantz's Fromhed, Retfærdighed, Gæmildhed, Humanitet og øvrige Dyder¹⁴⁸).

Den 7. Februar 1529¹⁴⁹) havde han ægtet 3de Munk, Datter af fornævnte Landsdommer Mogens Munk til Volstrup (født 1478, død 3. Decbr. 1558) og Karen Ludvigsdatter Rosenkrantz til Balsgaard (død omtr. 1535). Hendes Familie førte de gamle Langers Vaaben, tre røde Roser i Sølvfelt og paa Hjernen 13 regelvis røde og Sølv-Janer¹⁵⁰). Derfor benævnes hun undertiden 3de Lange, saaledes paa Epitafiet i Balløby Kirke.

Af Ejendomme besad hun Nygaard i Sylland, og desuden Totterupholm, nu Rosendal i Fage Sogn, som hun angives at have arvet efter sin Fader¹⁵¹). Paa Totterupholm skal de have boet endel Aar før Mandens Død, og kjæft forsvaret Gaard og Gods¹⁵²). Hun valgte rimeligvis denne Gaard til Enkesæde efterat have afgivet Ballø til Døtrene og boede der, idetmindste ved 1560¹⁵³). Abrahamstrup Len afgav hun et halvt Aar efter Oluf Rosenkrantz's Død, idet hun Mandagen i Aaaste 1546 ved Jens Rosengaard til Hagerup og Sver Lunge leverede det til Kongens eget Behov¹⁵⁴).

Fru 3de Munk overlevede sin Husbond i henved 41 Aar og døde i en høj Alder, rimeligvis over 80 Aar gl., i Malmö 22. August 1586. Hendes Lig førtes til Balløby, hvor hun den 29. Septbr. f. A. fandt Hvilested ved Siden af sin Mand i Gravkapellet¹⁵⁵).

Skjønt der paa Mindestenen i Balløby Kirke findes afbildet to Drengbørn, kjender man dog kun af deres Egtefæder tre Pigebørn, nemlig foruden Birgitte og Mette, der hver fik sin halve Del af Ballø, en Datter Karine Rosenkrantz, som formentlig efter foreliggende Breve¹⁵⁶) var bestemt til Brud for Hr. Eske Billes Søn, Henrik Bille, men afgik ved Døden paa Ballø 16. Oktbr. 1553, og ligeledes fandt Hvilested i Balløby Kirke, hvor der oprejstes et Epitafium over hende.

3 henved et hundrede Aar var Ballø for anden Gang tvende særskilte Ejendomme. Naar Delingen er foregaaet, kan ikke bestemt paavises, men flere Omstændigheder tale for, at den først har fundet Sted ved Aar 1550 eller maaske nogle Aar senere ved fornævnte Karine Rosenkrantz's Død.

Øster-Ballø

fom til den ældste Datter og hendes Egtefælle

Peder Bille og Birgitte Rosenkrantz.

Naar de indtraadte i Egtefæder ved man ikke, men i et Brev fra Oluf Rosenkrantz til Eske Bille, skrevet paa Ballø Torsdagen efter Marie Nativitatis 1543 fremgaar, at de allerede den Gang vare indtraadte i Egtefæder, da Oluf Rosenkrantz heri kalder Peder Bille „begges vores Søn“¹⁵⁷). En anden Meddelelse anfører, at Peder Billes Bryllupskost beløb sig til 572½ Dl. 1 Ort 7 Lod Sølv, 1½ Læst 8 Tdr. Rug og Mel, 3 Læster 1½ Bund 7 Skpr. Malt,

4 $\frac{1}{2}$ Læst 1 $\frac{1}{2}$ Pund 7 Skpr. Havre, 60 Sider Flæsk, 12 Svin, 1 Tonde Svedster, 3 Tdr. Lyneborger Salt¹⁵⁸). — Dette giver os et lille Begreb om Forbruget ved et adeligt Bryllup for 300 Mar siden.

Peder Bille var en Søn af Rigets Hovmester Eske Bille til Svanholm (død i Kjøbenhavn 11. Febr. 1552) og Fru Sophie Krummedige. Han arvede efter Faderen — der kaldtes „den Rige“, fordi han besad en Mængde Herrefæder — Svanholm og nævnes almindelig derefter. I 1556 blev han Rigsraad og i Shvaarskrigen med Sverrig var han kongelig Kommissær. Som saadan deltog han i Slaget paa Artorna Hede 20de Oktbr. 1565. Herom har han i et Brev til Statholderen paa Kjøbenhavns Slot, Hr. Mogens Gyldenstjerne, fra Halmstad 24. Oktbr. givet en Beretning, i hvilken han blandt Andet skriver¹⁵⁹): „atth nu wdj lessuerdags Som wor thenn XX octobris, daa wor wortt soldt, och thj Suenste tillj Sammel . . . och haffuer thj mødtt y marckenn, och hollitt Enn frij slacthinng, tillj Sammells, . . . Ethenn Roskenspar bleff ther strax paa wilstedenn, och manng fsherre guode Mennd.“ (undertegnet Peder Byllde).

Ved den foreløbige Fred i Roskilde 18. Novbr. 1568 var han tilstede og underskrev tilligemed de svenske Afsendinge de 30 Punkter, som Fredsartiklerne indeholdt. De Svenske stode imidlertid ikke ved deres Ord og Underhandlingerne maatte derfor optages paa ny. I denne Anledning var Peder Bille ogsaa i Stettin¹⁶⁰), hvor han underskrev den der sluttede Fred 13. Decbr. 1570.

Ved Dronning Sophies Kroning i Frue Kirke 21. Juli 1572 bar han Kronen ind i Kirken for Dronningen¹⁶¹). I 1576 var han kongelig Kommissarius i Sagen mellem Kong Frederik II og Hertug Hans, hvilken Sag blev bilagt paa Herredagen i Kolding. Aaret efter var han nærværende ved Prins Christians (severe Christian IV's) Daab og stod

han hos Dronningen som hendes Hovmester og modtog Fadder-gaverne¹⁶²).

Peder Bille var aflagt med meget store Forleninger. I Mæret 1547 havde han Helsingborg¹⁶³); 1549 Aarhus-gaard, som han muligen har havt tidligere¹⁶⁴); 14de April 1554 fik han Holbæk Slot, som han igjen aftraadte næste Aar¹⁶⁵); fra 1556 til sin Død Lureby¹⁶⁶), men har muligt faaet et nyt Forleningsbrev 17de Maj 1565¹⁶⁷); 1557 til 59 Næsbyhoveds Len i Fyen¹⁶⁸); 1561 Roskildegaard og Bistrup¹⁶⁹); 1565 til 76 Kallundborg, hvor han 21. Oktbr. 1576 underkrev Frederik II's kallundborgske Reces¹⁷⁰); samt fra 1571 til sin Død Sæbygaards Len. Desuden var han fra 1554 til 58 Stiftsbefalingsmand i Ribe¹⁷¹).

Medens Peder Bille var Lensmand paa Roskildegaard, fik han i 1561 kongelig Befaling at have Tilhyn med og navnlig vaage over, at Borgmestre, Raadmænd og Byfogder i Roskilde og Ringsted bære sig tilbørlig ad ved Borgerne og andre, som søge Ret i de to Byer, og ligeledes Borgerne imod Byraadet, faa at der kan være Enighed og hver Mand times Ret og Skjel¹⁷²).

Med det langvarige Skifte efter Peder Oxe sees Peder Bille næsten ved alle Skiftefamlinger at være mødt for Mette Rosenkrantz¹⁷³).

Peder Bille døde i Kjøbenhavn 17. Marts 1580¹⁷⁴). Hans Lig førtes den 28. f. M. til Valløby Kirke og bisattes der i Kapellet¹⁷⁵). Han berømmes som den, der i Kettergangsjager var forstandig og veløvet og brugtes til at udrette Rigets Grinder udenlands¹⁷⁶).

Fru Birgitte Rosenkrantz levede derefter som Enke i 12 Aar og havde formentlig Bopæl i den Tid paa Øster-Vallø. Hun efterlader sig intet Minde som Søsteren ved Bygninger der paa Stedet. Derimod foretog hun en Tilbygning til Valløby Kirke, som den Gang var Kirke for

Herregaarden. Hun døde formentlig paa Vallø i Marts eller April 1592; thi den 23. April begravedes hun ved Siden af sin Mand i det af hende selv indrettede Kapel under Kirkefens Chor¹⁷⁷).

Aaret efter Peder Billes Død havde Fru Birgitte en ubehagelig Sag i Anledning af et Præstevalg. Tilligemed sine Tjenere, de menige Sognemænd i Lellinge, havde hun nemlig kaldet til Præst i Sognet en Mand ved Navn Sorgen Lauridsen, som derpaa af Lensmanden Ejler Grubbe til Øystrup og Superintendenten var udnævnt til Sognepræst, saaledes som det Kaldsbrev lød, hvilket hun og Sognemændene havde udstedt. Derefter havde Præsten nogle Gange holdt Gudstjeneste. Men Sognemændene i Ølfemagle Sogn havde antaget Søren Jespersen til Præst og denne var derefter bleven Menigheden paatvungen. I et Brev af 5. Juni 1581 paaminder Kongen Lave Beck, Embedsmand paa Roskildegård, og Biskoppen Dr. Poul Madsen om sin tidligere Befaling, at Sognemændene i Lellinge skulde annamme den til Præst, som var kaldet til Ølfemagle. Oluf Wille beklagede sig nu paa sin Moders og hendes Tjeneres Vegne over, at der var handlet imod Resessen og mente, at hendes Tjenere ligesaa vel som Ølfemagle Sognemænd burde kalde den fælles Sjælesørger. Desaaarsag gav Kong Frederik den Befaling, at tilkalde de Højlerde i Kjøbenhavn og med det første for dem indstævne begge Præster med deres Breve samt derefter undersøge, hvem Sognefaldet efter Kirkeordinantsen maatte tilkomme, med mindre de selv vilde stande til Rette¹⁷⁸). Lellingerne synes imidlertid at have beholdt deres Præst; thi Hr. Sorgen Lauridsen var Præst der i 1589¹⁷⁹).

Ved en Dom, affagt paa Sjællandsfars Landsthing 1585, blev Fru Birgitte tilkjendt Sagefald for en Mandsperson, som havde udøvet Vold mod sin Høsbond paa hendes Gods, fjønt han senere havde givet sig i Høsbondhold

under Kronens Gods Tryggevælde. Sagen var den, at en Karl Peder Hemmingsen ved Nattetide i Mørke og Mulm havde overfaldet sin egen Høsbond, Fru Birgittes Bonde, Hans Galskhytt i Enderslev, og tilføjet ham saadanne Saar, at Manden næsten laa død paa Stedet. Dette var skriftlig bevidnet af Præsten, Hr. Anders Pedersen i Kholmte, ligesom ogsaa Oluf Christofferfen i Almislevænge havde afgivet Vidnesbyrd i Sagen. Herredsfogden i Bjeverskov Herred, Tyge Martensen, havde under 8. Oktbr. 1584 affagt den Dom, at Sagefaldet tilkom Lensmanden paa Tryggevælde, Ejler Grubbe, fordi denne ved sin Foged, Peder Fynbo, havde fremlagt Regnskab for, at Karlen stod i fast Høsbondhold til ham. Da Fru Birgitte ved sin Foged paa Vallø, Peder Jensen, lod Sagen indstævne for Landssthinget, blev Herredsfogdens Dom kjendt død og magtesløs at være¹⁸⁰).

Paa Kongens Rætterthing blev der paa Koldinghus Slot den 1ste Aug. 1590 affagt en Dom mellem Fru Birgitte Rosenkrantz og Rjøge By angaaende Byens formentlige Ret til Græsning og Fædrift paa Vallø Grund og Ejendomme syd for Aaen. Sagen var i og for sig af meget gammel Oprindelse og kunde føres henved halvandet hundrede Aar tilbage i Tiden. Forskjellige ældre Dokumenter fremlagdes i den og et Par Pergamentsbreve fra Aar 1461 synes at antyde, at Hr. Oluf Axlens ikke heller den Gang har villet erkjende Rjøge Byes Ret, hverken til „Ager eller Eng, Skov eller Mark eller nogen Fægang“; thi 16 Danne-mænd havde „gaaet Markeskjel,“ og dette befandtes at være midt i Rjøge Aa imellem „Eghøffe, Hastrup og Vallø paa den ene Side og Rjøge By paa den anden Side.“ Saavel Borgmesteren i 1461 Mads Bentsen, som de tilstedeværende Raadmænd og Borgere bekjendte fjorten Dage efter Oldingegangen ligeledes paa Herredsthinget, at Rjøge By ingen Ret havde til Fægang, da Markeskjellet var midt i Aaen. —

Ku (1590) beklagede Oluf Bille, at Kjøge By i „mange Aar havde brugt hans Skov, Mark og Færgang imod hans Villie“ og forment, at dette kun kan ske med deres Villie og Minde, som Ballø Gaard besidder. Den daværende Borgmester i Kjøge, Rasmus Skrider, tilligemed Raadmændene Claus Bager og Thomas Holst samt Borgerne Peder Pedersen og Niels Bentzen gjorde derimod gjældende, at Kjøge By fra Arilds Tid havde Ret til Græsgang syd for Aaen, at denne Ret havde været siden Byen blev stiftet og fundet, at samme Græsning var undt og givet Byens Indbyggere til Ejendom ved flere Kongers Breve m. v. De paaberaabte sig flere ældre Brevstaber, deriblandt Kongernes Stadfæstelser paa Byens Privilegier fra forskjellige Aar lige fra 1293 til 1486, men navnlig Kong Christoffer af Bajerns Brev af 1441, „at Kjøge Borgere maa have og nyde Græsgang til deres Fæ paa begge Sider af Aaen til deres By.“ — Sagen endte efter Oluf Billes og Jacob Sefelds Paa-stand med, at hverken Hævd af Alderstid, ej heller gamle Kongebreve anfaas tilstrækkelige til at hjemle Kjøge Kjøbstad den omtvistede Græsningsret paa Ballø Gods, da dets Grænser ved „Markeskjel“ vare bestemte, „fordi det ikke er billigt, at nogen skal have Brug paa en andens Grund og Ejendomme.“ — Dommen lød, at Borgmester, Raad og menige Almue i Kjøge ikke kan tilkomme nogen Græsgang syd for Aaen paa Ballø Grund, med mindre de kunde have det med Ballø Ejeres Minde¹⁸¹).

Peder Bille og Birgitte Rosenfranz havde i deres Ægte-
skab elleve Børn, hvoraf over Halvdelen døde i en yngre Alder. Ikke mindre end fem Børn angives at være døde i Aaret 1565. Datteren Mette døde paa Svandholm, 17 Aar gammel. Sønnen Eske døde paa Lureby 25. Juli, og Datteren Anne den 4. Septbr., alle tre begravne i Krogstrup Kirke¹⁸²); endvidere døde Karine den 16. og Hilleborg den

18. Oktbr. paa Roskildegaaard, begravne i Roskilde Domkirke¹⁸³). Det maa altsaa have været et meget tungt og smerteligt Aar for Fru Birgitte, saameget mere som Peder Bille den Tid var som Kommissær ved Armeen i Skaane.

Af de øvrige Børn, som opnaaede en modnere Alder, blev den ældste Datter Sophie, født 8de Decbr. 1546¹⁸⁴) paa Aarhusgaard, i 1573 gift med Jacob Sefeld til Bisborggaard i Sjælland. Han blev efter Rantsler Niels Raas's Død en af de fire Regeringsraader i Christian IV's Mindreaarighed og døde paa Gaunø 15. Novbr. 1599¹⁸⁵). Hun døde 31. Marts 1608 og blev begravet i Bisborg Kirke¹⁸⁶). Døtrene Birgitte og Anne bleve paa samme Dag, 11. Maj 1589, i Rjøge ægteviiede¹⁸⁷), den første med Dve Zversen Lunge til Tirsbæk (født 21. Juni 1548¹⁸⁸), død 1609) og den anden med Johan Barnekov til Nielstrup (død 1603¹⁸⁹). Af Sønerne arvede Oluf Øster-Ballsø og Eske Svanholm. Denne var gift med Elisabeth Skram, Datter af Niels Skram til Urup (død 26. Juni 1601¹⁹⁰) og Fru Kirstine Rosenfrank (død ved et Fald „gjennem Loftet“ 23. Juli 1597¹⁹¹). I Medgift med hende fik han fem Herregaarde i Nørrejylland og en i Halland, men han var en meget maadelig Husholder, der ikke alene i 1604 maatte laane af Kongen 5000 Rdlr., men ved sin Død i Juni 1608 efterlod sin Enke i saa trange Kaar, at hun kort efter maatte sælge alle Herregaardene og selv nyde Naadens Brød af Werner Parsberg, der var gift med hendes Stedmoder¹⁹³).

Ved Fru Birgitte Rosenfrank's Død kom Øster-Ballsø til Sønnen

Oluf Bille,

der først havde arvet Svanholm, hvilken Gaard han nu, 1592, afgav til Broderen Eske Bille¹⁹³).

Han maa være født omtrent 1550; thi allerede i Aaret

1580 blev han Lensmand paa Tureby¹⁹⁴), hvilket Len han 1fte Maj 1588 afgav til Jørgen Ernst Worm, en Adelsmand af tytt Herkomst. Samtidig blev han Lensmand paa Abrahamstrup, og efter at han den 21de samme Maaned havde deltaget i det anfelige Følge af Rigets Store og Lensmænd, der ledsagede Kong Frederik II's Vig fra Antvorskov eller Slagelse til Roskilde, erholdt han under 3die Juli s. A. det af Formynder-Regeringen i den unge Konges Navn udstedte formelige Forleningsbrev, der var meget gunstigt for ham. Abrahamstrup blev nemlig givet ham som et Len paa Afgift, og skulde han deraf aarlig til Rentekammeret udrede 300 Daler samt stille to Gerusthæste og vedligeholde Hovedgaarden m. v. Han oppebar saavel Hovedgaardens som al Bøndergodssets hele visse og uvisse Indtægt, saa og Kronens Andel af Tiendekorn og hele den gejstlige Rente. At han erholdt saa gunstige Betingelser hidrørte formentlig fra det nære Slægtskabsforhold, han som Jørgen Rosenkrantz's Svigersøn stod i til Formynder-Regeringen¹⁹⁵). Lenet afgav han i 1596, da Kong Christian IV selv havde overtaget Rigets Styrelse. Som Lensmand opførte han den søndre Fløj af Bygningerne paa det nuværende Jægerspris¹⁹⁶).

I Begyndelsen af Aaret 1593 fik han Brev paa at maatte nyde Herligheden af to Gaarde i Store Taarnby, som hans Fader og Moder før havde havt¹⁹⁷).

Oluf Bille døde i en Alder af omtr. 50 Aar i Efteraaret 1602 og blev Fredagen den 15de Oktbr. s. A. begravet i Valløby Kirke¹⁹⁸).

Den 23. Oktbr. 1586 havde han i Aarhus ægtet Margrete Rosenkrantz, Datter af Rigsraad og Statholder Jørgen Rosenkrantz til Rosenholm (s. 1523, død Langfredag, 9. April 1596) og Dorte Gundersdatter Lange til Skabsgaard (født paa Tryggevælde 1541, død 9. Marts 1613¹⁹⁹).

Hun døde omtrent 1615 og har rimeligvis befidet Gaarden i sin Enkestand, thi det er antaget, at Sønnen Peder Bille, der døde ugift i en yngre Alder 24. Febr. 1612²⁰⁰), skulde have arvet den efter Faderens Død. Hvor Fru Margrete Rosenkrantz er begravet, vides ikke, men det er muligt, at hun ogsaa har sit Hvilested i Valløby Kirke.

Efter Fru Margrete Rosenkrantz's Død kom derpaa Øster-Vallø ved Arv til Broderen

Holger Rosenkrantz,

født 14. Decbr. 1574 paa Kalø Slot, hvor Faderen den Gang var Lensmand. Han er især bekendt for sine store Kundskaber og sin theologiske Lærdom, hvorfor han almindelig kaldes „den Lærde.“

I sit 12te Aar kom han i Aarhus Skole, hvor han gjorde stor Fremgang. Fire Aar efter sendtes han ligesom andre unge Adelsmænd udenlands, opholdt sig først ved Universitetet i Rostok, studerede derefter i Wittenberg, og gjorde overalt en saadan Fremgang, at næsten ingen af hans Alder kunde maale sig med ham. Efter Faderens Dødsfald vendte han tilbage og ansattes 1596 i Rancelliet, hvor han dog kun forblev et Aarstid. Derefter levede han for Videnskaberne, men blev i Aaret 1617 Rigsraad og tillige Lensmand først paa Roskildegaard og derefter paa St. Hans' Kloster i Odense, hvilke Stillinger han dog efter sit indstændige Dødsfald fik Lov til at fratænde 1627.

Som en af den Tids lærdeste Theologer skal Holger Rosenkrantz i videre Kredse have søgt at virke for den religiøse Opvækkelse, navnlig ved en Mængde smaa Afhandlinger og en Forklaring af Katekismen. I disse Smaaafskrifter fordrede han ikke blot streng Kirkegang og Husandagt, men ogsaa bestemte Almisse og Fastedage, ligesom han ogsaa mente, der maatte tilkomme Gjærningerne og ikke alene Troen en

Andel i Retsfærdiggjørelsen. Særligt er det blevet tillagt ham, sjønt det dog skal mangle historisk Hjemmel²⁰¹), — at han efter den sjællandske Biskop Hans Poulsen Resens Død (14. Septbr. 1638) skal have fattet den Plan at blive Erkebisp, og derved bevirke, at den erkebiskoppelige Værdighed her i Landet skulde være forbeholdt Adelen, og det med verdenslig Magt og Myndighed, ligesom i England. Var dette skeet, vilde Aristokratiet have faaet en mægtig Støtte i Kirken, og dette kunde muligt have forhindret Statsforandringen i 1660.

Holger Rosenkrantz skal fuldkommen have delt sin Tids Gejstliges Anskuelse, at Adelen ligesaa vel som alle andre burde give Tjender af deres Forder og at det var en Formastelse imod Gud og Skriften at negte det. Ved Enevældens Indførelse ansaa ivrige Gejstlige den hidtil saa mægtige Adels Undergang ligesom for en Straf for denne Vægring, som Lovgivningen ogsaa misbilliger, uden dog at kunne forbyde den. Holger Rosenkrantz udlagde derfor 15. Januar 1632 til hver af sine Sognepræster i Hornslet og Hvilksager en Bondegaard, hvis Landgilde skulde træde istedet for den Tjende, hans Hovedgaard Rosenholm burde svare²⁰²).

Paa sit Herresæde i Randers Amt oprettede han en Højskole for 25 unge Adelsmænd og andre, som viste sig værdige til Optagelse der. De nød en omhyggelig og lærd Opdragelse under hans eget Tilsyn og Vejledning, og flere bekendte Mænd ere udgaaede derfra, deriblandt den djærve og aabne Ole Wind, den veltalende Biskop Jacob Madsen i Aarhus m. fl. Her samlede han tillige et berømt Bibliothek samt stiftede og udsatte betydelige Legater til Rejsseunderstøttelser og til bedste for lærde Skoler.

I den korte Tid, han var Gjer deraf, strakte Holger Rosenkrantz's Gavnildhed sig ogsaa til Vallø, idet han „til

Husarme ved Ballø gav Renten af 1500 Rdlr., som aarlig stulde uddeles²⁰³.)“

I Efteraaret 1642 blev han paa en Reise til Rykjøbing paa Falster for at overvære et Bryllup syh mellem Kjøbenhavn og Kjøge. Han saae sig nødsaget til at vende om til Kjøbenhavn, hvor han efter nogle Dages Sygdom afigit ved Døden 28. Oktober 1642. Den 19. Novbr. blev hans Lig bisat i Frue Kirke, hvor den fornævnte Hofprædikanf, Provst og Mag. Ole Wind, holdt Vigfalten, der blev trykt næste Aar. I denne gives en smuk Skildring af Holger Rosenfrank's sidste Djebliffe. Efter at have modtaget Sakramentet af Mag. Wind i sine Kjæres Kreds og taget Afshed med dem alle, døde han med det Suk: „Kom Jesus, kom i Raade og Barmhjertighed!“ En anden Forfatter siger²⁰⁴): „Han døde, som han levede, hel ophyggefigen.“ Med Hensyn til hans theologiske Retning giver Mag. Wind ham det Vidnesbyrd: „Han havde altid den største Bederstyggefighed for al fjæfferst Lærdom, med hvad Navn den nævnes kan, og havde aldrig bekjendt sig til anden end den augsborgske Konfession, i hvad og en Part Lærde for nogen kort Tid siden ham for Meninger, som han aldrig vedkjendte sig, har uforskyldt og vrangelig villet tilskrive og tillægge.“ — Hans Lig blev derefter ført til Hornslet Kirke og nedfat der i Familiebegravelsen²⁰⁵). Hans Portræt i Knæstykke, malet 1607, findes i de danske Kongers kronologiske Samling paa Rosenborg²⁰⁶). — Den 13. Aug. 1598 ægtede han i Malmø Rigsraad Axel Brahes og Fru Mette Højes Datter, Sophie Brahe, født paa Ulved 11. Maj 1578; hun døde i Kjøbenhavn 21. Decbr. 1640.

De havde ialt tretten Børn, 6 Sønner og 7 Dotre, hvoraf 3 Sønner og 3 Dotre døde i en yngre Alder. Af de andre bleve Sønnerne, som traadte i Faderens Fodspor, meget bekjendte. Gunde Rosenfrank (født 2. Decbr. 1604,

død 2. Decbr. 1675) ejede blandt flere Gaarde, Valdbhugaard i Hellested Sogn. Han var Rigsraad, kæmpede tappert paa Bolden under Stormen paa Kjøbenhavn, hvor en af hans Sønner faldt ved hans Side og en anden ligeledes faldt i Krigen. Senere faldt han i Unaade og maatte 1664 forlade Fædrelandet; han gif til Sverrig og døde i Helsingborg. — Søren Rosenkrantz (født 1607, død 1675) var Hovmester paa Sorø Akademi. — Erik Rosenkrantz (født 1612, død 1681) arvede Rosenholm, blev Geheimeraad, Lensmand paa Hålsted Kloster og tilsidst Stiftslensmand over Aarhus Stift. Han brugtes i forskellige Sendelser til Udlandet og var 1640 med Hannibal Sehested i Spanien og 1652 med Peder Røedtz i England. Her var det, at Oliver Cromwell, den Gang Storbritanniens Regent, i en overmodig Tone spurgte ham, om der i Danmark var mange saa tidlig modne Hoveder, som, førend de havde Skjæg paa Hagen, vare i Stand til at forhandle vanskelige Statsfager. Erik Rosenkrantz veg ej tilbage for denne Spot, men svarede: „Skjønt mit Skjæg endnu kun er ungt, er det dog ældre end Eders Republik²⁰⁷.“ — Døtrene bleve alle gifte med Adelsmænd, Mette med Kantzler Christen Thomsen Sehested, Beate med Henrik Thott, Dorte med Otto Thott og Sophie med Sten Brahe.

Holger Rosenkrantz var kun i en kortere Tid Ejer af Øster-Vallø. Ved Skjøde af 4. Maj 1616²⁰⁸) sælger, skjøder og afhænder han fra sig og Arvinger til erlig og velbyrdig „Fru Ellene Marszwin“ til Lundegaard „Walløegaardt Och Egøffue gaardt med alle dis Tilliggende, Enemærke Egendomb vdi Agger Och Eng“ o. s. v. samt jus patronatus til „Walløe Kircke sambt all anden bemelte Gaardis rette Tilliggelser Och Herlighed som der nu tilligger“, hvoriblandt nævnes Byerne: „Walløby, Tornby, Egøffue, Herfølge, Endesløff og Gammelfjoge.“ — Skjødet er udstedt

paa Rnumgaard, underskrevet egenhændig af Holger Rosenfranz Tørgensen og til Bitterlighed beseglet af Tørgen Steel og Gude Galbe. — Hvormeget Holger Rosenfranz fit i Kjøbesum, anføres ikke. Det hedder blot: „Men haffuer annammit fuld fyldist Och goed Betalling Derfaar effter egen Willie Och nøye.“ — Kjøbereren var altsaa Datidens rigeste Adelsfrue, Kong Christian IV's Svigermoder

Ellen Marsvin.

Hun var født 1. Febr. 1572 paa Landskrona Slot, Datter af Tørgen Marsvin til Dybek i Skaane, Danmarks Riges Raad og Befalingsmand over Stjernholm (død 2. Septbr. 1581 paa Dybek) og Fru Karen Gylbenstjerne (begravet i Kjøbenhavn 20. Novbr. 1589²⁰⁹). — Den 29. Juni 1589 havde hun i Kjøbenhavn Bryllup med Ludvig Munk til Nørlund og Lundegaard, Lensmand over Tronhjems Stift, hvor han for sin Udfugelse blev almindelig forhadt af Beboerne, hvilket havde til Følge, at Formynder-Regeringen affatte ham, 5te Juni 1593, fra hans Embede. — Han opførte Borg og Ladegaarden paa Nørlund i Jylland midt i en Sump paa en yderst besværlig Byggegrund. Anledningen dertil skal efter Sagnet være²¹⁰), at Ellen Marsvin, da han friede til hende, gjorde sit Ja — da hun var meget ung og han temmelig tilaars — afhængig af, at han byggede hende en Borg paa det Sted, hvor hun fastede sin Handske, med et Taarn saa højt, at hun derfra kunde se Budolff Kirkespir i Aalborg. Bygherren sparede hverken Møje eller Penge paa Bygningernes Opførelse samt disses pragtfulde Udstyrelse. Der blev paa forskjellige Steder baade i Gaarden og Værelserne anbragt Billedhuggerarbejder saavel i Sandsten som Egetræ med Ludvig Munks og Ellen Marsvins Waabener, og der skal have været Kobberporte for Gaarden, der vare saa spære, at deres Lukning kunde høres i de nær-

meste Byer. Ogsaa Lundegaard i Fyen ombyggede han samme Aar, han døde. Her endte han ogsaa sine Dage 8de April 1602, 65 Aar gl., og blev Torsdagen før Pintsje, 20. Maj, begravet i Graabrødre Kirke i Odense²¹¹).

I henved fem Aar var Ellen Marsvin nu Enke, men den 11. Januar 1607 indtraadte hun paa ny i Ægteskab med Knud Rud til Sandholt, Fuglsang og Rudebjerggaard. Han var født $1\frac{1}{3}$ 1556, men døde allerede efter fire Aars Ægteskab paa St. Hans Kloster i Odense 22. Juli 1611²¹²).

Fra den Tid levede Fru Ellen Marsvin i Enkestand, tilkjøbte sig og samlede saa betydelige og vidtløftige Besiddelser overalt i Danmark, saavel paa Øerne som i Sjælland, at det ikke er bekjendt, at nogen Adelsdame her i Landet har haft dem større. I Sjælland ejede hun foruden Ballø ogsaa Vellingegaard; i Fyen købte hun, ogsaa 1616, af Rigets Kantstler, Jakob Ulfeld, Herrefædet Ulfeldsholm, det gamle Røgsbølle, for 100,000 Slettedaler og lod forkynde paa Thinge, at hun gav Gaarden Navnet Ellensborg²¹³); dette blev senere forandret til Nygaard og atter til Hølkenshavn. Endvidere ejede hun Hovedgaarden Vejlegaard, ligesledes i Fyen, hvilken hun 1625 købte af Claus Broffenhus²¹⁴), samt Den Thorseng og desuden i Sjælland Boller og Rosenbold. Disse to Gaarde befalede Christian IV hende i et Brev af 12. Marts 1630 at afgive til Datteren, Fru Kirsten Munk og dennes Børn²¹⁵).

Næsten alle de anførte Ejendomme bære endnu mere eller mindre kjendelige Spor af hendes Byggelyst. Særlig ombyggede hun Ellensborg, hvor hun tillige indrettede et Kapel, rigt udstyret med Billedstjærerarbejde. Paa Ellensborg lod hun, ligesom paa flere andre Gaarde, indfætte sit Navn med Aarskal, for at minde Efterverdenen om, at hun havde bygget der. — Mærkeligt er det imidlertid, at denne Kvinde, der foretog saa store Byggearbejder andre Steder,

ikke paa Ballø har efterladt sig noget Minde i saa Henseende. Dette kunde synes saa meget mere paafaldende, som netop den Del af Ballø, hun ejede, den Gang maa have haft aldeles uanfælige Bygninger i Sammenligning med den anden Del, men Hovedgrunden dertil maa vel søges i, at Fru Ellen Marsvin ikke har havt Ophold her.

Svorneledes Fru Ellen Marsvin erholdt Pengene til Gaardenes med Gudsers Indjob samt sine Byggeforetagender, er vanskeligt at forstaa. Da hun, som anført, var Kongens Svigermoder, tør det muligt antages, at Kong Christian forstrakte hende med de store Summer. I Dagbøgerne fra 1618 anfører Kongen, at han modtog Summer, hun skyldte ham, ligesom ogsaa, at han forstrakte hende med andre Beløb, men noget Bestemt derom kjendes dog ikke²¹⁶).

Fru Ellen Marsvin døde paa Ellensborg henved 78 Aar gl. den 11te Novbr. 1649 og blev begravet den følgende 3. Decbr. Hun hviler tilligemed sine tvende Mænd i en nu tilmuret Gravhælving under Choret i Nørrebroby Kirke. Kisten var overtrukken med Læder og forsynet med Baabener samt en længere Gravskrift²¹⁷.) Paa Rosenborg findes hendes Portræt i Sørgedragt for Kong Christian IV, malet 1648²¹⁸).

I „Danste Herregaarde“ (Rudbjerggaard) omtales Fru Ellen som en myndig Kvinde, hvem Mændene maatte rette sig efter, og da „den gode Frue var meget begjærlig efter Penge og Jordegods, laa hun i evige Processer og Stridigheder med sin Broder og Svoger om deres Gods.“ — Med Corfits Rud havde hun saaledes en langvarig Proces om Betalingen af 2000 Rdlr., muligt en idømt Bøde for de paa Sandholt nedtagne 50 Fløje, som han kun vilde modtage i Specier, medens hun vilde betale i anden Mynt²¹⁹).

Naar eller paa hvilken Maade Øster-Ballø kom fra Fru Ellen Marsvin til hendes Datter eller Datterbørn, vide

vi ikke. Muligt kan det være skeet paa samme Raade som Rosenfald og Voller — hvilke hun kun højst ugjerne afstod og først efter gjentagne Raamindelser, overleverede til Datteren, efterat hun havde bortført saameget som muligt af Løseøret og Husene ved Gaardene²²⁰) — ved et Magtbud fra Kongen. Hvem der først fik Øster-Ballø, kan heller ikke afgjøres, men det turde muligt være Fru Kirsten Munk, da hun den 15. Oktober 1629 ved Skilsmisfen paa Frederiksborg efter Kongens egen Bemærkning i hans Skrifvalender rejser „hen til Ballø²²¹),“ som hun desuden jo kan have haft i Sameje med Moderen. Dog anføres det ogsaa andetsteds om Fru Kirsten, at „hun efter egen Begjering forlod Hoffet og rejste til sin Moder²²²),“ men om denne var paa Ballø, maa vi lade uafgjort. — Ved Aar 1641 tilhørte Øster-Ballø Kong Christian IV's og Fru Kirsten Munks Søn, Grev Baldemar Christian, hvorom findes Biskhed ved et i Gehejmearkivet værende Magestiftsbrev paa Pergament, i hvilket det hedder: „Seg Christen Schiel til Balløe Riene, des och gjør for alle witterligt: At efterjom Ehrlig och „Welbiurdig Mand Signuort Wrne till Raarup, Kongl. „Mayst. Befallingsmand paa Thyrgeluelde, Som effter „Hans Kongl. Mayst. min allernaadigste Herre och Konges „befalling, Øster Balløe Gaard, och Goedtz paa Denn „Edle och Welbaarne Grefw Baldemar Christian, Grefwue „till Sleiswig och Holsteen, hans och hans Syfchendis „Weigne forestaac, Nu for Magelaug och Ewig Eyendomb „haffuer wdlagdt till Mig och mine Arffuinge effterschr:ne „Øster Balløe Gaarde, Grund och Eyendomb, nemlig: først „Øster Balløe part af denn liden Kouhauge, saa och een „anden liden hafue Støder paa forne Kouhauge, och et lidet „Stoche Jord. Item Tuinde Øster Balløe Gaarde, liggende „dis i Herfølge Sougenn, Suandtz berg Bye, Denn første „Duff Jennsken paaboer, schylder Drschyld som der tilligger,

„och schylder han Aarlig II pund II schiepr. Viug, II Tøn-
 „der Haffre, II Boregalt, III Mrf. IV St. Landgilde,
 „III Mrf. IV St. Giesteri. Denne anden Jenns Oluffssenn
 „paaboer schylder aarligen II Fierding Smør, II tønder
 „Haffre, IIIJ Mrf. landgilde, IIIJ giesteri och i Endislauff
 „en Gaard Anders Nielsenn paaboer, som schylder aarlig
 „o. s. v.“ I Vederlag derfor nævnes Gaarde i Fyen paa
 „Thofing i Nyby“ samt „Stem et Støche Agger Ford aff
 „en aff mine trey Bestre Baloe Marcher, som ligger nærd
 „Ballebye, Kaldis Grønnegade, och møder mod Præstens
 „Ford nærd denn Westre Knæe och ligger østenn for lande-
 „ueigenn (Dog haffuer ieg mig Engene forbeholdenn) Noch
 „en min Gaard och gods liggendis i Sieland, Thune Herred,
 „Keersloff sougenn, Thorslunde lille Bye som Oluff Niel-
 „ssenn paaboer o. s. v.“ Dokumentet har tre vedhængende
 Segl og er underskrevet „Christen Stiel“ samt til Bitter-
 lighed „Jffuer Wind egen Hand till Nørholmb“ og „Kiøld
 Kragh til Trudholmb.“

Grev Valdemar Christian

var født paa Frederiksborg Slot den 26. Juli 1622²²³). Han blev tilligemed to af sine Søstre opdraget i Holland indtil sit ottende Aar hos Grev Ernst af Nassau, men besøgte derefter i sex Aar Sors lærde Skole, hvor han gjorde udmærket Fremgang. Senere foretog han en Udenlandsrejse til Frankrig, England, Tyskland og Italien. Da Faderen elskede ham for hans Forstand, gjorde han ham flere Gange til sin Gesandt hos fremmede Fyrster, ligesom han ogsaa gav ham Den Thorseng, hvor Kong Christian lod nedbryde det gamle Kjørstrup og byggede Valdemars Slot til ham, hvilket han dog ikke kom til at bebo paa Grund af hans mærkelige Giftermaalshistorie.

Efter at Grev Valdemar Christian tilligemed Gregers

Krabbe i 1641 havde været i Rusland for at foreslaa den russiske Keiser Michael Feodorovich Romanow et nærmere Forbund mellem Danmark og Rusland, sendte Keiseren det følgende Aar et Gesandtskab paa henved 100 Personer til Kjøbenhavn, for — som det hed — at aftale denne Sag videre. Gesandtskabets Hovedforretning var imidlertid den, at slutte en alt forberedt Forbindelse mellem Grev Waldemar og Keiserens eneste Datter, Prinsesse Irene. Saasnart Gesandtskabet var afrejst tilbage til Rusland, blev der derfor ogsaa gjort Forberedelser til, at Greven atter kunde afrejse til Moskva. Til hans Følge bestilledes Hr. Oluf Barsberg, Rigens Raad, Sten Bille, Befalingsmand paa Rugaard, og Sigvard Urne, samt Peder Reedtz som Legations Sekretær²²⁴). Mange unge Adelspersoner toge med, saa det hele Følge bestod af 120 Personer med 80 Heste. Rejsen gik til Søes med fire Orlogsskibe, som i Slutningen af 1643 ankom til Lifland. I Rusland blev han og hans Følge overalt modtaget med de største Væresbevisninger. Paa Keiserens Foranstaltning modtoges saaledes Greven Dagen før Suledag paa aaben Mark af et Kompagni russiske Adelsmænd, to Kompagnier Strelitser og et Kompagni Kosacker. Man forærede ham en tilluft Slæde, udvendig betrukket med rødt Skarlagen, forspændt med sex hvide Heste, og hver af Gesandterne en lignende Slæde. Saaledes holdt de Indtog i Byen Plestov, hvor de forbleve i Suledagene og trafteredes paa det prægtigste. Da de en Maaned efter kom til Hovedstaden, modtoges de en Mil udenfor Byen af de største Herrer og et meget stort Antal Ryttere, der førte dem ind i Moskva. Den ubestribelige Pragt, som foregik ved dette Indtog, vakte Alles Forundring. Czaren kom selv til Greven i Besøg nogle Dage efter om Aftenen, gav ham Titel af Prins til Jaroslav og Suzdal, omfavnede ham mange Gange, og sagde, at efter at hans ældste Søn nu var død,

vilde han antage Grev Baldemar Christian i sin Søns Sted. Dagen efter, 26. Januar 1644, blev den ny Fyrste af Jaroslaw tilligemed de danske Gesandter med stor Pragt afhentet til Audients hos Kejseren.

Ved denne Lejlighed blev Grev Baldemar modtaget af Czarens 14-aarige Søn, Prins Alexej, der fem Trin udenfor Døren bød ham sin højre Haand og forte ham lige ind til Kejseren, som rejste sig op fra sin Guldrone, hilste paa Greven med et Nik og ved at bevæge sit Scepter, hvorpaa han med begge Hænder tog imod Grev Baldemar. Derpaa kyskede Gesandterne Kejsereis Hænder og Greven tog Plads i en med Guldblik overdraget Stol ved Czarens højre Side, medens den russiske Prins tog Plads ved venstre Side. Kejseren selv var iført en prægtig Klædning, besat med de kostbareste Edelstene, havde et Scepter i Haanden og Krone paa Hovedet. Senere bleve de ansagte til Taffels og Kejseren forærede dem værdifulde Diamanter, Kjæder, Guld- og Sølvpokaler m. m. Det angives, at Kejseren selv forærede Grev Baldemar en Guldstaal med Diamanter til 10,000 Rdlr.s Værdi, samt Zobel, Guld- og Sølvstykker for et lignende Beløb. Desuden havde Kejseren tiltænkt Greven en Morgengave paa 12 Tønder Guld tilligemed et Fyrstendømme i Nærheden af Novgorod.

Mere prægtig Modtagelse og flere glimrende Væresbevisninger har vel næppe nogen dansk Prins modtaget ved et fremmed Hof! — Dog de lyse Forhaabninger skulde snart tage en anden Vending for Grev Baldemar Christian!

Det russiske Hof fordrede nemlig, før Ægteskabet fuldbyrdedes, at Grev Baldemar 1) skulde antage den græsk-katolske Lære og lade sig døbe i denne Tro, 2) underskrive alle denne Religions Artikler, at han erkjendte disse for sande og rette, og 3) at alle Børnene i Ægteskabet med Prinsesse

Irene skulde døbes og oplæres i denne Tro, samt at de aldrig maatte rejse ud af Landet.

Over disse Fordringer blev Grev Baldemar meget forstræffet, afflog dem strax og erklærede, at saadanne Vilkaar vare ham ikke forud bekjendte. Czaren brugte alle optænkkelige Midler til at overtale ham, sendte Overhovedet for Gejstligheden til Grev Baldemar for at formaa ham til at svigte sin Tro, men alt forgjæves. Patriarken erklærede da Greven for en halsstarrig Njetter og Gudsbespotter. Tilfidsst indvilligede dog Gejstligheden i, at det første Punkt bortfaldt, men vilde ikke tillade nogen Forandring med de tvende andre. Herover tog Grev Baldemar den Beslutning at rejse tilbage til Danmark. Dette vilde Kejseren ikke tillade, men formanede ham til at blive der endnu nogen Tid. — Stjønt Grev Baldemar Christian under alt dette blev fyrstelig behandlet, saa lod Czaren ham dog samtidig bevogte af en stærk Garde paa Slottet. Noget lignende fandt Sted med de Danske i Bhen, og de turde ikke uden Tilladelse tale med hverandre. Vel forsøgte Grev Baldemar at slippe fri for sit Fængsel, men han gjenkjendtes og førtes tilbage og behandlede endog strængere, saa han nær var faldet i Fortvivlelse. Det Hele vedvarede næsten i to Aar, og da det hed, at Prinsessen meget godt kunde lide Baldemar Christian, der var en smuk Mand, samt at hun havde yttret, at hun vilde dræbe sig selv, hvis hun ikke fik ham til Gemal, saa blev Grev Baldemars Stilling Dag for Dag vanskeligere. Denne Vanskelighed forøgedes endog derved, at hans Folk en Dag havde gjort et Udjald, hvorved tre Ruskere vare blevne dræbte. Stillingen blev endog saaledes, at Kejseren lod sig forlyde med, at hvis Grev Baldemar ikke vilde ægte Prinsessen, skulde han enten lade sig tvinge til at døbes eller ogsaa sendes i Landflygtighed 150 Mile bag Strelig, men hans Tjenere maatte begive sig hvorthen de vilde.

Til Dykte for Baldemar Christian døde Kejseren 12. Juni 1645. Hans Søn og Efterfølger, den 15 aarige Alexej Michajlowig, satte Grev Baldemar paa fri Fod, forærede ham nogle skjønne persiske Heste, 30,000 Rdlr. i Penge, Belsværk og andre Gjenstande for over 20,000 Rdlr.s Værdi, samt tillod ham, mod en skriftlig Forsikring om, at han intet fjendtlig vilde foretage sig mod Rusland, at rejse hjem til Danmark. Prinsesse Irene saavel som Moderen siges at være døde kort efter.

Grev Baldemar Christian forlod kort derefter Moskø, rejste først til Polen, hvor Kongen modtog ham med store Væresbevisninger, derefter til Preussen og kom endelig tilbage til Danmark. I Kjøbenhavn opholdt han sig kun kort Tid, men gif, efter at Freden i Brømsøebro var sluttet, i kejserlig Tjeneste, ledsaget af Oberst Adam Henrik Bønz, der blev ham tilforordnet som Hovmester²²⁵).

Paa Valg-Rigsdagen efter Kong Christian IV's Død i Foraaret 1648 nævnes Grev Baldemar Christian mellem de øvrige Prinsler som Valgkandidat til Danmarks Trone²²⁶). — Da Corfits Ulfeld senere faldt i Unåde og stod i hemmelig Forstaaelse med Landets Fjender, sluttede Grev Baldemar sig til ham, hvorover han nødsagedes til for stedse at forlade Danmark. Han opholdt sig nogle Aar i Tyskland, hvor han fra Kølne i April 1652 hos Kongen og det danske Rigsraad anholdt om 10,000 Rdlr. aarlig og et Land, der med Rette kunde tilkomme ham, men Rigsraadet afgav det Svar, at han ikke kunde tilegne sig nogen Rettighed, ej heller i Raade af Kongen skulde betænkes²²⁷). Han var i 1654 i Frankfurt ved Kejservalget, men gif det næste Aar i svensk Tjeneste, hvor han blev stude ved Lublin i Marts eller April 1656, idet det Regiment, han tjente ved, blev aldeles øprevet af den polske General Czarnegsky²²⁸). Hans Portræt findes paa Rosenborg²²⁹).

Forholdet mellem ham og Moderen skal i hans sidste Leveaar have været meget spændt, da han idelig afpresede hende Penge og vilde tvinge hende til at give ham en af sine Gaarde. Hendes Breve vise, at Sønnen ikke fjeldent betjente sig af de stammeligste Midler for at faa sin Willie sat igjennem ligeoverfor Moderen. Fru Kirsten hører saaledes blandt andet i et Brev af 16. Septbr. 1654 om ham: „Den jeg haver fød til Verden, skal staa efter ganske at fordærve mig.“ — „Seg veed, han faar sin Løn, Gud lade det ske snart, for jeg kan umulig længe holde det ud, for jeg kan ikke vide mig en Time sitter;“ — og i et andet Brev af 21. Maj 1655: „Gud fri mig for ham, Gud for sin blodige Sveds Styld lade mig aldrig faa ham at se her i Verden²³⁰).“

Endnu i 1646 besad Grev Baldemar Christian Øster-Ballø; thi da nævnes han i et latinsk Skrift, trykt i Sorø, som er tilegnet ham: „Det hellige Romerske Riges Greve i Eleshvig og Holsten, Herre til Tosing, Balløe etc.²³¹),“ men det er muligt, at han allerede næste Aar har afgivet Gaarden til Moderen, Fru Kirsten Munk. Dette slutte vi af et Dokument i Gehejmearkivet af 28. Juni 1647, hvorefter Velbyrdige Ebbe Ulfeld ved sin Fuldmægtig lader henlægge Ballø Gaards Jordebog, som beløber 970 Tdr. 4 Skpr. 2½ Ffr. Hartforn, sammen med Lellingegaards Jordebog, der udgjør 640 Tdr. 2½ Skpr. Hartforn; thi denne sidste Gaard ejedes sikkert den Gang af Moderen.

Kirsten Munk,

Datter af fornævnte Ludvig Munk og Ellen Marsvin, født paa Nørlund 6te Juli 1598, beskrives som ung at have været en særdeles smuk Adelsfrøken, hvilket ogsaa er den rimelige Grund til, at Kong Christian IV blev forelsket i hende. Hans Dronning Anna Cathrine var død i sit 37 Aar paa

Kjøbenhavns Slot 29. Marts 1612, og tre Aar efter begjærede Kongen Frøken Kirsten af Moderen Fru Ellen Marsvin. Trolovelsen fandt Sted i Fellingene Kirke 23. April; 23. August blev hun ved et kongeligt Patent erklæret for Kongens ægte Gemalinde, men Vielsen (til venstre Haand) fandt først Sted i Frederiksborg Slotskirke 31. December 1615²³²). — Som Kongens Ægtefælle boede Fru Kirsten Munk paa Frederiksborg Slot, men fulgte ogsaa hyppig med Kongen paa hans mange Rejser. Saaledes var hun med i Tyskland under Kong Christians Deltagelse i Trediveaarskrigen, hvilket sees af Kongens Dagbøger.

Forbindelsen mellem Kong Christian og Fru Kirsten var i de første 13—14 Aar lykkelig, men fra den Tid brød et Uvejr løs over hendes Hoved, hvad enten hun nu selv var Skyld deri eller ikke. Efter nogle Beretninger blev hun forvist fra Hoffet, efter andre rejste hun frivillig, og Ballø var det Sted, hun først søgte til. Kongen „drog fra Frederiksborg til Kjøbenhavn“²³³) uden at tage Afsked med hende, og de saae ikke senere hinanden. Aaret efter, i Marts 1630, forvistes hun til Volter ved Horsens.

Anledningen til den ægteskabelige Uenighed og Skilsmisse skal have været en tykt Grebe, Otto Ludvig af Solms, der almindelig gik under Navnet „Rhingreven“. Denne Mand var under Kong Christians Deltagelse i Trediveaarskrigen kommen herind i Landet; først gjorde han Tjeneste som Anfører for et hvert Rytter-Regiment, og blev tilfældigt Kongens Hofmarskalk. I ham skal Fru Kirsten have forelsket sig, saa Kong Christian ikke alene fattede Mistanke, men endog ikke vilde erkjende det sidst (1ste Septbr. 1629) fødte Barn for sit. Hen imod Slutningen af Kong Christians Levetid agtede Fru Kirsten sig til Kjøbenhavn, men kom ikke længere end til Moderen paa Ellensborg i Tysen, hvor hun erfarede sin Ægtefælles Død, 28. Februar 1648.

Ved Efterretningen derom brast hun i Graad og sagde: „Hvem skulde have troet, at jeg kunde have udgydt Taarer for Kong Christian.“ Paa Dødslejet bedkjendte Kongen sig Fuldbghldigheden af deres Ægtefab.

Formentlig af Hensyn til de den Gang mægtige Slagtinge af Fru Kirsten forholdt Kong Frederik III sig taus ligeoverfor hende. Af Kong Christian havde hun fort for Misforstaaelsen mellem dem modtaget Titlen „Grevinde til Slesvig-Holsten“, hvilken hun i 27 Aar havde beholdt, eftersom hun henlevede ubemærket paa Boller. Nytaarsdag 1657 kom imidlertid to af Kong Frederiks Udsendte, Rigsraaderne Thge Below og Otto Krag, til hende paa Boller og spurgte, med hvad Ret hun førte den. Fru Kirsten fremviste Kong Christian IV's egenhændige Breve derfor, saavel før som efter at hun var falden i Unaade, men Kong Frederik III befalede fjorten Dage efter ved et aabent Brev, at denne Titel ikke maatte tildeles hverken Fru Kirsten eller hendes Børn, eftersom „Sngen af Udelstanden egner eller tilkommer“ saadan Titel.

Kun lidt over et Aar overlevede Fru Kirsten Munt denne Ydmygelse. Hun endte sine Dage paa Boller den 19. April 1658. Hendes Lig førtes til Odense, hvor det med al Pragt i Børns og Børnebørns Nærværelse blev begravet i St. Knuds Kirke den 23. Juni eller Juli samme Aar²³⁴). Det var paatænkt, at Bispen i Odense, Dr. Laurits Jacobsen, skulde have holdt Vigtaalen over hende²³⁵), men da han undskyldte sig, holdt Sognepræsten for Boller, Mag. Christian Sommer, Vigprædikenen og desuden holdt den svenste General-Admiral Wrangels Hofprædikant en tyff Tale ved hendes Kiste.²³⁶) — Den Kiste i Walkendorfs Kapel med Grevekrone samt Bogstaverne C. M. stal efter de nyeste Undersøgelser ikke gjemme hendes Lig, hvorimod det antages, at hendes Kiste findes i Kjælderen.

Fru Kirsten Munk er bleven forskjellig bedømt. Om hendes sidste Dage, som hun tilbragte paa Boller, htes²³⁷): „Hun udmærkede disse ved Menneskekjærlighed og Velgjorendhed, viste sig gavmild mod offentlige Stiftelser i Odense og Horsens, anlagde Hospitalet og Skoler paa tre af sine Godser: Thorseng, Boller og Lundegaard.“ Andetsteds siges derimod²³⁸): „Hendes Karakter var lav og slet, ganske som man kunde vente sig af den fordums Majtresse, og en af de største Behrejdelse mod Christian IV bliver uden Tvivl, at han af denne Sirene lod sig hilde i Garn, der standjede hans hele Virksomhed og bragte ham i et spændt, ja næsten fjendtligt Forhold til den fornemme Adel; thi Damerne vilde ikke gjøre denne Person deres Opvartning og Kongen tabte saare meget i sine Underjaatters Dine. Fru Kirstens Indflydelse paa Danmarks Skjebne i det 17de Aarhundrede er langt større, end man i Almindelighed lægger Mærke til, men desværre bar den kun flette Frugter.“

Fru Kirsten Munk var Moder til 10 Børn, 2 Sønner og 8 Døtre. 5 af Børnene ere fødte paa Frederiksborg, 1 paa Kjøbenhavn, 1 paa Kronborg, 1 paa Skanderborg, og 2 paa Haderslevhus Slotte. Af Døtrene bleve fem gifte med Adelsmænd af de berømteste Familier, nemlig: Sophie Elisabeth med Rigsgreve Christian Bentz; Leonora Christina med Rigshovmester Corfits Ulfeld; Elisabeth Augusta med Rigsråd Hans Lindenov; Christiane med Statholderen i Norge Hannibal Sehested og Hedvig med Ebbe Ulfeld, senere svensk Generalløjtnant. Den ældste Datter Anna Cathrine var forlovet med Rigshovmesteren Frantz Rankau, der kom uheldig af Dage ved i Mørke at drukne i Rosenborg Slotsgrav, hvorover hun tog sin Død det næste Aar 1633, og den yngste Datter Dorothea Elisabeth, som Kongen kaldte den „kasserte Frøken“, kom 1645 i et Kloster i Søln²³⁹).

Allerede som ung Pige ejede Kirsten Munk Nørlund,

Rudbjerggaard og Lundegaard, foruden mere Gods, saa at hun, da hun indtraadte i Ægteskab med Kong Christian IV, var Landets rigeste Arving. Det synes imidlertid, som om hun og Moderen har siddet i et Slags Fællesskab om deres Ejendomme, „saa at den driftige Ellen Marsvin benyttede begges Formue til at erhverve sig betydelige Godsfer, hvorimod andre afhændedes.“²⁴⁰) Om Øster-Ballø kan have været en saadan Fællesejendom for Moder og Datter, kjende vi ikke, men Fru Kirsten Munk afhændede ved Skjøde af 1ste Maj 1651 Ballø o: Øster-Ballø og Egoffue-Gaard med tilhørende Gods til Hr. Christen Skeel til Fusinge, Danmarks Riges Raad, Befalingsmand paa Tryggevælde, og hans Børn, nemlig Otto Skeel, Jomfru Birgitte Skeel og Jomfru Birte Skeel. Dokumentet er udstedt i Kjøbenhavn, underskrevet af Fru Kirsten Munk og til Bitterlighed af Nyl Urup, Befalingsmand paa Kjøbenhavns Slot og Oluf Broffenhus til Hjulebjerg, det er paa Pergament og eksisterer endnu. Derved bleve de to adskilte Ejendomme igjen forenede. — Vi ville, forinden vi behandle Christen Skeels Historie, gaa tilbage til Ejerne af

Vester-Ballø,

som ved Delingen efter Hr. Oluf Rosenkrantz's Død kom til

Sten Rosenfparre,

født 7. Septbr. 1523, der blev gift med Mette Rosenkrantz, og var en Son af Danmarks Riges Raad Jens Torbensen Rosenfparre til Starholt (død 1530) og Fru Birgitte Wille (død 21de Juni 1553, Datter af Hr. Sten Wille Basse til Søholm).

Familien Rosenfparres Vaaben er et blaat Skjold, hvori en Sølv-Sparre, belagt med 3 røde Roser, og paa Hjelmen 3 grønne Grene, hver med en rød Rosenknop.

Giftermaalet fandt Sted 1551 eller 1552²⁴¹), ved hvilken

Tid han alt besad sin Fædrenejendom, som han 10 Aar efter omhyggede med en anselig Hovedbygning og et stort rundt Taarn. Samtidig (1552) blev han tillige Hovedsmand paa Kallundborg Slot, der den Gang benyttedes til Statsfængsel. Blandt de mærkelige Fanger dersteds paa den Tid maa især nævnes Kong Christian II, hvis Ophold paa Kallundborg efter nyere Beretninger næppe kan kaldes Fangenskab; thi den forhenværende Konge nød Indtægterne af Kallundborg og Sæbygaard's Amt. Hans daglige Liv var indrettet paa fyrstelig Vis, da en halv Snes Adelsmænd udgjorde hans Hof og Omgangskreds, ligesom Kongen ogsaa havde Lov til at ride, tage paa Jagt og i det Hele nød megen Frihed, indtil Døden gjorde Ende paa hans Liv 25. Januar 1559. — Sten Rosensparre fik desuden i 1559 Besjso Kloster i Staane i Forlening mod at forfærge de derværende Klosterjomfruer. Da den nordiske Syvaarskrig udbrød, maatte Sten Rosensparre fra Kallundborg Slot forsyne Armeen med en Del Levnetsmidler, men det følgende Aar kom han selv til at gjøre Tjeneste i Felten. Den 10de Juli 1564 fik han tilligemed tre andre Adelsmænd, deriblandt hans Svoger, Peder Ville, „Kongens aabne Brev at skulle være Kommissarier udi Krigen.“ De skulde i Kongens Sted følge Feltøverstn „den ædle og velbyrdige Hr. Ghntner, Greve til Schwarzburg“, hjælpe og raade ham og deltage i Opsynet over Krigsfolket, samt endelig sørge for Hærens Forhynning med Proviant og andre Krigsfornødenheder. Efter Grev Ghntners Afgang fulgte Sten Rosensparre som tilforordnet Rigsraad den gamle 92 aarige Rigsmarck Otto Krumpen, saalænge denne havde Overansførselen, men vedblev derefter at beklæde Posten som „Overste-Kommissarius i Kongens Sted.“ I denne Stilling var han den 20. Oktober 1565, da han fandt Heltedøden i det store Slag paa Artorna- eller Falkenberg Hede ved Svarteraa i Halland. Her vandt som be-

fjendt Daniel Ranzau en glimrende Sejr over de Svenske, idet der berettes, at 4 a 5000 Svenskere bleve paa Balpladsen. Dog var Sejren dyrt kjøbt for de Danste. Blandt de mange Adelsmænd, der udgjød deres Blod for Fædrelandet, var baade Ballø's og Bemmetofte's Ejere. Denne sidste, Lauge Brof (gift med Ejeren af Øster-Ballø Peder Billes Søster, Margrete Wille, død 4. Maj 1595) døde af sine Saar den 4. Novbr. 1565 i Halmstad.

Bed at forfølge Fjenden fandt Sten Rosensparre Do- den paa selve Balpladsen. Det berettes rigtignok, at han blev dræbt af en Svensker ved Navn Peder Skriver, som laa skjult bag en Sten og efter hans Død berøvede ham hans Klæder og Guldhjærde samt besteg hans Hest, og man har endnu i Begyndelsen af dette Aarhundrede paavist Ste- nen, hvor den svenske Jæger laa. — Hans Lig fortes til Starholt og blev begravet i den tætt ved Gaarden værende Kirke. Sognepræsten ved Nicolaj Kirke i Kjøbenhavn, Mag. Jacob Nielsen, holdt Ligprædikenen over ham, men dette paa- drog Præsten senere en skarp Trettesættelse, ligesom det ogsaa blev forbudt Præsterne at gjøre Tjeneste udenfor deres eget Sognekald.

Over Sten Rosensparres Grav i Nærheden af Ulteret i Starholt Kirke blev lagt en Sten af graaagtigt Marmor, 9½ Fod lang og 5½ Fod bred. Paa denne sees til højre en Mand i fuld Rustning, støttende sig til sit Sværd, til venstre en Kvinde med forslagne Arme og sid Dragt. Der findes tillige flere Slægtvaabener og paa Fodstykket en med danske Bogstaver indhugget Indskrift, som fortæller, naar og hvor han døde, at han levede paa 14de Aar i Ægteskab, var 42 Aar 43 Dage gammel samt efterlod sig to Børn, og ender med følgende Vers:

„For sit Fæderne land erligen at dø oc bliffue
er lofligere end skendeligen at ladhe seg driffue.“

I Nærheden af det Sted, hvor han faldt, ved Landsbyen Kvinge, rejste Sønnen Oluf Rosenparre et Stenmonument, hvorpaa var udhugget en Løve og Rosenparrernes Vaaben samt en Indskrift paa Latin og Tysk. Dette Monument blev 1728 ødelagt med Undtagelse af Grundstenen, som paa den svenske Biskop Benzeliuss' Opfordring 1731 blev transporteret til Falkenberg, hvor den formentlig er bleven brugt til Mur i en Kjælder. I 1866 vedtog imidlertid den hallandske „Fornminneforening“ at oprette en ny Mindesten for Sten Rosenparre.

Efter i omtrent to Aar at have været Enke, blev Mette Rosenkrantz den 14. Septbr. 1567 paa Ballø gift med den berømte Statsmand

Peder Dye til Gissfeldt,

der ved et Møggengavebrev af 11. samme Maaned gav Fru Mette Rosenkrantz 10,000 Rdlr. og Brugten for Levetid af Løgismose Gaard og Gods i Fyen²⁴²). Ved dette Giftermaal kom Vester-Ballø og Gissfeldt under samme Ejere.

Dyerne førte et Vaaben med en rød gaaende Dye i Solvælt i Skjoldet og paa Hjelman en halv rød Dye. Familien uddøde 1577 med Albert Dye til Nielstrup²⁴³).

Peder Dye var født 7. Januar 1520 paa Nielstrup, Vaabensted Sogn paa Laaland. Han var en Søn af Ridder og Rigsraad Johan Dye til Nielstrup (død 24. Decbr 1534) og Fru Mette Gøje til Krenkerup (død efter 1537, Datter af Danmarks Riges Hovmester Mogens Gøje).

Som Barn tildrog han sig allerede manges Opmærksomhed ved sine fortrinlige Evner. I en Alder af lidt over tretten Aar rejste han udenlands under Opsigt af Professor Morsing, besøgte de berømteste Universiteter i Tyskland, besaa tillige Holland, Frankrig Italien og Schweiz. Medens han var borte, mistede han Faderen, da hans Fædrenegaard

i Grevens Fejde blev belejret af laalandske Borgere og Bønder. Faderen lemlæstedes af en Kanon, der sprang, og døde kort efter. — Da Peder Dye var kommen hjem, fik han Tjeneste som Hoffinde (Livkarl) hos Kong Christian III, af hvem han inden kort Tids Forløb blevyndet og hos hvem han i lang Tid stod i stor Anseelse. Af sine Søstendes Midler fik han flere ihænde, hvorfor han oftere saae sig istand til at laane Kongen Penge. Derfor fik han 1540 Ravnsholm Len i Pant. I sit 32te Aar fik han Sæde i Rigets Raad, og Kongen, der satte stor Pris paa ham for hans udmærkede Forstand, store Skarpsindighed og grundige Kundskaber, gav ham det ene Len efter det andet. Disse kongelige Gunstbevisninger skaffede ham mange Misundere og skjulte Fjender, som begyndte at bagvaske ham hos Kongen. Der udspreedtes det Rygte, at han stod i hemmelig Brevverfing med den franske Konge, Henrik II, ligesom at han ikke paa lovlig Maade var kommen i Besiddelse af sin store Rigdom, men skulde have besveget Staten og Kongen. Man lagde ham dernæst til Last, at han altid havde noget at udsætte paa de kongelige Forordninger, hvilket røbede Ringagt for Hans Majestæt Kongen. Hans Avindsmænd havde vundet Dronning Dorothea²⁴⁴), hvorved det endmere lykkedes disse at nedfætte ham i Kong Christians Indest og Naade.

Saa snart Peder Dye mærkede det Uvejr, der paa højere Steder trak op over hans Hoved, holdt han sig først i nogen Tid borte fra Rigets Raad. Derefter udbad han sig Tilladelse til at maatte begive sig ud paa sin Gaard, Gisselfeld, for der at leve i Rolighed, hvilket blev ham bevilget, imod at han den 18. Febr. 1558 udstedte et aabent Brev, tillige undertegnet af Hans Barnekov, Corfits Ulfeld (den ældre) og Johan Dye. I Brevet, der er dateret Kjøbenhavn, hedder det²⁴⁵): „Da lover og tilfiger jeg fornævnte Peder Dye paa min adelige Tro, Ære og Love, at ville være hogmelte Kongl.

Majestæet og Kongl. Majestæets Søn høghornne Fyrste Hertug Frederik... huld og tro, og ramme og vide Deres Majestæters Gavn og Bedste... som en tro, ærlig og oprigtig Undersaaet og Riddermands Mand bør at gjøre imod hans Herre og Konning og egne Fædrenerige". — Dernæst bleve alle de kongelige Forleninger paa Laaland, Peder Dye havde havt, fem Dage efter ved et kongeligt Brev overleverede til Claus Hvittfeld, Landsdommer over Laaland og Falster. Dermed var det dog ikke til Ende; thi de første Dage i Juni blev Peder Dye stævnet til at møde paa Herredagen i Nyborg, 11te Juni 1558, for at forsvare Mangler i sit Regnskab, samt for ikke at have holdt sine Bante- og Forleningsbreve efterrettelige.

Under alt dette dristede Peder Dye sig ikke til at møde i egen Person for Herredagen, hvilket ogsaa hans Venner fraraadede ham, idet de gav ham det Raad at rejse ud af Riget. Han gav derfor sin Broder, Eskild Dye, og sine Svogre, Otto Rud til Møgelhjør, Frands Banner til Kofkedal, Hans Barnetov til Birkeholm og Sorgen Brahe til Loftrup, Fuldmagt til at forsvare Sagen i hans Sted, men Fuldmagten kjendtes ughldig. Dommen affagdes den 15. Juni og lød paa²⁴⁶): "At siden Peder Dye hverken mødte selv ej heller nogen med hans Fuldmagt, bør han have tabt sin Sag, indtil han selv vil møde for Retten." Sogelten Herluf Trolle fik desuden den 21. j. M. Fuldmagt til at forfølge Peder Dye ved Lands Lov og Ret.

Inden den ansførte Dom var affagt, havde imidlertid Peder Dye den 12. Juni indgivet et Bønnskrift til Kongen, i hvilket han bad om, at man vilde holde sig til hans Føgeder, eftersom hans mange Forretninger havde været Skyld i, at han ikke altid havde kunnet holde disse under den fornødne Opsigt, hvorfor det, der lagdes ham til Last, maatte falde paa Føgederne. Med Hensyn til Venenes Misbrug beder

han om, at Naade maa gaa for Ret²⁴⁷). Han opholdt sig endnu paa Gisjelfeld, men saasnart han erfarede Herredagens Beslutning, forlod han Danmark og begav sig til Hertugen af Lyneborg, hvor han atter fra Daneberg under 5. Juli tilsendte Kongen et nyt Bønnskrift²⁴⁸), dog uden Nytte. Landsthingets Dom affagdes ved Henrik Nielsen Arnfeld til Gundetved den 14. Septbr. f. A. og efter den stadfæstedes den tidligere Dom²⁴⁹).

Medens Rigets Rantslers Dom i Decbr. f. A. gif i samme Retning som de foregaaende Domme og Kong Frederik II, der havde bestegit Tronen efter Faderens Død, den 1. Januar 1559, dels havde frataget Peder Dye Venene og dels gjort Indførsel i hans private Fordegodsjer og Ejendomme samt ladet Sagen om Venene nærmere undersøge, forblev Peder Dye i Landflygtighed, mest opholdende sig ved det lothringste Hof. Denne Landflygtighed varede — uagtet han selv skriftlig samt hans formaaende Slægtninge og Velnydere her hjemme søgte at stemme Kongen gunstig for ham — i noget over syv Aar. Den 20. Septbr. 1565 blev der imidlertid fra Helsingborg givet Tilladelse til, at Peder Dye maatte vende tilbage, men først efter fire Maaneders Forløb, den 24. Januar 1566, udgif Befalingen til ham som et kongeligt aabent Brev paa Lyff²⁵⁰). Han skyndte sig hjem til Fædrelandet og „i April Maaned 1566 red Peder Dye atter efter 8 Aars Forløb ad de vante Veje gjennem Sjælland til Kjøbenhavn. Paa Slottet modtoges han af sin Herre og Konge“²⁵¹); men Danmark trængte ogsaa til hans Bistand.

Den nordiske Syvaarskrig havde da varet i tre Aar. Landet var udmattet baade paa den ene og anden Maade. Peder Dye traadte strax ind i Rigsraadet, blev Rigets Hovmester den 17. Aug. f. A. og overtog Styrelsen baade af Sø-Krigs- og Finantsvæsenet. Hans Opgave — siger en

nhere Forfatter²⁵²) — var en tredobbelt: „at staafe Penge til Krigens Fortsættelse, saa at der kunde bygges en ny Flaade og Hæren holdes sammen, at afværge Sømagternes Angreb uden at opgive Drefundstolden, og at holde Kampen med Sverrig gaaende.“ — Alle maatte nu betale Skat „ikke blot Adelen, Gejstligheden, Borgere og Bønder, men Kongen og begge Entedronninger tillige. Hvor Kongen ikke gif fri, sømmede det sig ikke for Adelen at knurre.“ — „Entedronning Dorothea, der i Peder Dye faae en løsladt Forbryder, som paa denne Maade søgte Hævn over hende, satte Himmel og Jord i Bevægelse for at blive fri for Staten, men det hjalp ikke; thi Peder Dye lod sig hverken narre eller tuse.“ — Paa denne Maade blev det muligt for Danmark endnu i fire Aar at udholde Krigen med Kraft, og det uden at trykke Folket eller udtømme Statskammeret, saa at Landet ved Krigens Ophør var i en bedre Forfatning end ved dens Begyndelse, hvilket for en stor Del tilskrives Peder Dyes Statsklogskab.

Efter at Krigen var endt ved Freden i Stettin 13. Decbr. 1570, beskæftigede Peder Dye sig ikke alene med Finantsvæsenet, men var tillige en ivrig Bestytter og Befordrer af Videnskaberne. Det var ham, der efter Anders Sørensen Vedels egen Udtalelse opmuntrede denne til at oversætte Sagos berømte Danmarkshistorie fra Latin. Dernæst tilraadede han Thge Brahe at udgive et videnskabeligt Værk, og ytrede til denne: „at det ingen Skam var for en Adelsmand at lade noget Smukt til Videnskabernes Oplysning komme ud fra sin Haand“²⁵³). Da Kong Frederik II — muligt med Urette, eftersom det ikke er eller vel nogensinde vil blive opklaret, hvorvidt de fremførte Bestyrbninger mod Peder Dye ere sande — i Begyndelsen af sin Regeringstid ansaa ham for en Forræder, som opholdt sig hos Christian II's Slægt og stod i Ledtog med Rigets Fjender, havde han den 21. Marts 1559 overdraget Gisjelsfeld som Len paa Regnskab til Jørgen

Rud til Vedby og Otterslevgaard. To Aar efter, den 22. Juli 1561, blev Gaard og Gods overdraget til Kongens Hofmarskal, Borggreve Frederik von Dohna, som et Len, der kunde gaa over til hans Livsarvinger; dog forbeholdtes der Peder Dxe Indløsningsret til Ejendommen imod at betale 60,000 Joachimsdaler, for hvilken Sum Kongen havde faaet Indførsel i Godsjet. Da Frederik v. Dohna i Juni 1564 var omkommet ved et Skibbrud i Nærheden af Malmø og han ingen Børn efterlod sig, blev Gissfeld den 22. April 1565 overdraget i Forlening til Haf Ulfstand, senere Lensmand paa Kallundborg, dog kun som et almindeligt Len²⁵⁴). Under 28. April 1566 gav Kong Frederik II Peder Dxe Følgebrev paa hans Tordegodsfer, selvfølgelig ogsaa paa Gissfeld. Til Weberlag for tidligere Len, som han ikke fik tilbage, erholdt han under 4. Oktbr. f. A. et Livsbrev paa Bordingborg Slot og Len, hvortil senere søjedes som Belønning for Trostid og Iver, Jungshoved Slot og Len samt Paddeborg (det nuværende Sparresholin)²⁵⁵).

Peder Dxes Byggelyst gav sig tilfjende kort efter at han var bleven Ejer af Gissfeld, idet han lod den gamle Gaard nedrive, flytte til en bedre beliggende Plads og opføre efterhaanden, saaledes som den i det væsentlige endnu findes. En over Porten i Taarnet indmuret Sten med Indskrift forkynder, at det er skeet 1547²⁵⁶). Paa hans andre Ejendomme, Tølløse i Sjælland og Logismose i Fyen, byggede han Hovedbygningerne i sine sidste Leveaar. Begge Steder minder Indskrifterne om: „at Peder Dxe til Gissfeld og Mette Rosenkrantz til Vallø (1575) lod bygge dette Hus“²⁵⁷).

Uf et Magekiftebrev fra Kong Frederik II, udstedt paa Krogen (Kronborg) 10. Novbr. 1573, sees det²⁵⁸), at Peder Dxe har faaet en Del nærmere liggende Gaarde og Gods baade til Vallø og Gissfeld, mod at afgive andet Gods, som var langt fraliggende, til Kronen. Peder Dxe afgav

„udi vort Land Sjælland i Slemminge 6 Gaarde, i Trsløffbye 6 Gaarde, i Skippinge Herred i Beyleby 1 Gaard og i Felligløff 2 Gaarde, i Ddssherred i Drebby 1 Gaard, i Ludseherred i Marckesløff 1 Gaard, i Artzherred i Rierby 1 Gaard og i Versløff 1 Gaard“, for hvilke han fik i Wederlag „i Nasoffue 10 Gaarde, i Suanszberg 2 Gaarde, i stor Torneby 8 Gaarde, i Himlingøffue 5 Gaarde, i Zedder 3 Gaarde, i Ringsberg 2 Gaarde, (hvoraf dog 14 Gaarde var „Jord= eigne Bondegoet“ eller Selvejere), i Haszle 17 Gaarde, i Fage 1 Gaard og i Lille Elmøue 1 Gaard“.

Ligesom ved Gisselfeld, saaledes anlagde Peder Dze ogsaa Fiske damme og Fiskeparke ved Ballø, og en nu næsten tilgroet Dam noget Syd for Gaarden i en af Markerne bærer endnu Navnet „Peder Dzes Sø“. Desuden forshnede han Haverne ved begge disse Gaarde med sjeldne Frugttræer, som han indførte fra Lothringen.

I Sommeren 1575 begyndte Peder Dze at føle sig svagelig. Sygdommen gik over til Batterfot, saa at han maatte holde Sengen og ikke længere kunde bestride Statsforretningerne. Han vedblev imidlertid at bo paa „Hyllerøds=holm“ og her endte han sit daadrige, paa Omstiftelser rige Liv Mandagen den 24. Oktbr. 1575, næppe 56 Aar gammel. Hans Lig blev begravet i Frue Kirke i Kjøbenhavn, hvor der paa den nordre Væg i Choret ophængtes et Minde af Træ med Indskrift: „Her ligger begravvet Erlig og Belbiurdig Mand Peder Dze til Gisselfeld, R. Ms. og Danmartis Rigens Hoffmester, som var Her Johan Dzis Søn til Nielstrup oc faldede Gud hannem paa Frederichsborg then Mandag nest for Simonis oc Judæ Dag, som var den 24. Octobris, Formiddag der Klochen var imellum 11 og 12. Gud unde hannem med alle fromme Christne ehn hæderlig og ærefuld Opstandelse. Anno Domini MDLXXV“²⁵⁹).

Over hans Begravelse laa en Ligten med omtrent samme

Indskrift, rimeligvis lagt af Fru Mette Rosenkrantz, der maa have tænkt paa ogsaa samme Sted at finde sit Hvilested; thi der var tilføjet: „—hos hannem huilis hans tiere Huusfrue, Welb. oc Gudfrychtig Fru Mette Rosenkrantz aff Walløe, som hensoff i Herren den — — Aar MD — —“

Aaret efter Peder Dyes Død vilde hans Arvinger rejse ham et Stenmonument i Frue Kirke. Dette forbød Kongen under 3. April 1576, fordi saadanne over Jorden ophøjede Begravelser tilhøre Herrer og Fyrster og ikke have været i Brug her i Riget uden en staffet Tid tilforn. Desuden vilde Gravmindet borttage Plads for fyrstelige Personer, som ved kongelige Kroninger og lignende Ceremonier havde deres Stæde i Frue Kirke²⁶⁰). Familien førte da dette Minde til Braabj Kirke ved Gisselfeld og lod det opsætte paa den nordre Side i Choret. Paa dette Epitaphium findes baade han og Hustru udhugne i fuld Legemsstørrelse samt følgende Indskrift: „Her lygger Peder Dye til Gisselfeldt begrafven som af nye lodt bygge thenne Kircke och Gaardt och flitte paa thesse Stæde the nu staa, som døde an. do. 1575 then 4. Dag November.“

Denne Indskrift er meget vildledende, da Peder Dye hverken er begravet i eller har bygget denne Kirke²⁶¹), ligesom han heller ikke døde 4. Novbr., men 24. Oktbr. 1575²⁶²).

Peder Dye betænkte det daværende Helligaands Hospital i Kjøbenhavn med en større Gave ved Fundats af 17. Juni 1575, hvilken nu tilfalder Bartov Hospital²⁶³).

Han var en i høj Grad myndig Mand, der gjorde Forbring paa, at alt skulde bøje sig for hans Willie. Hvorvidt han — som det ellers berettes — stod i stor Yndest hos Kong Frederik II, er ikke let at afgjøre, da Kongen kort efter hans Død sendte Rigsraad Hans Skovgaard i et hemmeligt Breve til Churfyrsten af Sachsen for at faa Oplysninger om hans tidligere Færd, men skjønt man der havde Afskrifter

af graverende Breve, fandtes Originalerne aldrig, saa Peder Dye forblev sejrende „en Gaade efter sin Død, som han havde været det i Live“²⁶⁴). Derimod tør man nok med Visshed antage, at det kun er og bliver en Fabel, naar der fortælles, at han ikke er død en naturlig Død; thi de Ord, der anføres at skulle være sagte til ham: „Peder! groer dine Horn nu ud igjen, vil du stanges? Du er en Dye og skal do som en Dye“ — ere i og for sig en aldeles urimelig Tradition, og kan kun finde Tiltro hos uvidende Menneſter²⁶⁵).

Mette Rosenkrantz

var nu anden Gang bleven Enke. Efter et Livsbrev fra Peder Dye af 29. Juni 1569 beholdt hun Gisselfeld og Løgismose, ligesom hun ogsaa ansøgte Kongen om at maatte beholde Vordingborg Len og Jungshoved, men herpaa fik hun den 30. November 1575 fuldstændigt Afslag. I Brevet, der er dateret Vordingborg Slot, betyder det hende: at Forleningerne udtrakte sig kun til hendes Husbonds Levetid; at Kongen selv nu en Tid lang vilde holde Hus paa Vordingborg Slot, hvorjor han kunde til sit Kvæg og Heste selv have det Foder behov, som der fandtes. Hun skulde strax lade sit Kvæg drive bort fra Vordingborg, hvilket i Skrivelsen udtrykkes saaledes²⁶⁶): „I wille thetfore nu strax lade anamme huis Femoen I her haffue standendis, och bestillitt att wii thett inden saa Dage kunde bliffe quitt, saa framptt wii ide skulle foraarfagis (thett wii wgierne gjorde) att lade driffuitt til Gisselfeldt eller Walløe till ether.“ Derimod erholdt hun Tilladelse til, at hendes Kvæg maatte forblive paa Jungshoved indtil 1. Maj 1576. — To Aar efter folgte hun et Stenhus, kaldet Hans Hoffmans Gaard i Helsingør, til Kronen; det indrettedes til Toldbod („toldegaardt“)²⁶⁷).

Fru Mette Rosenkrantz fik mange Brydier efter Peder Dyes Død angaaende Delingen af hans Bo. Da Sagen

ikke i Mindelighed fandt Afgjørelse, ansøgte hun om, at der maatte beskaffes Skiftekommissarier til at behandle Boet, hvilket under 30. April 1576 bevilgedes, men Skiftet vedvarede mindst 25 Aar og sluttedes først længe efter hendes Død²⁴⁸).

Hvad der var Gjenstand for en saadan Arvedeling mellem den højere Adel i hine Dage og hvilket Slags Løsøre og Bostab der fandtes paa Herregaardene, faar man et lille Begreb om ved dette Skifte efter Peder Dye. Forfatteren af hans Levnetsbeskrivelse, Sognepræst Nicolaj Kyge i Lidemark figer ogsaa 1765 derom, ved at anføre et Dokument fra Skiftet af 29. Aug. 1578: „Da der nu i Afaldet meldes om alle de rede Penge, som fandtes efter Peder Dye, hvoraf en Del blev udbetalt til Kongen, og de øvrige tilligemed Guld og Solv, Perler, Edelstene, Ringe og andre Kostbarheder delt imellem Arvingerne, vil jeg her indføre det mærkværdigste deraf, som kan fornøje Lærerne, som foruden den anseelige Mængde af allehaande Møbler og Gods, Vinne og Aldent, Silke og andre Tapetzerier, kan og deraf faa at vide, hvorledes Moden har været i de Tider for Adelsmænd at møblere deres Bærelser, og at det paa den Tid har været Brug at have Himler over Borde, lægge Hovedpuder bag paa Stolene til Gæsternes Magelighed, naar de sad til Bords, at bruge Lagen af Skind eller Læder paa Senge osv.“ — I Dokumentet nævnes „Fløjels Ridetøj med Sølvbeslag, Sadel og Sadelstøj og andet Ridetøj og Bogntøj med Sølvbeslag, desligeftte Sølvbeslagne Bogne . . . Fløjels Tæpper og Kapper med Sølvpossement forbremet . . . en rød Atlafkes Hoveddyne, stuffet med Solv og Guld og med 16 Ahner paa Fædrene- og Mødrene-Siden“ med meget andet²⁴⁹). — Af Peder Dyes Kjøbstadsgods fik Mette Rosenkrantz blandt andet to Gaarde og en halv Bolig i Kjøge, nemlig den Gaard paa Torvet, hvor „Anud Bøssesfiotter“ boede, en i Borrestræde,

hvor „Christen Bodkmand“ boede og i Brostræde Halvparten af „Mogens Stomagers“ Bolig.

I Maret 1586 arvede hun efter Moderens Død Totterupholm²⁷⁰), men Ballø var dog rimeligvis det Sted, hvor hun boede eller idetmindste agtede at bo, hvorfor hun ombyggede det.

Efter tolv Aars Enkestand døde Fru Mette Rosenkrantz den 2. eller 3. April 1588²⁷¹) og blev den 14. Maj, Tirsdagen før Christi Himmelfartsdag, begravet hos sin første Mand i Skarholt Kirke²⁷²). — Hun døde rimeligvis paa Skarholt, da hun noget før sin Død havde ladet fange en Kvinde i Lund, af hvem hun mente at være bleven „forgjort ved Troldoms Kunst.“ Denne Kvinde var af sin egen Søn „røbet og udlagt at skulle været med i Raad og Gjerning med ham“²⁷³).

Den af hende i Herfølge ansatte Præst og Provst Claus Christoffersen Vyskander skriver i det tidligere omtalte Minnærværk om hende:

„Selv var hun en Frue mægtig og god
 Og holdt sig som en Ridder anstod
 I Udfærd, Miner og Lader.
 Hun havde og under det Kvindebryst
 En Ridders Hjerte og største Lyst
 I Dyder at følge sin Fader.
 Hun bygde slet Ballø hen op af ny
 Over grønne Skove, højt op i Sky,
 Med Taarn og rødeste Linde;
 Med Sale og Galleri, Port og Bro
 Som bliver til Gavn for dem, der skal bo
 Og hende til evigt Afminde.“

I andet Ægteskab havde Fru Mette Rosenkrantz ingen Børn, men Peder Oxe sørgede med største Kjærlighed og Omhu for de to Børn af hendes første Ægteskab, som om

de havde været hans egne. Sønnen Oluf Rosenparre arvede efter Faderens Død Starholt og efter Moderens Westervalls. Datteren Birgitte blev 28. Aug. 1580 gift med Preben Gyldestjerne til Rosborg (død 13. Juli 1616), men døde paa Nastrup i Bendshøjsel den 2. April 1583 efterladende sig to Døtre, hvoraf den ene, Hytte, arvede Totterupholm efter Bedstemoderen. Preben Gyldestjerne ægtede senere Mette Hardenberg, Datter af Erik Hardenberg til Mattrup og Fru Anne Rønnow. Fra Aar 1597 knytter sig en Besættelses-historie til denne Dame; den anføres her, da den ogsaa berører Ballø²⁷⁴).

Fru Mette Hardenberg led af Sindssvaghed, som hun havde arvet Spiren til fra sin Moder; hun troede sig besat af Djævelen. Under et Ophold paa Totterupholm kom det hende en Nat for, at hun skulde staa op, og gaa til Ballø, og gaa der udi et Kammer, som kaldes Taarnkammer; der skulde hun blive frelst. Dagen efter gif hun den tre Mil lange Vej fra Totterupholm til Ballø. Den onde Mand fulgte hende ved Siden, saa hun kunde se den hoppe over Gjærder og Bække, men ogsaa en Engel fulgte med paa Bejen. Da hun kom ind i Kammeret, disputerede hun „mundeligen“ med Manden, saa de mange Folk, der stode udenfor, højligen forundredes derover. Den Njæp, hun havde i Haanden paa Vandringen, lod hun ligge i Kammeret paa Ballø Slot, og anden Dagen blev hun fund og vel tilpas. — Ved at meddele denne Tildragelse tilføjer Pastor Brasch i Bemmetoftes Historie: „Det tillægges en guddommelig Indskydelse, at Fru Mette Hardenberg kom paa den Tanke at skulle gaa de tre lange Mil fra Totterupholm til Ballø, og hvor forunderligt end dette Optog maa have været, at se Rigsraaden Preben Gyldestjernes Frue, en af Landets rigeste og fornemste Damer, som troer sig besat af Djævelen, at gaa hen ad Landevejen med en Njæp i sin Haand, led-

faget af en eller maatte flere Vogne med Adelige, saa havde upaatvibseligt intet Middel været bedre for hende end dette, som ogsaa Englen noksom antyder, der paa hendes Gang allerede kommer frem for hende ved Siden af den onde Mand, og Djævelen er nok kommen ud af hendes Rjød, inden hun naaede Taarnkammeret paa Ballø, og der blev istand til kraftig for sig selv ogsaa at jage ham paa Flugt fra sit Sind ved Guds Ord."

Ved et saakaldet Søstendestifte, der blev afholdt paa Ballø den 8. Juni 1588 efter Fru Mette Rosenfrank, tilfaldt Vestervallø som Broderlob

Oluf Rosensparre,

der desuden fik „Halvparten af Holme Hovedgaard med Grund, Grave, Hus og Bygning, være sig Abildhaber, Humlehaber, Raalhaber, Hestehave, Koghav, Enghaber og al anden fornøvnede Hovedgaards Tilliggelse med alle de Enge og Skifter paa „Bllemosen“, som findes at være afpælet osv.“ — Til Vestervallø hørte den Gang: Vedstjolle By 16 Gaarde og 4 Gadehuse, Himlingøje 16 Gaarde og 9 Huse, Taarnby 8 Gaarde og 4 Huse, Grubbeholm 2 Huse, Aggerup 2 Gaarde, Poustrup 2 Gaarde og 1 Hus, Enderslev 6 Gaarde og 4 Huse, Braaby 8 Gaarde og 4 Huse, Hersfølge 4 Kirketjenere og 2 Gadehuse, Videmark 1 Gaard, Sølleruptorp 1 Kirketjener og 1 Hus, Svansbjerg 6 Huse og 3 Præstetjenere, Nashedøj 13 Beboere, 1 Præstetjener og 3 Gadehuse, Tæsjebølle 8 Gaarde og 1 Gadehus, „Offuergaard“, Gunderup, Kaarise, Tolstrup, Gjorslev og Gummerød hvert Sted 1 Gaard, Sædder 3 Gaarde, Ringsbjerg 1 Gaard og 1 Hus og Kiullerup 9 Gaarde og 1 Gadehus. Desuden enkelte Gaarde i Thybjerg, Faxe, Baarje, Tune og Smørum Herreder samt af Møller: Braaby, Kiullerup og den ny Vandmølle ved Gunderup, Hersfølge og Ballø Vejrmøller.

Skovene, som vare lagte til Vallø Vod, gave tilfammen, „naar fornævnte Skove, som ere Eg og Bøg“, bære Olden, 3178 Svins Olden²⁷⁵).

Niuf Rosenparre var født 6. Aug. 1559 paa Bøzjo Kloster i Skaane, hvor Faderen den Gang var Lensmand. Kun lidt over sex Aar gammel mistede han sin Fader, men Stedfaderen Peder Dye lod ham nyde Undervisning af den berømte Niels Hemmingsen, som den Gang boede i Roskilde. Derefter kom han fra 1571—76 i Herlufsholms Skole, rejste derpaa udenlands og blev den 16. Oktbr. 1576 indstrevet ved Universitetet i Leipzig. Efter fire Aars Forløb vendte han hjem for at være sin Moder behjælpelig, men var derefter atter i Udlandet nogle Aar. Han var imidlertid hjemme ved Moderens Død, da han i Juni Maaned 1588 var tilstede ved Frederik II's Bisættelse i Roskilde, hvor han var mellem de 32 Adelsmænd, der bære Kongens Vig. Ved Kong Christian IV's Overtagelse af Regeringen blev han Medlem af Rigsraadet og aflagde sin Ed den 10. Juni 1596 sammen med syv andre Rigsraader. Den 17. Aug. f. A. medunderstrev han Kongens Haandfæstning og den 29. f. M. var han med ved Kongens Krøning, hvor han tilligemed Este Brof og Christian Holt ridende fulgte Enkedronningens Vogn. To Aar efter, 11. Juni 1598, var han med at bære Himlen ved Dronning Anna Cathrines Krøning²⁷⁶). Senere deltog han i forskellige offentlige Hverv, var saaledes med at understrive Freden i Anærvød 26. Januar 1613, og i Begyndelsen af Aaret 1619 Deputeret paa dansk Side sammen med Kantzler Christian Friis og flere ved et Møde mellem Udsendinge fra Danmark og Sverrig²⁷⁷).

Niuf Rosenparre blev 24. Decbr. 1591 forlenet med Landskrona Slot i Skaane, som han beholdt til 1602, da han blev Lensmand paa Mariager Kloster. Den 7. April 1610 fik han Lensbrev paa Dragsholm Slot og Len, hvilket

han beholdt til sin Død. Her opførte han 1614 en større Bygning, kaldet „det store Hus“²⁷⁸).

Ved Mageffiktbrev af 21. Oktbr. 1600, bekendtgjort ved Kongebrev af 2. April 1601, fik Oluf Rosenparre Patronatsret til Herfølge Kirke. Som Kirkepatron blev han Præstens Foresatte og den Nærmeste til at paatale mulige Mangler ved Præstens Embedsførelse. Dette fandt han sig foranlediget til i 1620, efterfom Provst Lyskander det foregaaende Aar under Pesten af flere Sognebeboere havde faaet en Stud til Foræring, og da Vedkommendes Slægtninge over Graven havde forkyndt, „at de havde gjort det til et Testament“, mente Lyskander — skjønt det ved en ældre Forordning var paa det strengeste forbudt Præsterne at modtage Gaver for Begravelser — at han uden Ansvar kunde modtage hvad der var blevet ham tilbudt. Oluf Rosenparre var imidlertid af en anden Mening, indberettede Sagen til Kongens Kantzler, men det synes, at Lyskander er sluppen for videre Tiltale, ligesom ogsaa Forholdet mellem Oluf Rosenparre og Lyskander senere maa være blevet godt, da denne i Fortalen til „De danske Kongers Slægtbog“ nævner denne Adelsmand som en af sine Bestyttere²⁷⁹). — Oluf Rosenparre stod i et fortroligt Forhold til Datidens lærde Mænd, navnlig Astronomen Tyge Brahe, hvem han tilligemed sin Hustru, der var en Søsterdatter af Tyge Brahe, besøgte flere Gange paa Hveen; ligeledes med Professor Sorgen Dybbad, der tilegnede ham et Par af sine Skrifter. Selv med Kong Christian IV plejede han selftabelig Omgang, hvilket fremgaar af Kongens Dagbøger, hvori han ogsaa har antegnet, at han 25. Februar 1618 gav Fru Elisabeth Gyldenstjernes Dreng to Daler i Douceur, fordi han bragte „tre Mønder“ fra hende²⁸⁰). Dette Forhold er dog maaſte nærmest foranlediget ved Slægtskabsforholdet (Næstføstendebarn) til Fru Kirsten Munk, hvis Viesse med Kongen

han og hans Hustru antages at have overværet paa Frederiksberg.

Oluf Rosenparre afgik ved Døden paa Dragsholm Slot den 13. Januar 1624²⁸¹). Fjorten Dage senere blev Liget med behørlige Ceremonier bisat i Roskilde Domkirke, hvor Sognepræsten ved Helliggejstes Kirke i Kjøbenhavn, Peder Pedersen Hie, holdt Ligprædikenen, der udmærkede sig ved sin store Vidtløftighed. Liget blev derefter ført til Herfølge Kirke og hviler i den nu tilmurede Begravelse.

Efter at være blevet trolovet 1582 havde Oluf Rosenparre den 20. Septbr. 1584 paa Kjøbenhavns Slot Bryllup med Elisabeth Gyldenstjerne, født 28. Oktbr. 1563, Datter af Henrik Gyldenstjerne til Magaard i Thisted Amt (født 1. Januar 1540, død 2. April 1592) og Elisabeth Brahe (død 30. Oktbr. 1563). Hun var opdraget hos Modereren, Fru Beate Bille, i hvis Hus hun kom, da hun kun var nogle Dage gammel, og hvor hun forblev til sit 15de Aar. Derefter kom hun i Dronning Sophies Tjeneste, hendes „Somfrukammer“, hvor hun forblev til hun indtraadte i Egteskab. — Efter sin Husbonds Død vedblev hun formentlig at være i Besiddelse af Vestervallø, skjønt det ikke staar klart, om hun var Enejer deraf. Hun døde paa Aastrup i Hjørring Amt den 20. Februar 1638²⁸²) og hendes Lig førtes til Herfølge Kirke, hvor hun hviler ved Siden af sin Mand²⁸³).

Af deres Børn døde et Par Sønner og et Par Døtre unge. To Døtre opnaaede den modnere Alder. Birgitte, født paa Skarholt 24. Januar 1586, blev Nytaarsdag 1604 trolovet og den 20. Maj f. A. ægteviet i Kjøbenhavn med Corfits Rud til Sandholt (født Paaskefasten 1573, død 5. Febr. 1630). Hun døde i Kjøbenhavn 28. April 1645, hvor hendes Lig bifattes i Helliggejstes Kirke 13. Maj f. A. — Elisabeth, født 2. Novbr. 1592 paa Skarholt, blev 1ste Gang gift i

Kjøbenhavn 1. April 1610 med Axel Brahe til Krenkerup (nu Hardenberg paa Laaland), der døde 24. Juli 1613, og 2den Gang 30. Juni 1622 med Hr. Palle Rosenfrantz (født 28. Juni 1587, død 22. Febr. 1642). Hun døde i Bordingborg 31. Decbr. 1627, og efter at Liget var bifat i Byens Kirke, førtes det til Nadssted Kirke paa Laaland, hvor hun ligger begravet tilligemed begge sine Mænd²⁸⁴). — Sønnen Sten Rosenfparre (den yngre)²⁸⁵), Arving til Vesterballø, blev født paa Starholt den 10. Oktbr. 1588, nød sin første Underviisning paa Landskrona Slot, senere i Malmø og derefter paa Mariager Kloster. Under Dr. Willum Ravn som Hovmester rejste han i sit fextende Aar udenlands, besøgte Straßborg, Basel, Genf, Lyon, Orleans, Paris og flere Steder, vendte efter tre Aars Forløb hjem, men opholdt sig kun her et Fjerdingaars Tid. Derpaa foretog han under en ny Hovmester, Christen Lauridsen Bording, en Rejse til Holland, England, Frankrig og Italien, hvor han særlig opholdt sig i Rom og Padua. En paatænkt Rejse til Jerusalem blev opfat af Frygt for tyrkiske Sørøvere.

Den unge Sten Rosenfparre kom 1610 efter sin Hjemkomst i Kongens Gaard, hvor Christian IV forordnede ham til sin daglige Nærværelse og Opvartning, men da den saakaldte Kalmarfrig udbrod næste Aar, kom han strax til at gjøre Tjeneste i Armeen og lagde stor Tapperhed for Dagen. Den 21. Februar 1612 kom det til en blodig Fægtning paa Kollerhybde eller Skellinge Mark ved Barberg. Efter at have samtalet med sin Svoger Corfits Rud, befalede den fireogtyveaarige Adelsmand sig Gud i Bold og stod rede til at kaste sig i Flden for at formaa sine Landsmænd til at holde Stand. Da han blev bedet om at være forsigtig og betænke, at han var sidste Mand af Slægten Rosenfparre, svarede han: „Du har Ret, det er en smuk Tanke! Et godt Navn gaar for alt, det fik jeg i Arv og det skal jeg bevare.“

— Næppe en halv Time derefter faldt han og fandt Hædersdøden omtrent paa samme Sted og paa samme Maade som hans Bedstefader, den ældre Sten Rosensparre, et halvt hundrede Aar forud. Liget var bedækket med talrige Saar, hans Ansigt meget forhugget saavel som Brystet og den øvrige Del af Kroppen, — et Vidne om, hvor tappert den unge danske Adelsmand havde kæmpet mod Fjenden.

En samtidig Beretning fra en Præst paa Varberg Slot melder, at Sten Rosensparre tilligemed Frands Rangau, Christian Barmekov og Peder Stygge faldt Fredag Aften Kl. 5, at de „bleve afførte alle deres Klæder, laa saa under aaben Himmel udi Frost og Kulde den Nat over, Lørdagen, Søndagen og saa indtil Mandag Aften, som var den 24. Februar, paa hvilken Tid de bleve førte til Varberg Slot i Kongens Kustvogn, kolde som Jern og stive som Staal og nøgne som de vare fødte af Moders Liv, undtagne Blodet, som var rundet af Saarene“²⁸⁶). — Liget blev derfra ført til Kjøbenhavn, hvor det den 1. April befattedes i Helliggeistes Kirke. — Foruden Sognepræsten, Hans Bang, talede ogsaa Sten Brahe „over Graven“; thi det var bleven Skik i Christian IV's Tid, naar man ret vilde hædre den Afdøde, at Præsten fra Prædikestolen først holdt Ligprædiken og derefter en Adelsmand holdt en Tale paa Kirkegulvet²⁸⁷). Den 3. April blev Liget ført til Herfølge, fulgt af Faderen, Preben Gyldenstjerne, Corfits Rud, Axel Brahe, Christoffer Gressful og Eske Brof med deres Fruer; det fandt Hvilested i Begravelsen under Kirkegulvet. — Ligprædikenen udkom samme Aar baade paa Dansk og Tysk. I den roses Sten Rosensparre for fandt Gudsfrugt, og „kaldte det at være en meget uluckyalig Dag, paa hvilken han skulde forsømme sin alvorlige Bøn, Morgen og Aften at beslutte med en trostig og meget glædelig Psalme, den 91. af Davids Psalmer.“ — Fire Maaneder før Sten Rosensparres Død den 20. Oktbr. 1611,

var han bleven trolovet med Efte Brofs Datter, Margrete af Bemmetofte, den Gang 15 Aar gammel. Sorgen over hans Død, siges der, nedbrød hendes Helbred og hun døde af Smaakopper den 10. Juli 1615. Hendes Lig førtes ligeledes til Herfølge Kirke og begravedes i Rosensparvernes Gravhøvelving ²⁸⁸).

I Bemmetofte Historie, hvor Hr. Pastor Brasch omtaler det paatænkte Egteffab, anføres: „Kun faa Forbindelser synes at kunne have været ledsagede af en større Glæde, end denne maa have været for Efte Brof, baade for den unge Rosensparres egne udmærkede Egenfaber, og for det Venffab, der var mellem Efte Brof og hans Fader, og det Slægtskabsforhold, der allerede forbandt disse, og for Nærheden af Bemmetofte og Ballø, og for Udsigten til, at disse Ejendomme atter en Gang som i fordums Tider kunde forenes, og da maaste følge samme Slægt. Men de skjønne Forhaabninger her skulde snart tilintetgjøres!“ ²⁸⁹)

Skjønt ingen Umage er sparet for at faa oplyst, naar Vesterballø kom til den følgende Ejer, har det dog ikke været muligt at faa fat i Dokumenter eller andet, der kan oplyse denne Sag. — I „danske Atlas“ (VI. 430) anføres: at Corfits Rud til Sandholt arvede Vesterballø 1612, altfaa har faaet Gaarden med sin Hustru, Oluf Rosensparres Datter. Skulde det være Tilfældet, at han fik Gaarden eller Del deri det nævnte Aar, maa det være skeet derved, at Oluf Rosensparre, der levede tolv Aar efter og ikke vides at have besiddet andre Ejendomme, paa Grund af sin eneste Søns Død har skiftet med Døtrene, men derom mangle Oplysninger. Heller ikke vides det, om Corfits Rud ved Svigerfaderens Død 1624 har faaet nogen Del i Gaarden, men sex Aar efter afgik han, som foran meldt, ved Døden. Hans Enke, Birgitte Rosensparre levede endnu i femten Aar, men i „danske Atlas“ (III, 135) anføres: at deres Datter, Berette eller

Birgitte Rud, gift med Christen Steel til Fusinge, arvede Gaarden 1639 efter sin Mormoder Elisabeth Gyldenstjerne. Derjom dette er rigtigt, udelukkes derved baade hendes Fader og Moder som Ejere deraf. Muligt kan Moderen, Birgitte Rosenparre, ved Skiftet efter sin Moder have faaet udlagt Gaard og Gods, men strax efter — da hun stedse var sygelig — have overladt det til Datteren. — Fru Birgitte Rosenparre opholdt sig i Thyland paa Fusinge eller Holbækggaard. Herfra maatte hun i 1644, paa Grund af Svenskernes Indfald, med sine tre Børnebørn, Jomfruerne Birgitte Trolle, Wiveke og Mette Krabbe, flygte over til Ballø, men fulgte derfra i Slutningen af Aaret med Datteren og Sviger sønnen til Kjøbenhavn²⁹⁰), hvor hun, som meddeelt, afgik ved Døden det følgende Aar.

Da andre Oplysninger ikke har været at tilvejebringe, maa det ansees for det sandsynligste, at Vestervallø efter Fru Elisabeth Gyldenstjernes Død er gaaet i Arv til hendes Datterdatter Birgitte Rud og hendes Mand Christen Steel til Fusinge, som altjaa 1639 er bleven Ejer af Gaarden. Han havde saaledes været Ejer af Vestervallø i tolv Aar, da han ved Skjøde af 1. Maj 1651 fra Fru Kirsten Munt fik Østervallø og derved fik Gaard og Gods paany samlet.

Christen Steel Albertsen

var en Søn af Rigens Raad og Admiral Albert Steel til Fusinge i Viborg Amt (født 23. Novbr. 1572, død 9. April 1639) og Berte Friis (født 27. Febr. 1583, død 31. Jan. 1652). Han var født 27. Juli 1603 paa Hiberhus Slot, hvor Faderen var Lensmand²⁹¹). To Aar gammel kom han til Farmoderen Fru Margrete Brahe, en Søster til Astronomen Tyge Brahe, og opdroges hos hende indtil sit ottende Aar, da han kom hjem og undervistes sammen med sine Brødre Christoffer og Otto. Den 23. Febr. 1619 rejste han

i Fællesskab med Brødrene udenlands og kom først hjem igjen i Marts Maaned 1627. I disse Aar havde han besøgt Nederlandene, Frankrig, Italien og en Del af Tyffland og erhvervet sig mange Kundskaber og stor Værdom. Da Danmark paa den Tid var indviklet i Trediveaarskrigen, stillede han sig en Maaned efter tillige med sex Heste under den saakaldte Hoffane, ført af Bengel Kottfirk, hvor han kom til at gjøre Tjeneste i Kongens umiddelbare Omgivelse. Det følgende Aar fulgte han med den kongelige Kantsler Hr. Christian Friis og Rigsraad Tage Thott i en overordentlig Sendelse til den svenske Konge Gustav Adolf; det næste Aar var han med Kantsleren, sin Fader og de øvrige Gesandter i Lybæk for at underhandle om Fred med Kejseren. Han levede derefter en kort Tid som Privatmand, men indtraadte 1632 i Rytteriet som Løjtnant. I denne Stilling var han, da han af Rigsraadet 1638 valgtes til Landkommisær for Nørrejylland, hvilken Post han beklædte, til han i 1645 valgtes i lignende Stilling for Sjælland. Som saadan havde han det Hverv at modtage og bestyre de Pengebidrag, der udfstredes i vedkommende Landsdel og nedlagdes i dets Landekiste for at bruges, naar Krig udbrød. Den 4. Juli 1649 blev han Medlem af Rigsraadet og den 1. Maj 1650 blev han tillige Lensmand paa Tryggevælde, hvilket han vedblev at være til sin Død. I 1651 var han i Norge for at domme i de Sager, der førtes for den norske Herredag. Aaret efter valgtes han tilligemed Hr. Niels Trolle til Generalkommisærer for Danmark og fik derved Overtilsynet med Landekisterne, og 1657 fik han og Rigens Admiral Hr. Ove Gjedde det Hverv at sørge for Hærens Forsyning, saalænge Krigen stod paa.

Fra den Tid, Christen Steel indtraadte i Rigsraadet, førte han en Dagbog, der først for noget over en Snæs Aar siden er bleven bekjendt, idet afdøde Professor Thge Becker

fandt den mellem en Mængde gamle Papirer, der laa paa Loftet paa Herregaarden Brogø, men nu findes i Gehejme-arkivet. Denne Dagbog giver ikke alene et godt Indblik i Christen Skeels Sindelag og Tænkemaade, men ogsaa et tro Billede af Forholdene i Rigsraadet i de ti Aar, han var Medlem deraf. Bogen er aftrykt i „Danske Magazin, 3. Række, IV. Bind.“

I de første Aar, Christen Skeel var Medlem af Rigsraadet, traf det Uvejr op, der endte med den svenske Krig 1658—60. Som en af de Patrioter, der ønskede Fædrelandet Fred og Ro, eftersom han frygtede Faren, da han indsaa, at hverken Statens Pengevæsen eller øvrige Omstændigheder vilde være istand til at bære Udgifterne, havde han stedsse med Dyrøvhed modsat sig Krigen. Det var tillige hans Overbevisning, at det danske og svenske Folk burde og kunde leve i Fred og god Forstaaelse med hverandre. Da der 1650 i Rigsraadet var Tale om at slutte Forbund med Holland, foreslog han, at man skulde indbyde den svenske Regering til at tiltræde dette. Desværre for Landet vilde Kong Frederik III ikke følge Christen Skeels Raad; men fulgte derimod de enkelte Rigsraader, der vare for Krig, navnlig Gunde Rosenkrantz og flere. Christen Skeel skal derfor ved en given Lejlighed have ytret: „Saa Gu' Broerlille, vi vil have Fred, vil Kongen føre Krig, maa han selv skaffe Penge“²⁹²).

Under 29. Decbr. 1656 erklærede Christen Skeel: „Kunde vi nogenledes vinde Fred, da raader jeg fra Krig; dog skal vi sætte os i Defension (Forsvarsstand) for at afværge Krigen. Men begynde vi for Alvor at armere, da frygter jeg, at Kongen af Everrig fatter en desperat Resolution for at forekomme os; og komme vi til at samle alt vort Folk, og skal det blive liggende i Landet, da førtære vi os selv. Her er ikke Forraad paa nogen Ting, og mindst paa Fourage. Men

begynde vi paa nogen Ting, og have ingen Penge, da er det forloren Bærf" ²⁹³).

Efter længere Forhandlinger med Sverrig blev Krigs-
erklæringen udstedt 1. Juni 1657 af Kong Frederik III.
Steels Stilling som Generalkommissær var i høj Grad
byrdefuld og ubehagelig, og at dette vilde blive Tilfældet,
var ikke tidligere skjult for ham. Alerede i en Skrivelse af
14. Maj, saa tidligt altsaa, at Krigen kunde have været und-
gaaet om Kongen havde villet, tilkjendegive Christen Steel
og Dve Gjedde, at Bidragene indkom saa sent og med saa
utilstrækkeligt Beløb, at de indkomne Penge vare opbrugte
og Vandekisterne næsten tomme, at de overløbes daglig, alle
ville have Penge, Soldaterne ville have Sold, Borgerne
Gudtgjørelse for Indkvartering, Kjøbmænd og Haaadværkere
deres Regninger betalte; de havde selv ydet hvad de for-
maaede af deres eget, havde optaget Laan for dem og Ar-
vinger, alt for at skaffe det fornødne til Landets Forvar.
Men, tilføje de, hvis der ikke skaffes andre Midler til-
veje, kunde de intet udrette, og i Fremtiden, naar Landet
desaarfag led Skade, kunde det let saa en unaadig Herre og
hver Mand i Landet kunde da blive utilfreds med dem og
tillægge dem al Skylden; desuden kunde de, der paa deres
Ord hvede et og andet til Staten, klage over dem i deres
Grav, at de havde overtalt og bedraget deres Medborgere,
noget, som vilde være meget tungt for dem, der i dette og
alt andet søgte at gjøre sig værdige til af Kongen og det
hele Land at holdes for Fædrelandets Venner og tro Mænd.
De bede derfor, at Kongen vil udtænke de bedste Midler. —
Herpaa indlod Kongen sig desto værre ikke, men lod dem til-
kjendegive, at han ikke tvivlede paa, at de to gode Herrer jo
som Patrioter vilde gjøre hvad der var dem muligt. — Penge-
trangen blev større og større. I Juli og August gjentoges

Klagerne, der var iffe Penge til Sold eller Proviant, til Krudt eller Waaben, til Skibes Udrustning m. v.²⁹⁴).

Klagerne lød hyppigere, jo længere man skred fremad. Generalen Hr. Axel Urop i Skaane indberettede, at der iffe var Proviant og Penge længer til Hæren, hvorfor Soldaterne, for at faa noget at leve af, udplyndrede Bønderne, uden skynderlig at blive hindrede deri af Befalingsmændene. Batterierne paa Kjøbenhavns Volde og ved Toldboden vare ubrugelige paa Grund af Mangel paa Krudt og Waaben. Proviantskriveren havde iffe Brænde til at brygge og bage ved; Bagerstøvdene løb bort, Møllerne vilde iffe male mere; Hestene, som slæbte til og fra Mølle, vare ødelagte og nogle døde; der var intet at kjøbe Hø for. Admiralen paa Holmen havde lagt Beflag paa Skibe, der skulde hente Korn fra Sjælland; men man kunde iffe sende dem derover paa Grund af Pengemangel. De Fartøjer, der skulde krydse mellem Vaa-land og Pommern, maatte blive liggende saavel som Skibet, der var ladet med Proviant til Flaaden, fordi der iffe kunde stiftes 220 Rigsdaler tilveje! — Christen Steel skrev til Hr. Otto Krag og bad ham tale med Rigens Hovmester, at denne kan formaa Kongen til at „udsætte alt det, der gaa kan“ for at frelse sine Riger. Han tilføjer, at han den foregaaende Aften, efter at have lagt sig, maatte af sit Skrin give en Mand 50 Rigsdaler, inden denne vilde gaa, og næste Morgen var en af Kongens Lakejer to Gange hos ham, inden han kom i Klæderne, for at han skulde staffe Gøngerne Eko og Buger og lade Klæderne sy, foruden Skjolerne, som han tilforn havde stoffet Klæde til²⁹⁵).

Christen Steels sørgelige Anelser om Krigen gif kun altfor snart i Opfyldelse. Det var umuligt for den uøvede og slet udrustede danske Hær at modstaa de øvede, krigsvante og langt bedre udrustede svenske Tropper under deres heltemodige Anfører og Konge, Carl den Tiende Gustav. — Fra

Bølen, hvor Carl Gustavs Lykkestjerne var begyndt at dale, var han i største Hurtighed ilet til Thyland. Her havde han i Januar Maaned 1658 samlet hele sin Hær. Et heftigt og vedvarende Snevejr i Forbindelse med en overordentlig stærk Frost i Slutningen af Maaneden begunstigede hans vovelige Foretagende. Paa den knagende og bølgende Is, vovede Kongen sig tilligemed sine Tropper og alt Krigsbehør i de sidste Dage af Januar og de første af Februar over lille Belt, hvis stærke Strøm ellers meget fjeldent fryser til — til Thyen. Efter et Par Dages Forløb havde han Den i sin Magt. Hans egne plyndrelystne Soldater lagde sig derpaa i god No i de fede fynske Kvarterer, som i 130 Aar ikke havde havt Besøg af nogen Fjende.

Paa Nyborg Slot tøvede Kong Carl Gustav derefter et Par Dage, men skjønt det ikke var efter hans højere Generalers Ønske, blev det dog ved et Krigsraad paa Nyborg Slot 5. Februar, efter Forflag af Generalkvartermester Eric Dalberg, besluttet at foretage det store Øvestykke at lade det svenske Kavalleri gaa videre over Thyen til Langeland, Lolland og Sjælland. Den 35aarige Konge Carl Gustav (født 8. Novbr. 1622, død 13. Febr. 1660) saae allerede ved denne Beslutning Tilintetgjørelsen af Danmarks Rige. — Lørdagen den 6. Febr. var han alt paa Langeland, den 7de paa Lolland, hvor Rakføv uden Modstand lod sig skræmme af Corfits Uheld til at overgive sig paa Naade og Unaade. Om Mandagen gik Marschen videre over Guldborgfund og Falster til Gaabense Færgesgaard. Herfra kjørte Carl Gustav om Onsdagen den 10de i en Slæde, ledsaget af 200 fynske Ryttere, over Sundet til Bordingborg.

Overgangen over Vandene var i det Hele løbet heldigt af for Svenskerne. Kun i lille Belt havde de havt det Uheld, at to hele Kompagnier brast igjennem Thyen og i et Øjeblik bleve Havets Bytte. Men hvad var dette Tab for Carl

Gustav imod den Heltegjerning, han havde udført og hvortil der næppe findes noget Sideslykke i Historien! — Derfor udbrød ogsaa General Wrangel, da han med Forbauselse erfarede Overgangen, som han havde modsat sig: „Saa Kongen er ovre? Da har Vorherre hjulpet ham!“

Tidenden herom vakte den største Forfærdelse i Hovedstaden og særlig hos Kong Frederik III og hans Raadgivere. Smidlertid viste det sig atter, hvor stor Tillid Christen Skeel nød; thi han blev i en Hast tilligemed Rigsshovmesteren, Jochum Gersdorf, udsæet til det Hverv at underhandle med de Svenske om Fred. De to Rigsraader havde haabet at træffe Kong Carl Gustav i Fyen eller dog paa Vangeland; men hvem kan beskrive deres Overraskelse, da de traf ham, agende paa Slæden, i Nærheden af Bordingborg! — Carl Gustav vilde ikke personlig underhandle med dem, hvorimod han henviste dem til paa Bordingborg Slot at underhandle med — Corfits Ulfeld og Svenskeren Sten Bjelke. I Begyndelsen vægrede Christen Skeel og Jochum Gersdorf sig ved at træde i Underhandling med Ulfeld, men Kong Carl tvang dem til at underkaste sig hans Villie. Da de Udsendte derefter søgte at opvække Kongens Højmodighed og bevæge ham til at give de erobrede Provinser tilbage, spottede Ulfeld over disse Bestræbelser. Skeel og Gersdorf tilbode derfor en Sum Penge samt endelig Staane, Halland og Bleking til Godtgjørelse derfor, men ogsaa dette Tilbud syntes Corfits Ulfeld alt for ringe. Han fremkom med saa overdrevne Fordringer, at baade Skeel og Gersdorf saavel som den engelske Gefandt Meadow, der fulgtes med dem, faldt i den stærke Forbauselse derover. De høvede Underhandlingerne efter at have udbedt sig en Vaabensstilstand paa to Dage. — Den svenske Konge fortsatte sin Marsche fra Bordingborg ad Kjøbenhavn til med omtrent 5000 Mand, hvoraf over de to Trediedele vare Ryttere. Samtidig beordrede han, at General

Stenbock skulde falde ind i Skaane med 6000 Mand, og af disse fende 2000 Mand over til Sjælland.

Allerede den 12. Februar naaede Carl Gustav til Faxe og Enderløv og den næste Dag formentlig over Ballø, Balløby og Herfølge til Kjøge, hvor Ebsenferne den følgende Dag, Søndag, holdt Rastdag. Her indtraf Steel og Gersdorf samme Dag paa Gjennemreisen til Kjøbenhavn; de henvendte sig til Kong Carl og fornhyede Forlangendet om tre Dages Waabenstilstand, men Carls Svar lød: „Ikke tre Timers!“

Fredsunderhandlingerne fandt Sted den 16. og 17. Febr. i Landsbyen Taastrup, hvor Christen Steel og Jochum Gersdorf virkede ufortrødent paa Kong Frederiks Vegne, men Freden, der blev undertegnet i Roskilde den 26. Februar, var saa haard og hdmygende, at Jochum Gersdorf, da han skulde undertegne den, udbrød: „Seg vilde ønske, at jeg ikke kunde skrive!“ medens Christen Steel taug — og skrev.

Efter Fredens Slutning indbød Kong Frederik III Carl Gustav til et Besøg paa Frederiksborg, der fandt Sted den 3. og 4. Marts 1658. Admiral Hjelke og Ove Juul sendtes til Roskilde med kongelige Vogne for at afhente Carl Gustav og hans Følge. Med en Estorte af 150 Mand gik Rejsen til Frederiksborg, hvor Kong Frederik med hele sit Hof og to Kompagnier af Livgarden modtog Kong Carl en halv Mil udenfor Byen. Begge Konger stode af Vognene, trykkede under Paukers og Trompeters Lyd samt Salver af Kanoner og Musketter — hinandens Hænder. Derpaa kjørte de sammen til Slottet, hvor Carl Gustav aflagde Dronningen et Besøg. Siden holdtes prægtigt Gæstebud „med Trompet og fljøn Musik“. Kong Frederik viste ham Slottet, forærede ham prægtige Heste, ledsagede ham endelig ved Afreisen en halv Mil paa Vejen ad Helsingør til, ligesom der ogsaa fra Kronborg gaves stor Salut for Carl Gustav²⁹⁶) — alt som om

han var Danmarks bedste Ven! — Dog uagtet alt dette fortrød Svenskerkongen snart, at han ikke havde faaet fuldført Danmarks Erobring.

Hemmelig forberedte Carl Gustav et nyt Krigstogt mod Danmark og landede uventet i Korsør den 8. August samme Aar med 10,000 Mand. Ved Efterretningen om denne Trosløshed vaagnebe man i Kjøbenhavn til nyt Liv, og Harme over Fredsbruddet traadte i Modløshedens Sted. Atter fik Christen Steel det Hverv at underhandle med Carl Gustav, denne Gang sammen med Rigsraad Mogens Høeg. De traf Kong Carl i Slagelse den 9. August og fik en Forhandling med ham den følgende Dag paa Ringsted Kloster. De spurgte om Aarsagen til Fredsbruddet, forsikrede, at Kong Frederik havde gjort alt muligt for at holde Freden vedlige, og udtalte Ønsket om at begynde Underhandlinger. Kong Carl opregnebe sine forskjellige intetsigende Klagepunkter, idet han paastod, at han kun vilde forekomme det Angreb, de Danske havde paatænkt mod ham. Dertil svarede der, at løs Misstanke ikke var en tilstrækkelig Anledning til Krig. Kongen gjentog atter sine Klagepunkter og henviste dem iøvrigt til sine Rigsraader. Da de svarede, at de helst vilde underhandle med Kongen personlig, spurgte han dem, om de maaste for deres egne Personer vilde bede om Bemyndelse; Svaret lød: „Nej, vort eget Vel er der ikke Spørgsmaal om.“ Da de forgjæves havde søgt at stemme Carl Gustav for Fred, udbrøbe de, idet de gik: „Velan, i Himlen er der en retfærdig Gud; til hans Dom og i hans Haand anbefale vi os og vort Fædreland!“ — Af Rigsraad Gabriel Dgenstjerna og Kongens Yndling Grev Schlippenbach, til hvem de bleve henviste, fik de den aabenhjertige Tilstaaelse, at Svenskerne vilde overtlyde Verden om det retfærdige i Angrebet, naar de først havde bemægtiget sig hele Riget. „Danmarks sidste Time og Undergang — hed det — var nu kommen, og det

kunde jo være det samme enten de Danstes Konge hed Carl, Frederik eller Christian!" — Den 11. Aug. kom Christen Steel og Mogens Høeg tilbage til Hovedstaden og bragte Kong Frederik Bested om det Forefaldne. Svaret bevirkede, at saavel Kongen som de kjøbenhavnske Borgere opmandede sig til Danmark's Frelse, men det var ogsaa nødvendigt; thi den frygtede, sejrsvante Carl Gustav fulgte med sin Hær efter de Udsendte ad Kjøbenhavn til og snart stod Fjenden for dens Porte.

Under Hovedstadens derpaa følgende Belejring og Forsvar var Christen Steel lidende af Brystsyge og Stjorbug. Han var derfor hindret i personlig Medvirkning, men hans Pung var derimod altid aaben til Fædrelandets Larm. Han skriver saaledes i sin Dagbog den 6. Novbr. 1658 derom²⁹⁷): „Jeg fik nogle Penge at laane under denne Belejring, ellers havde jeg ikke havt til at kjøbe Brødet for, og har givet mere end Halvparten ud til Folkets Underhold, og jeg har ikke havt Hjælp af mit Gods for saa meget som en Knappe-naals Værd, endog jeg havde ni Herresæder og har nu ikke et Gadehus tilbage.“ — (De ommeldte ni Herresæder vare: Fusinge, Holbækgaard, Gl. Kjøgegaard, Øster- og Vester-vallø, Gunderup, Rudholt, Odden, Stensbæk og Vodumbisgaard).

Harmfuld over, at han og de andre Rigsraader næsten vare udelukkede fra Statsstyrelsen, skrev Christen Steel den 24. November 1658 til de øvrige Rigsraader og 27. Februar 1659 til Kongen om Stillingen. I det første Brev tager han Afsted fra Raadet, da „han ikke længer vil være en Rigens Raad af Navn og foragtet i Gjerningen; slikt havde han ikke fortjent.“ I det andet skriver han: „Jeg kan ikke bringe det over mit Sind at gaa her som et Kul; thi jeg haver gjort min høje og dyre Ed for Eders Majestæt paa mine Knæ, at jeg skulde forfremme Eders Majestæts og mit

Fædrelands Gavn;" han tilraader Kongen: „at I holde Eder til Eders egne Danske, som ere Eder tro, og ville Eders Vel²⁹⁸).“

Efter henved et Mars Sygdom døde Christen Steel i Kjøbenhavn den 30te Marts 1659. Han blev den 14de Juli begravet i Helliggeistes Kirke, hvor den betjendte Biskop Hans Svane holdt Vigtalen over ham. Senere blev hans Vig ført til hans Fædrenegaard Tusinge og nedsat i den derværende Sognkirke, hvor hans Billede, udhugget i Sten, blev lagt over Graven.

Christen Steel var en from og gudfrøgtig Mand, behjertet i Modgang og forsigtig i Medgang, alvorlig i hele sit Væsen, tarvelig i sin Levemaade og en Hader af al Vdselhed. Han var i sit Hus som i det offentlige Liv en myndig Mand, en af sin Tids ægte Aristokrater. Naar han befalede Noget og man gjorde Indvendinger derimod, plejede han at sige: „Manden vil saaledes have det.“ Han var elsket af alle Gode, men frygtet af alle Onde. Han var lærd, talte med Færdighed Latin og flere levende Sprog og var en Ven af Videnskabsmænd. Imod Bondestanden viste han altid et velvilligt Sindelag, talte dens Sag, naar der i Rigsraadet var Tale om Paalæg af nye Statter. Ved alle Lejligheder raadede han til at tage større Hensyn til Statens almindelige Bedste end til enkelte Mænds Nytte og Fordel. Ligesom mange andre af sine Standssæller var han altid redebon til betydelige Opoffrelser til Fædrelandets Gavn.²⁹⁹)

Blandt Christen Steels mange Gaver og Legater maa her især nævnes: „det steelfste Stipendium“ ved Kjøbenhavns Universitet, hvoraf mange uformuende Studenter have nydt Godt. Desuden funderede han 14de Novbr. 1641 et Hospital i Herfølge paa Vallo Gods for otte Lemmer, hvortil han gav 500 Rdlr. Deraf fik oprindelig hvert Lem sex Rdlr. aarlig samt fri Ildebrændsel; endvidere et aarlig Legat af

femten Rdlr. til fattige, fængeliggende Husarme og Funderster paa Godset. Dette er Oprindelsen til det nuværende „Skeels Høspital“ i Herfølge, der er betydelig udvidet ved Gaver fra Ballø Stift.

Christen Skeel har endvidere Fortjenesten af at have oprettet en af de ældste Landsbyhøstoler, man kjender, idet han under fornævnte 14. Novbr. 1641 gav 300 Specier til en Rente af sex af Hundrede til en „dansk Skolemester“ i Herfølge.³⁰⁰⁾

Christen Skeel var to Gange gift. Den 12te Septbr. 1630 ægtede han i St. Knuds Kirke i Odense Somsfru Birgitte Rud, født 31. August 1612, Datter af fornævnte Corfits Rud og Birgitte Rosensparre. I sit 16de Aar var hun den 27. Oktober 1627 paa Ballø bleven trolovet med ham og i Ægteskabet fødte hun ti Børn, hvoraf de syv døde før Moderen. Hun døde Pintsedags Morgen 25. Maj 1645 i Kjøbenhavn i en højt frugtfuld Tilstand uden at være forløst og blev begravet i Helliggeistes Kirke; men hendes Lig fortes senere til Aulum Kirke ved Fusinge, hvor hun har sit Hvilested³⁰¹⁾. Ægteskabet var hjærligt og lykkeligt. I Vigprædikenen over hende, der holdtes af Biskop Jesper Brockmand og er betitlet: „Guds Børns Længsel efter de evige Boliger i Himmelen,“ hedder det: „Hun var ham en Hustru efter hans Hjertens Ønske og Begjering, saa deres Ægteskab og daglige Omgængelse var idelig Leg og Skæmt i et jordisk Paradis; saa aldrig var Sorgen og Røden saa stor, de jo med Guds Hjælp kunde trøste sig ved hinanden.“ Ogsaa rofes hun for sin store Venlighed og Mildhed imod alle, især mod deres Tjenestefolk og Bønder, og for sin store Godgjørenhed. Med sine Dyende holdt hun hver Dag Morgen og Aftenbøn, saaledes som det i hine Tider sædvanlig var Skik. — Skeel var derefter Enkemand i fire Aar, men 28. Oktober 1649 havde han paa Ballø Bryl-

lup med Margrete Lunge, født paa Elfsborg Slot i Sverrig i Maj Maaned 1616, Datter af Rigets Marsk, Rigsraad og Ridder Jørgen Lunge til Odden (født 11. Oktbr. 1577, død 19. Aug. 1619) og Sophie Brahe til Birkelse (født 16. Aug. 1588, død 1659). Han blev trolovet med hende 16. Maj 1649, og hun var dengang Enke efter Mogenss Vilde, der efter to Mars Egteskab med hende var død 25. April 1648. Efter neppe 4 Mars Egteskab med Christen Steel døde hun paa Ballø Fredagen den 7. Oktober 1653 og blev den 28de samme Maaned bisat i Rjøge Kirke, hvorfra hendes Lig fortes til Nulum Kirke³⁰²). Hun blev Moder til to Sønner, hvoraf den ene døde i en spæd Alder. Ogsaa med denne Hustru levede han særdeles lykkelig; hun var from og god og roses i den over hende holdte Lignprædiken som en kjærlig Stedmoder. Med hvilken Omhu hun sørgede for sine Børns Opdragelse, viser den Omstændighed, at hun endnu paa sin Sottesjeng hyppigt læste Katekismus med sin lille Søn Mogenss. Hendes sidste Sygeleje var langvarigt; men saa ofte hendes Videlser tillode hende det, lod hun Morgen og Aften sine Folk komme ind i sit Sovestue, sagde dem, hvilke Psalmer de skulde synge, læste selv en igjennem med dem og holdt Bøn i deres Nærværelse. Hun var desuden gavmild mod de Fattige, opklædte aarlig tolv trængende Skolebørn ved hver af hendes Mandss Herregaarde, samt bestemte, at hendes Begravelse skulde være meget tarvelig og de derved sparede Penge uddeles til de Fattige³⁰³).

Foruden Sønnen Ditto, der blev Ejer af Ballø, var der af første Egteskab to Døttre. Birgitte, født 23. December 1638, arvede Gl. Rjøgegaard. Hun var gift tre Gange: 1) 5. Aug. 1660 med Christian Barnekov, Vicepræsident i Gottha Hofret, Herre til Bittskofle, Ortofte og Lillø i Skaane, død 1666; 2) 29. Septbr. 1668 med Chri-

stoffer Parsberg, først til Jungshoved og senere til Torbenfelt, død 1671, og 3) 2. Juni 1682 med Knud Thott til Knudstrup og Gavnsø, der overlevede hende og døde 1702. Den 28. Septbr. 1672 stiftede hun et Legat paa 200 Rdl., hvoraf Fattige paa Gl. Rjøgegaards Gods nyde Renten.

Om Birgitte Steels Landsnærberøelse og Mod habes følgende Fortælling³⁰⁴): Paa en Rejse, hun foretog sig fra Bitzkofle over Helsingør og Roskilde til sin Ejendom Gl. Rjøgegaard, opholdt hun sig om Aftenen i Roskilde Kro. Nogle Røvere, der havde Tilhold i Skoven tæt ved, vare i Kroen paa den Tid og draf hendes Kufft fuld, hvorpaa en Røver iforte sig hans Klæder. Fru Birgitte kunde paa Grund af Mørket ikke se Forandringen, men da Vognen blev fjort hen imod Skoven, hvor hun vidste, der var Røvere, og hun nærmere havde betragtet Kufften, opdagede hun Sammenhængen. Hun tog da sit Strømpebaand af, slog det bagfra om Kufftens Hals, kvalte ham og fjorte selv Hestene til Gl. Rjøgegaard. — Hun var i 1678 Gjenstand for et Forgiftningsforsøg, rimeligvis anstillet af Regitze Grubbe, Hans Ulrik Gylbenloves Enke. Det udførtes af Somsfru Agnete Sophie Budde, som derfor blev halshugget 6. Septbr. 1678 om Morgenen ganske tidlig paa Slotspladsen i Kjøbenhavn, fiddende paa en Stol over et paa Jorden udbredt rødt Klæde. Birgitte Steel døde i Kjøbenhavn 7. Novbr. 1699 og begravedes med anselig Pomp i Nikolaj Kirke om Aftenen den 3. Marts 1700. — Den anden Datter, Berthe, var født paa Ballø den 26. Marts 1644. Hun var først trolovet med Øverste Kjeld Lange, der faldt som Befalingsmand over Studenterne under Kjøbenhavns Belejring, men blev derefter den 30. Januar 1662 gift med Niels Rosenfranz til Stougaard, der faldt som General-løjtnant ved Helsingborg den 3. Juli 1676 og blev begra-

vet i Nikolaj Kirke i Kjøbenhavn den 21. Decbr. f. A., hvor der over ham rejstes et Marmor Epitafium, som i Skjønhed og Koftbarhed overgik alle de andre i Kirken. Hans Begravelse kostede den anselige Sum 13510 Rdlr., deraf 6861 Rdlr. til Omkostninger og 1200 Rdlr. til Trykningen af Vigprædikenen³⁰⁵). Efter hans Død levede hun som Enke, og har efterladt sig et smukt Minde for sin Velgjørenhed. Hun stiftede den 19. Marts 1699 i Forening med Søhelten Niels Suels Enke, Margrete Ulfeld, „Roskilde adelige Jomfrukloster.“ Hun døde i Kjøbenhavn den 5te Juli 1720 og begravedes fem Dage efter ved sin Mand's Side i Nikolaj Kirke.

Sønnen af andet Egtestab, Mogens Skeel til Fusinge og Odden, var født paa Tryggevælde den 15de Juli 1650. Allerede i sit ottende Aar var han saa vel uddannet, at han under Faderens Sygdom efter Diktat kunde skrive hans Breve. Da han kom hjem fra sin Udenlandsrejse, blev han Kammerjunker hos Dronningen, men forlod snart Fædrelandet for at kæmpe med de Franske under Vilhelm af Oranien. Senere blev han Stiftamtmand i Viborg, men benyttedes ved forskjellige Sendelser til fremmede Hoffer. Under en saadan Rejse døde han i Lingen i Westphalen den 5. August 1694. Hans Vig førtes til Danmark, og begravedes med stor Pragt efter gammel adelig Vis den 22. Novbr. f. A. i Aulum Kirke. Han havde den 4. Juni 1679 paa Egholm ægtet Helene Rosenkrantz (født 8. Juni 1658, død 26. Maj 1698), en Datter af Baron Oluf Rosenkrantz, der blev saa haardt straffet, fordi han vovede at forsvare den gamle danske Adels imod uretsfærdige Bestyldninger af Enevoldsmagtens Tilhængere.

Christen Skeel var, som foran meldt, Lensmand paa Tryggevælde i sine ni sidste Leveaar. Ved hans Død maa

Ballø, saavel som Godserne til de øvrige Herregaarde i Amtet have været i en meget maadelig Tilstand. Svenskerne havde hærget og huseret her i Egnen og samtidig med, at Carl Gustav landede i Korsør, lod han en Del svensk Rytteri under Generaløjtnant Klas Thott rykke gennem Landet mod Kjøge for at besætte Byen og sikke sig Bordingborg—Kjøge Linien, som han under Kjøbenhavns Belejring gjorde til sit Støttepunkt. Tilstanden i Egnen var efter Svenskernes Bortreise saaledes, at den efterfølgende Lensmand paa Tryggevælde, Sorgen Reedtz, beretter, „at for Aaret 1660—61 haver man intet Regnskab kunnet gjøre af Aarsag, at der intet er blevet annammet eller oppebaaret af Bønderne eftersom de havde faaet intet saaet og bleve udplyndrede og ganske ruinerede af Fjenden, som blev liggende her udi Landet til langt ud paa Sommeren,“ og endvidere at Ladefogden paa Tryggevælde „det Aar forstrakte Bønderne med Kær og Korn, og selv laante dem Dyne til at pløje baade en ringe Del af Ladegaardens og deres egen Jord med, som de ellers ej kunde have gjort, efterdi Fjenden havde borttaget deres Kvæg og Hæster³⁰⁶.“ Stort anderledes har det neppe været paa Ballø Gods, om man end ikke har bestemte Efterretninger derom.

Af Christen Steels mange og store Ejendomme og Herregaarde stal Ballø (altsaa Vestervallø) være tilfaldet Sønnen Otto Steel i Arv efter Moderen 1645 og Gunderup samt Rudholt være tilfaldet Døtrene. Disse tre Gaarde med Gods omhandles derfor heller ikke i Skiftebrevet efter Christen Steel af 27. Septbr. 1660³⁰⁷), men da Østervallø kjøbtes i 1651, formodes det paa en eller anden Maade, skjøndt det ikke tydeligt kan sees, at være draget ind under Arvedelingen. Gl. Kjøgegaard tilfaldt derimod ved det nævnte Skifte i 1660 Sønnen Otto, som overlod sine Søstre det imod, at de til ham afstod deres Mødrenegods Gunde-

rup og Rudholt. Det samlede Wallo tilligemed disse to Gaarde kom saaledes til

Otto Skeel,

der var født den 8. Januar 1633 paa Holbekgaard i Randers Amt. Indtil sit 16de Aar undervistes han privat i Hjemmet, men kom derefter til Sorø ridderlige Akademi, hvor han tilbragte tre Aar under Hovmester Falk Gøjes Opfigt. Derpaa rejste han udenlands i April 1652 under Michael Vibe som Hovmester og kom først tilbage fem Dage før Faderens Død. Han besøgte de berømteste Stæder og Universiteterne i Holland, Tydskland, Frankrig og Italien. I Rom overværede han Dronning Christines Indtog og i Prag Leopolds Krøning til Konge i Böhmen, ligesom han ogsaa i Frankfurt a. M. sammen med Kong Frederik III's Sendebud, Grev Ranbau til Brejtenburg, var tilstede ved Leopolds Valg til romersk Kejser. I det hele „holdt han sig oppe i de fornemste Hoffer og til de fornemste Folk, af hvilke han altid kunde høre og lære meget berømmeligt³⁰⁸.“

Otto Skeel har den 16. Oktbr. 1660 medunderskrevet Kassationen af Frederik III's Haandsæfning og den 10. Januar næste Aar Souverainitetsakten. Da Kurprindsen og Kurstyrstinden af Sachsen i August 1663 med et Følge af 237 Personer drog fra Sylland over Fyen til Kjøbenhavn, var Otto Skeel tilligemed tre andre Adelsmænd bestiftet til de fyrstelige Personers Opvartning gennem Sjælland³⁰⁹). Den 10. Maj 1672 blev han „antaget i Justitsraads Bestilling“ d. e. Medlem af Justitskollegiet og Højesteret, og den 10. Januar 1677 „benaadet med Statsraads Titel,“ hvorefter han blev Deputeret i Generalkrigskommissariatet og fulgte Hæren i den staaende Krig som Feltkommisær. I 1679 fulgte han Kongen til Hamborg og blev efter Hjemkomsten Geheimeraad. Sammen med Kantzler Dve Zuul,

Gehejmraad Jens Suel og flere reviderede han 1679—80 Christian V's danske Lov. I 1683 ledsagede han Prins Jørgen til England og udnævntes ved sin hjemkomst den 5. Maj 1684 til Ridder eller Storkors af Dannebrog.

Efter et Aar Maaneders Sygdom paa Ballø, fremfaldt ved et Saar paa det højre Ben, døde Otto Steel sammesteds den 28. Marts 1695 om Eftermiddagen Kl. 2³¹⁰). Den følgende 26. Juni begravedes han i Balløby Kirke, fulgt „af en af alle Stænder høj anselig, meget folkerig Forsamling.“ Sjællands Biskop, Dr. Henrik Bornemann, holdt Ligprædiken over ham, og denne blev fire Aar efter trykt. Den har til Overskrift: „Guds hos de Gode I deres Velmagt, signende og ledende: Og I deres Ufmagt, styrkende og opholdende Haand.“ Den indtager ikke mindre end 543 Foliostider. Af de tyve forskjellige Ureminder eller Sørgerim i Bogens Slutning, baade af Adelige, Geistlige og Andre, hidfættes her det af daværende Degn Anders Hansøn i Hærfølge „til Hans Excellences høytfortjente Ureminde ydmygt offereret.“ Begyndelsen er paa Latin, derefter heder det:

„Hvor stor, hvor høj, hvor stærk, hvor mægtig og hvor myndig,
Hvor lærd, hvor viis, hvor rig, hvor dydig og hvor yndig,

En Mand kan synes her, dog er han Græs og Hø,

Ja et affaldet Blad, og endelig maa dø!

Her paa Hans Excellence, den gode jalig Herre,

Hr. Otto Steel i Dag mon et Exempel være,

Som Døden fældet har og slaget flet omfuld,

Hvis Lig man før'r i Dag til Grav og sorten Muld:

En Mand, hvis Navn udaf højædel Byrd og Stamme

Dg eget Renomee i Verden vidt kan bramme,

Som havde lært sin Bog og lykkelig gif fort

Med Visdom og Forstand igjennem Lyffens Port.“

Efter en Skilbring af Steels Trostab mod Kongen, hans

Familieforhold, Sorgen over hans Død og hans Godgjørenhed hedder det til Slutning:

„Hans Kirker, Skole og det hele Cleriſi

Ja Borger, Bønder med og alle alle vi

Maa billig klage os, at Døden har nedfældet

Den vi ſaa tidt i Nød har ſøgt og os tilhædet.

Men det er dog vor Trøſt, om end vor Skeel er død

Hans Sjæl dog hviler trygt i Abrahams Skjød,

Der lever han i Fryd, hvad vil vi for ham græde?

For ganſke Verdens Guld han miſtede ej den Glæde;

Hans Fædre hilſer ham og favner ham med Lyſt,

Han hviler tryggelig hos Herrens egne Brøſt;

Der er han fri for Stød, ja fri for Verdens Fare,

Hans Fod er fri for Fald, hans Dje fri for Taare.

Til Lyſte Salig Sjæl med ſaadan Glæde ſtor!

Syng Hellig Hellig nu i hellig Engle-Chor!”

Sognepræſten i Valløby har ligeledes ſrevet et Minde-digt, hvilket han ſelv kalder „Bømodigt Sørge-Klage“ og figer, at den er holden „eſter dybeſte Bligt for mange beviſte Velgjerninger og forrige Raade af den ſalig Herres og hans Eſterleverſte, velbaarne Frues, min højgunſtige Patronindes, ſamt højadelige Børns og ganſke Families tjenſtforbundne Tjener i Herren“ og undertegner ſig: Otthe Mogensſon Hoſum.

Med ubetydelige Forandringer i Bogſtaveringen anføres den her; og ſom det vil ſees betegne de fremhævede Begyndelſeshogſtaver Skeels Navn.

Hvi følger ſaadan Sorg paa vores Paafteglæde?

Skal vi vort Paafteſlam med beſte Urter æde?

En Glæde er det os, at Chriſt ſtod op af Døde,

Men af! ved Skeelens Død vil mangt et Hjerte bløde.

Ræk ud al Trøſtens Gud, ræk ud Din Læge-Finger!

Trøſt det bedrøvet Hus, ſom Sorgen nu ſaa tvinger!

O! naar jeg tænker paa den Herres vise Tale,
 Da er mit Hjerte ret som det er lagt i Dvale.
 Tak, Salig Herre, tak for hver den Brødet's Smule,
 Jeg nød ved Eders Bord, i Gravens sorte Kule.
 Til Takke tag min Tak, dog Evnen er kun ringe,
 Men Eders Vre skal sig højt i Luften svinge.
 Hans høje Majestæt vil tidt om Eder tale,
 Det højtbedrøved Huus med Raadegunst husvale,
 Grindre sig den Troe, den Eders megen Møje,
 Og vil til Eders Vt sit naadigt Hjerte bøje;
 Som Solen med sin Glans al Nattens Mulm forjager,
 Og al det Livet har sig der af Barme drager,
 Christ Eders bedste Ven, som I saa trolig tjente
 Som Eders ædle Sjæl herfra til Himlen hente,
 Han skal fra Ballø ej sit Raades Dje vende,
 Men af sin Helligdom til Eder Trosten sende.
 Er det ej Christi Ord til hver bedrøvet Enke:
 Græd ikke, kjære Barn, lad Sorgen Dig ej krænke,
 Er jeg ej selv Din Mand, de Faderløses Fader,
 Som aldrig mine Børn i nogen Nød forlader,
 Lad mig kun raade selv, som tager og som giver,
 Jeg Eders hulde Ven, og alle Eders bliver.

Grav-Skrift:

Her ligger en Statist, en Rigens Mand og Støtte,
 Som vort det danske Hof tilbragte megen Nytte,
 Af høy Forstand og Stand, sin Gud og Konge tro,
 En tapper Riddersmand blandt dem i Riget bo.

I tre og thyve Aar han sad i Højest' Ret,
 Sin Sted (Plads) han zirede og klædte altid net;
 Hans Djemærke var at gjøre Ret og Skjel,
 Hvorfor hver Tunge og om hannem taler vel.

Han gejstlig' Kald og Brød gav flere end som Otte
 I hvis Tal jeg mig selv vel ogsaa regne maatte;
 Thi han næst Gud mig gav mit Præstebroð og Kald,
 Og hjalp den Fattig op, som ellers stod for Falb.

Du danske Patriot hans Navn maa aldrig glemme,
 At han sin Herres Værf (Hverv) saa troelig kunde fremme.
 Nu da! din Vre vel beholden er og heel,
 Far, salig Herre, vel, sov vel, Herr Otte Skeel.

Ligesom Faderen var Otto Skeel ikke blot en dygtig Embedsmand, men tillige en højt agtværdig og godgjørende Mand. Saaledes tog han mange fattige Børn til sig i sit eget Hus og lod dem opdrage og undervise, indtil de kunde komme i kongelig Tjeneste. Grundtrækket i hans Karakter var Klæbenhjertighed og Oprigtighed, hvorfor han ogsaa habede al Forstillelse³¹¹). Han var Forfatter til flere latinske Skrifter og der tillægges ham ogsaa Forfatterstabet til en Satire, gjort som en Komædie, paa Titlers Brug, kaldet „Grevens og Friherrens Komædie.“ Selv undgik han ej heller Angreb af Pressen; thi i et i 1678—79 udkommet Skandstift, hvori skildres et Slags Slyn, der er seet paa Himlen, forestillende en kalkunst Hane m. m., siges der bag ved Hanen at staa et Dyr, der havde „otte Skeel-Djue og bruger dog Glarsøjne indlagte i Gulb og Sølv.“ Derved sigtedes upaatvivlelig til Hr. Otto Skeel.

Den 16de Septbr. 1662 holdt han i Viborg Bryllup med Kirsten Wille til Birkelse, født paa Jungetgaard 10. Marts 1637, Datter af Hans Wille til Jungetgaard (død 1672) og Kirsten Lunge, som døde i Barfælseng med denne Datter og en Tvillingsøster. Da hun var tre Uger, kom hun i Huset hos sin Mormoder Sophie Brahe paa Odden og efter hendes Død 1659 hos Fru Birgitte Rosenkrantz,

Christen Steels Enke til Softrup, der boede i Kjøbenhavn. I 32½ Aar levede hun i Egtefæb „med saadan elskelig og hjærlig Omgjængelse og Hjerternes bestandige Forening,“ men efter Otto Steels Død valgte hun Rudholt til sit Enkesjæde. Gaarden, der tidligere hed Egojegaard, var efter Christen Steels første Hustru kaldet Rudholt eller Rudhøl, men da Fru Kirsten Wille opførte nye Bygninger sammesteds, rimeligvis den nuværende Hovedbygning, gav hun Gaarden Navnet Willesborg. Her levede hun i næsten otte Aar i stille Godgjørenhed, hvilket i Vigprædikenen anføres saaledes: „Overalt brød den salige Frue gjerne sit Brød for den Hungrige, tog sig den Nødlidendes Trang til Hjerte, fremmede den Fattige, raadsførte den Raadsøgende, og i saa Maade efter enhver Stands Sømmelighed, var imod alle veldædig, redbon og tjenstagtig, at hendes Dyder nu af mange savnes og hendes Død af dennem beklages.“ Hun døde paa Willesborg den 26. Februar 1704 og blev den 4. Juni f. N. begravet ved Siden af sin Mand i Balløby Kirke. Biskop Bornemann holdt ogsaa Vigprædikenen over hende. Den har til Overskrift: „Guds Børns rette Tanke-Ring,“ er trykt 1708 og ialt 729 Foliøsider stor med sexten Reminder. I et af disse af Præsten Georg Leth i Hetting (Storehedinge) hedder det:

„Saalænge Steen er til i Willesborgis Muure
Dg Ballø Bønder kan paa deris Ager fuure,
Saalænge Draabe er i Tryggevalde Søe

Skal Scheels og Willes Navn af vores Hue ej døe.“

I et andet af Præsten Clemens Schmidt i Haarløv:

„Fru Kirsten Willes Navn med Vre skal og mindes
Dg dybt-indprentet i hvert ærligt Hjerte findes,
Saalænge Draaber Vand i Balløe Graver gaar
Dg ud af Willesborg en Steen tilbage staar.“

Men i et treide af V. D. findes disse mærkelige Ord — en
 Prøve af Datidens Poesi —:

„Seg af væmodig Graad er bleven hæst og hifter,
 Mit Sind omtumler, og mit Hjerte bærer, pifter,

Jeg nyner Jamer Sang, hvergang jeg tænker paa
 Den Frues Dyd og Navn, Personer ligesaa.“

Af Otto Steel og Kirsten Billes Børn arvede Sønnen
 Christen Ballø. To Døttre døde i en ung Alder; Bir-
 gitte Kirstine, født 6. Oktbr. 1664 paa Ballø, død samme-
 steds 2. April 1666, og Sophie, født 1665, død 1678,
 ere begge begravne i Balløby Kirke. Den tredie Datter Bir-
 gitte Steel, født 7. Januar 1669, blev gift paa Ballø
 den 16. Aug. 1686 med Otto Krabbe til Holmegaard, Ge-
 heimtaatsraad, Ridder af Elefanten, Stiftbefalingsmand over
 Sjællands Stift, som døde den 13. Juli 1719. Efter hans
 Død opholdt hun sig dels paa Egholm, som hun i 1690
 havde faaet af Faderen, og dels paa Holmegaard; begge
 Steder var hun meget gabmild mod Fattige og Skoler, lige-
 som hun ogsaa efter sin Fasters blev Patronesse for Roskilde
 adelige Somfrukloster, hvortil hun ffjænkede betydelige Gaver.
 Hun døde 20. Januar 1737 og blev den 15. Marts begra-
 ven i sin Mands Kapel i Roskilde Domkirke³¹²).

Efter Otto Steels Død arvede Sønnen Christen Steel
 Ballø og Gunderup³¹³), hvorimod Moderen formentlig be-
 holdt Billesborg som Enkesæde til sin Død. Det Hele kom
 faaledes til

Christen Steel Ottesen,

der var født 1663. Han var først opvartende Kammerjun-
 ker hos Dronning Charlotte Amalie, senere Amtmand over
 Tryggevælde, Statsraad og Vice-Stiftamtmand i Sjælland,
 Ridder af Dannebrog. — Kun i faa Aar var Christen
 Steel Ejer af Ballø. Ved Skjøde af 28. April 1707 af-

hændede han baade Ballø Gaard og Gods, samt Gunderup og Billesborg til sin daværende Svigerfader Gehejmeraad Plessen. Han betingede sig ved Salget Begravelsessted i Balløby Kirkes Kapel, hvorom der den 27. Aug. 1708 udstedtes en kongelig Bevilling om, at hans Lig efter hans Død maatte ned sættes i Familiebegravelsen³¹⁴). I sin Besiddelsestid stiftede han et Legat til fattige „Gaardmænd og Husmænd“ paa sine Godser af 64 Tdr. Rug, Mel eller Byg, nemlig 32 Tdr. til Ballø, 16 til Billesborg og 16 til Gunderup Godser. — Disse 64 Tdr. Sæd bleve senere ogsaa fordelte til Beboerne under Vellingegaards Gods, men dette havde til Følge, at man i Maret 1773 forlangte en Erklæring af Generalprokureur Henrik Stampe i den Anledning. Han afgav den Erklæring: at Vellinge Gods, saavel som de øvrige Godser maatte deltage i Gaven, og saaledes blev det ogsaa refolverteret for Fremtiden³¹⁵).

Christen Steel døde den 30te April 1709 og begravedes i Balløby Kirkes Kapel. Han var gift to Gange, 1) 9. December 1695 med Magdalene Sybille Hølk, født paa Drebygaard paa Volland den 7. Aug. 1656, Datter af Grev Christian Christoffer Hølk (født 1629, faldt som Oberst i Slaget ved Lund 4. Decbr. 1676), og Sophie Ulfeld (født 25. Jan. 1636, død 24de Apr. 1698, Datter af Corfits Ulfelds Broder Flemming). Egtteskabet var kun af kort Varighed, da hun den 19. April 1698 døde i Barselseng paa Ballø og begravedes i Balløby Kirke. 2) 5. Oktbr. 1699 havde han Bryllup i Kjøbenhavn med Charlotte Eleonora Plessen, Datter af den efterfølgende Ejer af Ballø, født den 20. Aug. 1683. Hun overlevede Christen Steel som Enke i 51 Aar, døde den 20de April 1760 og begravedes 30te s. M. i Balløby Kirke³¹⁶). Paa den første Hustruets Riste findes følgende „Gravskrift:“

„Af Høvelbaarne Grefv af Holt
 Min Stamme-Døift jeg bærer;
 Een Ulfeld statlig blant fit Folk
 Jeg for min Moder ærer.
 Mit Navn i Liffens Kildeweld
 Blef Magdalen Sybille
 Gud falfvede med Raad og Held
 Mig fom en Tre-Pille.
 Velbaarne Herre Christen Scheel
 Til ægte Himlen ftenkte
 Vort fælles Lifs og Hierters Deel
 Gud kierlig fammentenkte.
 Een yndig, dog en Smerte Søn,
 Benjamin for fin Fader,
 Jeg fødte til Guds Arf og Løn
 Mit Lif jeg derfor lader.
 Dog det var Guds besluttet Raad
 Mit Lifsvis Baand Hand løfte
 Om ftiønt min Scheel fin mødig Graad
 Og Venner Suck udøfte
 Nar Tusind og Sex Hundrede
 Og Sex og Tredfjndstifve,
 Den fiufvend August hilfede
 Jeg Orbygaard i Lifve.
 Nar Sytten Hundrede det blef,
 Dog tvende Nar her fattis,
 Den nittende April mand fref, .
 Jeg Liig paa Walløe fattis.
 Hermed Jeg endlig taæder af,
 Hvi vil mand for mig græde?
 Mit Legom hviler i fin Graf
 Min Siæl i Himmel-Blæde.“

Den heri omhandlede Søn Christian Frederik Steel blev opdragen hos Farmoderen Kirsten Wille til hendes Død. Senere blev han Kaptajn eller Ritmester, men døde ung 1724 eller 26, efterat han den 26. Februar 1722 havde ægtet Marie Clausen, Datter af Kammerraad Gregorius Clausen. De havde en Søn Otto Christian, som døde af et Slagtilfælde den 1. Juni 1728, fire Aar gl. Med ham uddøde paa Sværdsiden den Linie af Slægten Steel, der har ejet Ballø. — Af andet Ægtekab var der tre Børn, nemlig: Charlotte Amalie, født den 20. Aug. 1700, der 19. Febr. 1721 blev gift med Statsminister Jørg Rosenkrantz til Rosenholm, Ballø Stifts første Provisor, og afgik ved Døden den 6. Januar 1763; Lovise, født den 9. Oktbr. 1701, død den 6. Maj 1702, begravet i Balløby Kirke, og Sønnen Otto Christian, født den 28. Januar 1703, død som Kammerjunker hos Prins Carl paa Bemmetofte og begravet i Balløby Kirkes Kapel, efter Kirkebogens Udvisende, den 11. Septbr. 1726.

Ballø kom nu for en kort Tid til den sidste private Ejer

Christian Siegfred von Plessen,

der var født i Mecklenborg 1646 og var Søn af Landraad Daniel v. Plessen og Dortha Eleonore v. Blumenthal. I en yngre Alder kom han til Danmark, blev Page, Kammerjunker og 1678 Overkammerherre hos Kong Frederik III's Søn, Prins Jørgen, der den 28de Juli 1783 ægtede Prinsesse Anna af England, senere Dronning af Storbritannien.

Da Prinsen rejste til England, ledsagede Plessen ham dertil, men vendte snart efter tilbage for at bestyre Prinsens fjællandske Godsfer, Bordingborg og Jungshoved. Baade hos Prinsen og hans Gemalinde vedblev Plessen at staa i største Anseelse, saa at Prinsen endog skal have foræret ham de Benge, som han skulde have fra Danmark. Hos Kon-

gerne Christian V og Frederik IV stod han ogsaa i stor Raade. Han blev saaledes den 5 Maj 1684 Ridder af Dannebrog, kort efter Gehejmeraad og fra 1692 til 1700 Overdirektør i Rentekammeret. I 1695 var han i Meklenborg-Güstrov for at modtage Frederik IV's Brud, Prinsesse Louise, og ved Formælingen i Kjøbenhavn den 5. December blev han Ridder af Elefanten. Efter forskjellige Sendelser i Statsanliggender baade til Holland og England blev han 1699 til 1708 Amtmand over Møen, i hvilken Stilling han altsaa var, da han kjøbte Ballø. Ved Prins Jørgens Død (8. Novbr. 1708) var han i England, da det hedder, et Prinsen døde i hans Arme. For den Trostøb, hvormed han bestyrede Dronning Annas Enkestands Indkomster i Danmark, forærede hun ham sit Portræt, besat med Diamanter, til en Værdi af 40,000 Rdlr., ligesom han ogsaa af Dronningen og hendes Gemal skal have modtaget andre store Gaver, der blev Grunden til hans anselige Formue.

Stjont Plesken ogsaa var Ejer af Glorup i Fyen, som han ved Testament arvede efter Fru Anna Rumohr, synes han dog ikke at have følt sig tilfreds i Danmark i sine sidste Leveaar. Han opflog sin Bolig i Hamborg og døde der den 23. Januar 1723. Hans Vig førtes til Kjøbenhavn og blev bisat i en prægtig udarbejdet og forgyldt Kobberstjite i St. Petri tyske Kirke. Paa Kisten fandtes kun Navnet, men paa et derved staaende Epitafium var med Sølvbogstaver i en sort Marmortable indgravet en latinsk Indskrift, forfattet af Jver Rosenkrantz³¹⁷).

Christian Siegfred Plesken var gift tre Gange: 1) Agnes Sophie Lepel, død 1685; 2) Clara Eleonora Bülow, der tilligemed en Datter omkom ved Operahuset's Brand paa Amalienborg den 19. April 1689, og 3) Magdalene Hebevig Halberstadt, død den 14. Februar 1702. Af første Ægtefælle havde han sex Børn og af hvert

af de andre tre Børn, men tre Sønner og tre Døttre døde i en ung Alder. Blandt de øvrige vare fire Sønner; af dem døde Daniel, født 1674, ugift som Generalmajor i Hamborg 1725; Christian Ludvig, født den 25. Decbr. 1676, til Glorup, Selsø m. m., blev Gehejmraad, Ridder af Elefanten. Han styrede Finantserne med Dydighed under Frederik IV og i Begyndelsen af Christian VI's Regering, men tog den 18. Jan. 1734 sin Afsted, da han ikke vilde samtykke i de store Udgifter, som Dronning Sophie Magdalene fordrede for at tilfredsstille sin Byggelyst. Han stiftede flere Vegater³¹⁸⁾ og døde den 30. Aug. 1752. Den 14. April 1702 havde han ægtet en Datter af Mogens Skel til Fusinge, Charlotte Amalie, som døde 28. April 1729. Carl Adolf, født 18. Marts 1678, til Gunderslevholm, Salts, Forslev m. m., blev ligesom Broderen Gehejmraad, Ridder af Elefanten m. v. Han var Overkammerherre hos Prinds Carl — Frederik IV's Broder — paa Bemmestofte og efter Prinsens Død, 8. Juli 1729, hos dennes Søster Prinsesse Sophie Hedevig, hos hvem han stod i største Yndest, saa at man endog har tillagt dem, at de levede i et hemmeligt Ægtekab³¹⁹⁾. Han døde ugift den 30. Jan. 1758 og er bekendt ved sine Stiftelser, sine Gaver til Bemmestofte Kloster og især ved Skolers Oprettelse paa sine mange Godsfer. — Christian Siegfred, født den 22. Septbr. 1696, til Næsbyholm og Bavelse, blev Kammerherre og døde i Paris 1777. I 1726 giftede han sig med Elisabeth Trolle, der døde den 15. Aug. 1729. — Foruden Datteren, der var gift med Christen Skel, var der en Datter, Dorte Eleonore, som 1711 blev gift med Generalløjtnant Hans Albert Barner, men hun døde to Aar derefter.

Gehejmraad Christian Siegfred Plessen beholdt kun i et Aar Ballø, Billesborg og Gunderup; thi ved Kjøbekontrakt af 11. Marts og Stjøde af 27. April 1708 afhændede

han disse Gaarde til Kong Frederik IV, der overlod to af sine Embedsmænd, de Finantsdeputerede S. G. Holstein og S. Worm, at handle paa hans Vegne. Kjøbefummen udgjorde 165,000 Rigsdaler i danske Kroner, hver Rigdaler til 96 Skilling; deraf bleve tre Fjerdedele anviste til Udbetaling i Hamborg med 123,750 Rdlr. og en Fjerdedel i Kjøbenhavn med 41,250 Rdlr. af Kongens Bøllkammer. Pengene skulde udbetales til Gehejmeraad Plessen, som derimod skulde udlevere Adkomstbrevene og Skjødet³²⁰).

Den omhandlede Kjøbefum maa efter den Tids Priser paa Herregaarde og Gods have været antagelig høj; thi efter en i Gehejmerarkivet værende Fortegnelse var Ballø Gaard og Gods i 1707 vurderet til at være 40,000 Rdlr. værd; Bømmetofte var ogsaa vurderet til 40,000, Gisselsfeld til 100,000, men Bregentved kun til 30,000 Rdlr.³²¹).

Kong Frederik den Fjerde

var saaledes blevet Ejer af Ballø, som blev bestyret af en egen Inspektør Clemen Christensen Tuersted, der tillige var Forpagter eller Forvalter paa Tryggevælde. Han døde omtrent 1712 og stiftede et Legat til Msklev Sogns Fattige paa 200 Rdlr. Samtidig var der ogsaa en Ridefoged paa Ballø, den senere saa bekendte Knud Ahasverus Becher, som i 1709-10 nævnes „Hs. Kongelige Majestæts Ridefoged“. Næret efter nævnes han som „Forvalter“, saa det er rimeligt, at han bestyrede Godserne for Kong Frederik IV, ligesom han ogsaa senere vedblev Bestyreren i den Tid, Dronning Anna Sophie ejede Ballø, og kaldtes da Inspektør. Hans Navn er forøvrigt bleven saare vel bekendt i Historien, hvor han bliver nævnt „en af de sjællandske Bøndeplagere³²².“ Da han sikkert i noget over 20 Aar havde en meget indflydelsesrig Stilling ved Ballø, ville vi nærmere omtale ham her. Han var født i Hvalpsund Færgegaard

ved Limfjorden den 7. Septbr. 1681, hvor Faderen Mhasve-
rus Becher (død 5. Decbr. 1708, 80 Aar gl.) var Færges-
mand. Som Dreng kom han i Tjeneste hos Landssthings-
hører Peter Bering i Viborg og var allerede den Gang „ikke
lidet skalkagtig²²³).“ Senere kom han som anført i Kong
Frederiks og Anna Sophies Tjeneste. Her synes han i det
hele at have staaet sig godt med Egnens Præster og andre
udenfor Bondestanden. Navnlig var dette Tilfældet med
Sognepræsterne Lyder Koed (i Balløby fra 1716 til 1723
og senere i Hærfølge til sin Død 1759) og Niels Lund, hvis
Børn han efter Kirkebøgerne stod Fadder til; ja han holdt
endog et af Lyder Koeds Børn over Daaben og en af Præ-
stens Sonner blev opkaldt efter ham Knud Becher (Koed).
Desuden sees han at have været Fadder til Degnen Sorgen
Winther's Barn i Balløby samt Forlover baade for Degnen
i Hærfølge Jakob Jøbsen Desington den 17. April 1717 og
Stovrideren Johan Michaeli den 31. Oktbr. 1718. Begge
Gange har han med en god og tydelig Skrift understrevet
sit Navn „K. N. Becher“, hvilket her bemærkes, da dette i
haandstrevne og trykte Kilder baade skrives Becker og Bekker,
som er urigtigt. Derimod har Forholdet til de undergivne
Bønder neppe været godt, og det hedder ogsaa derom, at
„han ifkun havde et slet Vidnesbyrd, mens han var ved Ballø,
at han var alt for haard ved Bønderne.“ Det eneste, vi
fjende i saa Henseende, er, at Balløby Bymænd den
11. Juni 1725 indgav en Klage over ham til Dronning
Anna Sophie samt at han ligeledes fremførte forskjellige
Klagemaal over dem, hvorpaa Kong Frederik IV under 25.
j. M. nedsatte en Kommission for at undersøge Sagen.
Bechers Besværing over Bønderne gif ud paa, at de havde,
som det hedder, vist „Opfættighed udinden at reparere deres
iboende Gaarde.“ samt „at hylten Kvinder af fornævnte
Bønders Husfruer (der var 17 Gaarde i Balløby) skal den

11. Juni næstefter voldeligen have overfaldet Ladefogden Christen Pedersen sammesteds med Spader og Pnygler, og hannem saaledes medhandlet, at hand ikke troes til Livet." Med Klagen fulgte en „Attest om, hvorledes Ladefogden ved hans Saars og Bunders Forbinding er forefunden, samt det Forhør, som angaaende denne Udfærd er holdet af Birke-dommeren den 13de Juni." Kommisfairerne blev det paa- lagt „nøje at undersøge og efter foregaaende lovlig Indfal- delse til alle Vedkommende paa en belejlig Tid og Sted Sagen foretages og derudinden efter Loven kjender og døm- mer"³²⁴). Sagen skulde derefter forelægges Kongen, men dens Udfald er ubekjendt.

Medens Becher var i denne Stilling som Forvalter eller Inspektør ved Ballø, erholdt han tillige Titlen af Lands- dommer. I Foraaret 1718 nævnes han i Kirkebogen „Hr. Forvalter," men den 31te Oktbr. s. A. kaldes han „Velbr. Hr. Landsdommer," hvilket viser, at han alt i nævnte Aar maa have faaet Titlen. Om han derved tillige skulde være blevet Vice-Landsdommer for Vaaland-Falsters Stift, hvilket den yngste Landsdommer kaldtes, vides ikke, men i Rhodes Samlinger til Vaaland-Falsters Historie ved Friis, 1. Del pag. 64, anføres, at Becher først beklædte denne Stilling som Landsdommer fra 1734 til 1738.

Da Anna Sophie maatte afgive Ballø til Kronen, fratraadte Becher formentlig sin Stilling paa Ballø, hvis det ikke er skeet Aaret før, men først den 24. Decbr. 1734 udnævntes der efter hans Ansøgning „Kommisfariet . til at gennemgaa hans til Dronning Anna Sophie indleverede Grevskabet Balløs Administration vedkommende Regnskaber og paadømme, hvad ham hos Enkedronningen kunde komme tilgode"³²⁵).

I Aaret 1729 kom Becher, rimeligvis ved Kjøb, efter Rudolf Skinkel i Besiddelse af Gaarden Bæstestov i Ever- drup Sogn imellem Nefstved og Præstø³²⁶). Her blev han

efter 9 Mars Forløb overfalden og dræbt af Godsets Bønder i Nærheden af Gaarden, da han havde begivet sig ud paa Marken til dem for at befale dem at udføre et Høveri-arbejde, hvilket de nægtede at forrette. Gamle Folk paa Godset vise endnu den Eg, under hvilken denne Gjerning skal være begaaet.

I en Beskrivelse, som Sognepræst Lago Mathias Wedel i 1818 udgav over Everdrup Sogn, falder han ham den „ulykkelige Landsdommer Becher“ og tilføjer, „han var dog en god Herremand; han slog ingen, lod ingen ride Træhest eller sætte i Hullet; han lod ingen arbejde for Restance eller stikke til Slaveriet — fort, han gjorde intet utilbørligt, men han vilde indføre et taaleligt Høveri, da Godset før var Kongens og Bonden da fri for Høveri.“

I den, i „det store Kongelige Bibliothek“ (Mst. gl. fgl. Saml. 3031, Kvart.) opbevarede „Kommissariernes Dom over Landsdommer Bechers Mordere, affagt den 11. Decbr. 1738,“ findes en fuldstændig Beretning om Mordet. Af dette Dokument ville vi her levere et lidt forkortet Uddrag.

Kommissarierne vare Ebbe Jacobsen, Vice-Borgmester og Byfoged i Kjøge, samt Birkedommer til Ballø Grevstabs Birk, og Christen Christensen, Raadmand i Holbæk og Birkedommer ved Birkeholm Birk.

Mordet paa „forrige Landsdommer over Lolland og Falster“ Knud Nhasverus Becher — hedder det — var i længere Tid paataent og udførtes med Høthve, Svøbester og River, da han var kommen ud i sin egen Gaards (Bækkstovs) Mark for at efterse om hans Bønder og Tjenere tilbørlig udførte deres Hovgjerning, at age Hø ind. Ved Retten havde Delinquenterne anført til deres Undskyldning, at de kunde ikke nære sig for Bechers Haardhed, som om dette kunde berettige dem til at dræbe ham. Men naar de skulde forklare, hvori denne Haardhed havde bestaaet, faldt det ud

til, at han har revset nogle af dem for udbvist Ulydighed i deres Hovarbejde, og at naar nogle af de unge Karle forlangte Forstrafning til Forarmede og i Resistance værende Bønder, har han ikke altid anseet sig pligtig at hde den. De tilstaa dog, at hans Haardhed aldrig har bevirket, at nogen af Gudsset er bleven bestadiget paa Lemmer eller Helbred.

Bed Forhøret blev det opløst, at Ulrik Hermansen og Oluf Christoffersen ofte i Sommerens Løb havde talt til nogle af de andre om at dræbe Becher. Den 11te August sidstleden, som var Dagen før Mordet, har Oluf Christoffersen bedet Ulrik Hermansen tale til sine Bykarle om at slaa Landsdommeren ihjel den næste Dag, og selv vilde han tale med nogle af sine Bykarle. Samme Dags Aften bleve de to nævnte og endnu to andre enige om at slaa ham ihjel den næste Dag.

Om Morgenen den 12. August vare de to nævnte og fem andre samlede i Bækkeskovs Enemærker og bleve her enige om Mordet, skjøndt Becher den foregaaende Dag ikke havde slaaet nogen. De aftalte, hvorledes Mordet skulde udføres, og Aftalen blev fulgt. Da nu de to nævnte og flere af Gudssets Bønder og Tjenere vare samlede i Enghaven for at age Hø, kom Landsdommeren ridende ud til dem, og da han saae, at de, der læsfede, havde slaget deres Heste løse, begyndte han at skjænde, red saa hen til den Stak, hvor de to nævnte og flere vare samlede, befalede Ulrik Hermansen at optage sine Heste, slog ham med en „Spigrod“ (Spanstrør) og tog til Pistolen. Det var Aftalen, at den, hvem Landsdommeren først angreb, skulde gribe Hesten i Tøjlen og de andre slaa. Efter denne Aftale greb nu Ulrik Hestens Tøjle og de andre sloge Landsdommeren bag til og fra Siden, da han endnu sad paa Hesten, samt da han strøg

efter faldt fra Hæften, og i den Tid han endnu levede og laa næsegrus paa Jorden.

Der nævnes nu elleve Personer, som sloge paa Becher, de fleste med Høthue, andre med Riber eller Svøbestafter. Efter at han var død, kom der ti andre Personer til, som ogsaa sloge paa det affjælede Legeme. De elleve, der egentlig havde begaaet Mordet, forlangte nemlig, at de andre skulde slaa med, for at de alle kunde være lige gode og ingen af dem skulde være istand til at vidne mod de andre. Af de andre ti tilstedeværende Personer sloge imidlertid kun de otte paa Liget. Førend de sloge derpaa, lagde de Hænderne paa det og sagde: *Ø Navn Faders, Søns og Helligaands!* Er nogen af os skyldig i din Død, da giv Tegn fra dig, „hvormed de mente Tegn fra den Døde, og stete slikt i den Tanke, at om den Døde gav noget Tegn fra sig, stete det ikke mere, om de bleve fristede at skulle lægge Hænderne paa ham igjen.“

Da Forbryderne havde klaget over Landsdommerens i otte Aar udviste Haardhed, bleve ogsaa andre Folk kaldte til for at give Forklaring om Landsdommerens Forhold. Blandt disse vidnede Peter Hansen, Urtegaardsmand paa Bækkestov, at han paa 9de Aar havde tjent der, og i den Tid seet Landsdommeren vel altid ride med Pistoler, men der var aldrig Krudt eller Bly i dem. Landsdommeren red bnaade den Morgen, han blev dræbt, og ellers med en „Spids-Roed“ i Haanden, men aldrig med Brygl eller Stof. Ruff Oluf Pedersen gav den samme Forklaring. De andre Vidner kunde ikke sige andet, end hvad Forbryderne selv havde tilstaaet. — Liget blev synet af Doktor Hahne og Stads-Chirurgus i Kjøge Sochum Hendrich Karstin, der den 13. August gave en Attest om, at der fandtes adskillige dødelige Saar paa det. Hvem der har slaaet disse, kunde naturligtvis ingen vide (og var vel heller ikke det,

hvorpaa det mest kom an), men de to Mænd Oluf Christoffersen og Ulrik Hermansen anfaaes for de egentlige Anstiftere. At sidstnævnte først senere kunde komme til at flaa, da det var ham, der greb Hestens Tøjler, bliver af mindre Betydning.

Alle Forbryderne agtedes ikke lige strafftyldige. De elleve første havde begaaet Mordet; af de ti, som senere nævnes, havde kun de otte lagt Hænderne paa Liget og flaaet.

Lauritz Oluffen, der om Morgenen havde været med i Raadslagningen, havde været paa Gaarden med et Læs Hø, da Mordet blev begaaet, og kom først tilstede, da baade dette og Haandspaalæggelsen var forbi. Men da han kom, bad han sig faa den „flemme faldende Syge,“ skulde han ikke være lige med de andre, paa hvilken Ed han blev fri for at flaa paa den Døde, som Gaardens Folk nu kom for at afhente.

Kommissionsdommen gaar ud paa, at de første elleve skulde miste Hovedet; dog skulde nogle af dem først lide anden Straf. Ulrik Hermansen og Oluf Christoffersen skulde nemlig først knibes med glødende Tænger, først paa Gjærningsstedet, dernæst mellem dette og Retterstedet; derefter skulde de miste den højre Haand og derefter Hovedet, lægges paa Stejle og Hovedet og Hænder sættes paa Stager (i Henhold til Forordn. 16. Oktbr. 1697 og Danske Lov 6 Bog, 6 Kap. 1 Art.). To af de andre skulde først miste den højre Haand og derefter Hovedet, men alle elleve skulde henrettes. Lauritz Oluffen, der som anført ikke havde deltaget i Mordet, men heller ikke forhindret det, da han ikke aabenbarede Raadslagningen, skulde arbejde paa Livstid i Jern paa Bremerholm.

Iblandt de ti, som kom tilstede efter Mordet, var der flere Fruentimmer. Af dem skulde de otte, der som foran nævnt havde flaaet paa Liget og med de anførte Ord lagt

Hænder paa det, alle staa aabenbart Skrifte; desuden skulde Mandfolkene arbejde et Aar paa Bremerholm og Fruentimmerne et Aar i Spindehufet. Cort Larsen, der ikke havde lagt Haand paa Liget, men flaaet paa det, skulde arbejde 6 Maaneder i Fjern paa Bremerholm. Thomas Pedersen, der var bleven tvungen til at staa paa Liget, frikendtes, hvilket ogsaa var Tilfældet med Bertel Cortsen, der ingen Del havde i noget af Gjerningen.

Forbrydernes Fængsel, Underholdning og Afstraffelse bør udredes af de Skyldiges Midler, forsaavidt disse kunne strække til.

Dommens Slutning lyder saaledes:

Hvad angaar Sæns Rasmusen i Løjberg, som haver hufet Ulrik Hermansen og Oluf Christoffersen, skjönt det var kundbart, at de havde slaget Landsdommer Becher ihjel, paa hvilken Tid de allerede som Mordere vare fredløse, da efterdi Aktor ikke haver gjort Trettesættelse over ham, ihvorvel han til Doms er indstævnet, saa kunde man ej heller ubi den Post fælde nogen Kjendelse over ham, men han vises til lovlig Baatale.

Dommen er underskrevet af G. Jacobsen og G. Christensen.

Derefter anføres: Ved Højesteret er den 23. Juni 1739 i denne Sag affagt følgende Dom og Kjendelse.

Delinqventerne Ulrik Hermansen og Oluf Christoffersen bør sig selv til velfortjent Straf og andre ligesindede til Exempel og Affsk knuses og levende lægges paa Stejle. Ligeledes bør Delinqventerne Oluf Pedersen, Christen Søffrensen, Lars Rasmusen, Jørgen Søffrensen, Bertel Jbsen, Lars Christensen, Sæns Jbsen, Christen Christensen og Frederik Christensen halskugges og deres Hoveder sættes paa Stager, og samtlige elleve have deres Hovedlobber og Sord forbrudt. Delinqventen Lars Oluffen bør arbejde i Fjern paa Bremerholm sin Livstid. Delinqventen Hans Hermansen bør

arbejde i Bremerholms Jern et Aar, Delinqventerne Peder Truelsen og Christen Rasmussen bør arbejde sex Maaneder i Jern paa Bremerholm. Delinqventinderne Maren Sens Ottesens, Maren Frederik Christensens, Karen Peder Heboes, Anna Wendts Datter og Maren Nielsdatter bør arbejde i Spindehuset, ligeledes i sex Maaneder.

Delinqventen Cort Larsen bør arbejde tre Maaneder i Bremerholms Jern, men Thomas Pedersen og Bertel Cortsen og Jep Rasmussen bør for videre Tiltale fri at være.

Efter denne allernaadigste Dom stete Eksekutionen paa disse 11 Delinqventer den næstfølgende 21. Juli, dog bleve de to første ikke lagte levende paa Stejler, men under Eksekutionen efter kongelig allernaadigste Befaling qvælte.

Om dette Mord udkom der en trykt Bise, hvoraf der ikke findes noget Exemplar i de offentlige Samlinger. Da det imidlertid er lykkes at finde et Brudstykke deraf i privat Eje, ville vi for dens Sjældenheds Skyld, (da det muligt kan lede til, at Bisen i sin Helhed kan komme for Lyset), her meddele dette Brudstykke, som lyder saaledes:

Een Dnkelig

Klage= Sang.

Ført af 21 Wonderfolk, der dels ved oplagt Raad og Satans Tilskyndelse, deels ved Trusel og Tvang foretog sig at Thjefslaa og Myrde deres Herre og Høvsbonde Belæble og Velbyrdige Hr. Landsdommer Mhasverus Bekker, Herre til Bekkestov i Sjælland. Hvilken onde Gierning og de fuldførte i Gaardens Enemerke, hvor udi han i Augusti Maaned 1738 var ubreden for at efter see deres Hov=Arbejde, da de hntelig toge ham af dage. Hvor over Gendeel af dem og den 21. Juli 1739 har udstaaet deres Døds=Straf paa Legemerne, de andre paa Bremmerholm og i Børne=huset henført. Dem selv til velfortiente Straf, at Deres Sjæle

der ved kunde blive Frelste, og andre Lige fandede til
 afstje og Advarsel.

Sammenfrevnen

Under den Melodie:

Som Hjorten med tørst befangen.

Trykt Aar 1739.

1.

Kommer hid, Siælandske Bønder,
 Kommer og bestuer dog,
 Secr! hvorledes Falskhed Lønner
 Hver en doven Ladheds Drog;
 Legger Bind paa Flittighed,
 Trofasthed og Verlighed
 Saa skal eders Fliid belønnes
 Og paa eders Gierning Stønnes.

2.

Tienere skal Lydig være
 Under deres Herrers Haand,
 Ey alleene dem som ere
 Af en from og mild-riig Aand,
 Men og de som barste er,
 Bitterhed i munden bær,
 Deennem skal de ogsaa søye
 Thi deri har GUD og Dye.

3.

Hadde vi det før betragtet
 Og vor Gjeening påsset paa
 Saa — — — — —

Landsdommer Becher fandt Hvilested i Everdrup Kirke,
 hvor der i det forrige Begravelseskapel, som nu er sat i
 Forbindelse med Kirken, er indmuret et Epitafium over ham
 med følgende Indskrift:

Naar
 Stenene taler
 Er det
 Iste for det beste
 Thi da

Ere Mennistene
 Enten Føles løse eller Døde
 Ak
 Jeg vidner
 At her under hviler de Dødelige levninger
 af
 Den forðum Belæble og velbyrdige
KNUD AHASVERUS BECHER
 Hans Kongel. Majestæt Høystbetroede Lands Dommer
 over
 Holland og Falster
 Fød d. 7. September 1681
 Død d. 12. August 1738
 Kunde bestandig Kierlighed
 Som Hand bar til sin udvalde og ægte Frue
 Frue Helena Maria Bechers fød af Brumundt
 Fri fra døden
 Hafde Hand været usødelig
 og
 Kunde Forstand og Retviisshed
 Frelse fra Graven
 Som
 De Kand forævige Jhu-Kommelsen
 Hafde
 Hans Lid bestandig holt ud med
 Hans Rygte.

Landsdommer Becher havde, saavidt vides, ingen Børn, saa der ikke lever nogen af hans Slægt. Hans Enke giftede sig med Justits- og Krigsraad, Land- og Krigskommissær Hans Folsach, der folgte Gaard og Gods til Justitsraad Brede Munthe af Morgenstjerne.

En mangeaarig, nylig afdød Embedsmand ved Stiftet har en Gang fortalt følgende lille Historie om Landsdommer Becher:

Da denne, der en Tid lang boede paa Vellingegaard, en Gang skulde i Landsdommer=Forretning ved Sjællands=

far Landssting i Ringsted, var en Gaardmand i Vegt tilfagt at kjøre for ham dertil. Vejene vare den Gang næsten usfarbare, og da Manden ikke kunde komme hurtig nok affted, skjændte og skjældte Becher idelig paa ham derfor, idet han befalede ham at slaa paa Hestene. Endelig kjørte Manden fast i et Ufjøre, og nu gif det saavidt, at Landsdommeren ikke nøjedes med at skjælde, men endog truede med, at han skulde ste al Landsens Ulykke, hvis han ikke snart kom op ad Hullet paa bedre Vej og snarest til Bestemmelsesstedet. Bonden stod ganske rolig ned fra Sædet, spændte Øgene løse, red hjem og lod sin kjære Landsdommer sidde paa Bognen i Moradsjet, indtil endelig andre Vejfarende kom til og vare saa stikkelige at hjælpe Becher ud af Forlegenheden. Hvad Straf Manden senere fik for denne Ugjerning imod hans Forefatte, vidste Meddeleeren ikke, da han ikke havde hørt det omtale.

I en i Standerborg den 1. Juli 1712 udstedt Meddelelse til de Deputerede for Finantserne om Gaver, som Kong Frederik den IV havde skjænket Anna Sophie Reventlov ved at ophøje hende til Fyrstinde af Slesvig, hedder det: „Endnu have vi ydermere skjænket og givet fornævnte Høysbaarne Fru Anna Sophie Fyrstinde af Slesvig og de Børn, som vi med hende avle, og deres ægte Descendenter Vallø med dets tilliggende Gods og Herligheder, — og det i alle Maader saaledes som det os af vores Geheimeraad Christian Siegfred Blessen er skjødet og afhændet, samt i samme Tilstand det nu befindes og Vi det selv nu ejer og besidder, hvorfjore I herpaa Skjødet for hende haver at lade forfærdige og Os til Underkrivelse allerunderdanigst tilstille.“ Ved kongelig Patent udstedt i Fredericia den 21. Januar 1713 blev derefter „Vallø Grefvelig Hoved-Residentis Gaard med tilliggende Ager, Jorder, Engbond og Græsning, Mark og Fiske-Band, foruden de underlagte Sædegaarde Billes-

borg og Gunderup," der tilfammen med „Hoved og Lade-
gaarders Taxter, Bøndergods, Stove, Møller og Tiender udi
gammel Hartkorn udgjør 1765 Tdr. 1 Skp. 2 Fdk. $\frac{1}{2}$
Alb.³²⁷)" som et Grevskab skænket og givet som Len til

Anna Sophie Reventlov.

Efter nævnte Patent skulde Ballø „herefter nyde og have
alle de Friheder, Herligheder og Benaadinger, som noget
Grevskab efter de Greverne især forundte Privilegier og Fri-
heder medbenaadet er, eller i Fremtiden medbenaades kunde“
og det uagtet „Ballø ej endnu haver sit fulde Hartkorn, som
et Grevskab efter de grevelige Privilegiers første Artikel af
25. Maj 1671 bør at have.“ Anna Sophie tilkjøbte sig
derefter af Geheimeraad Schøllers Enke Lellinge og Laage-
rød Hovedgaarde med tilliggende Bøndergods og Kirker, og
fik Stjøde derpaa den 23. Decbr. 1720. Som Følge heraf
udstedtes et nyt Patent i Kjøbenhavn den 8. Marts 1721.
Herved bleve de af Anna Sophie „for egne Midler“ tilkjøbte
Hovedgaarde indlemmede i Grevskabet Ballø, hvorved dette
blev et komplet Grevskab, der fra 1. Januar 1723 skulde
„nyde, have og beholde alle grevelige Privilegier og Frihe-
der, . . . Virkerettighed med alle Friheder og Herligheder,
aldeles Intet undtagen, som et ret greveligt Len paa Mand
og Kvindelinier.“ Ballø med Grund og Ejendom samt des-
uden tre hundrede Tønder Hartkorn af tilliggende Bønder-
gods blev tillige befriet og forfæaaet for ordinaire og extra-
ordinaire Skatter, Kontributioner og andet Baalæg³²⁸).

Anna Sophie Reventlov³²⁹) var født 16. April 1693.
Hun var yngste Datter af Storkantsler Grev Conrad Re-
ventlov til Clausholm (f. 21. Apr. 1644, død 13. Juli
1708) og hendes anden Hustru Sophie Amalie Hahn
(f. 1664, død 29. Marts 1722). Om hendes Barndom
haves kun sparsomme Efterretninger, dog roses hun for

Skjønhed, Livlighed og Mandrigthed. Under Moderens Opfølgning var hun bleven opdragen paa Herregaarden Clausholm ved Randers, hvor Moderen havde taget Bopæl som Enke.

Som Følge af Pesten i Kjøbenhavn i Sommeren 1711 drog Hoffet og den kongl. Familie i Juli Maaned til Koldinghus, hvorhen Kong Frederik IV efter Belejringen af Stralsund rejste og tog Ophold fra Februar til Juli 1712. Her afholdtes flere Forlystelser i Vintertiden og det var ved en Maskerade paa Slottet, at Kongen første Gang lærte at kjende den nittenaarige Komtesse. Kongens Videnskab vaffes strax for hende, og skjønt det berettes, at hun viste Tilbageholdenhed ligeoverfor Kongen, saa turde hun dog ikke andet end svare ham med Mildhed, naar han spurgte hende om noget. Dette skal imidlertid have paadraget den unge Komtesse et drojt Ørefigen af Moderen, der alt for godt kjendte Hoffets Fristelser.

Tildels uventet indfandt Kong Frederik sig St. Hansdag 1712 paa Clausholm, hvor Storkantslerinden modtog ham med tilbørlig Sammelighed. Datteren mødte ligeledes, men da Kongen nærmede sig for at tale med hende, gav Moderen hende under Paaskud af, at Datteren ikke befandt sig vel, Befaling til at gaa ind i sit Kammer. Kongen spiste derefter til Middag hos Moderen, og lagde, da Maaltidet var endt, en Del Dukater under sin Serviet, uden Tvivl Drifkepenge til Opvarterne, men da Storkantslerinden erfarede dette, befalede hun strax, at Beløbet skulde uddeles til de Fattige. — Mismodig forlod Kongen Clausholm og tog samme Aften til Skanderborg, men da hans Hjerte hængte ved den skønne Komtesse og der tilmed i længere Tid fra hans Side var indledet hemmelig Underhandling med hende ved Halvsøsteren Christine Sophie og dennes Mand Grev Ulrik Adolf Holstejn til Holstejnborg, indfandt Kongen sig atter to Dage efter paa Clausholm. Heller ikke denne Gang kunde Kongen

faa et Glimt af sin Elskede at se; thi paa Grund af foregivet Ildbefindende var hun efter Moderens Udsagn nødsaget til at blive paa sit Værelse. Da Kongen om Aftenen kjørte bort, faae Anna Sophie imidlertid Lejlighed til ved Hjælp af Hovmesteren, en Lakej og en Pige ubemærket af Moderen, som hun gik og stod, klædt i en rød Stoffes Morgentjole med sorte Knapper i, at komme til Kongens Vogn, og kjørte sammen med ham til Skanderborg. I det Øjeblik, de stode ud af Vognen, udnævnte Kongen Anna Sophie til „Fyrstinde af Slesvig“. Samme Aften, berettes der, blev hun hemmelig viet til Kongens venstre Haand af hendes senere Hofprædikanth Thomas Clausen, der den Gang var Konrektor i Flensborg, men to Aar efter blev Doktor i Theologien og 23. April 1724 døde som Generalsuperintendent i Slesvig. — Bortførelsen var skeet saa hurtig, at Anna Sophie ikke en Gang var forsynet med det allernødvendigste til sin Paaflædning, men maatte laane det manglende af Søsteren, der kort forud samme Dags Aften var kommen fra Clausholm til Skanderborg. Et Par Dage forblev de alle samlede her, men rejste derefter til Grev Holstejns Gods Voller, der blev midlertidigt Opholdsted for den unge Fyrstinde, da Kongen i Juli Maaned atter drog til Armeen.

Det følgende Aar forlænde Kongen, som foran meldt, Anna Sophie med Wallø, og det tør antages, at hun i Sommeren tog Ophold paa Wallø Slot, og kun om Vinteren boede paa sit Palads bag Slottet i Kjøbenhavn. Flere Optegnelser i Kirkebogen tyde paa, at hun alt i 1713 har boet paa Wallø og fremdeles i de følgende Aar, navnlig i 1718, 19 og 20 kan det tydelig sees, da hun i disse Aar har søgt sin Altergang der. Desuden ere tre af hendes Børn begravne i Walløby Kirkes Sakristi, og da de døde spæde, ere de sandsynligvis fødte paa Wallø. Her fik hun ogsaa i 1718 indrettet en egen Kirke, der var i den søndre Længe udenfor

Runddelen; Kirken indviedes den 11 Oktbr. af Sognepræsten
Lyder Koed.

Anna Sophies Moder kunde imidlertid ikke tilgive Datteren hendes Forseelse, langt mindre billige Forbindelsen med Kongen. Først syv Aar efter Flugten tillod Storkantslerinden, at Kongen og Datteren aflagde hende Besøg paa Clausholm fra 16. til 20. Juni 1719. Moderens Bredeskal dog dermed ikke ganske have tabt sig; thi da Anna Sophie var ophøjet til Dronning og Moderen var tilstede ved Højtidelighederne, skal hun, idet Datteren rakte Haanden til hende som til de øvrige, have truffet sig tilbage og nejende kysset Anna Sophies Kjole, idet hun paa fransk sagde: „Jeg kysjer min Dronnings Kjole, men foragter min Datters Haand“.

Efter lang Tids Svagelighed døde Frederik IV's Dronning Louise den 15. Marts 1721. Hun havde stedse næret den største Forbitrelse mod Anna Sophie. Aldrig nævnte Dronningen hendes Navn, siger Charlotte Dorthæa Biehl³³⁰), „uden med det nedrigste og foragteligste Navn, en Person af hendes Kjon kan belægges med“. Selv i Dødsstunden skal Dronningen have sagt til sin Søn Kronprinsen: „Christian! nu varer det ikke længe, saa bliver G din Moder!“ Allerede den 2. April bifattes Dronningens Lig i Roskilde Domkirke i Overværelse af de fornæmste kongelige Personer, Ministre, andre høje Herrer og Rangs personer, men to Dage efter befalede Kongen for „at lette sin Samvittighed“ den samme fornævnte Dr. Clausen at omvie ham og Anna Sophie. Bielsen foregik paa Kjøbenhavns Slot i Overværelse af en stor Del af hendes Slægtninge samt af dem, der havde fulgt den afdøde Dronning til Graven. Da disse først samme Dag vare komne tilbage fra Viggården, mødte nogle af dem med Sørgekapperne paa ved Bielsen. Kongens Søskende, Prins Carl og Prinsesse Sophie Hedevig, bleve især forbittede over, at Anna Sophie, som en simpel adelig Dame, blev hævet til

en Blads, der alene var forbeholdt Prinsesser. De toge strax bort fra Kjøbenhavn og bosatte sig paa Bemmetofte.

Den 30. Maj s. A. satte Kong Frederik selv Krone paa Anna Sophies Hoved paa Frederiksberg Slot i Overværelse af Kronprinsen samt Statsministerene med flere og erklærede hende for Dronning til Danmark og Norge. I Anledning af Formælingen og Kroningen sloges en smuk Medaille, hvilken er indfattet i Laaget paa Hyldingsbægeret, der opbevares paa Rosenborg. Paa dens ene Side findes Kongens og Dronningens mod hinanden vendende Brytzbilleder, hendes med Krone paa Hovedet, med Indskrift:

„Gud sette evig fast Kong Fridrichs Arve Throne
Som stente sin Gemahl sit Hierte Spiir og Krone

Til Dronningen Anne Sophie

Lood Fridrich den Fjerde sig vie d. 4. Aprilis 1721

Hand satte og paa hendis Hovet

Guld Kronen af Gud hende loved d. 30. Maj 1721.“³³¹⁾

Fra Frederiksberg Slot holdt dernæst Anna Sophie som Dronning sit Indtog i Hovedstaden med stor Pragt den 16. Juli. Det beskrives af en af den Tids Poeter, Nicolaj Tøger, i et eget lille Skrift kaldet „Poetisk Relation om det prægtige Indtog osv.“,³³²⁾ hvoraf her meddeles: Da Dronning Anna Sophie steg til Bogns, blev hendes Slæb baaret af Stor-kantslerinde Holstejn. I Processionen kom først de to Hof-fourerer og Pauseslagere, derpaa sex Trompetere, saa en Eskadron Garde og andet Kavalleri, fremdeles parvis en Enes Tjenere under Anførsel af Staldmesteren, efter dem en og tyve Par Justitzraader, Oberster, Oberstlicutenanter og Kommandører, med sex Kammerjunkere efter og mange flere foran dem. Nu kom fire og tyve fornemme Herrer's Karreter, hver forspændt med sex Heste, og en Tjener foran, samt bagefter en Berider og dernæst Damernes elleve Karreter. I de tre første nogle af Hoffets Damer og i den fjerde Dronningens

Moder og Søster. Damernes fulgtes af Staldmesteren, derefter Statsraadet og Admiralerne. Endelig kom Dronningen fulgt af Prinsessen, hvorpaa Garden sluttede Toget. Staden var overalt festlig smykket, og da Dronningen ankom til Slottet, blev hun med største Pomp og Stads modtaget af Hs. Majestæt Kongen, der med Omhed ledede hende ind i Kongeborgen.

I Foraaret 1724 gjorde Majestæterne sammen med Prinsesse Charlotte Amalie en Rejse til Aachen, hvis Djemed var, ved Hjælp af de derværende varme Bade og Brønde, at styrke begges Helbred. Næste Aar ved Midsommerstid foretog de ligeledes en Rejse gennem de danske Provinser og Hertugdømmer. Overalt, hvor de kom frem, modtoges de med Hyldest og Jubel; thi Dronningen vandt ikke mindre end Kongen ved sin Folkelighed alles Hjertes.

Ligeform Kong Frederik IV oftere besøgte Ballø, medens Anna Sophie som Fyrstinde boede der, saaledes besøgte de begge oftere Stedet i Karene fra 1721 til 1730. I Januar eller Februar 1723 vare de saaledes tilstede der ved Indvielsen af den nyindrettede Kirke i nordre Fløj og bleve begge „gratuleret i Prædiken“. Den 19. Juli 1730 foretog Kongen med Anna Sophie en Rejse fra Fredensborg til „Dronningens Yndlingssted“ Ballø, hvor Kong Frederik, skjønt meget svag, tilbragte nogle Timer med at tage „det ny opbygte Slot“ i Djeshyn. Men da han ved denne Lejlighed gif for meget op og ned ad Trapperne og derefter tog til Billesborg, fornam Kongen Svagheden i den Grad, at han ønskede, han var bleven paa Fredensborg.³³³) Rejsen forfattedes over Antvorskov, Odense, Kolding og Flensborg til Gottorp, men her tog Kongens Sygdom mere og mere til, saa det besluttedes at tage samme Vej tilbage. Kongen og Dronningen naaede imidlertid kun til Odense og her døde Kong Frederik IV

paa Slottet den 12. Oktbr. 1730 om Morgenen Kl. 1 $\frac{1}{2}$, 59 Aar gl.

Ved Dødslejet var Anna Sophie utroftelig. De to sidste Nætter, Kongen levede, laa hun paa en Dyne udenfor hans Seng, ligesom hun ogsaa om Natten efter Kongens Død skal have gaaet grædende omkring paa Slottets Gange, vridende sine Hænder i den heftigste Fortvivlelse. Dog skal Beretningen om, at hun blev stillet under militær Bevogtning ikke være rigtig. Hun tog samme Dags Eftermiddag, som Kongen var død, til Herregaarden Bramstrup, en Mil fra Odense, og her fandt hun hos Johan Frederik Brokfenhus et roligt Opholdssted, indtil den ny Konge havde bestemt hendes fremtidige Wilkaar. Hun holdt Hof der og havde en Livvagt af 40 Mand.³³⁴) Kong Frederiks Lig førtes den 12. Decbr. med en prægtig Procession fra Slotskirken i Odense til Roskilde, hvor det den 16. s. M. bifattes i Domkirken.

Da det blev negtet Anna Sophie at tage til Nykjøbing Slot paa Fjølster, der af hendes afdøde Gemal var bestemt til Enkesæde, men hun tværtimod ved Reskript af 11. Novbr. blev forvist til Clausholm, saa rejste hun 13. Decbr. dertil, og forblev der til sin Død.

Næppe en Maaned var forlobet efter Kong Frederiks Død, før Stormen brød løs over Anna Sophies Hoved. Det ovennævnte Reskript, der var affattet paa nyss til hendes Svoger, Storkantsler Grev Holstejn, Geheimraaderne Rankau og Blome, paabød hende at afgive Frederik IV's Testament, afftaa sine Ejendomme, deriblandt Ballo Grevskab, til Kronen, imod at der tillagdes hende 100000 Rdlr. i rede Penge en Gang for alle samt 25000 Rdlr. aarlig af Statskassen. Iblandt det, hun maatte afftaa, fandtes ogsaa Juveler m. v. paa Rosenborg til Værdi 50,966 Rdlr. samt 40,000 Dufater i Guld.³³⁵)

Det var selvsølgelig kun nødtvungent, at Anna Sophie

underkastede sig dette Reskript, men saaledes som Sagerne lode, var hun hjælpeløs overfor Magthaverne. Derfor indgav hun under 28. Novbr. et Andragende paa elleve Punktter til Kong Christian VI, hvori hun navnlig bønfaaldt om at maatte oppebære Indtægterne samt Brænde og Wildt fra Grevskabet Ballø det Aar, „da der paa Clausholm hverken er Brænde eller Wildt som i Ballø.“ Dette bevilgedes hende ved Resolution af 2. Decbr. f. A.

Den Haardhed, som Kong Christian viste mod Stedmoderen, synes næsten at staa i Strid med det, han selv udtaler i nævnte Reskript, hvor det hedder: „Af særdeles Naade lade vi det hengaa upaataalt, at hun, den hidtilværende Dronning Anna Sophie, fremdeles beholder denne Titel“ samt „at han i Grunden ikke er tilbøjelig til den yderste Strengthed, men med Guds Bistand langt hellere at begynde og fortsætte vor Regering med Naade“. En Modsfætning i Kongens Tænkemaade som Kronprins og Konge mod Anna Sophie fremtræder i et Par Breve fra ham. Som Kronprins skrev han et Brev fra Bømmetofte 1730 til Faderen, hvori han udtaler sin Glæde over, at den gode Gud lykkeligen har ført Faderen til Slesvig samt at det maa lykkes Livlægen at helbrede ham, „paa det Eders Majestæt maa komme til os igjen med al Sundhed og høj Fornøjelse“; derefter anbefaler han sig til Faderens Naade og tilføjer: „Til Hendes Majestæt Dronningens Naade anbefaler jeg mig ogsaa herved underdanig“. I et andet Brev fra Frederiksborg af 25. Januar 1735 til Hernhutternes berømte Stifter Grev Nicolaus Ludvig Zinzendorf skriver han som Konge: „Fr. Bluhme (den bekjendte Hofpræst) har nylig villet tiltale mig paa Samvittigheden angaaende min afdøde Fr. Faders Majtresse, den saakaldte Dronning Anna Sophie. Han sagde, man maatte ikke bestandig bevare sin Brede; hun havde dog været formælet med min Fader ved præstelig Vielse; hun var at anse som min

Stedmoder; det var til sin Tid rigtigt, at jeg havde ladet Retfærdighed gaa for Raade, men nu — mente han — kunde jeg vel lade hende vederfares nogle Tegn paa min Raade, saasom at lade spørge til hende og andet deslige." — Den udholdende Hofpræst sejrede omfider over Kongens Uvillie, idet det ikke alene tillodes Anna Sophie at skrive Kongen til, men denne selv gav hende endog et venligt Svar. I et Brev af 25. August nævnte Ar til Gehejmraad Schulin kalder han hende „den ulykkelige Dronning Anna Sophie“. ³³⁶⁾

Som Dronning var Anna Sophie meget godgjørende, og det tillægges hende, at hun ved den store Ildbrand i Kjøbenhavn fra 20 til 23 Oktbr. 1728 endog gif saa vidt, at hun folgte sine Smykker for at lindre de Husvildes Elendighed. Men det, der især er af Bigtighed paa dette Sted at omtale, er Anna Sophies milde Stiftelse for Ballø Grevstabs Beboere, hvilken Stiftelse endnu bestaar under Navnet: „Højfalgig Dronning Anna Sophies Stiftelse for Trængende under Ballø Stift.“

Den 1 Januar 1729 stiftede Dronning Anna Sophie et grundmuret Hus i Hørfølge tilligemed Inventarier og en Kapital af 24000 Rdlr. i Kroner til et Hospital for Grevstabet Ballø, hvori 30 Personer, ligemange af hvert Kjøn, skulle nyde Bopæl og Understøttelse. Foundationen, der findes i Hofmans Samlinger (VIII, 348—62), blev konfirmeret af Kong Frederik den IV den 4 Januar s. A. Heri hedder det, at samme „for nærværende og tilkommende Tider ubrødeligen og uryggeiligen skal holdes og efterkommes under Guds evige Hævn og Straf for alle dem, som noget herudi Hospitalet til Skade enten ville forandre, forrykke eller formindste“. — I henved et hundrede Aar havde Lemmerne Bopæl i Stiftelsen, men efter at Bestyrelsen i 1809 var gaaet over til Ballø Stifts Kurator, er der med Hensyn hertil steet den Forandring til Bedste for Lemmerne, at disse oppebære

Hjælpen i deres Hjem. Stiftelsens Kapital er tillige senere bleven betydelig forøget; i 1810 var den omtr. 27000, men i 1830 56000 Rdlr.

Paa Forslag af Kuratoren Grev A. W. Moltke bekræftede Kong Frederik VI den 13 Januar 1830 en ny Fundats for Stiftelsen, ifølge hvilken 50 Personer af begge Kjøn, saalænge de dertil ere trængende, nyde hver en aarlig Understøttelse. Stiftelsen er delt i fem Klasser, hvoraf den ene er for ti fader- og moderløse Børn. — Mange Trængende have i de snart forløbne halvandet hundrede Aar nydt Godt af Anna Sophies hjærlige Sindelag mod de Fattige paa Vallo Stifts Godser, og dagligen velsignes her hendes Minde.

Anna Sophies tolbaarige Enkeliv paa Clausholm var efter hendes Sjælesørger, Præsten Niels Schives Udsagn meget rosværdigt. Han berømmer hende for Fromhed, en hjærlig Omhu for alle sine Undergivne samt Velgjørenhed mod Fattige og Trængende. Hun klædte sig tarveligt, havde et maadeligt Taffel og en slet og ret Ekvipage, „thi — plejede hun at sige — hvis jeg skulde føre mig op efter min Stand havde jeg ikke efter Ønske til de Fattige.“

Anna Sophie blev i Begyndelsen af Vinteren 1742—43 angreben af Smaakopper. Da Sygdommen forværredes og man sagde hende, at der ikke var Haab om Helbredelse, hørte hun det med Ro og Frimodighed. „Jeg veed — sagde hun — at min Forløser lever og han skal opvække mig fra Støvet til Herligheden.“ Hun døde paa Clausholm den 7 Januar 1743. Liget førtes derfra paa fyrstelig Vis gjennem Landet til Roskilde Domkirke, hvor det den 5 Marts s. A. bifattes i det saakaldte „Trollernes Kapel“. Dette var kjøbt af Kong Christian VI for 500 Rdlr., da man ikke vilde tillade, at Anna Sophies Lig stilledes ved Siden af hendes Vgtesælles Kong Frederiks og Dronning Louises Kister. — Thura angiver rigtignok i „den danske Vitruvius“, at Liget ikke kunde

faa Plads hos Kongens. — Hendes Kiste er af sort norst Marmor. Ovenpaa findes en udslaaet Pergamentsrulle med en latinist Indskrift og et Krucifix af hvidt Marmor samt paa Kanterne af Kisten flere Englehoveder. I samme Kapel staar ogsaa de tre Børn, hun fødte som Dronning, to Søner sammen i en Kiste og en Datter i en anden. De opnaaede kun en Alder af $\frac{1}{4}$ til $\frac{3}{4}$ Aar. Begge Kisterne ere af samme Stenart som Moderens. Indgangen til Kapellet har man ladet beholde det kunstige Tralbærf af Træ med Trollernes Baabenmærker samt Serngitteret i Døraabningen, hvori samme Mærke er afbildet, nemlig en Trolde, holdende sig i Halen og med Sporer paa de nøgne Hale.³³⁷⁾

To Dage før sin Død lod Anna Sophie opsætte sit Testament, der under 6 Marts 1743 fik kongelig Bekræftelse. I dette betænkte hun hele sit Tjenerskab med rundelige Summer og desuden bestemte hun 40000 Rdlr. til en Stiftelse for nødlidende, skrobelige og gamle adelige Enker, hvilken endnu bærer Navnet: „Dronning Anna Sophies Enkestiftelse“. Denne Stiftelse ejer ifølge Statshaandbogen for 1877 en rentebærende Kapital af 430,473 Kr. 87 Ø., hvis Renter for Tiden anvendes til Pensioner for Enker af alle Stænder.

Som en Følge af det Forhold, Anna Sophie kom til at staa i til det nye Hof, havde hun under 1 Novbr. 1730 i en Skrivelse til Kong Christian VI undertastet sig hans Villie og Velbehag, ogsaa med Hensyn til de hende tilhørende Godser. I det fornævnte kongelige Reskript af 11 f. M. nævnes vel Ballø ikke særskilt, men da der i dette alene indrømmes Anna Sophie „Godset Clausholm, saaledes som hendes afdøde Fader, Storkantsler Reventlow, har efterladt sig det,“ saa er det en Selvfølge, da Anna Sophie skulde afgive hele sin Formue til Kronen, at Ballø Grevskab ogsaa er indbefattet derunder. I et Dokument uden Dato, men formentlig underskrevet paa Bramstrup midt i Novbr., efter

at de kongelige Kommissærer vare traadte i Underhandling med Anna Sophie, nævnes: „Grevskabet Ballø bestaaende af Ballø, Billesborg, Gunderup, tilligemed det af hende selv for omtrent ti Aar siden dertil kjøbte Gods Lellinge,“³³⁸) dog uden at det paa nogen Maade tilføjes, at hun har afftaet Grevskabet.

Da Kong Christian VI imidlertid „tog alt hendes Gods, uden at der er mindste Spor til, at det for ham havde nogen Betydning, om det var Jordegods eller ikke, og om hun havde det fra Frederik IV, eller om det var tilfaldet hende paa anden Maade,“³³⁹) saa var Christian VI som Enevoldskonge kommen i Besiddelse af Ballø Grevskab med underliggende Gaarde og Gods. Han paalagde derfor under 19 Decbr. 1730 Gehejmerraad Plessen, som Generaldirektør for Finantserne, at modtage Ballø paa hans Vegne, idet Kongen herom siger: „som Dronning Anna Sophie de hende tilhørende Gaarde, Godser og Grunde til os haver afftaet og fratraadt.“³⁴⁰) Dette overdroges igjen til den nylig ansatte Amtmand paa Tryggevælde Engeldhe von Bülow, som skulde modtage Ballø ved Afleveringen fra Anna Sophie. Kong Christian synes derefter i nogen Tid at have været i Uvisshed om hvad der skulde gjøres med Grevskabet, om han skulde sælge eller beholde det. „Først vilde han — siger Hr. Brasch i Bemmetoftes Historie — have givet Søsteren Sophie Hedevig Ballø Grevskab, saaledes som der skrives, at Nygget gif i Kjøbenhavn, men dette har Prinsessen saa afværget underhaanden, og det er ogsaa begribeligt, at hun ikke vilde modtage Anna Sophies Ejendomme“. Endelig stjænkede Christian VI sin Dronning hele Grevskabet, saaledes som det var modtaget fra Anna Sophie og ved Gavebrev af 24 Marts 1731 overdrog han

Sophie Magdalene

og Arvinger „til evindelig Arv og Ejendom, — at gjøre sig samme saa nyttig som de godt synes, og bedst veed og kan. Og saaledes kjende vi for os og vores Kongelig Arve-Successorer udi Regeringen, aldeles ingen mere Lod, Del, Ret eller Rettighed at have til eller udi bemeldte Grevskab med der underliggende Grunde, Ejendomme, Herligheder og Rettigheder; . . . dog skal de Udgifter, som til Præster, Skoler, Høspitaler og Fattige, som af forrige Ejere ved Grevskabet, Gaardene og Godsjet efter Foundationer er bleven anordnet . . . forblive paa samme Maade, som dermed tilforn og hidindtil forholdet været haver“. — Ved dette Gavebrev, der fuldstændig er aftrykt i „Indberetning fra den parlamentariske Kommission“, var Dronning Sophie Magdalene altsaa kommen i fuldstændig Ejendomsbefiddelse af Ballo Grevskab og hun gjorde ogsaa denne sin Ret for Fremtiden gjældende ved deraf at oprette et „kongeligt Frøkenkloster“.

Sophie Magdalene, Datter af Markgreve Christian Henrik af Brandenburg-Culmbach og Sophie Christiane, Grevinde af Wolfstein, var født 28. Novbr. 1700. Den 7 Aug. 1721 blev hun paa Slottet Prettsh i Sachsen formælet med daværende Kronprins Christian og den 6. Juni 1731 salvet tilligemed Kongen i Frederiksborg Slotskirke.

Ræppe har nogen Dronning i Danmark faaet haardere Medfart af Historikerne end Sophie Magdalene, men som Hr. Kammerherre Worfaae siger i historisk Tidsskrift 1866—67 „tor det vistnok med Rette siges, at hendes Historie ikke endnu foreligger i et tilstrækkeligt klart og upartisk Lys“. Da man altfor lidt har betragtet hende i det rette Forhold til hendes Samtid og til de den Gang almindelig gjældende Anskuelser, saa er det muligt, at Eftertiden kan sælde en bli-

dere Dom over hende. — Af de mange historiske Domme ville vi her hidfætte følgende:

„Sophie Magdalenes Indflydelse — siger Hr. Fabricius i Illustreret Danmarkshistorie — var ingenlunde gavnlig; thi hun bortødslede ikke blot betydelige Summer til sine Fornøjelser og Indfald, men haardnakkethed, som hun af Hjertet var, traf hun sine fattige tyske Landsmænd herind og stæffede dem store Embeder. Aldrig har Tysken trivedes bedre i Danmark; Kongen talte og skrev kun tysk, og Dronningen gik i sit Nag til det danske saa vidt, at hun kaldte sin eneste Søn med Haan: „der dänische Prinz“, fordi han hndede det danske Sprog. Ogsaa hidrog hun ved sin Stolthed og Stivhed betydelig til at fjerne den af Naturen tilbageholdne og uselskabelige Konge fra Folket. Ved Hoffet indførte hun en stiv, afmaalt Tone, og alt fik et ufolkeligt, halvt østerlandsk-despotisk Præg. Rundtom Slottet blev der trukket Jernkæder, for at ingen skulde komme det for nær, og hvem der gik forbi, maatte gaa med Hatten i Haanden over hele Slotspladsen. Naar de kongelige vare ude at kjøre, vare de stærkt omringede af Lasejer og Gardere, og mødte da nogen dem paa Landevejen, maatte han stige ned af sin Hest eller ud af sin Vogn for at hilse dem i al Verbødighed.“ — „Millioner bortødsledes paa den stammeligste Maade til Opførelsen af unøddendige Slotte, ofte blot efter et Lure af Dronningen. Skjønt det gamle Slot i Kjøbenhavn var bleven udvidet og forstjønnet af Frederik IV, var det dog ikke pragtfuldt nok for Prinsessen fra det lille Fyrstendømme Culmbach-Bajreuth; det blev nedrevet, og den 21. April 1733 lagde Kongen Grundstenen til det prægtige Residentslot Christiansborg, hvis Bygning varede syv Aar og kostede 27 Tønder Guld. Ved Synet af den umaadelige Pragt og Ødselhed sagde Kjøbenhavns Borgere med hidende Spot: „Dronningen maa jo

dog bo, som hun er vant til; i Bajreuth se jo alle Husene faaledes ud." —

De fleste af Dronningens pragtfulde Bygninger vare imidlertid kun af kort Varighed, og Christiansborg Slot afbrændte paa Sidebygningerne nær 24 Aar efter hendes Død Natten mellem 26. og 27. Febr. 1794.

En endnu strengere Dom om Dronning Sophie Magdalene er fældet af en af hendes Samtidige, Forfatterinden Charlotte Dorothea Biehl (f. 1731, død 1788) i de bekjendte Breve til Gehejmraad Johan Bülow til Sanderumgaard, hvilke ere trykte i „Historisk Tidsskrift. 3. Række, IV.“, hvor det blandt mere hedder: „Hun var neppe kommen paa Troenen, førend Moder, Brødre, Søster, Fætttere og Fættters Fætttere, dels indbudne og dels ubudne, indsendt sig, og efter at de vare komne, syntes her saa godt at være, at de byggede sig mere end tre Boliger. De største og bedste Betjeneringer bleve dem til Del, men da Gagen var langt fra tilstrækkelig til at betale den Vre, disse Herrer viste saa usælt et Land som Danmark ved at tjene det, saa maatte der udsættes dem et større Gehalt. Markgrevinden levede ved Hoffet og bekom 40000 Rdlr. til Haandpenge om Aaret, den ældste Broder 80000, den yngste 60000, Hertugen af Württemberg, som kommanderte Gården til Hest, foruden sit Gehalt som General 24000, Prins Georg af Bevern, der havde det nuværende Kronprinses Regiment, 12000 Rdl. og saa videre. Havde disse Penge endda bleven fortærede i Landet, saa havde det endda kunnet være, hvad det var, men de vare her ikke længere, end de havde faaet Pungen vel fyldt, saa gif de til Tydskland og tømte den, hvortil den ældste Markgreve især havde ypperlige Gaver; han var som et bundløst Hav, der opslugte alt, hvad hans Søster kunde strabe sammen, og naar hans Kammerjunker eller Page kom med Brev til Dronningen, saa kunde man være vis paa, at ingen af dem rejste bort

med mindre end 10000 Rdlr., som Kongen ikke maatte vide. Da disse Herrer ikke nok kunde betales, saa er det ogsaa en Folge, at de ikke noksom kunde ares; i Folge deraf bekom Markgreven Rangen over alle Prinserne af Blodet, hvorved disse saa godt som bleve Hoffet forbudne. En Fremmed, som ikke havde vidst Sammenhængen og var kommen her, skulde aldrig have bildt sig ind, at han var ved et dansk Hof. Kongen og de kongelige Børn undtagen var der ikke en eneste, som kunde tale dansk. Dronningen besatte alle disse Pladser og de fleste Betjeninge med, men forskrev ideligen fra Tyskland, dersom ingen indfandt sig af dem selv, og det lige indtil Kofke, Kammerpiger og Jordemødre."

Efterat Dronning Sophie Magdalene var kommen i Ejendomsbesiddelse af Ballø, fattede hun sikkert kort efter den Plan at oprette dette til et adeligt Froskenkloster. Roskilde Kloster blev stiftet 1699, Gisselfeld 1702 og Odense 1717, men ingen af disse var udstyret paa den Maade, som hun onskede Ballø. Det skulde være det første i Rækken. I Mellemtiden kom Bemmetofte og Stovringgaard, begge i 1735. Fundatsen for Ballø udstedtes paa Dronningens 37aarige Fødselsdag den 28. Novbr. 1737 og erholdt Kong Christian VI's Stadfæstelse paa Frederiksborg Slot 14. Maj 1738.

Ifølge denne Fundats, hvor Dronningen kalder sig: „Vi Sophie Magdalene af Guds Naade Dronning til Danmark, Norge, de Benders og Gothers, født Markgrevinde til Brandenburg, Magdeburg m. v., Borggrevinde til Nürnberg, Fyrstinde til Halberstadt, Minden, Camin, Wenden, Schwerin og Ragueburg, Hertuginde til Slesvig, Holsten, Stormarn og Ditmarsken, Grevinde til Oldenburg, Delmenhorst, Hohenzollern og Schwerin, Frue til Rostock og Stargard m. m.“ var det Hensigten med Klosteret eller Stiftelsen „at komme Personer af fyrstelig, grevelig og adelig Byrd til Bistand, men især saadanne, som have været ansatte ved det kongelige

Hof og efter ydet tro Tjeneste ønskede et Tilflugtssted, hvor de i Stilhed kunne tjene Gud og finde Forsørgelse." Fundatsen bestaaer af 33 Artikler, skrevet paa tyst med den kongelige Konfirmation paa dansk. Den maa i mange Aar ikke have været bekendt; thi baade Pontoppidan i „den danske Atlas“ og Hofman i „Fundatsamling“ beklage, at Vallo Stifts Fundation ikke er publiceret. Nu findes den aftrykt tildels i „Indberetning fra den parlamentariske Kommission“.

Stiftelsen eller Klosteret nævnes i den kongelige Konfirmation „Et Kongelig Frøiken Stift“. Dets Medlemmer skulde bestaa af en Abbedisse af fyrstelig, en Dekanesse af grevelig og tolv Frøikener af højadelig St, der kunde opvise mindst sexten Aner, og af hvilke til enhver Tid de tre havde været kongelige Hofdamer. Af andre personlige Betingelser foreskredes navnlig, at de Bedkommende havde fyldt det femtende Aar, og at de bekendte sig til den evangelisk-lutheriske Lære, dog at der til tvende Frøikenpladser ogsaa var aabnet Damer af den reformerte Troesbekendelse Aldgang. I Indskrivningspenge for hver betalte der 2000 Rdlr., som bleve Klosterets Ejendom, (hvoraf de Paagjældende opbevare Renter). Foruden Bopæl og fuld Forplejning i Stiftsbygningen paa Vallo tilkom der Damerne en aarlig Pengeoppebørsel, der for Abbedissen var bestemt til 1000 Rdlr., for Dekaneszen til 600 Rdlr., for de tre forhenværende Hofdamer til 400 og for de øvrige Frøikener til 300 Rdlr.

Efter en skreven Beretning i Gehejmearkivet foregik Indvielsen med alle tilhørende Ceremonier paa det prægtigste i Kongens, Dronningens og Hofetatens Overværelse den 14. Maj 1738. Højtidelighederne tog deres Begyndelse med Klokkeringning ved Slottet og i Ballobn. Samtlige Stiftsfrøikener forsamlede sig hos Dekaneszen og gik kl. 9³/₄ derfra op til Abbedissen. Kl. 10 samledes Hofset og dets Kavallerer og Damer i den store Sal; Kongen og Dronningen

fatte sig under den der øverst i Salen oprettede Fløjels-Himmel paa tvende store forgyldte Lænestole og nedad paa den højre Side sad Kronprinsen, Prinsesserne Lovise og Charlotte, paa venstre Side Prinsessen af Würtemberg som Abbedisse, alle paa forgyldede Lænestole. Kavallererne ordnede sig bagved Kronprinsen og Prinsesserne, Damerne bagved Abbedissen. Da Kongen havde sat sig, spillede Pauker og Trompeter i Slotsgaarden og ni Stud affyredes af de i Haven opplantede Kanoner. — De tre Provisorer, Gehejmeraadene Iver Rosenkrantz og Holst (vistnok Raben?) samt Oversekretær Schulin begave sig nu op til Abbedissens Gemak; de to Førstnævnte gik hver paa sin Side af hende, da hun gik til den store Sal, og hendes Frøken bar hendes Slæb. Den tredje Provisor førte Dekanesen, derefter fulgte Stiftsfrøkenerne ordnede parvis. Alle vare de iførte Ordensdragten: en hvid Silkekledning, besat med sorte Kniplinger. Abbedissens Kappe var af fiolet blaat Fløjel med langt Slæb, underforet med Hermelin; Dekanesens og Frøkenernes var af samme Farve Silke, underforet med hvidt Silketast. Alle bare de et langt hvidt blommet Flor, hængende fra Hovedet ned til Jorden.

Efterat Abbedissen havde sat sig og Stiftsdamerne ordnet sig ved Hoffets Damer holdt Gehejmeraad Rosenkrantz en tykk Tale angaaende Stiftets Oprettelse og spurgte til Slutning Abbedissen, om hun i Henhold til det af hende udstedte skriftlige Revers vilde varetage Stiftets Bedste som sit eget, hvortil hun svarede ja og gav Dronningen Haanden derpaa. Dronningen lod sig derefter af den anden Provisor give Stiftsordenen, som tilligemed Stiftsdiplomet, Abbedisse-Staven, en forgyldt Nøgle og Statutterne (Fundatsen) laa paa en rød Fløjelspude ved Dronningens venstre Side. Hun hængte Ordenen, bestaaende af et rødt Bånd med Kors, om Abbedissens Skuldre. De øvrige Ting gav hun ligeledes til Abbedissen,

der gav Diplomet og Nøglen til tredje Provisor, Statutterne til sin Kammerfrøken, men beholdt Abbedisfe-Staven i sin Haand. Derefter faldt Trompeterne ind og ni Kanonstuds affyredes. Abbedissen kyssede derefter Majestæterne paa Haanden og takkede dem. Derefter leverede anden Provisor Hendes Majestæt de øvrige Statuter og Ordener paa „et forgyldt Credens Talleren“, og Hendes Majestæt uddelte dem derefter til Dekanessen og Stiftsdamerne, der knælede og takkede. Nu fulgte paany Trompetstød og Kanonsalut. — Derpaa begave de sig alle ned til Kirken, Herstaberne ad den lille Trappe, de Dvrige ad den store Trappe og over den med Sand belagte Gaard gjennem en Allé af Laurbærtræer. Den tyfte Præst Hr. Sejdlig holdt en tyft Prædiken. Før Prædikenen blev affunget to Psalmer, accompanerede af Musikken og efter Prædikenen blev sunget Teudeum (Lovsang) „Lobet den Herren, den mächtige König der Ehren“, ledsaget af de udenfor Kirkeøren værende Pauker og Trompeter.

Efter Gudstjenesten holdtes et C Taffel i den store Sal for 20 Personer, hvor alle spiste staaende. Derefter serveredes med Kaffe og The af Dronningens Guld Service. Ved Tafflet blev saluteret ni Skud, hver Gang Kongen og Dronningen drak, tre Skud, naar hver af de øvrige Herstaber drak, men naar Kavallererne eller Damerne drak, blev der ikke skudt. Om Aftenen var der fuldt Taffel hos Kronprinsen, men Kongen, Dronningen, Prinsesse Charlotte og Prinsessen af Würtemberg spiste i Kamret.

Til Minde om denne højtidelige Indvielse bleve tvende Medailler slagne og uddelte. Den mindre viser paa den ene Side i et Kors den kongelige Stifterindes Navnetræk med et latinsk Motto, og paa den anden Side ligeledes en latinsk Indskrift med Abbedisfens Navn, Aarstal og Dato for Indvielsen. Paa den større Skuepenge sees Dronningens Brystbillede med Navn, Fundatsfens Dato og Aarstal.

Overbestyrelsen af Stiftet med alt dertil hørende forbeholdt Sophie Magdalene sig i sin Levetid som „Overdirektrice“, hvorhos hun bestemte og ansatte to (tre) af Landets anseeligste Mænd, senere udnævnte af Kongen, til Provisorer. For den følgende Tid efter hendes Død anbefalede hun Stiftet til „den regerende Konges særdeles Beskyttelse“.

Kong Christian VI døde paa Hørsholm Slot 6. Aug. 1746 og fra den Tid tog Sophie Magdalene sit Sommerophold der. Det er imidlertid sandsynligt, at hun af og til opholdt sig ogsaa paa Ballø. Saaledes besøgte Christian VII i Sommeren 1766 sin Bedstemoder her, hvor han, som det menes, efter hendes Ønske og Tilskyndelse den 16. Juli underskrev en Befaling til den første Greve af Bregentved, Faderens Yndling Adam Gotlob Moltke, om at nedlægge alle sine Embeder og strax uden Pension forlade Hoffet.³⁴¹⁾ Sophie Magdalene anede næppe den Gang, at de følgende Grever Moltke paa Bregentved skulde faa en saa indflydelsesrig og heldbringende Stilling ved hendes Stiftelse.

Sophie Magdalene har som Enkedronning den store Fortjeneste at være den første, der egentlig tænkte paa at forbedre den fortrykte Bondestands Stilling. Paa sit Gods Hørsholm hævdede hun Hoveriet 16. Septbr. 1761, ja gif endog faa vidt, at „hun lod Hovmarkerne der bortfælde, og gjorde Fæstebønderne til Selvejere.“³⁴²⁾ „Dronningen overlod til evige Tider for dem og deres Efterkommere deres Gaarde med dertil hørende Torder og eftergav dem de Afgifter, de vare blevne skyldige, hvorhos der fastsattes en ubetydelig Afgift ved Gaardens Overgang i andre Hænder og Stadfæstelse blev forbeholdt i Tilfælde af Deling. Hoveriet blev næsten ganske ophævet og blev ansat i Penge i Forhold til Gaardens Værdi og denne rettede sig atter efter Arealets Skyldsatning.“³⁴³⁾ Andetsteds anføres, at disse Foranstaltninger, der udførtes efter Grev Stolbergs Raad, „ikke

juft var af Kjærlighed til Bønderne, men for med Tiden at staffe Godskaſten en Indtægt.“³⁴⁴) Alligevel er og bliver det til alle Tider en præfelig Handling, ligefom det ogsaa var et følgeværdigt Exempel for Danmarks Godsfejere. Efter-tiden ſtattede det ogsaa; thi i 1861 mindedes Sophie Magdalenes Belgjærning mod Bondeſtanden ved en ſtor Hundred-aarsfeſt paa Hørſholm Gods. — At hun ikke lod Bønderne paa Ballø Stifts Gods, hvor hun dog maatte have lige ſaa frie Hænder ſom paa Hørſholm, nyde det ſamme Gode, lader ſig vel forklare deraf, at Dronningen ſom Overdirektrice perſonlig ſtod udenfor Styrelſens Enkeltheder, medens Stiftets daværende Proviſorer, navnlig Victor Chriſtian Plesſen, miſbilligede diſſe Begunſtigelſer mod Bønderne.³⁴⁵)

Efter henved 24 Aars Enkeſtand døde Sophie Magdalene paa Chriſtiansborg Slot 27. Maj 1770 og beſattes i Roſkilde Domkirke den følgende 14. Juni. Hendes Kiſte er af Træ, overtrukken med Fløjel og beſat med Guldgalloner, men langfra ſaa koſtbar ſom Kongens. Paa Laaget er broderet med Guldbrofade S M med Krone over. Ved Hovedenden findes hendes Navn og ved Fodenden ſtaar, naar hun er født og død, ligeledes paa Latin. Kiſten ſtaar i Kapellet ligeverfor Chriſtian VI's paa et Fløjels Tæppe, rigt beſat med Guldkroner.³⁴⁶) Hun intereſſerede ſig meget for Drejerhaandværket og paa Roſenborg Slot oppebeværes endnu hendes Drejelad.³⁴⁷)

Efter Sophie Magdalenes Død hengik der en Tid af ti Maaneder, inden hendes Plads blev beſat. I Mellemtiden døde Proviſoreu Plesſen i Januar 1771 og to Maaneder derefter 23. Marts overdroges Overbeſtyrelſen for Ballø Stift ved kongeligt Reſkript til den regerende Dronning

Caroline Mathilde,

ſom antog den nu brugelige Benævneſe „Protektrice“.

Det skal have været Dronning Caroline Mathildes Hensigt at foretage de samme Foranstaltninger paa Ballo Stifts Godser, som hendes Forgængerske havde ladet udføre paa Hørsholm, ja endog at gaa videre dermed. Bønderne skulde ikke alene have Arvefæstestjøde paa deres Fæstegaarde, men Hovedgaardene skulde nedlægges og udstykkes i Bøndergaardene. Dette anfører Hr. Brasch i „Bemmetoftes Historie“ 3die Del, 185 saaledes: „die Pachthöfe des hohen Stifts zu Walloe niederzulegen, (und) die Ländesreyen in kleinere Erbpachtstellen zu vertheilen, oder ohne Hofdienste zu verpachten“. (o: Hovedgaardene under det høje Stift Wallo nedlægges, disse Landejendomme udstykkes i mindre Forpagtningssteder og bortforpagtes uden Hoveri.) — En saadan Plan havde Provvisoren Grev Ulrik Adolf Holstejn udarbejdet tolv Dage efter sin Embedstiltrædelse, rimeligvis efter Dronningens Tilskyndelse, af hvem den formentlig ogsaa blev vedtagen. Den vilde sandsynligvis være bleven bragt til Udførelse i den nærmeste Tid, dersom ikke Forholdene saa pludselig og uventet havde forhindret det. Ved Dronningens Færgsling efter ti Maaneders Overbestyrelse for Stiftet maatte ogsaa Grev Holstejn nedlægge sin Post, og det følgende Regeringsparti hjulpede andre Grundsatninger. Derved blev ikke alene denne Plan for en vidtgaaende Omordning paa Stiftets Godser fuldkastet, men Hovedgaardene og Bøndergods forbleve som hidtil. Forst hundrede Aar derefter have Fæsterne ved Kjøb erholdt deres Gaarde til Arvefæste.

Da Johan Frederik Struense og hans Ulykkesfælle Enevold Brandt den 22. Juli 1771 vare ophøjede i Grevestanden, tænkte de rimeligvis paa, som Følge af det Herredomme, de havde over den sindsvage Konge, at blive forsørgede med passende Grevskaber. Et Brev fra Brandt til Struense, hvortil der i „Bemmetoftes Historie“ 3die Del, 122 hentydes, synes at vise, at det kan have været Struenses Agt

at erholde Ballo; thi deri hedder det: „Hele Staden (Kjøbenhavn) venter hver Dag, at Kongen vil skjænke Dem Godser. Man finder det besynderligt, at vi ere Grevder uden Grevstaber, og hvis Kongen om 3 a 4 Maaneder forærer Dem Ballo og Bemmetofte, der indbringer 21000 Specier aarlig, og mig Grevstabet Rankau, som kaster 15 a 16000 af sig, saa kunde Jngen forundre sig derover.“³⁴⁸) Om Brevet er ægte, turde maasse være et Spørgsmaal, men der var endnu en Del tilbage, forinden Forslaget blev opfyldt. Hr. Konferentsraad, Gehejmearkivar Casper Frederik Wegener anser det ogsaa for et uhjemlet Rygte og meddeler den parlamentariske Kommission, at der „ikke i Gehejmearkivet er fundet noget Atkthytte, der enten viser eller endog blot antyder en saadan Hensigt fra Kongens Side.“

Caroline Mathilde var en Datter af Prins Frederik Ludvig af Wales (død 31. Marts 1751, Broder til Kong Frederik Vs Dronning Louise, der døde 19. Decbr. f. N.) og Søster til Kong Georg III af Storbritanien. Hun var født 4 Maaneder efter Faderens Død 22. Juli 1751 og blev lidt over femten Aar gl. den 8. Novbr. 1766 paa Christiansborg Slot ægteviet til sit Søstendebarn Kong Christian VII, og den 1. Maj næste Aar tilligemed Kongen kronet i Christiansborg Slotskirke.

Caroline Mathilde var mild og venlig, ung og smuk, og var hun end livsglad og letfindig, saa rørte der sig dog dybere Følelser i hendes Sjæl. Desværre for hende, saavel som for Kongen, var hele Kongeborgen Letfindighedens og Udsvævelsernes Hjemstavn, hvorfor det heller ikke varede længe, inden den unge Konge blev saaledes svækket paa Sjæl og Legeme, at han var at betragte som en Dling. Livlægen Johan Frederik Struense blev snart, fra Midten af Septbr. 1770, enevældig Regent; men en Del Sammensvorne, hvoriblandt fornemlig Kongens Stedmoder, Enkedronning Juliane

Marie, fik ham styrket efter sexten Maaneders Forløb den 17. Januar 1772 ved, at de aftvang den viljeløse Konge hans Underskrift paa forskjellige Arrestbefalinger, deriblandt ogsaa paa Dronningens. Hun blev om Natten af en Udelksmand Schach Carl, Greve Rankau-Ascheberg vækket op af sin trygge Søvn paa Christiansborg Slot, truet til at klæde sig paa i hans Nærværelse samt at træde ind i en Vogn, der førte hende og hendes et halvt Aar gamle Datter Louise Augusta (født 7. Juli 1771, død 13. Januar 1843), vor nulevende Enkedronnings Moder, til Kronborg Slot. Her holdtes hun fangen indtil 30. Maj, i hvilken Tid Ægtefædet med Kongen under 6. April blev hævet, fordi hun bestyldtes for at have staaet i et utilldeligt Forhold til Struense. — Paa et engelsk Krigsskib førtes hun derefter til Hannover, hvor hun først opholdt sig paa Jagtflottet Gøhrde, men fra den 20. Oktbr. paa Slottet i Celle. Her blev hun ved sin Ankomst meget festlig modtaget og Byen var til Værelse for hende prægtig illumineret. Hun levede her i tre Aar „under Udøvelse af stille Godgjørenhed mod Fattige og Syge“, og døde af Smaakopper den 10. Maj 1775 i sit 24 Aar. Hun blev tre Dage efter i Nattens Stilhed begravet i den fyrstelige Familiebegravelse under Chorgulvet i Byens Kirke, hvor hendes jordiste Levninger hvile i en blank Mahognitræes-Kiste, smykket med Bronceprydelser og paa Laagets Hovedende med en rigt forgyldt Krone af massivt Sølv.

Caroline Mathilde maa staa for Enhver som Danmarks ulykkeligste Dronning; hendes Ungdom og Uerfarenhed, hendes forladte Stilling blandt saamange fjendtlige Omgivelser og hendes Forbindelse med en saavel paa Sjæl som Legeme affældig Ægtefælle — synes ialtfald at kunne tjene til nogen Undskyldning.

Paa Caroline Mathildes hundredeaarige Dødsdag fandt en Højtidelighed Sted i Celle Kirke, og fra Danmark sendtes

Kranse til hendes Kiste. Tanken skal ogsaa have været henledet paa at føre hendes Lig til Roskilde Domkirke, men Planen stødte paa Vanstieligheder og blev foreløbig opgivet.

Under 13. Februar 1772 blev Protektoratet overdraget til Kong Frederik Vs Enkedronning

Juliane Marie,

som derefter beholdt denne Stilling til sin Død, i noget over fire og tyve Aar. — Hendes Virksomhed for Stiftet er isøvrigt ubekjendt; thi i hendes Bestyrelsestid forefaldt intet mærkeligt.

Juliane Marie var en Datter af Hertug Ferdinand Albert af Brunsvig-Wolfenbüttel og Antoinette af Blankenburg. Hun var født den 4. Septbr. 1729 og ægtede 8. Juli 1752 i Frederiksborg Slotskirke Kong Frederik V; de bleve begge kronede samme Dag.

Det var uheldigt for denne Dronnings Eftermæle, at hun fulgte efter den af Folket saa elskede Dronning Louise; thi Juliane Marie forstod ikke som denne at gjøre sig lyndet. Hun var derfor nær ved at indtage samme Plads i Danmarks nyere Historie som i Middelalderen Dronning Bengjerd efter Dronning Dagmar. Hun tog tilligemed sin Søn, Arveprins Frederik (født 11. Oktbr. 1753, død 7. Decbr. 1805) samt sin Sekretair, senere Minister Ove Hoegh-Guldberg, Del i Statsombæltningen 1772, der endte med, at Dronning Caroline Mathilde forvistes og Greverne Struense og Brandt henrettedes paa Østerfælled den 28. April 1772. Hun blev bestyldt for, medens Hoffet laa paa Frederiksborg, at hun hver Morgen stod for Vinduet og besaa Stejlerne paa Vesterfælled, hvorpaa de Ulykkelige Legemer henlaa. Som Enkedronning styrede hun i Forening med Guldberg Riget under sin sindsfuge Stedson Kong Christian VII's Regering i Aarene fra 1772 til 1784, indtil Kronprins Frederik overtog Styrelsen. Sine sidste Leveaar tilbragte hun paa

Fredensborg Slot, hvor hun døde 10. Oktbr. 1796; hun blev bifat i Roskilde Domkirke 12. Novbr. f. A.

Ved kongelig Resolution af 18. Novbr. 1796 udnævntes til Vallo Stifts Protektrice daværende Kronprins Frederiks Gemalinde

Marie Sophie Frederikke,

som i noget over 55 Aar beklædte denne Stilling til megen Lykke og Velsignelse for Stiftet.

Marie Sophie Frederikke var født 28. Oktbr. 1767, Datter af Landgreve Carl af Hessen og Frederik Vs Datter Louise. Den 31. Juli 1790 ægtede hun paa Gottorp Slot sin Fætter, Kronprins Frederik, der fra 14. April 1784 deltog i Rigets Styrelse, men først fra 13. Marts 1808 besteg Tronen. — Deres højtidelige Indtog holdtes i Kjøbenhavn 14. Septbr. 1790, og hun blev tilligemed Kongen kronet i Frederiksborg Slotskirke paa deres Solobrillupsdag. — Hun var i sin Ungdom bekendt for Skjønhed og Ynde. Ved sin Mildhed og Godgjørenhed som Dronning vandt hun alle for sig og rejste sig et varigt Minde i det danske Folks Hjerter. Efter Kong Frederik VIs Død den 3. Decbr. 1839 levede hun i noget over tolv Aar som Enkedronning bestandig ligesom forhen i stille Godgjørenhed og under Sydslen med religiøs Læsning og historiske Studier, da hun baade var aandrig og i Besiddelse af ualmindelige Kundskaber.³⁴⁹⁾ — Hun døde paa Amalienborg 21. Marts 1852 og blev den 10. April bifat i Roskilde Domkirke ved Siden af Kong Frederik VI. Afsten er af Egetræ og overtrukket med sort Fløjel.

I Dronning Marie Sophie Frederikkes lange Bestyrelsestid foregik der en ikke ringe Del Forandringer i Stiftets oprindelige Fundats. Blandt andet bortfaldt ved Resolution af 15. Marts 1799 Fordringen om de sexten Aar og det blev tilladt, „at Enhver af Adelen, der havde opnaaet Indfødsret, kunde indskrives i Stiftet“. Bladserne bleve ogsaa for-

og de Damerne aarlig tillagte Beløb forhøjet samt en Del Summer bestemte i veldædige Djemed efter kongelig Ordre af 27. Oktober 1828. Efter at det ifølge Ansøgning af Stiftets Kurator af 23. Juli 1808 var paatænkt, at en ny Fundats skulde forfattes, blev der efter kongeligt Kommissorium af 2. August s. A. udnævnt tvende Mænd foruden Stiftets Kurator til at paabegynde dette Arbejde. Da disse imidlertid efter Haanden afgik ved Døden, blev det ved Reskript af 9. Septbr. 1827 overdraget Statsraaderne Anders Sandø Orsted af Cancelliet og Troels Rongsløw af Rente-kammeret ligeledes i Forening med Stiftets Kurator at fremkomme med Forslag. Kommissionen afgav under 28. April 1838 sin Forestilling, hvorefter Kong Frederik VI den 4. Maj s. A. meddelte Aprobation paa den nye Fundats, der blev benævnt „Ballø Stifts Fundats af 14. Maj 1838“, 100 Mars Dagen for Stiftelsens Indvielse.

I denne Fundats nævnes Ballø for „det adelige Stift“, og efter Kommissionens Udtalelse er „den ulige større Del af den ældre Fundation dels bleven ubeladt af Udfastet til den nye Fundation, dels undergaaet væsentlige Forandringer i de fleste Punkter, der vedkomme Stiftets Bestyrelse og hvad dermed staar i Forbindelse.“ Fundatsen indeholder sex og tyve Paragrafer og findes, med Undtagelse af ni Paragrafer, der angaa Stiftets indre Forhold, aftrykt i „Indberetning fra den parlamentariske Kommission“. Efter §§ 24 og 25 skal „Overbestyrelsen af Stiftet stedse føres ved en af Ds (o: Kongen) dertil specielt udnævnt Protektice“ og „den egentlige og nærmeste Bestyrelse af Stiftet skal være overdraget en af Ds Selv allerunderdanigst udnævnt Embedsmand, der beklæder Embedet eller er benaadet med Rang i en af de første Klasser af Rangforordningen, under Navn af Stiftets Kurator“. — Han „oppebærer i denne Egenkab intet Honorar i Penge, hvorimod der, saafremt han ønsker

det, skal anvises ham den fornødne Beboelseslejlighed enten paa Stiftet selv eller paa Villeshøjsborg“.

Siden 31. Marts 1852 er hendes Kongelige Højhed

Arveprinsesse Caroline

Ballsø Stifts høje Protektrice. — Arveprinsessen, ældste Datter af Kong Frederik VI, er født 28. Oktober 1793 paa Christiansborg Slot og blev den 1. August 1829 formælet med Arveprins af Danmark Frederik Ferdinand, født 22. Novbr. 1792, død 29. Juni 1863. Arveprinsessen fyldte altsaa 28. Oktbr. f. A. 83 Aar.

Ved forskellige kongelige Resolutioner siden 1838, men særlig ved det allerhøjeste Reskript af 2. April 1873 og Resolution af 19. Novbr. 1875 er der foretaget væsentlige Udvidelser og Tillæg til Fundatsen for Stiftet. Efter Statshaandbogen for 1877 anføres under Ballsø følgende:

„I Stiftet skal paa en og samme Tid itkun være en Abbedisse eller en Dekanesse, saaledes at aldrig begge Pladser paa en Gang besættes. Abbedissen skal være en Prinsesse af det kongelige eller et med samme beslægtet Hus, Dekanessen Enke efter en Mand, der har beklædt et Embede eller været benaaded med Rang i Rangforordningens 1ste Klasse. De aarlige reglementerede Pengeoppebørjeler ere for Abbedissen 7000 Kr., for Dekanessen 4600 Kr., foruden respektive 500 og 400 Kr. til Istandfattelse og Vedligeholdelse af de dem paa Stiftet overladte Værelser. Foruden en Abbedisse eller Dekanesse er saavel Ophold paa Stiftet som en aarlig Pengeoppebørjel 2600 Kr., (foruden 100 Kr. til Værelsernes Vedligeholdelse), tillagt 34 virkelige Stiftsdamer, hvoraf 3 i Hofpladser; en aarlig Pengeoppebørjel alene (1200 Kr.) udbetales 60 overordentlige Stiftsdamer, hvoraf 3 i Hofpladser; dog kunne de overordentlige Stiftsdamer faa Bopæl paa Stiftet, forsaavidt der er Lejligheder ledige, som først have

været tilbudne virkelige Stiftsdamer og som disse have erklæret ikke at ville benytte. Af de øvrige for Betaling indskrevne adelige Jomfruer nyde de 120 første Indskrevne saavel som de 3 ældste til Hofpladser Indskrevne hver 600 Kr. aarligen, men alle de andre faa af Stiftets Kasse ikkun godtgjort Renterne af Indskrivningssummen, hvilken er fastsat til 4000 Kr. for hver. Kun de, der ere af dansk Adels, kunne indskrives i Stiftet. 40 Enker eller Døtre af Mænd i de to første Rangklasser nyde hver aarlig 1000 Kroner af Stiftet; ligeledes er der normeret 16 Pensioner hver paa 1000 Kr. aarlig til saadanne Stiftsdamer eller til Pladser i Stiftet indskrevne adelige Jomfruer, der, efter at have betalt den anordnede Indskrivningskapital, have indgaaet Ægteskab, men derefter ere blevne Enker og efterladte i trængende Omstændigheder. Naar der ved Vakance i disse sidste Pladser er opsamlet 2000 Kr., kunne disse anvendes til et Brude-Udstyrs-Legat til en af de i Stiftet for Betaling indskrevne adelige Jomfruer, der ved at indgaa Ægteskab udtræder af Stiftet uden at komme til at nyde Oppebørsel deraf. Fremdeles ere 40 Pensionspladser, hver paa 600 Kr. aarlig, oprettede for Døtre af afdøde Mænd, der enten have beklædt Embeder eller været benaadede med Rang i en af de første Rangklasser, samt 24 Pladser a 600 Kr. aarlig for Enker efter militære Embedsmænd, 24 Pladser a 400 Kr. aarlig for ugifte Døtre af afdøde militaire Embedsmænd, 24 Pladser a 600 Kr. aarlig for Enker efter geistlige Embedsmænd, 24 Pladser a 400 Kr. aarlig for ugifte Døtre af afdøde geistlige Embedsmænd, 24 Pladser a 600 Kr. for Enker efter andre civile Embedsmænd, hvorunder Enker efter Mænd, som have været i Stiftets Tjeneste, 24 Pladser a 400 Kr. aarlig for ugifte Døtre af andre afdøde civile Embedsmænd, hvorunder ugifte Døtre af afdøde Mænd, som have været i Stiftets Tjeneste. — Hofstiftsdamerne, saavel de virkelige som de overordentlige,

have Rang i anden Klasse Nr. 4; de øvrige baade virkelige og overordentlige Stiftsdamer, saa og de ugifte Døtre af Embedsmænd i de to første Klasser af Rangforordningen, hvilke Oppebørsel af Stiftet er tillagt efter Fundatsen § 17, med anden Klasse Nr. 5." .

Efter Fundatsens § 5 faar desuden Dekanessen 40 Favne og hver af de virkelige Stiftsdamer, som bo paa Ballø, 20 Favne Bøgebrænde aarlig; desuden faar Dekanessen 12 Dyr og 12 Hærer samt hver af Stiftsdamerne 3 Dyr, forholds- mæssig Andel af Fuglevildtet, saavel som af Udbyttet af Fiskeriet og Havfager. Endvidere holdes Heste, Kjøretøjer samt Kuffe og Staldfolk til Damernes Tjeneste, og Vognen kan benyttes til kortere Rejser, der endes paa en Dag. — Efter § 19 anvendes 800 Kr. til „Præmier for de due- ligste og ved personlig Undervisning mest fortjente Skole- lærere“ samt „Præmier for de Børn, der mest udmærke sig ved Flid og godt Forhold“. — Efter § 20 bestemmes 1600 Kr. til „Uddeling blandt Godsets Jordbrugere, dels som Understøttelse til forbedrede Driftsmaader, til Kreaturers For- ædling og til Haveanlæg, dels til anden Hjælp for driftige Bønder, dels ogsaa til Præmier, saavel i Penge som i for- bedrede Algerdyknings-Medstaber, m. m.“ — og efter § 21: „Til Uddeling som Gaver paa 20 indtil 40 Kr. for værdige Trængende paa Stiftets Godser efter Kurators Skjøn kan der hvert Aar af ham disponeres over en Sum af 1600 Kr., der udredes af Stiftets Fordebogskasse. Desuden vedbliver der, som hidtil, af Stiftets Landgildeform at anvendes 32 Tdr. Rug og 32 Tdr. Byg aarligen til Uddeling blandt de mest Trængende paa Godserne, efter vedkommende Sogne- præsters Forslag.“

Ballø Stifts Kurator har desuden efter det fornævnte allerhøjeste Reskript til Disposition et Beløb af 4000 Kr. aarlig til Understøttelser i Portioner fra 100 til 400 Kr.

for Sønnen og Døtre af de af Stiftet lønede Embedsmænd og Betjente samt af Gaardmænd, Husmænd og Indfødere paa Stiftets Gods; indtil 4000 Kr. til Understøttelse af Syge- Understøttelses- og Alderdomsforsørgelses-Foreninger for Husmænd, Inderster og Tjenende paa Stiftets Godser samt til Husflids Fremme og andre lignende Foreninger, der have til Hensigt at fremme den arbejdende Klasse's Vel paa Stiftets Gods, og endelig indtil 10,000 Kr. til Bidrag til almennyttige, dels egentlig saakaldte velgjørende, dels andre gavnbringende Djemed.

Stiftet ejer c. 2710 Tdr. Hartorn af alle Slags, nemlig 1890 Tdr. Ager og Eng, 294 $\frac{1}{2}$ Td. Skovfjeld og matrikuleret Tiendehartorn, 100 $\frac{5}{8}$ Tdr. Kongetiende og 425 $\frac{1}{4}$ Tdr. Kirketiende. Af Ager og Engs Hartornet er c. 1268 Tdr. bortarbejstet og c. 224 Tdr. drives under Hovedgaardene.

Den 31. Marts 1876 udgjorde Stiftets Kapitalformue 8,638,153 Kr. 56 Ore, hvoraf for Tiden ikke rentebærende Obligationer 1,281,953 Kr. Af Indskrivningskapitaler forentedes til f. T. 464,000 Kr.

I Aaret 1827 udgjorde Kapitalformuen 979,910 Rd. 59 $\frac{1}{2}$ ß og ved Udgangen af 1837 var den voget til 1,289,859 Rd. 54 ß, altsaa en Forøgelse af 309,948 Rd. 90 $\frac{1}{2}$ ß eller i Gjennemsnit hvert Aar c. 30,995 Rdlr. I de forløbne 39 Aar fra 1837—76 er den voget med 6,058,434 Kr. 44 Ore, der gjennemsnitlig udgjør omtr. 155,344 Kr. 47 Ore aarlig. — I 1843 var der af virkelige og overordentlige Stiftsdamer i Stiftet 29, men efter Statshaandbogen for 1877 udgjør Tallet 94, altsaa en Forøgelse af 65. Af indstrevne Frøkenner var der desuden i fornævnte Aar 102, men i Slutningen af 1876 derimod 255, saa at deres Tal altsaa er forøget med 153.

Efter at der i nogle Aar under Finantslovens Behandling i Rigsdagen var stillet Forslag i Folkethinget om at

inddrage Ballø's (tilligemed Bemmetoftes) Midler og øvrige Forhold under Lovgivningsmagtens Styrrelse, blev der ved Folkethingets Beslutning den 15. Februar 1871 overensstemmende med Grundlovens § 46 nedfat en „parlamentarisk Kommission“. Denne fik det Hverv „at anstille saadanne Undersøgelser angaaende Ballø adelige Stifts (og Bemmetoftes adelige Jomfruklosters) samtlige Forhold, som kunne være af Betydning med Hensyn til Lovgivningsmagtens og navnlig den bevilgende Myndigheds Stilling overfor disse Anstalter“. Vedtagelsen skete med 78 Stemmer imod følgende 9: F. Ree, Chr. Rimestad, F. F. Scavenius, Uksing, Wille, Hindenburg og Klein. — Kommissionen valgtes i Thinget den 13. Marts f. A. og kom til at bestaa af følgende Folke-
thingsmænd:

- 1) Assurancebestyrer Jens Andersen Hansen,
- 2) Kriminalretssagfører Carthon Christoffer Baldemar Nyholm,
- 3) Landsoverretsprokurator Christian Carl Alberti,
- 4) Etatsraad, Dr. jur. Andreas Lorenz Casse,
- 5) Premierløjtnant Jacob Marius Eliaser Christian Gad,
- 6) Dr. phil. Gert Henrik Winther,
- 7) Redaktør Niels Hansen,
- 8) Løjtnant Lucianus Hansen Kofod og
- 9) Landsoverretssagfører Christian Rimestad.

Den 16. f. M. konstituerede Kommissionen sig og valgte Etatsraad Casse til Formand samt Assesør Nyholm til Næstformand. F. A. Hansen havde 4 Stemmer baade til Formand og Næstformand. Den holdt i Løbet af over fjorten Maanedes tre og tredive Møder; det sidste afholdtes 21. Maj 1872. Ved et kalkulatorisk Overflag beregnedes Stiftets samtlige Ejendomme til at have en Kapitalværdi af 7,859,820 Rdlr. 28 $\frac{1}{2}$, herunder indbefattet Kapitalformuen. Ved Voteringen delte Kommissionen sig i et Flertal og to Mindretal.

Flerpartiet, der bestod af Alberti, J. A. Hansen, N. Hansen, Kofod og Winther, udtalte som Resultatet af Kommissionens Undersøgelse, „at Reglen i Grundlovens § 2, at den lovgivende Magt er hos Kongen og Rigsdagen i Forening, berettiger Rigsdagen til fremtidig at deltage i de Beslutninger, hvorefter Ballø Stifts (og Benmetofte Klosters) Virksomhed ordnes, og at Bestemmelsen i Grundlovens § 49, at ingen Udgift maa afholdes, som ikke har Hjemmel i Finantsloven eller i en Tillægsbevillingslov, maa medføre, at Stiftelsernes økonomiske Forhold gaar ind under Rigsdagens Bevillingsmyndighed, saa meget mere som Beslutningerne om Stiftelsernes Virksomhed i og for sig forudsætte Benyttelsen af, altsaa ogsaa Beslutningen om Stiftelsernes Formuer, hvorpaa de meddelte Afskifter indeholde talrige Exempler.“ — Det ene Mindretal, Cassø og Rimestad, kunde ikke tiltræde den i Kommissionens Indberetning fremsatte Opfattelse af Ballø Stifts Stilling overfor Staten og de Betragtninger, som dertil ere knyttede angaaende det Forhold, hvori Stiftet maa antages at staa til den lovgivende Magt, og tilføjer, at der endnu mindre kan være Spørgsmaal om at tillægge „den bevilgende Myndighed nogen Indflydelse paa Ballø Stift og dets Formue, saalænge der ikke paa gyldig Maade er givet denne en anden Anvendelse end den nuværende“, hvorefter det andet Mindretal, Gad og Nyholm, tilføjer, „at skjønt der ikke er nogen retlig Nødvendighed derfor tilstede, vil det anse det for i og for sig hensigtsmæssigt og stemmende med vort hele konstitutionelle Statsliv, at fremtidige Fundatsforandringer ifkun iværksettes under Medvirkning af den lovgivende Magt.“

Sagen endtes med en Forespørgsel i Folkethinget den 28. Marts 1873 af Kommissionens Medlem J. A. Hansen til Justitsministeren Christian Sophus Klein, som erklærede, at han ikke anerkjendte de Resultater, Flerpartiet var kommet til

ved Undersøgelsen, hverken for holdbare eller rigtige. Der foretoges derefter af S. A. Hansen en motiveret Dagsorden, for hvilken 55 stemte ja og 18 nej, medens 25 undlod at stemme.

Til Belysning af Spørgsmaalet udkom tvende Smaa-
skrifter, det ene efter Anmodning af Stiftets Kurator ved
Profesor juris S. Mellemann, der paaviste, at Stiftets „Op-
tagelse paa Finantsloven“ simpelthen vilde være et Grund-
lovsbrud, og det andet af Sagfører Wilhelm Ballø, der gik
i modsat Retning.

Ballø Stifts Gods var indtil 1862 Livsfæste og for
en Del Husens Bedkommende overdraget Beboerne i Leje med
et halvt Aars Opfigelse. Efter en over samtlige Gaarde
foretagen Taxation erholdt Stiftets Bestyrelse i Genhold til
Loven af 21. Juni 1854 om Afhændelse af det til Len,
offentlige Stiftelser m. v. hørende Bøndergods ved Hans
Majestæt Kongens Resolution af 3. Maj 1862 Ret til at
afhænde de under Ballø Stift hørende Fæstegaarde til Arve-
fæste med Ret til at sælge og pantfætte, og en lignende Til-
læggelse er senere givet for Husenes Bedkommende. — Kjøbe-
summen sættes som Minimum til 500 Rdlr. og 4 Tdr. Byg
pr. Td. Hartkorn, at betale efter Kapitelstaxten; indtil $\frac{2}{3}$
Dele af det, der udredes i Kjøbesum udenfor Arvefæsteafgiften,
kan forblive indestaaende i Gaardene rentefrit i Fæsternes og
nuhavende Husstrues Levetid mod 1ste Prioritets Panteret for
Ballø Stift, samt at en Recognition af 10 Rdlr. pr. Td.
Hartkorn erlægges til Stiftet ved Forandring af Arvefæster.

Paa disse Vilkaar, med lidt Forandring senere i Rente-
friheden, er der i de forløbne femten Aar bortsolgt enten til
Fæsterne, deres Børn eller Svigerbørn ialt 206 Gaarde paa
over 1 Td. Hartkorn, saa at der nu kun er 36 Gaarde til-
bage. Af Husene er der solgt et Antal af 201, ikke solgt 261.

Der er saaledes Udfigt til, at alt Ballø Stifts Bøndergods om faa Aar vil være overgaaet til Arvesæfte.

Siden Ballø adelige Frøkenklosters Oprettelse har der været følgende Abbedisser, Dekanesser og Provisorer. Disse sidste bleve ifølge Kgl. Reskript af 17. Juli 1810, hvori det tillige bestemtes, at der kun skulde være en, iftedetfor to, kaldte Kuratorer.

Abbedisser: 1) Prinsesse Frederikke (Frederique), Hertuginde af Würtemberg-Neustadt, Grevinde til Mumpelgart, Frue til Hejdenheim, blev udnævnt 13. Maj 1738, men fraa traadte 23. August 1743. Hun var født 17. Juli 1699 og blev rimeligvis indkaldt hertil fra Tydskland for at overtage denne Plads. Efter Hofmans Fundatser „qwitterede hun 1743 formedelst Svagthed og tog til Neustadt“, men det er mere rimeligt, at hun ikke har følt sig tilfreds her i vort koldere Klima; thi hun levede endnu 1778.

2) Prinsesse Louise Sophie Frederikke af Slesvig-Holsten-Glücksborg blev indsat 1748 og var Abbedisse til sin Død. Hun var født 18. Febr. 1709 og tilbragte 34 Aar paa Ballø, hvor hun afgik ved Døden 16. Maj 1782 og begravedes i Balløby Kirke. Her hviler hun i en Marmorfiste, i det saakaldte Sakristi, hvori de tre af Frederik IV's og Anna Sophies Børn tidligere henstode, men nu rimeligvis bleve nedgravne under Gulvet.

3) Prinsesse Sophie Magdalene til Slesvig-Holsten-Glücksborg fra 1782 til sin Død. Hun var en Broderdatter af den forrige Abbedisse og født 22. Marts 1746. I noget over 27 Aar beklædte hun denne Stilling og døde paa Ballø 21. Marts 1810; hun begravedes paa Ballø Kirkegaard, og siden hendes Død har ingen Abbedisse været ansat ved Stiftet.

Dekanesser: 1) Entegrevinde Henriette af Reuss-Plaue n, født Baronesse Sölenthal, udnævntes 13. Maj 1738.

Hun var født i Wien 15. Juli 1696, Datter af kejserlig Hofraad Rudolf Casper, Baron von Sölenenthal og Hedevig Anna von Gräfen. Faderen afgik ved Døden, da hun var 11 Aar gl., men 29. Juli 1716 blev hun gift med Henrik XXIII, Greve af Neuz-Plauen, der døde 7 Aar efter. I Egtestab med ham havde hun 5 Børn, hvoraf fire døde unge, og Datteren Beate Antonia Augusta (født 1722, død 1797) blev ved Klosters Oprettelse Stiftsdame i Ballø, men 28. Novbr. 1749 gift med Kammerherre Billum Berregaard til Borreby ved Stjelsfør. Under et Besøg her hos Datteren afgik Defanessen ved Døden 22. Aug. 1757³⁵⁰) og blev den følgende 1. Septbr. begravet i Magleby Kirke i Vester-Flakkebjerg Herred, hvor hun hviler i en Marmorliste.

2) Gehejmeraadinde Anna Margrete v. Schmettau, født v. Brandt, var født 27. Septbr. 1685, gift med Gehejmeraad Frederik Wilhelm v. Schmettau (f. 1663, død 18. Apr. 1735). Efter i ti Aar at have været Defanesse døde hun 15. Novbr. 1768 og begravedes i en almindelig Træliste i Kapellet under Taarnet i Balløby Kirke.

3) Feltmarskalinde Margrete Marie Thomafine v. Numsen, født Ingenhaef, havde været gift med Feltmarschal Michael Numsen (død 1757, begr. i Garnisons Kirke i Kjøbenhavn). Hun blev 21. Septbr. 1773 udnævnt til Defanesse, men døde under et Besøg paa Løvenborg den 8. Oktbr. 1776.³⁵¹)

4) Grevinde Eleonore Louise Caroline Knuth, født Moltke, Datter af Gehejmeraad, Elefantridder Joachim Christoffer Moltke og Fru Sophie Albertine Friherreinde af Wollzogen. Hun var født 18. Maj 1728 og blev 8. Septbr. 1765 gift med Grev Eggert Christoffer Knuth til Knuthenborg (født 20. Okt. 1722, død 26. Februar 1776). Den 8. Novbr. 1776 udnævntes hun til Defanesse og døde 18. Juni 1785. Hun er begravet under Taarnet i Balløby Kirke, og

til dette Kapels Vedligeholdelse stiftede hun et Legat paa 5000 Rblr. Paa hendes Kiste, af Marmor, findes en længere Indskrift, hvori det blandt andet hedder: „Midkjærhed i de hende paaliggende Pligters Udøvelse, Rebelighed og Oprigtighed, Godgjærenhed, taknemmelig Skjønsonhed paa Guds Velgjæringer, Taalmodighed i de haardeste Lidelser, en sand Gudsfrugt, ere de Dyder, som gjøre hendes Tab og Minde følelig og dyrebare . . .“

5) Grevinde Frederikke Louise Hold-Winterfeldt, født v. Ahlefeldt, var født 14. Febr. 1736, gift 18. Marts 1763 med Gustav Frederik Greve Hold-Winterfeldt (f. 1733, død 23. Januar 1776), og blev udnævnt til Dekanesse 2. Juli 1785, men havde ikke Ophold paa Stiftet. Hun døde 13. Decbr. 1793.

6) Gehejmeraabinde Marie Elisabeth Moltke, født 24. Marts 1742, Datter af Friherre Werner Rosenkrantz til Billestrup og Else Margrete Schested, gift 16. April 1764 med Proviosoren for Stiftet Anton Hejnrich Moltke. Efter hans Død blev hun 21. Decbr. 1793 udnævnt til Dekanesse, døde 25. Novbr. 1798.

7) Grevinde Charlotte Elisabeth Henriette Holstejn-Vedreborg, født Baronesse Sun og Ruyphausen, var født 3. Febr. 1741, blev gift 10. Marts 1768 med Kammerherre, Overhofmarskal, Elefantridder Grev Christian Frederik Holstejn-Vedreborg (f. 10. Maj 1735, død 15. Juni 1799). Hun var i 1772 Overhovmesterinde hos Dronning Caroline Mathilde og blev 9. Juli 1799 udnævnt til Dekanesse; hun døde 18. Maj 1809.³⁵²⁾

8) Fru Henriette Sophie v. Düring, Datter af hannoveransk General Frederik v. Røden, født 1752, gift med Generalløjtnant, Kammerherre Frederik Ernst Christoph v. Düring (f. 24. Apr. 1738, død 19. Oktbr. 1809). Den 31. Maj

1810 udnævntes hun til Dekanesse, men blev entlediget efter Ansøgning næste Aar og døde 2. August 1819.

9) Gehejmraadinde Lucie Charlotte Sehested-Juel, født 9. Decbr. 1765, Datter af Grev Christen Schœel, dansk Gesandt i Rusland, blev næppe femten Aar gl. den 13. Oktober 1780 gift med Kammerhere Christian Sehested-Juel til Ravnholt (f. 30. Januar 1741, død 24. Januar 1785). Hun udnævntes 15. Juli 1811 til Dekanesse for Stiftet, men havde ikke Bopæl der, da hun var Overhovmesterinde hos Dronning Marie Sophie Frederikke til sin Død i Kjøbenhavn den 13. Decbr. 1839.³⁵⁹)

10) Grevinde Margrete Wilhelmine v. Schmettau, født 5. Januar 1780, Datter af Gehejmraad Christian Ludvig v. Stemann (f. 12. Decbr. 1730, død 11. Novbr. 1813) og Dorothea Eleonore Schmettau (f. 5. Aug. 1750, død 20. Febr. 1818), gift med Generalløjtnant Gotfried Wilhelm Christian v. Schmettau (f. 12. Juni 1752, død 25. Novbr. 1823), der 20. Novbr. 1776 optoges i den danske Adelsstand. Hun udnævntes til Dekanesse den 7. Januar 1840, døde paa Ballø 12. Februar 1865 og begravedes paa Ballø Kirkegaard.

11) Nuværende Dekanesse, udnævnt 19. Febr. 1865, er den forrige Dekanesses Datter, Fru Gehejmekonferentsraadinde Sophie Amalie Bardenfleth, født Comtesse Schmettau, født den 4. Novbr. 1810, gift 3. Oktbr. 1832 med Gehejmekonferentsraad Carl Emil Bardenfleth (f. 9. Maj 1807, død i Interlaken i Schweiz 3. Septbr. 1857). Han var Hofmester for Kronprins Frederik (VII) og rejste udenlands med Prinsen 1827—28, blev 1832 Bysfoged i Frederiksfund, 1837 Stiftamtmand over Island og i 1842 i Fyen, fra Marts 1848 til Januar 1862 Minister, senere Domaine-Direktør m. m.

Provisorer og fra 1810 *Intarlorer*. 1) Gehejmraad Iver Rosenkrantz udnævntes tilligemed de to følgende til Provi-

forer ved Stiftets Oprettelse, men han afgik den 27. April 1740. Han var født 5. Decbr. 1674, blev Gehejmerraad 25. Maj 1717 og Overhovmester for Kronprins Frederik (V) i 1730, men samme Aar udnævntes han ifølge Kong Christian VI's egenhændige Skrivelse ved Kongens Tronbestigelse til Førsteminister. I den korte Tid, han levede Regeringen, udmærkede han sig som en af de dygtigste Statsmænd, Danmark har havt; navnlig sørgede han som Ven af Videnskaberne for Universitetet og søgte, skjønt forgæves, at forbedre Bondestandens sørgelige Stilling. — Over Rosenkrantz affedigedes pludselig fra alle sine Stillinger den 27. April 1740 og døde som Elefantribder paa sin Gaard Rosenholm den 13. Novbr. 1745. ³⁵⁴⁾

2) Gehejmerraad Christian Frederik Raben, født 10. September 1693, var først Kammerjunker hos Kronprins Christian (VI), senere Hovmester og Overhovmester hos Dronning Sophie Magdalene, blev tillige 1737 Stiftamtmand over Laaland-Falster, afgik som Provisor for Stiftet den 28. Februar 1769 og døde som Elefantribder den 26. Februar 1773. ³⁵⁵⁾

3) Gehejmerraad Johan Sigismund Schulin, født i Kofstal, hvor hans Fader var Præst, den 8. August 1694, kom til Danmark som Hovmester for Sophie Magdalenes Brødre og steg hurtigt fra det ene Værestrin til det andet. I de sidste elleve Aar af Kong Christian VI's Regering tog han som duelig Minister en saare vigtig Del i Statsstyrelsen, men modsatte sig dog ikke med Fasthed Dronningens Ødselhed. Kongen forærede ham Frederiksdal og han beholdt sin Indflydelse under Frederik V, saa at denne Konge endog ophøjede ham til dansk Lensgreve fjorten Dage før han den 13. April 1750 afgik ved Døden. ³⁵⁶⁾

4) Kammerherre Victor Christian v. Plessen, født 24. Decbr. 1696, var fra 1738 Overhovmester hos Dron-

ningen, blev 1740 udnævnt til Provisor, døde som Elefant-ridder pludselig den 24. Januar 1771.³⁵⁷⁾

5) Grev Ulrich Adolf v. Holstejn til Holstejnborg, født den 4. Februar 1731, var først Amtmand i Lønder, blev 26. Marts 1771 udnævnt til Provisor ved Stiftet og samtidig, otte Dage efter, til Overpræsident i Kjøbenhavn samt, to Maaneder efter, til Deputeret i Finantskollegiet. Han kaldes den „udmærket duelige og kundskabsrige“ Mand,³⁵⁸⁾ men fik sin Afsted ved Statsombæltningen i Januar 1772. Han var gift med Amalie Sophie v. Buchwaldt (f. 9. Maj 1748, død 29. Maj 1823), hvis Plan det var at lade Kong Christian VII bortføre fra Hørsholm til Kjøbenhavn, og der foranledige Kongen til at entledige Struense og Brandt, udbetale til enhver 40,000 Rdlr. og landsforvise dem, men denne Plan strandede paa Grev Adolf Sigfred Ostens Upaalidelighed, der skulde have ledsaget Kongen.³⁵⁹⁾ Grev Ulrik Adolf Holstejn døde i Altona den 1. April 1789.

6) Gehejmeraad Anton Heinrich Moltke, der tidligere med den efterfølgende blev udnævnt til Provisor for Stiftet den 9. Maj 1772, var født 24. Septbr. 1734, Søn af Joachim Christoffer Moltke til Lohma i Sachsen, der var en Broder til den første Greve af Moltke til Bregentved. Han var, da han udnævntes til Provisor, Overhovmester hos Enkedronning Juliane Marie og døde som Elefantridder den 21. April 1792.³⁶⁰⁾

7) Baron Jens Krag-Juel Wind til Stensballegaard, født 1724, Dattersøn af Baron Jens Juel til Juelund, blev tillige i 1784 Kurator for Bømmetofte.³⁶¹⁾ Han døde 30. April 1776 og begravedes i Hellested Kirke.

8) Gehejmeraad Henrik de Stampe, født den 9. eller 29. Januar 1713 i Hammer i Aalborg Stift, hvor hans Fader Provst og Mag. Jens Stampe var Sognepræst. Han lagde sig tidlig efter Rettsstudiet og blev en af de mest udmærkede

danſke Retskyndige. Efter en treaarig Udenlandsrejſe blev han i 1740 Doctor juris, og gif nu fra det ene Embede til det andet, abledes den 4. Maj 1759 og blev efter det guldbergſke Ministeriums Falde 1784 Minister. Den fortrykte Bondeſtand havde i ham en kraftig Talsmand og den har ham at takke for hans Andel i Stavnſbaandets Løsning, Høveriets Afſtaffelse og Selvejendoms Indførelſe. Han udnævntes i Juni 1776 til Provisor for Ballø og døde 10. eller 29. Juli 1789.³⁶²⁾

9) Kammerherre Chriſtian Brandt, født 20. Oktober 1735, Søn af Konferentsraad Carl Brandt til Reichhoff (død 27. Oktbr. 1738) og Broder til den ullykkelige Grev Enevold Brandt. Han var tillige Minister, Direktør for Waiſenhuſet, Kurator for Bemmetoſte og Patron for Herluſſholm, hvor han døde den 16. Marts 1805 og blev efter egen Beſtemmelse begravet uden alle Ceremonier i St. Petri Kirke i Kjøbenhavn.³⁶³⁾

10) Grev Joachim Godſke Moltke til Bregentved, født 27. Juli 1746, Søn af Grev Adam Gotlob Moltke til Bregentved (f. 10. Novbr. 1710, død 25. Septbr. 1792), blev i en Alder af ti Aar Kaptajn, men forlod den militære Løbebane. Efter en femaarig Udenlandsrejſe anfattedes han ſom Deputeret i Generaltoldkammeret og 1776 ſom første Deputeret i Rentekammeret, hvor han udvirkede den vigtige Forordning af 23. April 1781 om Jordfællesſkabet's Ophævelse. Nogle Dage derefter blev han Statsminister, men ved det guldbergſke Ministeriums Falde 1784 blev han entlebiget fra alle ſine Stillinger og levede derefter i 29 Aar paa ſine Godſer, indtil han efter Statsbankerotten i 1813 paa Kong Frederik VI's Opfordring antog en Plads ſom Statsminister og med Kraft og Dygtighed arbejdede paa at gjenoprette Landets Finanſer. Ligefom Faderen var han en ivrig Underſtøtter af Videnſkab og Kunſt og har tillige vundet et faare

høderligt Eftermæle ved sin udstrakte Godgjørenhed. Hans Legater i forskjellige Retninger skal have udgjort den paa de Tider enorme Sum af 300,000 Rdlr., saa at indtil da ingen anden dansk Rigmand havde stænket saa meget til offentlig Brug, som han. — Grev Moltke udnævntes til Provisor for Ballø den 2. Maj 1792, men var efter Brandts Død Ene-Provisor og fra 1810 Kurator. Han var Overkammerherre, Elefantridder m. v. og døde 5. Oktober 1818;³⁶⁴) han er begravet i Karise Kirke.

11) Grev Adam Wilhelm Moltke, den Forriges eneste Søn, var født 25. August 1785 paa Ejsfidsborg i Jhen. Efter at have nydt Undervisning af senere Biskop over Sjælland, Jacob Peter Mynster, kom han til Universitetet 1801, tog fire Aar efter juridisk Embedssegamen, blev 1809 Assessor i Højesteret og Kammerherre, 1812 Deputeret i Rentekammeret og 1816 tillige Medlem af Finantsdeputationen. I 1831 blev Moltke Gehejme-Stats- og Finantsminister, hvilken Post han derpaa beklædte i den følgende Tid af Frederik VI's og hele Christian VIII's Regering, og begge Konger stænkte ham uindskrænket og fortjent Tillid. Ved Regeringsforandringen i Marts 1848 indtraadte Grev Moltke paa Kong Frederik VII's indstændige Anmodning som Førsteminister og viste derved en opofrende Fædrelandskærlighed, ligesom ogsaa hans i Ublandet vel ansete Navn bidrog sit til at kaste Glans over den nye Regering i Danmark. Han holdt trolig ud paa denne Post i den for Danmark farefulde Tid under Kampen med det mægtige Tyssland, indtil han i Januar 1852 endelig tog sin Afled. Fra den Tid levede Grev Moltke som Privatmand, skjønt han dog, saalænge hans Kræfter tillode det, vedblev at være Medlem af Rigsdagens Landsthing.

I Faderens mange og store Legater havde Grev Moltke en ikke ringe Del, da han, uagtet Faderens Bestemmelser

derom ikke vare gjorte bindende for ham, samvittighedsfuldt bragte dem i Udførelse. Hans Godfærs Beboere rejste ham i Bregentved Have den 6. Septbr. 1859 et smukt Minde, en Broncestatue af Billedhuggeren Herman Wilhelm Bisfen.³⁶⁵⁾ Grev Moltke var i over 45 Aar Kurator for Stiftet. Han døde som Gehejmekonferentsraad, Overkammerherre, Ordens-kantsler, Elefantridder m. m. den 15. Februar 1864 og blev begravet i Karise Kirke.

12) Sønnen Grev Frederik Georg Julius Moltke, født i Kjøbenhavn 27. Febr. 1825, blev efter i nogle Aar at have været abjungeret Faderen den 23. Februar 1864 Kurator for Stiftet, ligesom han ogsaa blev Kurator for Bemmetofte.³⁶⁶⁾ Han udnævntes 11. Juni 1875 til Udenrigsminister, men afgik ved Døden paa Bregentved den 1. Oktober samme Aar og blev otte Dage efter begravet i Karise Kirke.

13) Den nuværende Kurator, udnævnt den 15. Oktober 1875, er Hr. Kammerherre Ernst Emil Rosenørn, født paa Ulriksholm i Fyen den 7. November 1810; Forældre: Godsejer Cæcilius Udericus Andreas Rosenørn (død 1820) og Juliane Marie Schack (død 1834).

Hr. Kammerherre Rosenørn er tillige siden 27. April 1869 Kurator for Bemmetofte, var fra 22. Septbr. 1869 til 28. Maj 1870 Minister for Kirke- og Undervisningsvæsenet, blev 28. Juli 1870 Overpræsident i Kjøbenhavn, er Kommandør af Dannebrog og Dannebrogsmænd m. m.; gift den 15. April 1845 med Mariane Magdalene Clausine Brinck-Seidelin, f. 8. Maj 1817, Datter af Konferentsraad Ludvig Christian Brinck-Seidelin og Marie Elisabeth Kragh.³⁶⁷⁾

Ballø Stift har efter Resolution af 4. December 1819 følgende Vaaben: Skjoldet er forsynet med et Midterstjold, og i dette er atter anbragt et, med et Navlestjold forsynet, Hjertestjold. I Navlestjoldet er i Blaåt Dronning Sophie

Magdalenes gyldne Nabnehjfre. Hjerteskjoldet er lodret ligedelt, og i første Felt i Guld Danmarks tre guldkronede, blaa, mod Højre vendte, over hinanden gaaende Leopardter, omgivne af røde Hjerter; i andet Felt i Sølv er en kongelig kronet, rød, slakt Orn. Midterskjoldet er firdelt; i første og fjerde Felt i Guld er Oldenburgs to røde Bjælker, i andet og tredie Felt i Blaat Delmenhorsts svævende Guldfors. Hovedskjoldet er ligeledes firdelt; i første Felt i Guld er Slesvigs to blaa, mod Højre over hinanden gaaende, Løver med udrukke Tunger og opadvendte Haler, i andet Felt i Rødt Holstens tredelte Sølvneldeblad med tre Sølvnagler i Delingerne, i tredie Felt i Rødt Stormarns mod Højre vendte Sølvsvane med sorte Fødder og Næb, udslagne Vinger og krummet Hals, hvorom en Guldkrone, i fjerde Felt i Rødt Ditmarskens mod Højre vendte Sølvhest med guldharnisket Rytter, som i den opløstede højre Haand svinger et draget Sværd og paa venstre Arm har et Guld-Stridskjold. Over Skjoldet er der en fyrstelig Krone.³⁶⁸⁾

Af danske Kongers Besøg paa Ballø Tid efter anden skal her omtales følgende: Kong Christian I besøgte 23. April 1480 Tryggevælde,³⁶⁹⁾ men skjønt det ikke berettes, at han var paa Ballø, er dette dog rimeligt, eftersom hans Dronning samtidig besad Ballø. Den af de følgende Konger, som bestemt vides at have været der, er Christian IV, som besøgte Oluf Rosenparre. Kongen tog fra Kjøbenhavn 24. Juli 1608, overnattede i Karlslunde og kom næste Dag til Ballø, hvorfra han atter den følgende Dag begav sig til Bemmetoft.³⁷⁰⁾ Ni Aar efter rejste han fra Frederiksborg den 4. Juli 1617, overnattede i Kjøge og opholdt sig de følgende Dage, Torsdag og Søndag, paa Ballø, hvorfra han om Mandagen afrejste til Bordingborg.

Om de følgende Konger har været der, vides ikke, men Frederik IV besøgte Stedet kort efter at han var bleven Tjer

deraf, idet han den 30. Oktober 1708 og følgende Dage tilligemed sit store Følge opholdt sig paa Ballø. Herfra drog han til Italien, men Dronning Louise vidste ikke andet end, at hendes Gemals Rejse angik Ballø.³⁷¹⁾ Senere, da Kongen havde skjænket Godsjet til Fyrstinde Anna Sophie, besøgte han, som vi forhen har omtalt, Ballø baade 1715, 1716, 1723 og 1730, saa at ingen dansk Konge oftere har aflagt Ballø sit Besøg. Kong Christian VI var der baade ved Stiftets Indvielse og det følgende Aar 1739 fra 25. til 28. Juni.³⁷²⁾ Kong Christian VII var, som vi ligeledes foran har seet, her i Juli Maaned 1766 og Frederik VI var paa Ballø tilligemed sin Dronning 1808. De følgende Konger Christian VIII og Frederik VII have ikke aflagt noget Besøg her som Konger, men den førstnævnte kom som Prins i Marene fra 1830 til 1836 oftere til Ballø³⁷³⁾ for at besøge forhenværende Statsminister, Gehejmeraad Frederik Moltke, som i disse Aar boede i Kavallerboligen ved Ballø. — Den 31. August 1872 aflagde vor nuværende Konge, Hans Majestæt Kong Christian IX med Hendes Majestæt Dronning Louise, Deres Kongelige Højheder Kronprins Frederik, Prinsesse Alexandra, Storfyrstinde Dagmar, Prinsesse Thyra og Prins Valdemar samt to af Hans Majestæt Kongens Brødre, et Formiddagsbesøg paa Ballø, hvor Alt var indrettet til en festlig Modtagelse med Treporte og deslige. Efter tre a fire Timers Ophold paa Stedet afrejste Kongefamilien Kl. 2 Eftermiddag til Bregentved.

Tidemarkgaard

skal efter de Oplysninger, man har om den, have været beliggende midt i Byen, syd for Kirken. Dens Bygninger har dog rimeligvis kun været smaa; thi man mener endnu at kunne paavise Levninger deraf i en Bindingsværks Bygning, der hører til Gaarden Matr. 17 a, beboet før Tiden af Møller Søs Larfen, idet saavel Spærværk som Bjælker ere af ualmindelig Tykkelse.

I gamle Dokumenter skrives Gaardens Navn Ligmærk eller Liemærk og først i senere Tid kaldtes den Tidemarkgaard. I henved to hundrede Aar tilhørte Gaarden den adelige Slægt Godske, som skal have været en sjællandsk Adelslægt, der brugte et Vaaben med to blaa Bjælker i Sølvfelt og paa Hjælmen to Arme, holdende et Spejl.¹⁾ Dette Vaabenmærke var fælles for Slægterne Godske, Bjelke og en Familie af Navnet Falster. Da ogsaa fælles Godskebesiddelser forbinde disse tre Slægter, have de utvivlsomt oprindelig samme Herkomst. Godske og Falster ere forlængst uddøde, men Bjelkerne leve endnu. — Den første af Familien, der nævnes som Ejer af Gaarden, var Godske Mogenssen, som ejede den ved Aar 1480. Han var Væbner og havde 1491 Hørbygaard som Ley af de roskildske Bisper, hvilken han beholdt til sin Død 1508. Han var gift med Fru Ellen

Pedersdatter Rabensberg, der døde 1522. De ere begge begravne i Choret i Hørby Kirke i Tusse Herred, hvor der findes Ligsten over dem.²⁾

Fru Ellen eller Elline har formentlig beholdt Videmarkgaard til sin Død, men derefter kom den til Sønnen

Peder Godske,

der var en i sin Tid anseet Mand. Under Grevens Fejde var han Befalingsmand paa de roskildeke Bispevs Slot, Hjortholm, ved Fursøen. Slottet belejredes i Foraaret 1535 af Grev Christoffers Folk, men Peder Godske forsvarede det med stor Tapperhed og Udholdenhed. Efter at det fjendtlige Styks ganske havde ødelagt Taarnet, den ene Side af Slotsmuren og selve Vægtergangen, maatte han den 1. Maj overgive Slottet til Greven.³⁾ Saavel Bispen Joachim Rønnow som Kapitlet fandt, at han i enhver Henseende havde opfyldt sin Pligt; thi den 1. Septbr. gave de Peder Godske et aabent Brev, hvori de tilkjendegave ham deres Tak for, at han som en ærlig Mand havde holdt Slottet, saalænge det kunde holdes. Af en Aaret efter affattet Fortegnelse over Roskilde Bispestols Gods sees, at han af Bispestolen havde Livsbrev paa Husum By, hvilken Joachim Rønnow havde forlenet ham med kvit og fri uden Afgift.⁴⁾

Et Par Aar efter blev Peder Godske Befalingsmand paa Kjøbenhavns Slot, hvilken Stilling han beklædte til sin Død.⁵⁾ I 1539 fik han et tgl. aabent Brev, dateret Helsingborg Onsdagen efter St. Bartholomæi Dag, hvorefter alle Kronens Bønder og Tjenere, hvadenten disse vare Stiftets, Klosterne, Præsterne eller Kirkens (Abelens alene undtagne), i sex sjællandske Herreder, hvoriblandt Bjeverskov og Stevns Herreder, skulde møde i Kjøbenhavn i fire fulde Dage paa egen Koft og Tæring eller og leje en færdig Karl i deres Sted for at arbejde paa Kjøbenhavns Volde. Hver

fulde medbringe enten Skovl eller Spade, og de maatte ikke tage hjem, før de havde faaet Tegn paa af den, der forestod Arbejdet, at de rigtig havde været der og fuldført det.⁶⁾

Ved Hr. Oluf Rosenkrantz's Død fik Peder Godste Abrahamstrup Len, som han først halvandet Aar efter synes at have tiltraadt, idet han 17. April 1547 modtog Følgebrevet til Bønderne. Med Lenet fulgte ogsaa Overbestyrelsen af det fgl. Stutteri paa Abrahamstrup og Hæsfels. I denne Egenstabs nød han en særlig Indtægt; thi Kongen tillagde ham den 20. Oktober 1550 Halvdelen af de Føl, der i de to sidstforløbne Aar vare faldne og fremdeles maatte falde paa begge Steder, saalænge han havde Kjøbenhavns Slot.⁷⁾ 1546 fik han Følgebrev „til Balore og Holme Len og Vejre og Udlejre Gods, som Hr. Oluf Nielsen i Pant havde, at svare til Kjøbenhavns Slot herefter paa Regnskab.“⁸⁾ Det følgende Aar blev han forlenet med Rønnebæksholm uden nogen Afgift og Løverdagen efter Jacobi Apostels Dag 1553 fik han Livsbrev paa dette Len og fik dertil lagt forstjelligt Gods.⁹⁾ Samme Aar fik han Følgebrev til nogle Bønder under Kjøbenhavn og Tilladelse til at indløse noget af Kronens Gods hos Iver Lunge paa Selsø og den 9. April 1555 blev han forlenet med Ørekrog (Kronborg).¹⁰⁾

Af det, denne meget betroede Mand udførte til Rigets Gavn og Bedste, skulle vi anføre, at han 22. Marts 1550 fik Brev om at opføre et Tøjhus for Slottet i Kjøbenhavn. Den Vold, som stod mellem Graven ved Stegerstet og Stranden, skulde derfor sløjfes, og forsaavidt som Bladsen var bekvem, skulde Tøjhuset opføres her. Desuden virkede han meget med Hensyn til Slotsbygningen, Krigsflådes Bygning, Udrustning m. v.¹¹⁾

Biskoppen Peder Blade eller Palladius roser ogsaa Peder Godste, fordi han i 1552—53 affattede de katolske Faste-
lavnsstikke. I et Skrift, Bispen 1556 udgav under Titel:

„En Formaning og Advarsel om den lappede og forkludebe Hofe-Dievel“ siger han: „Den Fastelavns Dievel inden Kjøbenhavns Porte, som vi haver prædiket mod noget nær disse tyve Aar, indtil nu for tre Aar siden den salige Peder Godske . . . han lagde en Haand paa med og beviste sig i Øvrighedsæmbedet som en from christen Mand . . . , hvor-næst den Fastelavns-Dievel blev bortjaget, saa at vi have siden havt Fred for hannem, Gud være lovet!“¹²⁾ Han maa have været en god Ven af Bispen; thi denne tilegnede ham St. Mikkelstdag 1554 en lille Bog om „Christi Forklarelse paa Tabor“ og sendte ham Bogen „til en tackfjgelses beken-delse for eders mangfoldige velgjerninger mod mig.“ Den er prydet med Peder Godskes og hans Hustrues Vaabner i Træsnit¹³⁾ (rimeligviis hans Mødrenevaaben, da han næppe var gift).

Medens Peder Godske laa syg af et Venbrud paa Hørs-holm, kom en polsk Adelsmand Johan a Lasco (død 8. Ja-nuar 1560) til Kjøbenhavn med et Følge af 150 Reformerte, der paa Grund af deres Religion vare udstjete af Dronning Marie af England. Da Kong Christian III var hæderlig bekjendt for sin Fromhed, Visdom og Retfærdighed, haabede disse Flygtninge, Oldinger, Mænd, Kvinder og Børn, at finde et Tilflugtssted i Danmark. Paa to Skibe vare de afgaaede fra England, og i Midten af Oktbr. kom det ene Skib til Kjøbenhavn og 29. s. M. antrede det andet, hvor-paa a Lasco selv befandt sig, ved Helsingør. Saasnart Peder Godske blev bekjendt med disse Fremmedes Ankomst, udstedte han Befaling til Magistraten om, at samme paa det nøjeste stulde examinere Flygtningerne, tage dem i Ed paa, at de vilde forholde sig stille og ikke med Hensyn til Religionen foretage noget mod Landets Love. Uagtet de bønfaaldt om at maatte opholde sig her, blev det senere forbudt dem at øve deres Gudsdyrkelse her i Landet, og Kongen gav i et

Brev, dateret Koldinghus Lørdagen efter St. Martini Dag 1553, Peder Godske Befaling til at føje Anstalter til deres ufortøvede Afrejse. Midt i Vintertiden, fra 12. til 16. December, bragtes disse Ulykkelige ombord paa Skibe og bortførtes fra Kjøbenhavn til Rostok og Lybek, og Peder Godske tillod kun tretten gamle og syge Personer, deriblandt nogle frugtfulde Kvinder, at forblive i Byen Vinteren over, hvilke i alle Maader skulde forholde sig stille. Selvfølgelig bleve de Styrende for denne haarde Behandling underkastede strenge Domme, og a Lasco skrev kort efter sin Afrejse i et Brev til Kongen: at, dersom han og hans Menighed vare komne til Hedninger, vilde de ikke have kunnet faae en haarde og ubarmhertigere Behandling end den, de havde lidt i Danmark.¹⁴⁾

Efter et virksomt Liv døde Peder Godske i Kjøbenhavn den 23. Februar 1556 og blev tre Dage efter begravet i Frue Kirke.¹⁵⁾ Han var i sin Tid bekendt for stor Trofasthed mod sin Konge og Karvaagenhed i sit Embede, hvorfor han ogsaa var elsket af Kongen og agtet af alle.

Efter Peder Godskes Død kom Gaarden til Broderen

Mogens Godske,

der var født paa Hørbygaard den 10. Novbr. 1502. Han maa have været bestemt for den gejstlige Stand; thi i Aarene 1526—38 kaldes han „Mester Mogens Godske af Hørby“,¹⁶⁾ men denne Titel bortfaldt ved hans Giftermaal. Der angives endog, at han i Reformationstiden var Præst i Udby i Tusse Herred i tre Aar,¹⁷⁾ hvilket dog maa anses for tvivlsomt. Rimeligvis fik han efter Moderens Død Hørbygaards Len, idetmindste havde han Livsbrev derpaa ved Reformationens Indførelse. I 1538 eller Begyndelsen af næste Aar blev han tillige Lensmand paa Dragsholm og Stiftsbefalingsmand over Sjælland.¹⁸⁾ I denne Egenstabs fik han „et

fongeligt aabent Brev til menige Bønder og Almue over alt Sjællands Stift, at Kongelig Majestæt haver nu tiltroet og befalet ham at være Tilshynsmand over Sjællands Stift, der at have Agt paa, at Bønderne retfærdeligen tiende og siden lade oppebære denne Tiende og gjøre Os (Kongen) Regnskab derpaa, sammeledes at oppebære af hvis Tiende, Gjæsteri og al anden Rente og Rettighed, som os og Kronen paa Stiftets Begne bør at have, sammeledes at drage omkring og visiterer med Superintendenten der udi Stiftet og have Tilshyn (med), at Religionen ved Magt holdes, og høre Kirkens Regnskab".¹⁹⁾

Et af de følgende Aar blev Mogens Godtfe tillige Lensmand paa Roskildegaard, hvilket Len han havde 1542. I 1540 fik han Følgebrev til Haraldsborg Len og til Kronens og Stigtens Tjenere, som ligge til Biskopsgaarden i Roskilde, som Hr. Claus sidst i Forlening havde, og samme Aar ligeledes Følgebrev til Kronens Bønder, som ligge til Haraldsborg Len. Samtidig havde han ogsaa det Hverv at optræve Stat og Landhjælp af Skjoldenæs og Hølbæk Len.²⁰⁾ Da der fra Lund Tirsdagen efter St. Galli Dag 1546 udgik et kongeligt Brev til alle Præster og Kirkeværgere over hele Riget, at de til den daglige Tjeneste og Besolding til Krigsfolk, som holdes uden Riget til Underfaaternes Bestjermelse, skulde af Præsterne afgives en fjerde Del og af Kirkeværgene Halvdelen af Kirketienden, saa fik Mogens Godtfe det Hverv at skulle modtage den første Halvdel deraf til Jul og den anden Halvdel til Paaske.²¹⁾ Den 24. August 1553 fik han med Lensmanden Sten Rosensparre og flere Befaling til at sætte Bønderne i Kallundborg Len, der havde klaget over, at de vare for højt ansatte, „for slikt Landgilde, som de taale kunde, samt til Kongen indgive et klart Register over, hvad de bleve satte for.“²²⁾

Foruden at Mogens Godtfe ligesom Broderen var en

meget betroet og anseet Mand, maa han tillige efter de Tider have været en formuende Mand. Saaledes havde han forstrakt Kronen med 350 Rd. og 150 Guldgyllden, hvorfor han af Kong Christian III erholdt Krongods baade i Merløse og Tussø Herreder i Pant. I 1565 laante han ligeledes Kong Frederik II 3000 Soachimsdalere og fik derfor mere Gods i Merløse og Bjeverskov Herreder.

Den 13. Maj 1551 udstedte Sorgen Rud paa Bedbygaard en Obligation, „at han var Mogens Godske halvfjerde hundrede gode Daler skyldig, som han forpligter sig til at betale til Mikkelsdag næstfommende, og dersom Mogens Godske ikke til den Dag fik Pengene, da skulde han strax annamme Gods i Slagelse Herred, Bemmelev Sogn, Drmitslev By, og beholde det for et brugelig Pant, indtil det blev igienløst.“²³⁾ Mogens Godske døde 1578 og blev begravet hos sine Forældre i Hørby Kirke.

I 1539 ægtede han Jomfru Catrine Blome, og Kong Christian III gjorde selv deres Bryllup samt gav hende Livsbrev paa Hørbygaard med alt det Gods, der laa dertil.²⁴⁾ Desuden gav Kongen ham 400 rhinske Gyllden til Brudestat, for hvilke Penge Mogens Godske gav Kantler Johan Friis Kwittering, dateret Kjøbenhavns Slot Aste-Onsdag 1539.²⁵⁾ Fru Catrine beholdt rimeligvis Hørbygaards Len til sin Død 1587. Hun ligger ogsaa begravet i Hørby Kirke.

Hvem af Sonnerne der nu kom i Besiddelse af Lidemarkgaard, lader sig vanskeligt afgjøre. Den ene Frederik Godske, der var Kannik i Roskilde, maa rimeligvis i Moderens Levetid have forestaaet Lenet paa Hørbygaard; thi han kaldes 1583 Lensmand der. Da han tillige nævnes til Lidemark, tør det muligt deraf sluttes, at han ved Moderens Død, maaske før, har faaet Gaarden eller en Del deraf og beholdt den til sin Død 1610, skjønt han boede i Roskilde.

Han lod i 1589 opføre en Mindetable over Forældrene Hørby Kirke, og blev efter sin Død begravet i Roskilde Domkirke, hvortil han i Forening med Jacob Vind har skænket den nuværende Malm-Dobefont.²⁶⁾ Han var den 6. Decbr. 1584 i Roskilde bleven gift med Birgitte Baad, Datter af Jens Baad til Tidselholt og Karen Akeleje. Hun ægtede siden Admiral Peder Galt (halskugget 1644) og døde 18. Maj 1630.

Med større Visshed vides det, at Gaarden tilhørte Broderen Godske Mogensen, der var født paa Roskildegaaard den 11. Decbr. 1545 og døde paa Videmarkgaard den 14. Aug. 1619,²⁷⁾ begravet i Roskilde Domkirke, men forøvrigt ubekjendt. Han var gift med Margrethe Hvitfeld, Datter af Claus Hvitfeld til Krumstrup og Dorte Beck. — Gaarden kom derefter til deres Søn Mogens Godske, der i sin Ungdom tjente i Dronning Sophies Hof i Nykjøbing og i 1602 som Kammerjunker fulgte Frederik II's Søn Prins Hans til Rusland.²⁸⁾ 1611 tjente han som Skibshovedsmand og 1626 boede han i Viborg.²⁹⁾ Iøvrigt angives han at have været Kannik i Roskilde og Lund og døde 1656.

Han var gift med Dorte Friis til Willerup i Vendsyssel, hvilken Gaard han den 6. Aug. 1626 folgte til Claus Raas til Oland. Hun var Datter af Godske Friis og Maren Kruse; Ægtefættet var barnløst.

Kimeligvis beboede Mogens Godske ikke selv Gaarden, men derimod beboedes den af hans fire Søstre. Af disse døde Anna den 8. Juli 1637, Marie den 29. Oktbr. 1648, Karen og Lisbeth i Aaret 1656.³⁰⁾ Disse tvende sidstnævnte udstodte paa Videmarkgaard den 25. Juli 1650 i Overværelse af Tver Vind til Nørholm, deres Børg, og Christen Skel til Holbekgaard (og Vallo) et Gavebrev, hvorved de „saalænge Verden staar“ skænke en Gaard i Gummerrød By til deres Begravelse i Videmark Kirke. Gave-

brevet blev konfirmeret af Kong Frederik III den 2. Aug. 1650 og omtales i Hofmans Fundatsksamling (VIII, 366) som et Legat, hvorefter Sognepræsten i Videmark aarlig skulde nyde af nævnte Gaard paa 5 Tdr. Hartforn „billig Tegt og Arbejde, men Landgilden, som var aarlig 1 Fjerding Smør, og Fjestningen, naar den faldt, at tilhøre Videmark Kirke, imod at Kirkeværgen under Præstens Forsorg, skulde have Inspektion ved deres grundmurede Begravelse norden for Videmark Kirke, aarlig at lade reparere og holde vedlige“. Der tilføjes, at „dette er for Præsten forsvunden siden 1676. Gaarden nedbrudt og lagt under Herregaarden Taagerød; men Kirkepatronerne har siden forsvarligen vedligeholdt Begravelsen.“

Derefter skal Videmarkgaard have været beboet af Sorgen Christensen, der vel ogsaa ejede Gaarden. Han døde 1691 og efter ham købte Baron Jens Suel den og lagde den under Suelund. Da Gaardens Auling kun bestod af 12 Tdr. Hartforn, bortfæstede Baron den til en Bonde. Den blev derefter mageskiftet med to Gaarde i Ødemark til Gehejmeraad Casper Schøller til Vellingegaard og ved Salget til Dronning Anna Sophie kom Gaarden under Ballø Grevskab og har siden den Tid været en almindelig Bondegaard paa Ballø Stifts Gods.

Ved Jens Suels Kjøb af Jonstrup omtales i „danste Herregaarde“ som hørende dertil „1 Gaard og 5 Huse, tidligere en Hovedgaard i Videmark By og Sogn“. Dette Gods maa efter al Rimelighed være den gamle Videmarkgaard, som ved 1694 var udstykket paa den anførte Maade og altsaa den Gang tilhørte den daværende Ejers af Jonstrup, Sekretær Hans Habervald.

Taagerødgaard.

I ældre Dokumenter skrives Gaardens Navn Thaa-gerødt, Toggerød eller Togerød. Den var beliggende $\frac{1}{8}$ Mil sydøst for Lidemark By paa det Sted, hvor Skovfogedboligen nu ligger i Taagerød Skov. Stedet er en jevn Bakke, der i næsten hele sin Omkreds er begrænset af Indsænkninger, hvilke muligvis har været Grave om Gaarden. I Bakken har man fundet Kampestens-Grundmure, Kjælder, røde Mursten, Fliser m. m., hvilket altsammen tyder paa, at Gaarden har været en Grundmurs-Bygning.

Uf hvem eller naar Taagerødgaard er opført, vides ikke. I Christian III's Tid ejedes Gaarden af

Claus eller Nicolaus Rosengaard,

som var en Søn af Leus eller Lez Jensen Rosengaard, den roskildeke Biskops Lensmand paa Farum og Lensmand paa Gjorslev (død omtr. 1519) og Alhed Urne, Søster til Bisp Lave Urne; (hun døde paa Farum den 6. Marts 1544, begravet i Roskilde Domkirke 16. s. N.).

Familien Rosengaard var en gammel dansk Adelslægt, hvis Vaaben var et af Sølv og Blaåt tverdelt Skjold, hvorover en til Højre opspringende halv rød Løve i øverste Felt med en Sølv Fiskehale med røde Finner i nederste Felt. Hjelmtegnet var en til Højre opspringende halv rød Løve.³¹⁾

Claus Kofengaard skal — stjont det forekommer utroligt — allerede 1516 have været Kannik i Roskilde, dernæst fra 1526—28 Universitetets Rektor.³²⁾ Han døde paa sin Gaard Taagerød 17. April 1570,³³⁾ rimeligvis i en meget høj Alder, hvis det foranførte er rigtigt, og blev begravet i Roskilde Domkirke, hvor hans Ligsten endnu findes i den søndre Sidegang. Stenen er forsynet med adelige Vaabener og paa den findes hans Billede i fuld Rustning. — Efter Reformationen ægtede han Margrete Skave, Datter af Mourids Skave til Eftildstrup (død 28. Maj 1533) og Elline Ville (død 19. Septbr. 1559).³⁴⁾ Hun overlevede ham som Enke i 23 Aar, døde 3. Febr. 1593 og blev begravet i Videmark Kirke.³⁵⁾

Som den følgende Ejer af Gaarden nævnes

Hartvig Høcken eller Høicken,

der ved Arv med sin Hustru kom i Besiddelse af den. Han var af en gammel flesvigsk Familie, hvis Hovedejendom var Aunbølgaard i Sundeved. Dens Vaaben var i Sølvfelt en halv rød Buk i Skjoldet og ligesaa paa Hjelmten, hvor den var kronet.³⁶⁾

Om Hartvig Høckens tidligere Livsforhold findes ingen Efterretninger. Dog maa det antages, at han har været i en Stilling ved Hove, hvorfra hans Navn blandt flere Adelsmænds og Karstallet 1568 findes paa et stort Glasbæger, der nu opbevares i den kronologiske Samling paa Rosenborg.³⁷⁾ Muligt har han ogsaa været Officier i Hæren, som det andet Sted angives.³⁸⁾ Den 9. Oktbr. 1583 var han nærværende paa Kongens Retterting paa Tryggevælde og nævnes ved denne Lejlighed som „Os elskelige, vor Mand og Tjener“. ³⁹⁾ Han døde den 2. April 1595⁴⁰⁾ og blev den følgende 14. Maj begravet i sin Sognkirke i Videmark,⁴¹⁾ hvor der i Gulvet ligger en kostbar Ligsten, hvorpaa baade

hans, hans Hustru og hendes Moders Billeder staar udhugne i Legemsstørrelse, omgivne af deres Anevaaben. — Han var gift med den forrige Ejers Datter Alhed Rosenggaard, der overlevede ham og rimeligvis har bekostet Vignstenen; thi hendes Dodskaar er ikke anført.

Indskriften paa Gravstenen er følgende. Foroven:

„Her ligger begravden erlig og velbyrdig Fru, Fru Margrethe Skafves datter, f. Clavs Rosengaards Efterlevversche, hves Siel Gud haffver, som hode paa Togerodt, oc dode hun thend 3 Dag Februari Ao 1593“

og forneden under deres Fodder:

„Her ligger begravden erlig og velbyrdig Mand f. Hartvig Høcken hves Siel Gud haffve, som hode paa Togerodt oc dode then 2 Dag Aprilis Anno 1595, oc hans fiere Hofstru erlig og velbyrdig Fru Alhed Rosengard, som hode paa Togerodt“.

Hartvig Høcken er bleven meget ufordelagtig bekendt paa Grund af den Fremfærd, der tillægges ham mod hans Sjælesørger, Sognepræsten i Videmark. Historien derom berettes i „Hofmans Fundatsamling“ (X, 80) af Stedets daværende Præst, Magister Ryge, efter Sogneprotokollen saaledes: „At han Mar 1551 lod ved sin Skytte styde Præsten i Videmark, Hr. Jacob Pedersen, ihjel, som han gif hjem om Aftenen fra Taagerød, hvor han var indbudt til Bords paa samme Dag, som H. Høcken havde gaaet til Skrifte og Alters. Marsagen til dette gruelige Mord skal have været denne: fordi Præsten som en nidfjer og brav Mand havde i Skriftestolen foreholdt H. Høcken sit skændige og utugtige Levnet med Hgtemænds Koner og Piger i Sognet. Ved Skyttens Undvigelse af Landet blev Sagen intet nærmere undersøgt.“ — Der tilføjes: „Om dette Mord meldes noget i Pontoppidans Annaler, hvor Præsten kaldes Hr. Niels Rasmusen“.

Hvorvidt denne Beretning er overensstemmende med

Virkeligheden, lader sig vel nu vanskeligt opklare, eftersom Sagen, som det hedder, paa Grund af den Skyldiges Undvigelse ikke blev nærmere undersøgt. Imidlertid har Folt her paa Egnen efter tre hundrede Aars Forløb ikke glemt det gruelige Mord, og Stedet, hvor man fandt Præstens Lig, paavises ogsaa i den saakaldte „Sortemoose“ nær ved Bejen.

Om Hartvig Høden, dersom Mordet udførtes 1551, eller efter andre Beretninger 1566, den Gang boede paa Taagerød, lade vi uafgjort; thi det er ikke bekendt, naar han indtraadte i Egteskab med Alhed Rosengaard. Muligt kan han efter sit Giftermaal have opholdt sig til Høve eller deltaget i Syvaarskrigen, men Uvissheden om, hvilken Præst der blev dræbt, enten Hr. Jacob Pedersen eller Hr. Niels Rasmussen, lader formode, at Beretningen først i en langt senere Tid er optegnet, maasse efter et gennem flere Slægtled overleveret Sagn, der mere eller mindre kan have fjærnet sig fra Virkeligheden. At Mordet først skulde være udført 1591, som det senere i Fr. Carlens Skrift om „Gammelhjogegaard og Omegn“ ogsaa henføres til,⁴²⁾ er ikke rigtigt; thi fra 1584 til 1622 var Hr. Lauritz Andersen Præst i Videmark. Over ham findes Ligsten i Kirken, hvorpaa staar: „Her ligger begrafven hæderlig och gudfryctig Mand H. Lauritz Anderson fordem Sogenprest thil Videmark och Biesverchow Sogner udi 38 Aar, som døde den 26 Aprilis Anno 1622 udi sin Alders 67 Aar. —“

Fru Alhed Rosengaard beboede Taagerød i sin Enkestand,⁴³⁾ men hendes Dødsaar vides ikke. Gaarden kom derefter til

Jens Bille.

til Brejlevkloster, en Søn af Jens Clausen Bille til Lyngsgaard og Fru Karen Rønnev til Hvidkilde. Han var født

27. Oktober 1567 paa Bisborg Slot og ægtede 1595 Jomfru Ellen Suel, med hvem han fik Gjorslev; desuden ejede han Balbhgaard i Stevns, hvor han døde 1617 eller 1618. Hans Enke overlevede ham kun et Aarstid.

Før sin Død folgte Jens Wille Taagerød til

Sivert Beck

til Førslev, Søn af Lave Beck (født 1530, død 16. Juni 1600) og Agathe Grubbe (død i Januar 1623, 90 Aar gl.),⁴⁴⁾ der var født 18. Oktbr. 1566 paa Roskilde Bispegaard, hvor hans Fader da var Lensmand.

Tolv Aar gammel rejste han udenlands sammen med sin Morbrodersøn Sivert Grubbe, der senere blev Befalingsmand paa Malmø Slot. Han besøgte forskellige Universiteter i Tyskland, opholdt sig tre Aar i Bittenberg og kom tilbage efter otte Aars Forløb. Et Aars Tid efter ansattes han i Rancelliet, hvor han var fra 21. Novbr. 1584 til 24. Novbr. 1596. Derefter blev han „for sin Flittighed og Skikkelighed betroet at være Rentemejer, hvilken besværlige og møjsommelige Bestilling han haver med synderlig Flid betjent indtil sin Dødsdag, paa 26de Aar“.

Efter tolv Dages Sygeleje afgik han ved Døden i Kjøbenhavn den 2. Januar 1623 og blev den 16. s. M. bisat i St. Nicolaj Kirke. Præsten Thomas Wegner holdt Ligprædiken over ham, hvilken det samme Aar blev trykt.⁴⁵⁾ Liget blev derefter fort til Førslev Kirke og begravet der.

Den 5. Septbr. 1602 holdt han i Kjøbenhavn Bryllup med Elisabeth Wille, født 14. April 1576 paa Herridsvad Kloster, Datter af Sten Wille til Vandaa, Landsdommer i Skaane (død 16. Febr. 1580) og Fru Kirsten Lindenov. Hun beholdt Taagerødgaard i sin Levetid, men det lovformelige Skjøde paa Gaarden, 14 Bøndergaarde, Skov og andet Gods blev dog først udstedt af Vincents Wille til Gjorslev

$\frac{1}{2}$ Aar efter Sivert Beck's Død. Skjødet er dateret Kjøbenhavn den 25. Juni 1623 og opbevares i Ballø Arkiv.⁴⁶⁾ Fra 1636 haves et Brev fra Elisabeth Wille til Jøer Wind, hvori hun beder om kongelig Befaling til gode Mænd om inden førstkommende Herredag at taxere hendes Hovedgaardens Bygninger for hvad de i Søskendeskifte billigen kunne sættes for i Penge. Til at taxere Taagerød, Herluffstrup og Vibyggaard udnævntes Vincents Wille og Otto Gøje.⁴⁷⁾ Hun ejede desuden Førslevgaard, Næsbyholm, Bandaas og Fren-derup.

I sine sidste Leveaar boede hun paa Taagerød, og her har hun under 7. August 1655 udjædt og underkrevet en Fundats for Førslev Sogns Fattige paa 300 Rdl. Her afgif hun ogsaa ved Døden den 10. eller 11. Februar 1656 næsten 80 Aar gl., og blev den følgende 4. Marts bisat i St. Peders Kirke i Næstved, hvorfra hendes Lig senere førtes til Førslev Kirke.

Sivert Beck og Elisabeth Wille havde otte Børn, fem Sønner og tre Døtre. Af disse sidste beboede Anna og Margrete Gaarden i nogle Aar. Sidstnævnte blev gift med Arild Jørgensen Suob og Anna boede formentlig paa Herluffstrup, som de ejede og som laa $\frac{1}{4}$ Mil derfra.

Som næste Ejer af Gaarden nævnes

Hans Mortensen,

der ejede den i tyve Aar fra 1669 til 1689.⁴⁸⁾ Han havde først været Ridefoged paa Vellinge, fik derefter Spanager, men boede paa Taagerød 1670, hvor hans Hustru's Moder døde 3. Juledag, næsten 91 Aar gl., og begravedes i Vide-mark Kirke.⁴⁹⁾ Han afgif ved Døden omtrent 1689 og blev begravet i en „hvælvet grundmuret Begravelse under den store Chordør i Kjøge Kirke“.⁵⁰⁾ Hans Mortensen var først gift med Sara Pontoppidan, født 16. Februar 1612,

Søster til Sognepræsten Magister Eric Pontoppidan i Kjøge. Efter hendes Død ægtede han Abigael Riber, født i Kjøge 1652, der senere blev gift med Sukkerbager Andreas Kellinghusen i Kjøbenhavn, en formuende Mand, som 1717 gav 200 Rbd. til St. Petri Kirke, 200 Rbd. til Skolen og 200 Rbd. til Fattige.⁵¹⁾ Ved Gavebrev af 14. Oktbr. 1728 skænkede hun „af særdeles Godhed, fordi hun var født i Byen“, 200 Rbd. til Kjøge Kirke, for at hendes Grav skulde blive urørt. Hun døde den 4. Juni 1740 og begravedes i Kjøge Kirke, hvor der findes et smukt Marmor-Epitafium med Indskrift over hende.⁵²⁾

I 1689 købte Gehejmeraad Casper Schøller til Vellinge Gaarden, hvilken han derpaa bortforpagtede. Hans Enke Johanne Thune fulgte ved Skjøde af 23. Decbr. 1720 Taagerødgaard med Tilliggende til daværende Fyrstinde Anna Sophie Reventlov, som fik det hele indlemmet i Ballø Grevskab. Samtidig dreves Gaardens Jorder ved en Forpagter, men Dronning Sophie Magdalene lod 1740 Bygningerne nedbryde og Jorderne lægge under Vellinge Hovedgaard. Tre Aar efter blev der igjen opført Bygninger til to Bøndergaarde, som bortfæstedes; de vare fri for Tiende til Sognepræsten, men svarede forøvrigt Tiende og gjorde Hoveri til Ballø ligesom andre Bønder.⁵³⁾ Paa Taagerødgaards Jorder byggedes senere Ny-Vellingegaard.

Jonstrup.

Stedet, hvor denne Gaard laa, kan endnu paavises noget tydelig for Tuellund i den saakaldte Mellemmark. En høj Bakke, der straaer jævnt ned til alle Sider og for Tiden benyttes til Grusgab, bærer Navn efter Gaarden Jonstrupbakke, men om dens Bygninger medvidere habes iøvrigt ingen Efterretninger.

Gaarden forekommer allerede meget tidlig; thi i Aaret 1329 ejedes den af Mogens Clemmensen, der tillige var Ejer af Allindelille ved Sorø, som han nævnte har solgte til St. Clara Kloster i Roskilde for 40 Mark sjællandske Penge. Han førte to Horn i sit Vaaben⁵⁴⁾ og hørte formentlig til den sjællandske Familie af dette Vaaben, der senere kaldte sig Basse eller Little. Der har forøvrigt her paa Egnen været en anden Familie Basse, hvoraf 1418 nævnes Peder og Niels Basse i Haarlev, men deres Vaaben var en sort Stenbuk i et rødt Felt.⁵⁵⁾

Ved Aar 1389 nævnes Mogens Pedersen til Jonstrup, som tilligemed Henning Pedersen af Frerslev skjødede Gods i „Boszerup“ (Bøstrup i Torværd Sogn) til Peder Pedersen Grubbe af Gjerdrup, hvilket Gods denne igjen solgte til Biskop Niels Jepsen i Roskilde.⁵⁶⁾ Gaarden er rimeligvis forbleven hos Basserne, men vi kjende ikke Navnene paa de følgende Ejere.

Aar 1463 ejedes Gaarden af Jep Mortensen Basse, som skrev sig til Ewenstrup. Han førte i Juli Maaned samme Aar Proces med Hustru Inger, Datter af Jon Jes i Bellorp og gift med Anders Jepsen i Dvamløse om Gods i Bjeverskov Herred i „Jonstrup og i Gødersløf“ (Gjorslev) og i „Stevns Herred i Lydersløf“⁵⁷⁾, men noget nærmere kendes ikke om Eagen.

Aar 1495 nævnes „velboren Mand Lars Knudtzsen af Jonstrup“, der den Onsdag St. Jørgensdag paa Sjællands Landstthing og med Fru Margrete Basse (med et Svinehoved i Waabnet) Enke efter Christoffer Jensen Basse (med to Horn i Waabnet), for hvem han var Bærge, skjødede Gods til Roskilde Domkirke for Sjælemesser.⁵⁸⁾ Lars Knudsen var vistnok af Slægten Skinkel med de tre Søblade i Waabnet og formodentlig Broder til Jonstrups næste, fjendte Ejer, Bæbner Hans Knudsen, der baade nævnes 1498 at have havt Retstrætte med Knardrup Kloster om en Gaard paa Nørregade i Kjøbenhavn, hvilken tildømtes ham og hvori han lod gjøre Indforsel samt ligeledes nævnes i et Landsthingsvidne af 30. Juni 1509.⁵⁹⁾ Hans Knudsens Datter Bodil blev gift med Sten Pedersen, Søn af Peder Stensen til Havnelev, der ved dette Giftermaal kom i Besiddelse af Gaarden.⁶⁰⁾ Hustru Bodil til Jonstrup ejede den 1535, da hun dette Aar nævnes at have faaet Protectorium paa Gaard og Gods.⁶¹⁾

Faa Aar efter forekommer Jørgen Nielsen Basse som Ejer af Gaarden, hvilken han rimeligvis har faaet ved Arv. Han var en Søn af Niels Hansen til Dvamløse og Cecilie Knuds Datter (med 3 Søblade i Waabnet), som sandsynligvis var en Søster til ovennævnte Hans Knudsen.

Jørgen Nielsen døde den 12. Juli 1577 og er begravet i Volderslev Kirke, hvor der mod Øst i Skibets Gulv findes Digten over ham og hans Hustru Fru Karine Daas=

datter, der døde 9 Dage før Fastelavn 1557. Deres eneste Datter Sidsel eller Cecilie blev gift med Claus Jacobsen Mylting, en Søn af Jacob Pedersen til Holmegaard paa Vangeland og Karen Hermansdatter, som ved dette Egtteskab formentlig kom i Besiddelse af Gaarden eller en Del deraf. Han havde tidligere været gift med Fru Margrete af Familien Vadshjrd og levede endnu 1604. Af 1ste Egtteskab havde Claus Jacobsen en Datter Birgitte, der blev gift med

Emmike Sparre,

som ejede Vibygaard og var en Søn af Emmike Ipsen Sparre til Opager og Bente Hjul. Han nævnes allerede 1618 til Jonstrup og maa have besiddet Gaarden en Snæs Aar; thi den 7. Febr. 1635 skjødede han paa Jonstrup to Gaarde, en i Olsstrup og en i Skoverup, til Frederik Urne paa Bregentved.⁶²⁾ Der haves iøvrigt ingen videre Efterretninger om ham; kun vides det, at han, medens han var Ejer af Gaarden, havde en meget langvarig Trætte med Kirkeværgerne ved Vor-Fruer Kirke i Kjøbenhavn „om et gammelt Træ og Egestubs Afhug udi en indgrøftet Ejendom kaldet Bolderslev Enghave, hvilken Egestub; der er folgt for en ringe Værd — efter hans egen Beretning — som var et Lam, og jeg alligevel for saadan et ringe Træ, som var og er Guds og mit eget, haver paa det strengeste været eftertragtet, saa at Sagen udi nogen Aars Tid fra Aar 1623 haver været procederet til Herredsthing, Landssthing og paa det sidste ved Nebmænds Tog, Oldinggang, Kgl. Kommissariers og Ridemænds Dom endeligen er bleven adskilt og fornævnte Egestub er bleven befunden at stande inde paa min Grund.“ Han klager endvidere over, at de ved deres Kettergang og Forsætter „fast utilbørlig og ulidelig haver angrebet min adelige Værd og Lempe, gode Navn og

Reputation (Rygte) alt for nær og til stor Forfleenering" med videre. Sagen indankedes sluttelig for Konfistoriet, som ved Dom af 1. December 1627 fritjendte Kirkeværgeren Dr. Claus Plum for Emmike Sparres Søgemaal. ⁶³⁾

Efter Emmike Sparres Død skal hans Enke have ægtet Christian Schnitter til Schelfos i Norge.

Emmike Sparre havde mindst 4 Sønner og 3 Døtre, af hvilke sidste de to døde ugifte, medens den tredie blev gift med en Ufri. Af Sønnerne gif Claus og Niels i Herlufsholms Skole, den første fra 1630—33 og den anden fra 1635—36; ⁶⁴⁾ en tredie var Oberstløjtnant Jacob Sparre til Rosttrup, der døde 9. Decbr. 1694. Den fjerde Søn Henning Sparre var født paa Jonstrup omtr. 1619. I sin Ungdom rejste han udenlands, især i Orienten, hvor han indtraadte i Krigstjenesten og synes at have beklædt mere anseelige Stillinger. Efter sin Hjemkomst ægtede han i Rønnebæk Kirke den 9. Decbr. 1649 Margrete Baslich, Datter af Frederik Baslich til Rønnebæksholm. ⁶⁵⁾ De boede nogle Aar i en Gaard i Sipperup; thi her ere et Par Børn fødte og døde, hvorefter de flyttede til Thyland og der er vel hans Hustru død fra ham. Herefter maatte han paa sine gamle Dage søge Tilflugt hos Broderen paa Rosttrup, men efter dennes Død var han nedfunten i den yderste Armod, indtil Biskop Jens Birkerod forbarmede sig over ham og skaffede ham Almisse fra Aalborg Hospital. Herom skriver Biskoppen i sin Dagbog: „den 22. August 1696 beneficerede jeg en gammel aflægs og fattig Adelsmand Henning Sparre med to Mark af Aalborg Hospitals Penge, ugentlig at nyde fra denne Tid at regne, og lod hannem (efterdi jeg ej for hans Stands Skyld kunde indlogere ham blandt de andre Hospitalslemmer) lægge ind udi et Kammer i Byen.“ I dette Kammer levede han til sin Død og Biskoppen beretter atter derom: „den 15. April 1697,

om Ratten Kl. 2, døde i Aalborg en gammel Adelsmand, Henning Sparre, i sin Alders 80 Aar. Han var den sidste Mand her i Riget af de Sparrers ældgamle Stamme". Der tilføjes: „For at skaffe ham en i regard (o: af Hensyn) til hans Stand og Byrd stiftelig Fordefærd," da han selv ikke efterlod det, han kunde komme i Zorden for, skrev Birkerød til en og anden af Adelen om at give hertil et lidet Tilskud. Fru Kirstine Beck paa Braa sendte hertil 4 Rdlr., Kancelliraad Bernt Due paa Krastrup 6 Rdlr. Birkerød har endvidere antegnet den 28. April, at han lod ham den Dag „hæderlig begrave i Budolphi Kirke, og, skjønt han døde i Armod, fik han dog, ved min Forsorg, saa smuk og stiftelig en Fordefærd, som nogen Adelsmand af fuld gode Midler kunde ønske sig."

Naar Emmike Sparre døde, kan ikke meddeles, men Jonstrup maa formentlig være fulgt til

Niels Trolle,

der ved 1646 var Ejer af Gaarden. Han hørte til en gammel adelig Familie, der baade var dansk og svensk og hvis Baaben var en Trolld uden Hoved.

Niels Trolle var født paa Lundenæs den 19. Decbr. 1599 og var eneste Søn af Børge Trolle (død 1610) og Anne Munk (f. 2. Juni 1580, død 27. Novbr. 1641.) Efter Faderens Død blev han antaget som Foster søn hos Biskop Jesper Brockmand (født i Rjøge 5. Aug. 1585, død 19. Apr. 1652), af hvem han et Aars Tid fattes i Herlufsholms Skole. Derefter rejste han udenlands, hvor han især lagde sig efter Krigshaandværket. Han tog i Frankrig Tjeneste imod de Reformerte, men vendte efter kort Tids Forløb tilbage til Danmark, hvor han blev anseet for en duelig Officeer, eftersom det var en Sjældenhed i det 17de Aarhundrede, at nogen dansk Adelsmand lagde sig efter at

studere Krigskunsten. Kun 30 Aar gammel blev han derfor Oberst over et Rytteriregiment. 1634 blev han Hovedsmand paa Kjøbenhavns Slot og senere Lensmand i Roskilde, 1645 Rigsraad og Rigets Vice-Admiral, ligesom han ogsaa samme Aar var med ved Fredsslutningen i Bromsebro. 1648 blev han Ridder af Elefanten og førte i dette Aar Flaaden til Norge. Smidertid ansaas han ikke for nogen duelig Sømand, da han var meget uvidende i Navigationen, hvorimod han var bekendt for Mod og Dygtighed. 1656 blev han efter Gregers Krabbes Død Lensmand paa Aggershus og Statholder i Norge, hvilket medførte, at han var Højstbefalende over den norske Armee fra 1657—60. Her kom han i en meget heftig Strid med sin General-Krigskommissær, Oberst Jens v. Hadersleben Genant von Löwenklau, en urolig og meget myndig Mand, som var adlet af Dronning Christina i Sverrig. Niels Trolle saae sig som Statholder nødt til at afsætte Löwenklau i 1659, men herfor indstævnedes denne ham to Aar efter for en kongelig Kommission, siden for Højesteret. Löwenklaus Beskyldninger gik ud paa Uduelighed, Fejghed og slet Embedsførelse under Krigen. Hr. Niels Trolle blev rigtignok frikendt, hans Modstander mistede sin Ære og sin adelige Stand og forvistes udaf Landet, men hans Sag var næppe meget god, da han strax efter gik af fra sit Embede. Desuden hudsflettede Löwenklau ham i et i Holland udgivet Skrift, saa at Niels Trolle just ikke skulde glæde sig meget over sin Sejr, især da Skriftet gjorde temmelig megen Opsigt her hjemme.

Hr. Niels Trolle var en meget rig Mand og ejede flere Herresæder. Ved sine rige Giftermaal, Mageskifter, Kjøb og ved Indførsel hos sine Skyldnere var han foruden Jonstrup kommen i Besiddelse af Snebinge, Rygaard, Gavnø, Sandholt, Skarholt, Stafføgaard, Ballisbjerg og Trolholm, det nuværende

Holstejnborg. Denne sidstnævnte Gaard var dog hans Hovedsæde og her ombyggede han ikke alene Hovedbygningen, men erhvervede i Egnen en stor Del Gods til Gaarden. ⁶⁶⁾

Han døde den 20. Septbr. 1667 og blev begravet i det Kapel i Roskilde Domkirke, som senere kjøbtes til Dronning Anna Sophie, og hans Lig blev da tilligemed flere af Familiens flyttet ned i Kjælderen. Rimeligvis blev hans Død foranlediget ved, at han i Juli Maaned, da han førte for Kongen, var saa uheldig at vælte i Nærheden af Frederiksborg, hvorved han stødte sig meget slemt.

Hr. Niels Trolle var gift to Gange: 1) 23. Juli 1626 i Odense med Mette Rud, en Søster til Christen Steels første Hustru; med hende var han bleven trolovet paa Vallo den 1. Aug. 1624. Hun var født paa Mariager Kloster 10. Oktbr. 1606 og døde „med samt sit ufødde Vissfrugt ubi sin Fødselstime paa Starholt“ den 25. Febr. 1632, efterladende sig to Sønner og to Døtre. ⁶⁷⁾ 2) 16. Oktbr. 1636 med en Datter af den rige Holger Rosenkrantz til Glimminge, Hille Rosenkrantz, som var født 27. April 1618 og døde 22. Novbr. 1685.

Kort Tid efter at Hr. Niels Trolle var bleven Hovedsmand paa Kjøbenhavns Slot, fik han det Hverv, efter kongelig Befaling af 30. Maj 1634, at rejse Sag mod en daværende Borgmester i Kjøge, Mads Ravn, „anlangende at efter Ky og Rygte Mads Ravn er mistænkt, tilligemed Hustru, for hans Datters Død, idet Ammen har kjøbt Rottetrudt, og derfor skal han tale paa Sagen med 16 Mænds Opkrævelse, at sværge om samme Barns Ombringelse“. Da Sagen i sin Tid vakte stor Opsigt og sikkert har Interesse endnu her i Egnen, ville vi nærmere omtale den her. ⁶⁸⁾

Mads Ravn, født i Haderslev, var først kongelig Tolder, derefter Raadmand og senere Borgmester i Kjøge, hvor han boede i et Sted kaldet Ravnborg; dertil hørte en Have,

som laa udenfor Byen. Han var gift to Gange. Den første Hustru, Anne Hansdatter, var en Datter af en rig Kjøbmand Hans Holst i Kjøbenhavn; med hende fik han en paa de Tider faare bethdelig Medgift paa 30,000 Rbd. i rede Penge foruden Udstyr. Hun døde i Efteraaret 1629 efterladende sig en Datter Margrete, der den Gang var lidt over ti Aar gl. Det følgende Aar giftede han sig paany med Alhed Clausdatter Bagger, født i Kjøge, til hvem han alt i sin første Hustrues Levetid skal have staaet i et utiladeligt Forhold, maaſte endog avlet Børn med hende. I Egtteskabet fødte hun ham en Datter, der fik Navnet Bodil og rimeligvis blev født 1632—33.

Mod begge Hustruerne viste Mads Ravn en brutal Opførelse; med den første gif det endog saa vidt, at hendes Moder fik udstedt et Konebrev til Slotsherren af 9. Januar 1629 angaaende Vidnesbyrd i Anne Ravns Sag, som baade førtes for Retten i Kjøge og tillige indbragtes for Konfistoriet og rimeligvis vedvarede herved et Aarstid. Mads Ravn fremførte her mange slemme Beshyldninger mod Hustruen, hvem han rimeligvis var kjed af at leve sammen med. Sagen bilagdes dog, som det synes, i Mindelighed, idet Hustruen erklærede, at hun vilde leve med ham som en ærlig og christelig Dannevinde, naar han vilde tage sine Beshyldninger tilbage og love at leve christelig og hjærlig med hende. Kort efter afgik hun ved Døden og der var Mistanke om, at han havde taget hende af Dage, men Sagen blev ikke undersøgt. Kun maa man slutte, at hendes Moder har kjendt Mads Ravns Ondskab og Slethed, da hun Aaret efter Datterens Død forsøgte at faa Barnet Margrete bort fra Faderen og tilbød at sørge for Datterdatterens Opdragelse og Underhold af sine egne Midler. Dette vilde imidlertid Mads Ravn ikke indlade sig paa; thi derved gif han Glim af Renter med videre af Datterens Mødreneart. Den

anden Hustru behandlede han ogsaa meget flet; han skal flere Gange efter hendes eget Udsagn have slaaet hende, ja endog gjort det paa deres Bryllupsdag.

I det hele maa Mads Ravn have været en Person, der i den Stilling, han stod i, var farlig for Samfundet. Han skildres ogsaa som en Mand uden Religion og Samvittighed, der troede sig alting tilladt, hvorved han kunde sætte sine Planer igjennem; han spillede som en rig Mand længe en stor Rolle i den da meget anselige By Kjøge.

I 1633 var Margrete, skjønt meget ung, bleven trolovet med en af Kjøbenhavns fornemste og mest ansete Kjøbmænd, Gjødert Braem, men Faderen ønskede paa Grund af Bengespørgsmaalet ikke Egtefæbet fuldbyrdet. Han søgte derfor under allehaande Udflugter at trække Bryllupet i Langdrag. Under Sagen forklarede et Vidne senere, at Mads Ravn havde sagt, at før Giftermaalet skulde ske de tre første Mar, „da skulde han før flæde ti Stejler“ og et andet Vidne udtalte, at han havde sagt, „han vilde lade sig syde i Svool og Tjære“, dersom Gjødert Braem inden den Tid skulde faa hans Datter.

Da Datterens Formynder, en Kjøbmand Christoffer Thronner i Kjøbenhavn, tilligemed Brudgommen mærkede Mads Ravn's Ulyst til at opfylde deres Ønske, henvendte de sig til Kongen og fik udstedt et Kongebrev, hvorefter Bryllupet skulde holdes inden en bestemt Tid. Desuden fik Mads Ravn Ordre til i den Anledning at møde for den da værende Slotsherre i Kjøbenhavn Jochum Beck.

Søndagen den 19. Januar 1634 rejste Mads Ravn efter først at have været til Froprædiken i Kjøge Kirke til Kjøbenhavn; men den foregaaende Dags Eftermiddag var Datteren Margrete efter at have spist nogen Risengrød, hun selv havde kogt i Mælk, der var malket om Middagen, men fiktes ad, bleven heftig syg af stærk Hovedpine og deslige.

Sygdommen tiltog mere og mere og Brækninger med videre paafulgte, og da hun plagedes meget stærkt af Tørst, gav man hende Vinostvulle at driffe. Lægehjælp søgtes ikke og et Raad, Borgmesteren Enevold Rasmussen Brodmand anviste, anvendtes ikke. Efter at være berettet af Sognepræsten Mag. Oluf Bendtsen i fleres Overværelse døde hun Onsdag Eftermiddag Kl. 4.

Om Mandagen kom Mads Ravn tilbage fra Kjøbenhavn, men her havde han til Familien slet ikke omtalt Datterens Sygdom. Skjønt de hurtig fik Underretning, kom Bærgen Christoffer Trønner tiligemed en Doktor Paasche først til Kjøge, efter at Margrete var død, og da de erfarede dette hos Gjæstgiver Augustinus, gif de først næste Dag til Mads Ravn's og rejste samme Dag tilbage. Begravelsen foregik i al Hast; thi den 26. Januar jordebdes hun under Klokkeringning i Kjøge Kirke.

Forstjellige Rygter, der fattes i Omlob, saavel som Utringer af Mads Ravn selv, tydede strax paa, at han, hvor unaturligt det end synes, var Skyld i sit eget moderløse Barns Død, men hans Stilling som Borgmester medførte, at man dog ikke fæstede egentlig Lid dertil, og han undgik i nogen Tid, at der indledebdes Underfølgelse mod ham derfor. Ivertimod fik han, da hans første Hustrues Moder Anne Holst var afgaaet ved Døden, ved Kjendelse paa Bøtthinget i Kjøbenhavn den 15. Maj 1634 tilkjendt sig Datterens Arv efter Mormoderen.

Ved denne Tid var det, at Niels Trolle fik fornævnte Ordre til at lade Sagen undersøge. Ammen blev strax efter hentet til Kjøbenhavn ved tvende saakaldte „Liggere“ paa Kjøbenhavns Slot og sat i Blaataarn, hvor hun efter længere Tids fortsatte Forhør bekendte, at hun efter sin Madmoders Ordre havde kjøbt Rottetrudt og kommen dette i Margretes Mad. I et Kongebrev af 7. Januar 1635 blev

der tilfagt hende for gode Mænds Forbøns Skyld, at hun, naar hun vilde bekjende Sandhed, maatte frit og uhindret bortdrage med sit Gods, dog at hun rømmer Sjælland inden 6 Uger efter sin Befrielse, men dette kongelige Tilfagn kom hende ikke tilgode, fordi hun fortiede Sandheden saa længe.

Mads Ravens Hustru blev derpaa afhentet og ligeledes indsat i Forvaring i Blaataarn. Han selv forblev derimod endnu paa fri Fod, eftersom Borgmester Enevold Brockmand og flere gode Mænd gif i Borgen for hans Tilstedeblivelse. Han benyttede Tiden paa bedste Maade, henvendte sig til Frøken Leonora Christinc og anholdt om, at hun vilde anmode sin Fader, Kongen, om Stilstand i Sagen, søgte desuden ved Bestikkelser og tilkjøbte falske Vidner at faa det bekræftet, at Datteren var død en naturlig Død af Smaafopper eller lignende, ligesom det ogsaa synes, at han har brugt et overtroift Middel, en saakaldet „Sejersstjorte“, for at kunne gaa fri for Retfærdighedens Straf.

Forhørene fortsattes i Kjøbenhavn og Kong Christian IV var endog nærværende ved disse, ligesom det ogsaa maa antages, at han var meget virksom ved Sagen. Saaledes tilfikkede Kongen fra Koldinghus den 28. Marts 1635 Niels Trolle en Bekjendelse, hvorefter en Pige Mette Sørensdatter, der havde tjent i Mads Ravens Hus fra Mikkelsdag 1633 til Paaschedag 1634, vidnede, at Margrete selv havde kogt den Grød, hun havde spist, men at Ammen ved samme Tid sad paa Hyrstedet, og at der i den „Kouffen“ (hvori Grøden formentlig havde været), hun skulde gjøre reen samme Aften efter at Margrete var død, var noget grønt Løj paa Bunden, ligesaa i den Sølvtande, Margrete havde drukket Vinvalle af under sin Sygdom.

Den 19. August 1635 bekjendte Mads Ravens Hustru i Niels Trolles Stue paa Kjøbenhavns Slot i Overværelse af Stadens Borgmestre og Raadmænd, at hun var skyldig

i Stedbatterens Død. Selv havde hun ikke givet Margrete Giften, men Ammen havde gjort det i hendes Nærværelse, „og havde Ammen altid sagt, at det ikke var mere Synd at komme det i hende end i en Hund.“ Ni Dage efter afslagde hun den Befjendelse, at hendes Mand „tidt og ofte havde sagt, at han var tilfreds, han kunde blive af med Margrete enten Vorherre eller Fanden vilde stille ham af med hende, for al den Harm, hun voldte ham“, da hun skulde giftes.

Dog dette benegtede Mads Ravn med sin højeste Ed, da han blev stedet til Gjenmæle saavel med sin Hustru som med Ammen.

Efter at en Mængde Vidner vare afhørte, blev der den 2. September 1635 paa Kjøbenhavns Raadstue affagt følgende „Bloddom“: „Alhed Clausdatter og Maren Andersdatter (Ammen) bør for deres mordiske begangne Gjerning miste deres Liv, deres Hoved (jættes) paa en Stage, og Legemet i Jorden, og deres Boeslod til Kongen forfalden at være“. Denne Dom blev Dagen efter af Kongen ved følgende Reskript til Niels Trolle forandret noget; thi deri hedder det: „Vid, at eftersom Alhed Mads Ravn for sin gruelige Gjernings Skyld er billigen dømt til døde, og efterdi hun bekjender, sig til saadan Gjerning at fuldbringe af fornævnte hendes Mand at være bragt, da have Vi naadigst bevilget, at, om hun af Hjertet angreer og fortryder sine Synder og af Hjertens Grund forlader sig paa Christi Fortjeneste, at hun maa komme i Kirkegaard baade med Hoved og Krop“.

Henrettelsen fandt Sted paa Slotspladsen den 7. September, hvor Alhed i Dødsstunden udtalte for Præsten ved Nikolaj Kirke Mag. Laurids Mortensen Scavenius, senere Biskop i Sjælland: „Alt det, som jeg haver bekjendt paa min Husbond, det vil jeg nu forsvare for Gud“, ligesom hun ogsaa erklærede, at hun vel led for sin egen Gjerning,

men aldrig havde tænkt, „at jeg dette vilde gjøre, med mindre min Husbond havde kommet mig til at gjøre det“. — Ammen udjagde ligeledes for sin Sjæleførger, at Alhed havde jagt til hende: „Gjør du kun som jeg befaler dig; thi jeg haver min Mands Willie derpaa.“

Skjønt disse Tilstaaelser af de ulykkelige enfoldige Kvindemennester, der havde været Redskabet i Mads Ravn's Haand, tilligemed flere Omstændigheder bestemt tydede paa, at han var Ophavsmanden og Hovedhjulet i det hele Sørgespil, vebblev han dog at forfægte sin Uskyldighed og slap endnu for den fortjente Straf.

Niels Trolle havde ikke alene holdt Forhørene i denne Sag i Kjøbenhavn, men deltog ogsaa oftere i de Forhør, der af de 16 Nævninger foretoges i Kjøge. Her blev der ved Bythinget den 11. Januar 1636 affagt følgende Dom, Tog eller Affigt, som disse 16 Mænds Kjendelse ogsaa kaldes, hvis Slutning lyder saaledes: „Med mange flere Dokumenter i Sagen findes, hvoraf noksom kan eragtes, at hans Datters Død haver været ham befældig, og gjerne seet hende af Verden ved hvad Middel det ste kunde, dog ved saadan forsigtig Praktisering, at han det siden baade for sig selv og de Andre kunde defendere. Kan fordi ej rettere kjende, end Mads Ravn jo saavidt herudi findes skyldig — endog han ingen Haandgjerning gjort haver — at have været en Medvider, Høller og Dølger, og gjerne seet sin Datters Død og Omkommelse, og er fordi skyldig sin Fred at miste.“

I Marts Maaned gif denne Dom til Sjællands Lands-thing, hvor den af Landsdommeren Jørgen Sefeld den 15. Juni 1636 blev stadfæstet eller kjendt ved Magt at staa.

Skjønt det ikke tydelig fremgaar af Beretningen, synes det dog rimeligt, at Mads Ravn allerede under Sagen har været fængslet i Kjøge. I en fra ham den 7. Decbr. 1635 indgIVEN Klage over Nævningernes inquisitoriske Fremgangs-

maade siger han blandt andet, at man har forlangt, at han „derpaa stragen udi Sl skulde svare paa hvilke Spørgsmaal jeg fattige, uskyldige og bedrøvede Mand, formeddelt Fængsel og Trængsel og meget stor Hjertesorg, Kors, Modgang og Elendighed undertiden anderledes ikke ihu kunde komme...“ Han blev derimod ført som Fange til Kjøbenhavn og ligeledes indsat i Blaataarn, hvor han rimeligvis først paa Aaret 1636, som det hedder, „blev kvalt af en Kulild ved Uagtsomhed.“⁶⁹⁾

Et Aars Tid efter hans Død den 13. Februar 1637 dømte Byfogden i Kjøge Mads Ravn's Lig „til Høj og Hedenjord“, der betyder, at det skulde begraves i uchristen Jord, men ved et kongelig aabent Brev af 19. Maj 1639 fik hans anden Hustrues Broder Erik Bagger, der var Formynder for Barnet Bodil, Tilladelse til at lade Mads Ravn's Lig begrave i christen Jord, imod paa Datterens Vegne at betale 4000 Rd. Brevets Slutning lyder dog saaledes: „Derjom Nogen sig imod dette vort Forbud herimod med Tiltale fordrifter, skal han være forpligtet fornævnte Mads Ravn's Lig selv at optage og under Galgen igjen at begrave“.

Med Mads Ravn's Død skulde man tro, at hele den affyrlige Mordsag var til Ende, men der begyndte nu en langvarig Proces om, hvem den forgivne Datters Penge tilhørte, idet tre forskellige Parter gjorde Fordring paa Arven. Efter Loven var den som forbrudt hjemfalden til Kongen; Margrethes Mødreneslægt, fra hvem Kapitalen hidrørte, antog sig berettiget til at faa den tilbage, og endelig var der Datteren Bodil, som ogsaa maatte anses arbeberettiget. Paa Kongens Vegne fremsatte Niels Trolle Fordring om Arven, men i Oktober 1636 henviste Christian IV Sagens Afgjørelse til Lands Lov og Ret. Efter at den først havde været foretaget i Kjøbenhavn, førtes den ved Kjøge Bything, og

Landsthinget affagde endelig den Dom: „ . . . at det findes, at Bodil Madsdatter haver været saa spæd og liden paa de Tider, da dette Mord paa hendes Søster er beganget, at hun da ej kunde enten vide hvad Arv var, meget mindre samtykke eller tilhjelpe noget i hendes Forældres Misgjerning“ — saa tilfaldt Skapitalen hende som den afdøde Søsters Arving.

Uagtet Summen ved den lange Konfiskation, den vidtløftige Proces og ved fremmed Forvaltning var formindsket temmelig meget, angives der dog at have været over 40,000 Rd. i Behold endnu.

Bodil Madsdatter (Kavn) ægtede den 2. Juni 1647 Professor Rasmus Brockmand (født 8. Aug. 1619, død 15. Juni 1662),⁷⁰⁾ Søn af Borgmester Enevold Brockmand i Kjøge. Han holdt nogenlunde Skapitalen sammen, saalænge han levede, men da Enken efter hans Død giftede sig med en Major Blæst, forbrugte denne i 3 à 4 Aar hele Summen, saa han af Trang og Mangel maatte sælge og afhænde Brockmandernes arvelige Begravelse i Kjøge Kirke.⁷¹⁾

Sonstrup blev formentlig af Niels Trolle solgt til Ejeren af Nystrup Peder Grubbe, Søn af Christian Grubbe (død omtr. 1640) og Fru Tytte Gyldestjerne til Thotterupholm, der først havde været gift med Peder Juul til Gjørsløv. Han var sindssvag, idetmindste i sine sidste Leveaar, og døde 1668. Den 27. Juli 1647 ægtede han Magdalene Friis, født den 8. Decbr. 1621, død den 28. Marts 1677.

I 1663 folgte Peder Grubbe Gaarden til Ejeren af Vellinge Hans Oluffen, hvis Enke ogsaa ejede den, men derefter kom Sonstrup til Sekretær Hans Habervald, en iøvrigt ubekendt Person, der den 8. August 1694 i Kjøbenhavn folgte Godset samt Gaarden til Gehejmeraad, Baron Jens Juul for 8500 Rd. Kroner. Jens Juul forbeholdt sig dog otte Dages Betænkningstid for at undersøge,

om han tillige kunde erholde Herluffstrup tilkjøbs, da Handelen ellers ikke skulde gjælde, men Kjøbet deraf afsluttedes allerede to Dage efter.

Til Jonstrup hørte den Gang, foruden Hovedgaarden og en Bejrmølle, 36 Bøndergaarde, 1 Boel og 23 Huse med 43 Tdr. frit og $293\frac{1}{2}$ Td. ufrit Hartkorn. Af Godset var 11 Gaarde i Vøllerslev, 1 i Tofferup, 2 i Fløjterup, 5 i Ringsbjerg, 4 i Hejnerup, 1 i Lidemark, 4 i Gummermark, 1 i Ammerup, 4 i Kværkeby Sogn i Kongsted, 2 i Førslev By og 1 i Hæsselholm, Terslev Sogn. Jonstrup var altsaa en ret anseelig Ejendom. Hver Tonde Hartkorn kostede $25\frac{1}{4}$ Rdlr. ⁷²⁾

Herluffstrup,

hvis Navn ogsaa skreves Hellestrup, og ikke maa forveksles med en anden Hovedgaard af samme Navn i Allsted Herred ved Sorø, laa noget nordøstlig for Juellund paa en høj Bakke, ligesom Jonstrup, hvor der endnu sees Levninger af en dyb og bred Grav. Stedet, hvor Gaarden har ligget, er endnu opfyldt af Murbrokker, og muligvis har der i Nærheden, saavel som ved Jonstrup, været Begravelsesplads, da man paa begge Steder for tredive Aar siden har fundet flere Skeletter.

Gaarden blev, saavidt det kjendes, oprettet til Herresæde af

Christoffer Rosengaard,

i Aaret 1586. Ved 1580 nævnes han til Aastofte, men var, da han oprettede Herluffstrup, Hovedsmand paa Kjøbenhavns Slot, hvilket han allerede var den 13. Oktober 1585.⁷³⁾ Ved Underhandling med Kong Frederik II fik han den 16. Juni 1586 Herligheden i 9 Kirkegaarde og et Kirkehus i Bjeverskov og Ringsted Herreder, hvilke Gaarde svarede Landgilde til Sæbder, Vollerølev, Gjørølev, Terslev og Ørslev Kirker. Han har da allerede havt til Hensigt at opbygge Hovedgaarden; thi den følgende 4. September nævnes han i et Magekiftebrev til Herluffstrup. Ved dette

Brev, der er udstedt paa Frederiksborg og til Bitterlighed befuldmægtiget af Abfalon Suel og Wilhelm Dresselberg, erholdt han tre af Maribo Klosters Gaarde i Gjørsløv, beboede af Niels Thorbernsen, Oluf Andersen og Oluf Thuesen, en i Hesselholm, beboet af Anders Nielsen, en i Gummermark, beboet af Jens Michelsen, Hans Majestæts og Kronens Rettighed og Herlighed i to jordegne Gaarde i Ringsbjerg, beboede af Anders Olsen og Andres Lauritzen, samt Herligheden af en Gaard i Søllerup, beboet af Rasmus Madgen, og tre Krøngaarde sammesteds, beboede af Hans Rasmusen, Lauritz Oluffen og Søren Oluffen, samt Gods i Terslev Sogn, hvorfor han igjen afgav til Kronen blandt andet en Gaard i Kløvested, en i Skjensvedlille, en i Hellested, nogle Gaarde i Løve og Ods Herreder.⁷⁴⁾ Det følgende Aar fik han Herligheden i det nævnte Kirkegods samt desuden en Gaard i Videmark og en i Gummerød. — Ved disse forskjellige Magestifter fik han samlet Jordegods til Herlufstrup, hvoraf Landgilden aarlig udgjorde 106½ Td. Byg. Af Gaardene fandtes 14 i Vøllerslev, 4 i Gjørsløv, 1 i Gummermark, 1 i Videmark, 1 Gummerød, 2 i Ringsbjerg, 3 i Søllerup og 2 i Bjerrede.

Christoffer Rosengaard var en Søn af Jens Rosengaard til Hagerup (død 9. April 1561) og Fru Margrete Nielsdatter Arenfeldt. I sin Ungdom var han Hoffinder (Livkarl), men blev senere Embedsmand paa Kjøbenhavns Slot og fik desuden Ravnsholm Len og Meltofte Birk paa Laaland, som han maatte afstaa, da Enkedronning Sophie efter Kong Frederik II's Død erholdt hele Laaland og Falster til Livgeding. Som Bederlag fik han Gods til Forlening i Ringsted Herred.

I sine sidste Aar levede Christoffer Rosengaard rimeligvis paa Herlufstrup, idetmindste døde han her den 17. Maj 1593 og blev Torisdagen den 28. Juni næstefter begravet i

Roskilde Domkirke, hvor hans Waabenskjold nedlagdes i Groven, da han var sidste Mand af Slægten. Gravpladen er i de senere Aar optagen og tilligemed hans Sværd anbragt i den søndre Sidegang i Domkirken. Pladen har følgende Indskrift: „Her ligger begravvidt erlig og velbyrdig Mand Christofer Rosengaard till Herluffstrup Salig Jens Rosengaardz Søn till Hagerup och er han dend sidste Mand paa Sverdtidenn af denne Rosengaardz Stam och Slecht och hensof han ubi Herren paa sin Gaardt Herluffstrup den 17. Dag Mai Anno Dommini 1593. Gud allermegtigste unde och forlene hannom med alle thro christene Menniste enn gledelig och erefuld Opstandelse paa den hyderste Domsmedag.“

Gaarden kom nu til Søstrene Margrete og Thale Rosengaard, som i Forening beboede den. Hos dem blev Christoffer Stensen til Grimsted opdraget. Margrete døde den 30. Decbr. 1601 og Thale den 30. Maj 1612 og de bleve begge begravede i Domkirken, hvor den sidste Gravskrift findes ved Siden af Broderens og lyder: „Her ligger begravden erlig och velbiurdig Jomfru Thale Rosengaard till Herluffstrup, hvis Siæl Gudt haffver, som var salig Jens Rosengaardz Datter thil Hagerup och salig Fru Margrette Arentfeldz Dater thil Gundithvedt och døde hun paa forneffnde sin Gaard Herluffstrup then 30. Mai Anno 1612. Gud gifve hinde medt alle thro Christne en gledelig Opstandelse.“

Herluffstrup kom derefter til deres Søstrebarn

Niels Henriksen Arensfeld,

der var en Søn af Henrik Nielsen til Gundetved (nu Selchausdal i Holbæk Amt) samt dennes 2den Hustru Ellen Grubbe, Datter af Sivert Grubbe til Vistrup. Faderen var i en Række Aar Landsdommer i Sjælland og som saadan

en af Peder Dres Dommere. Efter Faderen arvede Niels Arenfeld Gundetved, som han ejede 1594, ⁷⁵⁾ og nu 1612 Herluffstrup, hvor han tog Bopæl, men hans Levnet synes at være et sørgeligt Bevis for enkelte Adelsmands Usædelighed i hine Dage, hvorfor Frederik II i Skrivelser af 11. Juni 1580 til Biskopperne gav Gæstligheden Paalæg om uden Person's Anseelse at anvende Kirkens Tugt og Bansættelse mod de Skyldige. ⁷⁶⁾

Om Niels Arenfeld berettes dels i „danske Herregaarde“ under Selchausdal og dels i „ny kirkehistoriske Samlinger“ (VI. 397) følgende.

Følge kongeligt Paabud stævnedes de to Rigsraader og Riddere, Hr. Oluf Rosenparre til Ballø og Hr. Anders Bille til Rosendal i Skaane, Niels Arenfeld for sig, efterdi han var befyldt for adskillige grove Forseelser mod det sjette Bud. Han skulde møde for dem i Kjøbenhavn, hvilket skete den 13. Maj 1620. Da indfandt sig først Hr. Mads Pedersen, Sognepræst i Sæby, og stadfæstede sit tidligere Indlæg i Kongens Kancelli af 17. April s. A., nemlig, at Aar 1591, da Præsten kom til Sæby Sogn, havde Niels Arenfeld havt en Frille hos sig ved Navn Maren Andersdatter; med hende avlede han et Barn, men skilte sig saa ved hende. Hun fik imidlertid snart en Efterfølgerste, der hed Maren Frandsdatter, og hende havde han saalænge, at hun fødte ham fem Børn, hvorpaa han, der meget lignede Afverling, ogsaa kjædedes ved hende og lod hende fare. Strax efter fik han en tredie, der hed Kirsten, som han maa have syntes bedre om; med hende avlede han sex Børn, og hun nød hans Yndest indtil sin Død. Han ventede derpaa et helt Aar, inden han udsøgte sig en ny Elskerinde; dennes Navn var Margrete, og hun fik ogsaa et Barn ved ham. I en Tid af 26 Aar havde han saaledes avlet tretten Børn med fire Kvindfolk. Men det var desuden fortalt Præsten,

at Niels Arenfeld før 1590 havde havt to Friller og med dem avlet Born, af hvilke en Søn, der hed Henrik, var i Norge. Om de to sidstnævnte Kvindfolk havde han ikke hørt, at nogen af dem havde været berhgtede, før de kom i Arenfelds Hus.

Den letfindige Herremand havde siden 1591 efter Præstens Udsagn ikke været mere end to Gange til Herrens Bord, og var det over 10 Aar siden. Han havde for nogle Aar siden udbedet sig Syndsforladelse hos Præsten, men denne havde afflaet hans Bøn, med mindre Arenfeld aabenbart stod Skrifte, hvilket Biskoppen havde paalagt Præsten at gennemføre.

Dernæst fremtraadte Magister Claus Christofferfen, Sognepræst til Herfølge og Sædder og Provst i Bjeverskov Herred, og fremlagde sit Vidnesbyrd, skrevet den foregaaende Dag. I dette udjagde han, at, da Niels Arenfeld nogle Aar i Forvejen havde arvet Herluffstrup efter salig Tomfru Thale Rosengaard og da først kom til Bøllerslev Sogn, fulgte med ham et Kvindfolk, som længe havde levet med ham og var frugtfuld. Præsten (Hr. Jørgen Christensen) meldte ham dette og vilde vide, hvad han skulde gjøre i sliq kilde Sag, hvisaarsag Provsten paalagde ham strax at besøge denne Herremand og paa det venligste advare ham om at afholde sig fra dette Kvindfolk, efterdi Loven forbød et saadant Levnet; hvis hun kom i Barselseng, og Kirken derved led nogen Forargelse, maatte Herremanden ikke for- tænke ham i, at han rettede sig efter Kirkeordnanfen med Hensyn til Barnets Daab og Kvindfolkets Kirkegang. Han fandt sig i at sende hende bort; men paa Vejen saae hun sig nødt til at tage ind hos en Bønde, i hvis Hus hun kom til at ligge i Barselseng; med Barnets Daab og hendes Kirkegang bar Præsten sig nu ad ligesom med andre Slagsfredbørns Daab og løsagtige Kvinders Kirkegang. No-

gen Tid efter indfandt sig et andet Kvindfolk, med hvem han tidligere havde avlet Børn, og da dette vilde give Forargelse, advarede Sognepræsten ham paany. Han fandt sig da i at fende hende bort, hvisaarfag hun selv kom til Herfølge og bad Biskoppen, (der altsaa maa have været der paa Bispe-tats), og Provsten om Tilladelse til at bo hos Herremanden. Hun vilde „forholde sig christelig og ærlig“; men da det ingenlunde kunde tilstedes hende, udbad hun sig, at de vilde være hende behjælpelige om en god og venlig Afsted, hvilket Ønske hun opnaaede, idet Bispen (Dr. Hans Poulsen Nesen) paalagde Provsten at udvirke hende en saadan Afsted hos Niels Arenfeld, hvem han endvidere skulde formane til at føre sin Sag i Lave hos Kirken og siden leve et bedre Levnet, da Ørigheden i modsat Tilfælde vilde blande sig i Sagen.

Med Alvor modtog Niels Arenfeld denne Paamindelse, og med „vaade Øjne“ bekjendte han, at han af Ungdoms Brøst ikke havde levet, som han burde, men herefter skulde han nok rette saadant, og han bad da Provsten om at tale hans Sag hos Bispen, at denne maatte stemme Rantsleren saaledes, at Kongen vilde lade Raade gaa for Ret. God vilde han gøre, saaledes som han vilde staa til Ansvar for den alvidende Gud. Nadderens Sakramente havde han udbedet sig, men Præsten vilde ej række ham det, førend han havde forsonet sig med Kirken, som han havde forarget. Saa ofte Provsten aflagde Besøg i Kirken, indfandt Niels Arenfeld sig der, naar han var paa Herlufftrup. Af Præsten og hele Menigheden havde han det gode Lov, at han gjerne hørte Herrens Ord og bar sig vel ad mod Menigmand.

Smod disse Vidnesbyrd gjorde Niels Arenfeld ingen Indsigelse; han tilstod sin Brøde: med nogle Kvindfolk havde han levet i Hor og avlet adskillige Børn, hvilke sidste han havde ladet opdrage; disse Kvinder havde han efter sin Paa-

stand ikke taget til sig for at leve usønmelig med dem, men ifkun for at de skulde „forestaa hans Husholdning med Brygning, Bøgning, Maltgjøring m. v.; ingen af dem havde han voldtaget, men de havde dertil givet ham menneskelige Aarsager.“ Med Hensyn til de to første Kvindfolk, Sognepræsten havde beskylt ham for, vilde han ikke kjende sig skyldig, men vel med Hensyn til de andre. Han tilbyder at rette og forbedre sig baade imod Gud og Kongen. At han i mange Aar har afholdt sig fra Herrens Bord, er af den Aarsag, at han tror sig uværdig til at komme der, og Hr. Mads Pedersen i Sæby skal vist vidne, at han med modige Taarer baade i Kirken og naar han besøgte Præsten, har begjeret Tilgivelse af Gud og tilforn været til Guds Bord baade hos ham og hos salig Hr. Sorgen Christensen i Volkerslev og siden af begge har udbedet sig at maatte komme der igjen, efter at Provsten havde paamindet ham derom, og at han strax havde skilt sig ved den sidste af Kvinderne, Margrete Sørensdatter; men Præsterne havde undskyldt sig med Bispens Forbud.

Til Slutning bønsfalder han Rigsraaderne om at tale hans Sag hos Kong Christian IV og bede ham om Naade, i det de vel kunde tage Hensyn til hans Alderdom og andre ringe Wilkaar og store Gjæld samt menneskelige Fejl og Brøst, „der ikke ere begangne af fri Villie eller forhærdelig Forsæt.“

Af „sær Naade“ skal Kongen — efter Rantsler Christian Friis's Paategning paa Sagen — have tilstaaet Niels Arenfeld Tilgivelse, mod at han skulde udrede en Sum Penge — „en Bending's Udgift“ — til et Hospital samt staa hemmelig Skrifte.

Han levede endnu otte Aar derefter og døde 1628, men det tilføjes, at Kongen lod ham begrave paa hans Arvingers Beføstning, vel fordi han selv intet ejede.

Den følgende Ejer af Herluffstrup var Rentemester Si-vert Beck eller dog hans Enke, Elisabeth Wille, der tillige ejede Taagerød. Hun befad den 1634, da hun dette Aar tilbyttede sig af Kronen 4 Gaarde og 1 Hus i Gjørsløv, 1 Gaard i Videmark og 5 Gaarde ved Jørslev. Efter hendes Død tilfaldt Gaarden Sønnen, Lave Beck, Landsdommer over Laaland-Falster, født 1614, død 1659, som 9. Maj 1647 blev gift med sit Næstføfendebarn, Margrete Grubbe, født 3. Juni 1620, der efter hans Død arvede Gehejmraad Sten Hondorph og døde 18. April 1696. Lave Beck afstod Gaard og Gods samme Aar, han fik det, 1656 til sin Søster Jomfru, Anna Beck. Da hun modtog Herluffstrup, var Hovedgaarden tageret for 8 Pund Hartkorn = 32 Tdr. Byg med Skov til 450 Svins Olden eller omtrent 18½ Td. Hartkorn. Bøndergodset bestod af 17 Gaarde og 16 Huse samt Herligheden i to Kirkegaarde med en aarlig Landgilde af 119¼ Td. Byg samt Skov til Bøndergodset til 704 Svins Olden = 29¼ Td. Hartkorn. Ved Magelæg forøgede hun Bøndergodset saaledes, at det ved hendes Død 1680 bestod af 20 Gaarde, 15 Huse, Herligheden i de to Kirkegaarde med en aarlig Landgilde af 168 Tdr. Byg, 16½ Rdfr. i Huspenge, 3 Tdr. Havre og 9 Sk. for Gjæsteri samt Skov til 690 Svins Olden = 28½ Tdr. Skovstjlds Hartkorn.

Anna Becks Arvinger folgte nu Gaard og Gods til Andreaas Anderfsen Bofel, den Gang Forvalter paa Svenstrup. Han var født i Flensborg 1631, kaldtes Proprietarius til Herluffstrup, døde der efter 11 Aars Besiddelsestid den 25. Juli 1691 og begravedes i Choret i Vollerølev Kirke, hvor der findes en Ligsten af Marmor over ham. I 1668 var han bleven gift med Barbra Førgensdatter Mule, som efter at have afkjøbt Børnene den Del af Godset, som tilfaldt dem i Arv efter Faderen, giftede sig anden

Gang med Jørgen Svennesen, der for en kort Tid saaledes blev Gaardens Ejer.

Herlufftrup udgjorde den Gang efter den saakaldte ny Matricul af 1688 omtrent $21\frac{1}{4}$ Tdr. frit Ager og Engs Hartkorn samt 5 Tdr Skovskjld og Bøndergodset $123\frac{3}{8}$ Td. Ager og Engs Hartkorn samt $3\frac{1}{2}$ Td. Skovskjld.

Bøndergodset bestod af 2 Gaarde og en Kirkegaard i Bollerslev, 3 Gaarde, et Hus og en Kirkegaard i Tofkerup, 7 Gaarde og 9 Huse i Gjørsløv, 1 Gaard i Hesselholm, 2 Gaarde og et Hus i Gummermarkt, og var fiden Andreas Bofel kjøbte det, formindsket med 5 Gaarde.

Saa vel Hovedgaarden som Bøndergodset folgte Jørgen Svennesen med sin Hustrues Samtykke den 10. August 1694 til Baron Jens Juul for 5400 Rdlr., der var $36\frac{1}{3}$ Rb. for hver Td. Hartkorn.

Følge kongelig Bevilling af 8. December 1694 sammenlagde nu Baron Jens Suel de to Gaarde Jonstrup og Herluffstrup til en Gaard, som han efter sig kaldte

Suelund.

Hovedbygningen opførtes af Jens Suel til Enkesæde for hans tredje Hustru, Dorothea Krag. Den er en to Stages Bygning i italiensk Stil og havde oprindelig to Pavilloner eller Udbygninger, som for tredive Aar siden ere nedbrudte, hvorved Stilen er bleven en Del forstyrret. Mod Vejen fandtes tidligere en Indgang med en høj Trappe, som gik ind i Bygningen og fyldte det Rum, der nu optages af en Forstue.

Over denne Indgang stod Jens Suels Büste, som nu er opstillet i Forstuen, men hvis gamle Fodstykke endnu har Indskriften:

„Den velborne Herre Her Jens Suel Friherre af Sueling Herre til Suelund Urup Aalstrup og Taastrup Kongl: Majt: Geheime-Raad Etats og Cancellie-Raad Ridder med sin elskelige fiere Frue Friherinde Dorothea Krag Friherinde til Sueling Frue til Suelund bygde denne Gaard Anno 1695.“

Paa den anden Side af Bygningen fandtes en Sten-trappe og om hele Bygningen var der Grave, som endnu tildels ere bevarede mod nord, men mod syd opfyldte. Byg-

ningen er nu hvidtet med flad Facade og fremspringende Sidepartier mod Haven. Afskybningerne, som ligge paa de opfyldte Graves Plads, ere ny, smukt opførte i 1868, efter at de ældre vare afbrændte 29. Juni 1867.

Jens Juel

var født paa Højris den 15. Juli 1631 og var en Søn af Erik Juel til Hundsbæk (født 1591, død 13. Febr. 1657) og Sophie Sehested (født 14. Juli 1594, død 1658). I ni Aar var han i Sorø Skole, hvor han var agtet af Professorerne for sin gode Opførsel, sin Forstand og vedholdende Flid. Derfra rejste han 1651 udenlands under Vejledning af Jacob Birkerød, siden Professor i Odense, traf i Wien Grev Christian Ranzau, i hvis store Følge han var med paa Rigsdagen i Regensburg, gik derefter til Italien, hvor han var i et Aar og rimeligvis erhvervede den Forkjærlighed for den italienske Bygningskunst, som senere fulgte ham gennem Livet.

Efter sin Hjemkomst ansattes han i det udenlandske Departement og blev senere Rancelliraad, Etatsraad og Afsesfor i Højesteret. 1662 blev han Resident i Stockholm, hvilken Post han beklædte til Udgangen af 1670. Det følgende Aar blev han hvid Ridder og Aaret efter Gehejmeraad, Vicepræsæs i Rentekammeret samt Friherre, ved hvilken Lejlighed hans Herregaard i Hellested Sogn i Stevns Herred, Balsbysgaard, oprettedes til Baroni.⁷⁷⁾

Jens Juel udmærkede sig ikke alene ved diplomatisk Dydighed, men vandt tillige Berømmelse som Kriger og satte som Admiralitetspræsæs Flaaden i en fortræffelig Stand. Hollænderne vare paa den Tid Danmarks Allierede, men de Danske tjolede ikke rigtig paa dem, eftersom Admiral Cornelius Tromp ved flere Lejligheder viste Overmod og nogle af de hollandske Skibschefser vare rænkesfulde. Jens

Zuel skrev derfor 1676 til Kongen: „Seg er af den Mening og nærer det Haab, at der kan udrettes en hel Del, naar Tromp blot vilde blive borte; men kommer han med sine Hollændere og de begynde paa deres gamle Kabaler, saa forudsæer jeg, at hele Felttoget vil blive frugtesløst.“ Den 16de Juli s. A. var han med at erobre Venersborg, men sin Tapperhed viste han egentlig det følgende Aar ved Slaget i Kjøgebugt, Søndagen den 1ste Juli 1677, hvor han bragte Broderen Niels Zuel Kongens Tilladelse til at handle efter Omstændighederne, naar disse vare gunstige. Slaget varede fra Kl. 5 om Morgenen til efter Middag og havde et glimrende Udfald for de Danske, i hvilket Jens Zuel havde sin Del tilligemed Broderen.*) Det er herom den bekjendte Fortælling lader Kong Christian V fra Kjøge Kirkes Taaruiagttagelse Slaget's Gang, men dette skal efter nyere Undersøgelser ikke være rigtigt, da Kongen tvertimod under selve

*) Til Minde om dette berømmelige Søslag afholdt Selskabet „de danske Vaabenbrodre“ paa 200 Aarsdagen, Søndagen den 1. Juli 1877, en særdeles smuk af over 10,000 Mennesker besøgt Mindefest i Billesborg Skov ved Kjøge Bugt. Nærværende Skrifts Forfatter benyttede Lejligheden ved Festsmaaltidet til at erindre om Jens Zuels Deltagelse i Kampen og at Broderen maatte dele Æren for Sejren med ham. Dette gav Anledning til, at Professor, Dr. phil. C. Paludan-Müller, der ogsaa var nærværende, blandt Andet udtalte: „ . . . Saa berømmelig Jens Zuels Del i Broderens Sejr end er, saa er hans Navn dog til alle Tider fortrinnsvis knyttet til Forsoningsværket efter Krigen. En Hoveddel i denne højtfortjente Mand's halvhundredaarige Virksomhed for Danmark har netop bestaaet i at udjevne, forklare, mildne hvad der stillede sig imellem Danmark og Sverrig, og at føre dem sammen til fælles Virksomhed, idet han dog forstod at hævde sit eget Fædrelands Selvstændighed og retfærdige Krav; thi aldrig er det faldet ham ind at ville udvise de Forskjelligheder, Stateren har sat mellem Folkene. Gam var det, der med en ligesindet svensk Mand (Johan Gylbenstjerne) sluttede ikke alene Fred mellem Folkene, men Forbund mellem Staterne og Familiepagt mellem Kongeslægterne.“

Slaget opholdt sig ved Feltlejren for Malmø og var redet ned til Stanor for at iagttage Slagets Gang.⁷⁸⁾

Jens Zuel anfaas for en af sin Tids retfindigste Adelsmænd. Da nemlig en anden Adelig, Baron Oluf Rosenfrantz til Egholm, blev tiltalt for et Forsvarskrift for den danske Adels, nedfattes der en Ret af fex Gehejmraader for at domme ham. Iblandt disse var ogsaa Jens Zuel, og skjønt han næppe var upaavirket af Hofslusten, var han dog selvstændig nok til tilligemed et Par andre ikke at ville domme den Anklagede, men Christian V lod ikke deitomindre Oluf Rosenfrantz landsforvise. — Han var høj, rank og velstabt, af en sund Konstitution, men i sine sidste Aar meget svær. Han talte kun lidet og meget sagte, men var altid høflig og anfaas af sin Samtid for en usædvanlig dygtig Minister og sin Statsmand, som under en tilhyneladende Enfoldighed skjulte stor Klogskab, og med megen Dygtighed og stort Held ledede de allervanskeligste Sager.⁷⁹⁾

I Begyndelsen af 1699 blev han udnævnt til General-Admiral, en Charge, der endog var højere end den, der var tillagt hans den 8. April 1697 afdøde Broder Niels Zuel.

Den 23. Maj 1700 om Formiddagen Kl. 8 døde Jens Zuel i Kjøbenhavn, men først efter 8 Maanedes Forløb den 17. Januar 1701 blev hans Lig med stor Procession ført til Hellested, hvor det bisattes i en ved Kirken værende Udbygning mod nord. Nu staar hans Kiste under Taarnet. — Biskop Birkerød, der levede samtidig, har i sine Dagbogsoptegnelser ved Jens Zuels Død tilføiet, at han var „en fortræffelig Minister og unistelig Herre for Riget i disse Tider.“

Jens Zuel var gift tre Gange: 1) 1660 med Wibekke Skeel, Datter af Otto Skeel til Katholm og Fru Ide Lunge, født 1633, død paa Boergaard 23. Januar 1685, begravet i Hellested Kirke; 2) 1686 med Regine Sophie Wind,

Datter af Holger Wind og Fru Sophie Gjedde, født 1660, død 1692, og 3) den 11. April 1694 med Dorothea Krag, født 26. Oktbr. 1675, Datter af Mogens Krag til Raas og Hedevig von der Kula. Hun blev i sit 25de Aar Enke, men giftede sig atter den 25. Maj 1701 med Christian Gyldenløve til Gisselsfeld, Søn af Kong Christian V og Sophie Amalie Moth, født 28. Februar 1674, død i Odense Ratten mellem den 15. og 16. Juni 1703. Efter tolv Aars Enkestand blev hun gift tredje Gang med Kammerherre Hans Adolf v. Ahlefeld. Hun boede paa Gisselsfeld i over 50 Aar og døde der 10. Oktbr. 1754.

I de tvende sidste Ægteskaber havde Jens Suel ingen Børn, hvorimod han af første Ægteskab havde 6 Døtre; de to døde unge og de øvrige vare: Hedevig Eleonore, der blev gift med Baron Frederik Krag til Stensballegaard; 3de Sophie, gift med Generallojtnant Frederik Gersdorff til Brangstrup; Sophie Cathrine, gift med Frederik Wind til Harrested, og Birte Christine, gift med Holger Needy til Balsgaard.

Af Baron Jens Suel havees tre originale malede Portræter, et mindre, tilhørende den kronologiske Samling paa Rosenborg, der hidtil har været anseet for Niels Suels Portræt, og et større, tilhørende Grev Frijs-Frijsenborg til Stensballegaard. Begge fremstille Jens Suel i fuld Legemsstørrelse, prydet med Elefantordenens Kjæde, hvornæst der i Baggrunden til venstre sees en to Etages Bygning med Kjælder samt tvende Sidebygninger, hvilke Bygninger rimeligvis skulle antyde Suelund. Desuden havees et mindre Portræt af ham, hvilket tilhører Kammerjunker Suel paa Suelberg.

Med Oprettelsen af Suelund tillodes det ikke alene Jens Suel at nedbryde de to Gaarde Jonstrup og Herluffstrup, men han fik ogsaa Tilladelse til at nedbryde de otte Smaa-

gaard og Huse, som udgjorde Tofferup By, hvis Hartkorn beløb sig til noget over halvtredie Tønde, og lægge Zorderne under Hovedgaarden, hvorfor han betalte til Zalkammeret ialt $76\frac{1}{4}$ Rdlr. Aaret efter fik han Bevilling paa at indløse det Bøndergods, som tidligere fra Jonstrup og Herlufstrup var afhændet til andre Ejere, og, naar disse vilde sælge, da at være nærmere dertil end andre. Han forøgede Suellund betydeligt, nemlig 1695 med en næsten øde Gaard (Annegsgaarden?) i Bjeverskov By, som tilhørte Roskilde Domkirke, og kostede 30 Rdlr. 5 St. pr. Tønde Hartkorn, med 2 Gaarde i Ørslev og Terslev for 40 Rdlr. pr. Td. Hartkorn, samt ved Magekifte med Kronen med en Gaard i Gjørsløv, 1697 med Terslev Kirke og Kirketiende med jus patronatus, en Gaard og syv Huse i Terslev, et Hus i Tjareby, en Degnehølig paa Narelose Mark, to Gaarde og et Hus sammesteds, 1698 med Bøllerslev Kirke og Kirketiende med jus patronatus og Kirkejord, to Kirkegaarde i Bøllerslev, en i Tofferup, en i Fløjterup og en i Hejnerup, Gjørsløv Kirke med Kirketiende og jus patronatus, med en Kirkegaard og en øde Kirkejord i Gjørsløv samt Herligheden til Kirkegaardene i Gjørsløv og Hejnerup, dertil to Gaarde i Ødemark, 1699 med en Gaard og et Hus i Ulstrup samt en halv øde Præstegaard i Fløjterup, en Kirkejord og Herligheden i en Kirkegaard i Gjørsløv, samt i Aaret 1700 med en Gaard i Ørslev og en i Kværede, foruden mere.

Suellund var nu en betydelig Ejendom, som udgjorde fri Hovedgaardstøgt Ager og Eng $56\frac{1}{4}$ Td. og Skovstyld $7\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn samt fem Huse og en Vejrmølle paa Gaardens Marker, Bøllerslev, Gjørsløv og Terslev Sognes Kirker med Kirketiender og jus patronatus, matriculeret Hartkorn 73 Td. samt Bøndergods: 58 Gaarde, deraf 2 øde, 1 Boel og 29 Huse med 371 Tdr. Hartkorn Ager og Eng og $11\frac{1}{2}$ Td. Skovstyld samt Herligheden i syv Kirkerne tilhø-

rende Gaarde og fem Huse med Hartkorn 20½ Td.; altsaa 540 Tdr. Hartkorn af alle Slags.

Baronesse Dorothea Krug tiltraadte strax efter Jens Suels Død Suellund, men da hun det følgende Aar indtraadte i Egtekab med Feltmarskalkøjnant Christian Gylbenlove, afhændede han med hendes Samtykke Gaard og Gods. Fra Feltlejren ved Governolo i Italien, hvor han var General over de danske Hjælpetropper, folgte han i November Maaned 1702 Suellund for 32,000 Rdlr. til Kommerceraad

Hans Benzon,

der tillige var Ejer af Sohngaardsholm, Vester-Ladegaard og Budderupholm i Sjælland, en meget rig Mand, der i 1700 anslog sin Formue til 1300 Tdr. Hartkorn samt 20,000 Rdlr.

Hans Benzon var født i Randers den 4. Oktbr. 1657, hvor Faderen Søren Benzon (f. 1618, død 24. Juni 1668) var Sognepræst til St. Mortens Kirke og Provst i Støvring Herred; Moderen hed Elisabeth Mand (f. 28. Maj 1625, død 3. Aug. 1668). I 1681 ansattes han i Rentekammeret, blev 2 Aar efter Renteskriver og 4. Juni 1698 Kommerceraad. — En Del af sin Rigdom brugte han til Gaver til gudeligt Brug. Særlig betænkte han Garnisons eller „den Herre Zebaoth's Kirke“ i Kjøbenhavn. Saaledes gav han i 1714 Tilsagn om 4000 Rd. til en ny Altertavle ved Kirken, men efter hans Død vare hans Arvinger uvillige til at udrede dette Beløb, hvorfor de ved Dom bleve tilpligtede dertil. Altertablen, der er af norsk Marmor, sort og mørkeblaat eller grønt med hvide Striber, blev forfærdiget af Stenhugger Geerchen og første Gang taget i Brug Juledag 1725. Ligeledes forærede han en forghltd Sølv-Binkande til Kirken, paa hvilken er indgravet: „Denne Kande som i Trej Leed

har været hos de Bændler er af Commerceraad Hans Benzons den 17. April 1714, da hans salige Frue Elisabeth Lasjon Dode, foræret til den Herre Zebaoths Altar, under Guds Straf om hend forbendes til anden Bruug."

Han døde den 12. Marts 1715 og fandt sit Hvilested i Garnisons Kirke, som paa Grund af hans Gaver dertil havde udfæstet et Skjode paa et Gravsted under Alteret for hans og hans Hustrues Lig til „evig Tid“. Deres Lig hvile i tvende Marmorkister, men Nedgangen til Hvelvingen er i den senere Tid forandret til Fyrted for Kirkens Varmeapparat. Bag Alteret findes Portræt-Figurer i Marmor baade af ham og Hustru.

Hans Benzons forøgede Juellunds Fordegods med et Boel i Gjørsløv, kaldet Slotsgaarden, hvilket i 1698 var blevet forsynet med anselige Bygninger og Have med Væsthus og Fiskeparter af Fru Mette Reedtz, Enke efter Commerceraad Christian Lindenov til Restrup (død 1690). Hun havde selv beboet Stedet, men købte 1712 af Kronen Lejregaard og blev senere Priorinde i Roskilde Somfrukloster, hvor hun døde i Novbr. 1733.

Af Hans Benzons ti Børn arvede den ældste Søn Søren eller Severin Benzons, født 18. Septbr. 1691, død 1726, Juellunds Gaard og Gods, men solgte endnu samme Aar 1715 det hele for 43000 Rdlr. i Kroner til Martin Glæde. Gaardens Besætning bestod af 200 Koer og fire Tyre, og blandt Inventariet nævnes Ornamente i Haven, Rætvært, Pyramider og Postamenter saavel som Orangeri (Driivhus), saa at Haven har været i en meget god Stand efter hin Tids Skik. Efter fjorten Aars Forløb solgte Martin Glæde i 1729 igjen Gaard og Gods, efter at det var undergaaet store Forandringer og nu kun udgjorde 506 Tdr. Hartkorn af alle Slags, til Stats- og Justitsraad samt Præsident i Underadmiralitetstretten

Niels Jøfs.

Han var en Søn af Magister Peder Jøfs (f. 1631, død 1698) og Kirsten From, og er især bleven bekendt for sin Lærdom og sit udmærkede Bibliothek, og kaldes derfor ogsaa „den bekendte Bogelsker og lærde Godsbesidder.“⁸⁰) Bibliotheket bestod af 11,491 Bind, indeholdende den fuldstændigste Samling til dansk Litteratur, som indtil den Tid nogen dansk Mand — Udgiveren af Frederik II's Krønike Peder Hansen Resen undtagen — havde besiddet, dels trykte Bøger, dels sjældne Haandskrifter; alle Bøger og Haandskrifter vare yderst elegant indbundne i solide og firlige Franckbind med det førfiste Vaaben, en siddende Kæb, paa Ryggen, og ere endnu en Prydelse for de private og offentlige Bibliotheker, i hvilke de findes. Af Haandskrifterne skal Holberg have benyttet adskillige, da han skrev sin Danmarks Historie.

Niels Jøfs døde 1751. Han var gift med Sophie Mathesen, der 1719 var blevet Enke efter Justits- og Admiralitetstraad Peder Worm. Hun døde 9. April 1749 uden Børn.

Saa vel Niels Jøfs's Bogsamling som Fordegods fattes derfor kort efter hans Død til Auktion i hans Gaard i Kjøbenhavn. Bibliotheket blev udbragt til 11,049 Rdlr. og Fordegodsset blev solgt for 47,010 Rd. dansk Courant til Enkegrevinde

Anna Sophie Schack

til Giesegaard, hvorved disse Hovedgaarde saaledes fik fælles Ejere.

Sndtægterne af Suellunds Gods udgjorde ved denne Tid i Landgilbe og Huspenge 359 $\frac{1}{2}$ Rdlr., 40 $\frac{1}{4}$ Td. Rug, 182 Td. Byg, 99 $\frac{1}{2}$ Td. Havre, 9 Td. Smør, 49 $\frac{1}{2}$ Sam, 5 Evin, 49 $\frac{1}{2}$ Str. Gjæs, 137 Høns og 71 Seneſe Wg. Forpagteren af Suellund, som selv havde maattet anstafte Be-

fætningen, svarede 1060 Rbd. Courant og dernæst fem Rdlr. af hver Ko af Befætningen, der udgjorde 107 Køer. Aaret efter kjøbte Enkegrevinden af Dodsboet for 805 Rbd. Courant Gjørsløv Kro, som 1720 havde faaet Privilegium paa Krohold og 1730 paa Brændevinsbrænderi og Ølbryggeri.⁸¹⁾

Enkegrevinde Schack, født Rankau, var født den 4. September 1689 og blev 1711 gift med Greve Hans Schack til Schackenborg, der døde 1719. I 1727 maatte Viceadmiral Gabel, der særlig bliver omtalt under Spanager, tilskjøde hende Giesegaard, Ottestrup og Spanager for Gjæld. Her- til søjede hun Juellund og bestemte ved Testamente otte Dage før sin Død, som indtraf den 28. Septbr. 1760, at disse Godser tilligemed Gram og Nybøl i det Slesvigske skulde oprettes til et Stamhus for hendes Stedsøn Grev Otto Diderik Schacks yngste Søn Frederik Christian Schack, født 27. Febr. 1736, der ved Patent af 18. Oktober 1749 var optaget i Grevestanden. Han udstedte overensstemmende med Grevindens Testamente den 11. December 1776 et Stamhusbrev, der blev konfirmeret den 18. Juli 1777. — Ved kongelig Bevilling af 19. Maj 1779 nedlagdes en Gaard i Volleråslev, hvis Jorder og Hartkorn fordeltes paa de øvrige tolv Gaarde og paa ti Huse, medens fem Skpr. Hartkorn udlagdes til Skov. — Udstiftningen af Juellund foretoges fra 1794—1802 med store Beføstninger. Landgilden ansattes, efterhaanden som Gaardene bleve fæstleedige, igjen i Byg og Havre istedetfor Penge.

Grev Fr. Christ. Schack afgik ved Døden den 3. Juni 1790. Han var gift to Gange: 1) 16. Marts 1764 med Birgitte Marie von Krogh, født 25. Januar 1740; hun døde i Barfælseng den 27. November 1765; og 2) 10. April 1767 med Ida Steel Wille, født den 15. Septbr. 1741, død 1804.

De efterfølgende Besiddere af Stamhuset ere den Foregaaendes Søn af andet Ægtekab Knud Wille Schack, født 28. Oktbr. 1773, død ugift som Kammerherre den 18.

Novbr. 1821; hans Søstersøn Henrik Adolf Brockenhus, født den 3. Marts 1794, der 18. Maj 1822 for sig og ægte Descendenter blev ophøjet i Grevestanden under Navn af Brockenhus-Schack. Hans Svoger Gehejmekonferentsraad, Kammerherre, Stiftamtmand og senere Justitiarius i Højesteret Frederik v. Lowzow overtog Administrationen og Godserne gjorde under hans Bestyrelse en særdeles god Fremgang til det bedre i alle Retninger.

Greve Henrik Adolf Brockenhus-Schack døde den 10. Juli 1847. Han havde den 5. Septbr. 1822 ægtet Margrete von der Maase, født 23. April 1802, død 1836.

Med hans Død tilfaldt Stamhuset deres ældste Søn, den nuværende Besidder

Knud Bille Ludvig Anton Greve Brockenhus-Schack,

som i 1848 selv overtog Bestyrelsen af Godserne.

Greven er født den 11. November 1823 og ægtede den 27. September 1850 Helene Sophie Caroline Frederikke Lowzow, født 25. Maj 1832, Datter af ovennævnte Gehejmekonferentsraad Lowzow i hans tredje Ægteskab med Sophie von Blücher.

Hvor højt Hr. Kammerherre Greve Brockenhus-Schack er elsket af sine Godfers Beboere, derom turde den i Hovedgaarden Giesegaards Have den 10. Juli 1872 rejste Mindestøtte være et talende Bevis baade i Nutid og i Fremtid; thi den er rejst som et Tegn paa den Taknemlighed, som Stamhusets Beboere og mange udenfor skyldte Hr. Greven og Grevinden for deres utrættelige Virken for Godsets Vel. Paa deres Sølvdryllupsdag stiftedes et Legat paa 20,000 Kroner, hvoraf Renten 800 Kr. aarlig uddeles i fire Portioner for unge Mennesker, som ønske Uddannelse i et eller andet Fag.

Spanager.

Denne Gaard hører til en af dem, der først har været bekendt som Hovedgaard; derefter blev den nedlagt til Bondedy og senere paany oprettet til Hovedgaard. Hvor den ældste Gaard laa, kan nu ikke bestemtes paavises, men det maa antages at have været paa det samme Sted, hvor den nuværende Gaard ligger, omgivet af Njoge Aa og af Lavninger, medens Byen Spanager derimod har ligget sydøst for Gaarden i den saakaldte Bittenbjergmark, hvor der findes Spor af ældre Bygninger. Ved Gaarden laa der i ældre Tid en Vandmølle, et Tilbehør til gamle Borge og Gaarde, hvor Forholdene paa nogen Maade kunde tilstede en saadan. Af denne Vandmølle er der ved Gravning for en halv Snes Aar siden fundet tydelige Levninger, saasom Møllestene, Stigbord og deslige.

Spanager afbrændte ved Lynild den 17. Juni 1870 og blev derefter smukt og solidt opført med nye Bygninger. — Gaardens ældre Navn var „Sponaghre“, saaledes som det endnu til Dels udtales af ældre Folk paa Egnen.

I Biskop Jacob Brøgger Daugaards Skrift: „Om de danske Klostre i Middelalderen“ pag. 244 omtales, at Abbed Niels Clemmensen i Sorø Kloster Aar 1414 ved Mageskifte aftod til Domkapitlet i Roskilde „Hovedgaarden Sponaghre og al dens Indtægt, det er alt hvad Klosteret ejede i Egbye,

Bjefverfkov, Stenfestorp, Skulforp, Lundsgaard, Wærnethorp, Wendegardh og Gedorp" (den sidste By er nu ubekjendt). Der omtales tillige, at Klostret havde havt Ret til „fri Vortførelse af Grus fra Sponaghre Mark til Klosters Bygninger“, hvilket passer meget godt, eftersom der i Nærheden findes Grus i Overflodighed. Gaarden er derefter forbleven hos Roskilde Domkapitel, hvorfor der heller ikke kjendes nogen Ejere deraf. I den tidligere omtalte „Balløbog“ i Gehejmearkivet anføres rigtignok, at „Svend Guldsmed af Roskilde pantfattede til Else Andersdatter af Spånager en Gaard i Gjørslev“, men Tiden, naar dette skete, anføres ikke. Omtrent ved 1400 var der en „Fru Edel af Spangager“, som havde Ejendommen i Kjøbenhavn.⁸²⁾

Spanager hørte saaledes før Reformationen under Roskilde Bispe og var rimeligvis henlagt under det bispelige Len Tureby, eftersom nogle af Lensmændene der tillige havde Gaarden Spanager med Tilliggende. Den første, der kjendes, var

Mads Eriksen Sølle,

som horte til en gammel fjællandsk eller laalandsk Familie, der i sit Vaaben førte to hvide Vølger i blaat Felt og paa Hjælmen to hvide Vinger. Af Slægten levede 1470 Erik Madsen til Krøgende, der med sin Frue, Anne Sivertsdatter, af den gamle berømte Slægt Blaa, havde tilgiftet sig Drebygaard paa Laaland. Deres ældste Søn var Mads Eriksen, der ved 1490 var Dronning Dorotheas Lensmand paa Haraldsborg Slot, som laa tæt nord for Roskilde og afbrændtes af de grevelige i Juni Maaned 1534. Han ægtede omtrent 1494 Birgitte Clausdatter Daa, den Gang Enke efter Lensmanden paa Hjortholm, Claus Næb. Hun var Halvsøster til Bispen Niels Skave, og det er derfor rimeligt, at det egentlig var hende, der havde Hjortholms Len, da det

ogfaa Aaret efter gik over til Mads Eriksen, der sikkert i det hele stod sig godt med Gejstligheden, da hans egen Farbroder, Ejler Madsen, var Bisp i Aarhus.

År 1500 var Mads Eriksen Lensmand paa Lureby, men herpaa fik han, hans Frue og deres Søn, Erik Madsen, 1505 Livsbrev, hvilket tillige lød paa „Sponager med Mølle, Egeby, Bendegaard, Skullerup, Bemmedorp og Lundsgaard;“ deraf skulde aarlig svares 6 Tdr. Smør og 16 Mark lodige Penge, desuden fire Nætter Gjæsteri, holdes to Borgelæjeheste samt stilles to færdige Karle med Heste og Harnisk, naar tilsiges. Mads Eriksen skulde selv være fritaget for at følge Bissen mod at sende sin Søn. Endelig indeholdt Brevet den Bestemmelse, at om han døde, maatte Enken ikke gifte sig igjen uden Bispens Samtykke. Af den følgende Bisp, Johan Sepsen (Ravensberg), fik han endnu et Par År efter et tredie Len, nemlig St. Agnes Kloster i Roskilde, hvilket han synes at have beholdt til 1515. I 1517 var han baade Ridder og Rigsraad, og forekommer derefter i de fleste Rigsraadsforhandlinger. 1524 fik han Pantebrev paa Nagelsti Birk paa Vaaland for 2000 Mark i Guld og danske Penge, hvilke han havde fortrakt Riget til at lønne Krigsfolk med, og syv År efter fik han et nyt Pantebrev derpaa. Dette indeholdt den ejendommelige Bemærkning, „at Pantet ej skulde fortabes, om han end forbrød sig mod Kongen.“ Han forekommer nu oftere med Navnet Hr. Mads Bøller, Bøllie eller Bølle, medens han tidligere bestandig kun kaldte sig Mads Eriksen, men Kong Frederik I havde som bekjendt anmodet Adelen om at antage faste Familienavne, og Hr. Mads kaldte sig da efter Bølgen i sit Skjold. Det synes imidlertid, som om Familien i Begyndelsen ikke har været paa det rene i saa Henseende; thi 1528 kaldte hans Søn sig Erik Baagen (d. e. Bove), altsaa ligeledes efter Waabenmærket.

Som de de fleste andre fjællandske Adelsmænd, saae Hr. Mads Bølle sig i Grevens Fejde nødt til at hylde Grev Christoffer, men han maatte trods sin høje Alder finde sig i tilligemed Rigsraaderne Otto Krumpen, Johan Urne og Niels Lunge samt 8 andre Adelsmænd, hvoriblandt hans fornævnte Søn, at blive sendt af Greven som Gidsler til Mecklenborg, hvor de holdtes fangne paa Slottet Blaue. Efter Løsladelsen maatte de udstede en Trostabsforsikring til Kong Christian III.

Hr. Mads Bølle døde med Slutningen af Aaret 1539; hans Frue var allerede død 1522; de ere begge begravne i Tureby Kirke, hvor der findes en Visten med Indskrift: „Ano. dm. mdyxij dodæ frue Værythe Daas datthyr Ano dm md welbiurdig ma(n)d hær Mas Bøllæ ryddher.“ — En Datter Dorte, død 1545, var gift med Ridder og Rigsraad Knud Rud til Vedby, der døde 27. Marts 1554. Sønnen

Erik Madsen Bølle

fik derefter 14. Novbr. 1539 Folgebrev til Tureby Gaard og Len og Spanager Len efter Faderen,⁸³⁾ ligesom han ogsaa arvede Terzløse og Drebygaard. Han var født før 1500, da han 1523 var en af de Adelsmænd, som Kong Christian II betroede Kjøbenhavns Forsvar. I 1527 ægtede han sin Søsters Svigerinde, Fru Sophie Rud, der var en Datter af Rigsraad Jørgen Rud til Vedby og Fru Kirsten Rosenkrantz og var Enke efter Hr. Thge Brahe til Tosttrup (død 1523); med hende fik han Elvedgaard i Fyen, og den 11. Novbr. 1531 fik han Brev paa Nagelsti Birk paa Laaland paa lige Vilkaar, som Faderen havde det. 1536 erholdt han af Roskilde Bisp Livsbrev paa Birkingegaard, hvorefter han svarede $\frac{1}{2}$ Læst Rug og $\frac{1}{2}$ Læst Byg, men samme Aar maatte han

dele Stjæbne med Faderen at sendes som Gidsel til Meflenborg. 1541 var han optagen i Rigeets Raad.

Hans Hustru, Fru Sophie Rud, døde paa Tureby 1ste Fredag i Fasten 1555 og blev begravet i Tersløse Kirke.⁸⁴⁾ Hun dyrkede, som flere af sine Standsfæller, Personalthistorien og har efterladt sig en Slægtebog, der endnu findes paa det kongelige Bibliothek.

Dette Dødsfald blev et føleligt Tab for Eric Madsen; thi allerede inden Aarets Udgang blev han dømt til at afstaa Elvedgaard til sine Stedsønner, Jørgen og Otto Brahe. 1561, Søndagen næstefter Bartholomæi Dag, havde han Bryllup i Kjøge med Jomfru Margrete Urup, Datter af Rigsraad Hr. Ngel Urup til Ugerup og Fru Anne Trolle, men levede kun et Aarstid derefter og døde i For sommeren 1562; han blev begravet i Tersløse Kirke.

Allerede i Aaret 1556 (se Side 59 foran) fik Peder Bilde Lensbrev paa Tureby, hvormed rimeligvis ogsaa fulgte Spanager, men hvorvidt Hovedgaarden før eller efter denne Tid er nedlagt, er ikke bekjendt; dog synes det rimeligt at være steet omtrent ved Aar 1600; thi det angives, at Ejler Krauffis Enke, Hilleborg Wille, døde den 5. August 1602 i Spanager By paa Johan Barnekovs Gods.⁸⁵⁾

I Svenstefrigen fra 1658—60 led denne Egn saavel som de øvrige Dele af Landet overordentlig meget. Spanager By blev da efter Beretningerne ligesom mange andre Landsbyer afbrændt og ødelagt. Præsten Anders Mathiøsen Hjøring siger i „Vevers-Krants“ fra 1660 om Svensternes Blyndringer: „Her ere Kirker udi Sjælland, som ikke allene ere røvede deres Ornamenteer fra, men ganske Kirkens Bygning saa ruineret, at der ikke staar Kirkemur, men alene en Gavl af Kirketaarn, menes det skulde være af Jorsæt, efterdi de fra den haver nedrevet al Kirkemuren, paa det den skulde være Vidne og bevise, at Svensken der havde været . . .

De Døde af Gravene optaget, vælted Liget i Hullet og Kisten borttaget til at begrave deres dræbte og døde Officerer udi. Hvo som vil vide og se Svenskens Mildhed mod de Døde, som end Tyrker plejer at staae, de rejse til Kjøge, der finder de en Kirkegaard aldeles opgraven, nogle utallige Dødes Ben opfaste, og end de, som nyligen vare begravne, optagne, lagt over Jorden meget stammelig, Laaget af Kisterne borttagne, og en Bart tvært overhuggen over friske Liv og Kjød som fornødig var begravet, og ikke vilde gjøre dem igjen den Ære, at som de grove deres Volde, de da vilde faste dem i Jorden, som kunde have været en ringe Umage; hvilket Kjøbenhavn ikke vilde gjøre mod deres Døde, som søgte vores Ulykke i Stormen (paa Byen), men vi lode dem med Møje og stor Umage udi den haarde Vinterfrost blive skjult udi Jorden." — Videre tilføjes der: „Mange Adelsgaarde (bleve) aldeles stammeligen ruinerede, at der fandtes, det jeg saae, de Huse paa Herregaarde, som de havde ladet staa, ret idel Svenske-Fortræd, at de ganske langs ad Husene tre Rader eller flere Stene havde aftaget og de andre ladet ligge, paa det al Sne og Regn skulde der indfalde og fordærve baade Loft, Tommer og Mure . . . Skovene ere afhugne, og af Svensken bortsolgt, men i nogle Hundrede af de bedste og største Ege og Træer i Skovene er sat Ild ved Roden og saa slet brændt igjennem op ud ad Toppen, indtil de ere omsaldne, osv.“ Der anføres samme Sted mange flere Stildringer af den ulykkelige Tilstand, hvori Landet var ved Krigens Ophør, og siges, at næsten alle Landsbyer omkring ved Kjøbenhavn vare ødelagte.

Det tiloversblevne af Spanager By blev nedbrudt og Hans Mortensen, der senere blev Ejer af Taagerød, fik Spanager for 827 Rdlr. 8 Sk., hvilken Sum han betalte den 4. April 1662. Bygninger maa der den Gang rimeligvis have været paa Stedet; thi en Opgjørelse fra ham den

16. samme Maaned er dateret Spanager. Rimeligvis har Hans Mortensen efter saa Aars Forløb igjen afhændet Spanager til Rgl. Kjøkkensfriser Hans Duffen paa Lellinge, da denne angives at have opført en Herregaard og lagt betydeligt Gods til Spanager.⁸⁶⁾ Fra den Tid maa Gaarden formentlig have haft fælles Ejer med Lellingegaard, indtil Gehejmeraad Schøllers Enke, Johanne Thune, 1720 folgte Gaard og Gods for 26,600 Rdlr. i Kroner til

Christian Carl Gabel,

der Aaret tilforn var kommen i Besiddelse af Giesegaard, som han ved Indførselsforretning havde faaet for 13100 Rd.

Til Spanager hørte den Gang $72\frac{1}{4}$ Td. frit og $390\frac{3}{8}$ Td. ufrit Ager og Engs Hartorn, $5\frac{3}{4}$ Td. Stov- og Møllestyd samt $61\frac{1}{4}$ Td. matrifuleret Tiendehartorn, hvorefter det blev 50 Rd. i Kjøbesum for hver Tønde Hartorn. Det kjøbte Gods udgjorde Spanager Hovedgaard med Besætning af 54 Røer og 1 Tyr, en Mølle, 54 Gaarde og 30 Huse samt Bjevverskov og Dalby Kirker med Kirketienden; deriblandt var en Gaard og en Mølle i Slimminge og en Gaard i Gjørskov, hvilke bleve indlemmede i Giesegaards Gods.⁸⁷⁾

Christian Carl Gabel var født i Kjøbenhavn Mortens-aften 1679. Han var en Søn af Frederik Gabel til Bre-gentved og Sønneson af Frederik III's Yndling og Fortrolige Christoffer Gabel, der døde som Statholder i Kjøbenhavn 1673.

I sin Ungdom ofrede Gabel sig for Søværnet og fremmedes hurtigt. 1710 var han Kommandørkaptejn, næste Aar blev han Kommandør og den 29. Juni 1714 i sit 35 Aar „Schoutbynacht“ eller Kontreadmiral. Som saadan vandt han Aaret efter en berømmelig Sejr paa Kolberghejde ved Femern den 24. April 1715 over den svenske Flaade,

hvis Anfører, Admiral Carl Hans Wachtmeijster, blev fangen; hele den svenske Flaade, 6 Skibe med over 300 Kanoner. blev erobret og 1900 Mand Besætning gjort til Fanger. For denne Daad udmærkede Kong Frederik IV Gabel ved at udnævne ham til Viceadmiral og Kammerherre, en Titel, som den Gang var saa sjelden, at naar man i Kjøbenhavn sagde, at man skulde op til Kammerherren, vidste Alle, at det var til Gabel.⁸⁸⁾ Desuden blev der flaaet en Medaille til hans Vre med hans Portræt paa den ene og Slaget paa den anden Side, hvortil Kongen endnu føjede sit Billede, besat med Diamanter, en Gave, som Gabel var den første, der modtog af Frederik IV, og som befeglede den Bevaagenhed, Kongen personlig nærede for ham.

Endnu i ti Aar efter denne Sejr indtog Gabel en indflydelsesrig Stilling hos Kongen, var tillige Ridder, Overkrigssekretær, Direktør over Holmen, Flaaden og Løjhusene samt Præsæs i Admiralitetet og Søetatens Generalkommissariat; men den 18. Oktober 1725 blev han pludselig afskediget fra alle sine Embeder ved Hoffet og derefter den følgende 26. Novbr. udnævnt til Stiftamtmand i Ribe, hvilken Stilling han beklædte til sin Død den 3. August 1748. Han blev begravet paa Bramminge Kirkegaard. I Kirken sammesteds findes der en meget omstændelig Gravskrift over ham, der ender saaledes: „ . . . Han var gudfrøgtig, retfærdig, beleven, from, mandig, tro, efterlod sig et uadødeligt Navn. Kirker, Skoler, Høspitaler, hele Stiftet raaber: af, af! vor Gabel er borte.“

Han var to Gange gift 1) med Frederikke Christiane Schult, Datter af Gehejmerraad Diderik Schult og Ermegard Sophie Gabel. Hun blev Moder til otte Børn, der alle døde unge, og hun afgik ved Døden i Ribe 1731; 2) den 28. April 1732 med Anna Benedikte Stensen, Datter af Oberstløjtnant Erik Stensen og Fru Wibke Urne; hun

var Enke efter Generalløjtnant Christian Ranzau og døde i Ribe 1756.

Kammerherre Gabel er bleven saare haardt bedømt af Historiefriberne, navnlig af Andreas Hojer og Professor Jens Møller. Denne sidste siger om ham⁸⁹⁾: „Det er, Himlen være lobet, et Særhyn i Historien at træffe paa en Mand som denne Gabel, der begyndte sin Løbebane som Tordenstjolds værdige Medbejler, som en rask og modig Søhelt, men siden forvandledes til en foragtelig Hoffnog og endda vedligeholdte sig ved Forstillelse saa mange Aar i en ædel og frijsindet Konges Raade.“ — En nyere Forfatter, Justitsraad Chr. Bruun, siger derimod om Gabel, at han „er en af de Mænd fra Frederik IV's Tid, hvis sande Karakter endnu ikke er oplyst, ligesaa lidt som hans Digtighed i de forskjellige Embedstillinger, han beklædte. Han betegnes sædvanlig som en intrigant Person og sleben Hofmand, „den ypperste af Hofpadderhatten“. Det er dog muligt, at der er gjort ham megen Uret; men det kan endnu ikke oplyses, da der mangler Forarbejder.“⁹⁰⁾

I det hele roses Gabel meget for sin Omhu for Kirker, Hospitaller og Skoler. Saaledes funderede han 1. Juli 1723 en Skole i Bjeverskov By under Spanager Gods, foreskrev de nærmere Bestemmelser ved Undervisningen samt bestemte Lønnen for Læreren (Foundationen herfor findes hos Hoffmann VIII, 367). Endvidere forbedrede og forføjnede han flere af sine Herregaarde. Paa Bramminge, et Par Mil fra Ribe, hvor han boede i 16 Aar, forbedrede han Borggaarden og Ladegaarden og lod anlægge en smuk Frugthave. Derfra skal ældre Folk for ikke mange Aar siden have omtalt ham som „en godgjørende og af sine Undergivne meget afholdt Mand.“⁹¹⁾

Tid efter anden var Kammerherre Gabel Ejer af forskjellige Gaarde og Herresæder. Efter Faderen købte han

Bregentved 28. Februar 1709, som han igjen afhændede 1718 til Kongen. Desuden ejede han Ringstedkloster, Gabelseje, Ottestrup samt som foran nævnt Giesegaard og Bramminge.

I 1726 havde Gabel hos den rige Entfegrevinde Schack optaget et Laan paa 50,000 Rbd. Courant i Giesegaard, Spanager og Ottestrup; thi Grevinden havde fattet saadan Godhed for Gabel, at hun havde bestemt ham til Arving af hele sin personlige Formue, skjønt hun var ti Aar yngre end han. Dette Venfskab slog imidlertid snart om til det bitreste Fjendskab. Hun gjorde Fordring paa en Del Smykker og de tre Hovedgaarde, og Kammerherre Gabel maatte det følgende Aar 1727 afstaa disse samt forpligte sig til at erstatte Grevinden 3000 Rdlr. og udstede en Panteforskrivning for 9000 Rdlr. paa 1ste Prioritet i Bramminge.

Entfegrevinde Schack, der tillige ejede Gram og Nybøl i det Slesvigke, tilkjøbte sig senere, som foran anført, Suelund, hvorved disse Gaarde kom under samme Ejer, og Spanager har senere henhørt under Giesegaards Stamhus.

Da Entfegrevinden 1727 fik Skjøde paa Godserne, udgjorde Spanager Gods omtrent 432 Tdr. Ager og Engs Hartkorn, samt 4 Tdr. Møllestjlb og desuden Bjeverskov Kirke, matrifuleret for 40 Tdr., og Dalby Kirke (i Ramsø Herred) for 21 Tdr. Tiendehartkorn.

I 1721 fik Kammerherre Gabel kongelige Bevilling til at nedlægge de to Gaarde i Stulkerup By og drive Jorden under Spanager Hovedgaard; derved forsvandt denne By. 120 Aar efter i 1841 blev det ligeledes ved kongelig Bevilling tilladt, at en Gaards Jord i Bemmedrup blev underlagt Spanager; derved udgjorde dens Areal i 1852 omtrent 642 Tønder Land med 77 Tdr. Hartkorn, hvorefter de 6½ Td. var ufrit. Indtil 1847 forrettedes fuldt Hoveri til Gaarden og da var den bortforpagtet tilligemed Dalby Kirke-

tiende, som hvedes in natura, for 60 Rdlr. og 1200 Tdr. Byg; derefter uden Tiende og Hoveri for 1200 Tdr. Byg og 26 Rdlr. samt $8\frac{1}{8}$ Td. Byg i Tiendevederlag.

Spanager Bøndergods udgjorde i 1852 lidt over $327\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn og indeholdt et Areal af 3160 Tdr. Land fordelt paa 43 Gaarde og 52 Huse. Jordebogsindtægten var = 710 Tdr. Byggs Værdi, i 1774 derimod kun 352 Tdr., men den Gang hvedes Hoveri in natura, som 1852 betaltes med Penge.⁹²⁾

Den fornævnte Skole i Bjeverskov By blev oprettet for Spanager Gods og „hæderlige Studiosus Matthias Ravn“ blev antaget til at være Skoleholder. Han skulde Vinter og Sommer, alle Søgnebage, holde Skole i det dertil indrettede Skolehus og al Ungdommen over 5 Aar, det være sig Boehusmænd eller Indfiddere, Dreng og Pigebørn i Bjeverskov, Kiullerup, Skulkerup, Bemmedrup, Lundskaarde og Vindegaard i deres Børnelærdom og Christendom med Læsen og Skriven flittig antage, saavel som deres Tjende, om de det af hannem begjere. Om Sommeren skulde der holdes Skole fra Kl. 7—11 og fra 2—6 og om Vinteren fra 8—12 og 2—4. Om Lønnen hedder det, at Læreren nyder:

- 1) til fri Behoelste og Skoleholderiet det i bemeldte Bjeverskov indrettede Skolehus, som jeg paa egen Bekostning lader holde vedlige.
- 2) til aarlig Løn af mig selv rede Penge 18 Rd.
- 3) af Bønderne i ovenspecificerede Byer paa mit Gods, rede Penge 12 Rd., Rug $4\frac{1}{2}$ Td., Byg $4\frac{1}{2}$ Td., Tørv 20 Læs, samt 6 Læs Hø og 10 Læs Palm, hvert paa 30 Lpd, og endvidere Græsgang under Bøndernes Kvæg til 2 Køer og 4 Faar. Husmænd og Indfiddere, som have Børn, der søger Skolen, giver desuden ugentlig for hver Mand 2 β.

Tellingegaard.

Den nuværende Hovedbygning ved Gaarden, beliggende mod Nord, er en grundmuret enetages Bygning, som opførtes i Aaret 1860. Den blev bygget paa Tomten af en nedbrudt ældre Bygning, hvoraf en Del af Kjælbarmuren benyttedes til den ny Bygning. Ved at udgrave Grunden til Bygningen fandtes der mod Nord ud mod Haven tydelige Spor af en ældgammel, meget solid Bygning, der havde været opført af røde Munkesten, ligesom der ogsaa fandtes Levninger af Kjældere med Gulv af Mursten. Alt dette var rimeligvis Levninger af Tellingegaards ældste Hovedbygning, men af hvem eller til hvilken Tid denne Bygning var opført, kjendes ikke. Det Baaningshus, som da blev nedrevet, var af Bindingsværk med Egetømmer og laa mod Øst og kunde maaske være et Par hundrede Aar gammelt. I de sidste Aar er der opført tvende ny Ublænger af Grundmur ved Gaarden. saa at dens Bygninger i det hele taget ere ny og hensigtsfbarende indrettede.

Gaardens ældgamle Navn var muligt Borrering; thi det Sted, hvor den allerældste befæstede Gaard eller Borg har ligget, kaldes endnu saaledes.⁹³⁾ Navnet Tellinge fik den saa formentlig efter Byen, men intet bestemt kjendes herom, ligesom der ogsaa savnes Oplysninger om dens ældste Besiddere. Sandsynligvis tilhørte Gaarden i Midten

af det 16de Aarhundrede Ejerne af Vallø, navnlig Peder Bille, hvilket kan sluttes af den foran (Side 60) omtalte Strid angaaende Besættelsen af Præstekaldet i Vellinge. Samtidigt, under 5. Juni 1581, nævnes Anne Bille til Vellingegaard.⁹⁴⁾ Denne maa være Peder Billes Datter, som rimeligvis ved Arv er kommen i Besiddelse af Gaarden. Hun blev senere gift med Johan Barnekov til Nielstrup, der døde 1603. Senere ejede Fru Ellen Marsvin Gaarden, ligesaa Grev Baldemar Christian og Moderen Fru Kirsten Munk. I 1637 har Lensmanden paa Tryggevælde, Tyge Brahe, givet et Bækken til Ejby Kirke „paa Grev Baldemar Christians Begne“, og i 1653 har Fru Kirsten givet en Klokke til samme Kirke,⁹⁵⁾ som hørte under Vellingegaard. Af Beretninger fra Sognepræsterne i 1651 og 1657 om, hvem Gaarde og Gods i Hjeverskov Herred tilhørte, sees det, at Fru Kirsten begge Aarene ejede Vellingegaard, og Sognepræsten Peder Jacobsen (Petrus Jacobi) har i sin Fortegnelse, dateret Vellinge 8. Novbr. 1657, anført: „Vellingegaard tilhører velbyrdige Fru Kirsten Munk“; det samme angives ogsaa om 16 Hjelgaarde, 6 Boel, 9 Huse og 1 Mølle i Byen, hvornæst der tilføjes: „Derimod haffuer Hans Kongl. Majestæt her i Menigheden en forfaldenn Kirke og en øde Præstegaard.“⁹⁶⁾

Fru Kirsten Munk har altsaa beholdt Gaard og Gods til sin Død 1658. Ved Arv efter hende er Vellingegaard gaaet over til Datteren Leonora Christina, der var gift med

Corfits Ulfeld.

Han var født 10. Juli 1606 paa Hagenskov (nuværende Frederiksgave) ved Årsens, hvor Faderen, Kantstler Jacob Ulfeld (død 1630), den Gang var Lensmand; Moderen var Birgitte Brokkenhus (født 9. August 1580, død 24. Decbr. 1656.⁹⁷⁾ De havde ialt 17 Børn (11 Sønner og

6 Døtre), men desuagtet havde Faderen Øvne til at foretage flere Udenlandsrejser, endog til Jerusalem.

Corfits Ulfeld nød en fortræffelig Opdragelse og Uddannelse, dels i Hjemmet og dels paa Rejser, hvor han erhvervede sig en Mængde Kundskaber, navnlig i Sprog, der siden kom ham til god Nytte. Tyve Aar gl. ansattes han som Kammerjunker hos Kong Christian IV, og Kongen fattede snart saadan Kjærlighed til ham, at han to Aar efter skjænkede ham sin mest elskede Datters Haand, skjønt hun den Gang kun var et Barn paa syv Aar, hvorfor Bryllupet ogsaa først den 9. Oktober 1636 stod paa Kjøbenhavns Slot. Samme Dag udnævntes Ulfeld til Elefantridder og fik i Brudegave Ibsstrup, det nuværende Sægersborg Gods. Aaret efter blev han Rigsraad, Statholder i Kjøbenhavn og Rigets Statmester samt 1643 Rigets Hovmester, den højeste Statspost, som indbefattede næsten alt hvad der vedkom Statshusholdningen saavel i Fred som i Krig, Indtægter og Udgifter, Øresundstolden, Opshynet ved Hæren og Flaaden og famnes Udrustning.

Det tillægges Ulfeld, der beklædte denne Stilling, at Danmark var aldeles usforberedt paa at modtage en Fjende, da Svenskerne 1643 oversvømmede Halvøen og den gamle Konge pludselig blev vækket ved de fjendtlige Kanoners Torden. Da Freden den 13. August 1645 blev sluttet i Brömsebro paa meget uheldige Betingelser for Danmark, skal Christian IV ærgerlig have underskrevet den og sagt til Corfits Ulfeld: „Se, der har Du det da, saaledes som Du har lavet det sammen!“

Skjønt Ulfeld fra den Tid sank i Svigerfaderens Indest, vedblev han dog at beholde sin indflydelsesrige Stilling, saalænge Kong Christian levede. Han samlede sig derved Tid efter anden en meget betydelig Formue, hvilken, da han

blev affat fra sine Embeder, beløb sig til over halvanden Million Rigsdaler i rede Penge og Fordegods.

Efter Kongens Død 1648 stod Ulfeld som Rigsdhovmester i Spidsen for Regeringen i Danmark i de to Maaneder, indtil den ny Konge blev valgt. Da han væsentlig var Skyld i, at Kong Frederiks Haandfæstning blev saa haard og tyngende, berettes der, at Kongen ved Kroningsgildet skal have ført Ulfeld tilside og sagt til ham: „Corfits! I har i Dag bundet mine Hænder. Hvo veed, hvem der kan binde Ebers?“ Fra den Dag blev Forholdet til Magthaverne mere og mere spændt. Der indleedes det følgende Aar Undersøgelse mod ham angaaende hans tidligere Bestyrelse af Finantstøvesen, men efter at hans Fjender havde faaet et berøgtet Fruentimmer, Dina Winhofer, til at anklage ham for at have villet forgive Kongen, rejste Ulfeld, uagtet Dina blev henrettet, dog hemmelig bort og kom til Sverrig, hvor han som bekjendt opholdt sig i flere Aar og fulgte med Carl Gustav mod Danmark. Omfider mistænktes han ogsaa her for onde Anslag og der indleedes Undersøgelse mod ham, under hvilken Forfaret, da Ulfeld ved Sygdom var berøvet Mælets Brug, førtes af hans Gemalinde, som i flere med stor Skarphed og Djarvhed skrevne Indlæg forsvarede hans Sag. Ulfeld fritjendtes, rejste til Kjøbenhavn, men førtes i Slutningen af Juli 1660 tilligemed sin Hustru som Fanger til Hammershus, hvor de maatte forblive i henved halvandet Aar i et haardt Fængsel under Generalmajor Udo Fuchs's Bevogtning.

Ved Underhandlinger med Svogeren, Overstatholder og Premierminister Grev Christian Rantzau, opnaaede Ulfeld sin Frihed, idet han fra Hammershus den 27. Oktober 1661 sendte Frederik III en ydmyg Skrivelse, i hvilken han bøn-faldt Kongen om at „tilgive ham hans Forfeelser af Naade“, — forpligtede sig til med sin Familie at tage Ophold paa

Fyen og aldrig komme til Sjælland uden speciel Tilladelse, og til at det Navn, Vaaben og den Titel, hans Hustru hidtil havde ført (Grevinde af Slesvig-Holsten), skulde hun afstaa og aldrig mere bruge. De Mobilier, tilhørende enten ham selv eller Grevinden, som kunde være komne i Kongens Hænder, vilde han afstaa, uden alt Krav paa samme, men forbeholde ny Restitution (Tilbagegivelse) af alle ham tilhørende „Breve, Skrifter, Obligationer og andre Dokumenter“.

Af faste Ejendomme vilde han til Kongen afstaa sine Godsfer i Sjælland, nemlig Salto Slot med tilliggende Gods, Bavelse Gaard og Gods (begge ved Næstved) og Vellingegaard (flere Steder nævnes Vellinge, hvilket er en Fejl); og skulde hans Frue tilligemed ham understrive Afstaaelser og Skjødebrev paa disse Godsfer. Dette gjorde Ulfeld, som han siger, for „at nyde nogen Naade udi vores store Trængsel og Elendigheds Tilstand, at vi ikke med alle skulle ganste gaa til Grunde.“ ⁹⁸)

For sin Frihed maatte Ulfeld ikke alene afstaa de ovennævnte Gaarde og Godsfer i Sjælland, men tillige afgive til den danske Krone alt sit Strøgods i Jylland saavel som det Sordegods, han ejede i Norge, og endvidere den store Gaard, han havde bygget sig i Kjøbenhavn, beliggende i Løvstrædet ved Graabrødretorv. Desuden maatte han frasige sig al Adkomst til sine Forleninger, Hørsholm og Munkeliv Kloster, og en Obligation paa 63000 Rdlr., Kongen skulde ham, med videre. Det eneste, han beholdt af al sin Ejendom i Danmark, var den Arv, han paa sin Egtfællers Vegne havde at fordrø efter hendes Moder og Bedstemoder, og de for en Del usikre Gjældsfordringer hos danske Adelsmænd og andre Skyldnere.

Den 21. December 1661 ankom Ulfeld og Leonora Christina fra Bornholm til Kjøbenhavn. Grev Ranzhau afhentede dem paa Toldboden og førte dem til sin Gaard i

Kannikestræde, hvor de forbleve i sex Dage, i hvilken Tid de fornævnte Forpligtelser og Afstaaelser bleve underkrevne og endelig bekræftede, ligesom Ulfeld ogsaa paany maatte aflægge Trofsabsed til Kong Frederik III.

Under 24. Decbr. 1661 har Corfits Greve af Ulfeld udstedt „Følgebrev til alle hans Bønder og Tjenere, som bygge og bo paa hans Strogods i Sjælland og ikke ere indførte i Fordebøgerne til Saltø, Bavelse og Lellinge, at svare herefter Kgl. Majst. eller hvem dertil af ham forordnet vorder, givendes og givendes, ydendes og leverendes hans Embedsmand og ingen anden al deres Afgift, Herlighed, Landgilde, Wgt, Arbejde, Gjesteri og alt andet, som de pleje at gjøre og give, da han har skjodet fra sig og sin Grevinde Leonora Christina samt deres Børn til Kongen alle de Gaarde og Gods, som for^{ne} Tjenere paaboe.“ Dokumentet er dateret Kjøbenhavn, læst paa Stevns, Bjevskov, Faxe og Ransø Herreders Thing og opbevares i Gehejmearkivet; men lignende Følgebreve ere sikkert ogsaa udstedte til alle dem, som vare indførte i Fordebøgerne paa de nævnte Godser.

Saavidt var det altsaa kommen med Ulfeld, der en Gang var den første Mand i Riget næst Kongen, men han skulde falde endnu dybere. Ellensborg (Holkenshavn) i Fyen blev anvist ham og Hustru til fremtidigt Opholdssted, men kort efter at de vare ankomne hertil, søgte Ulfeld og fik Tilladelse til for nogen Tid at forlade Landet for sin Helbreds Skyld. Han vilde efter Angivelsen bruge Badene i Nachsen, men i Juni 1662 rejste han med Familie til Amsterdam, derfra til Brygge, hvor han opholdt sig, fraregnet en kort Rejse til Paris, hele det Aar og en Del af det følgende. Leonora Christina forlod ham her 24. Maj 1663 og rejste efter hans Ønske til England for at affordre Regeringen en Sum af over tyve Tusinde Daler, som Ulfeld havde forstrakt den tidligere landsflygtige Kong Carl II med, og som

han og Familie nu selv trængte til. Efter en Tids Forløb blev hun naadig modtaget af Kong Carl, der, som det lod, vilde opfylde hendes Forlangende, men Tiden traf sig under allehaande Udflugter i Vangdrag og Leonora fik ingen Penge. Dvertimod blev hun af den engelske Regering udleveret til Danmark og bragt som Fange til Kjøbenhavn.

Ulfeld blev imidlertid bestrødt for at smedde onde Anslag mod den danske Regering, navnlig at ville omstyrte den i 1660 indførte Regeringsform. Anmeldelsen herom udgik fra Kurfyrsten af Brandenburg, hvem Ulfeld bestrøedes for at have tilbudt den danske Krone. Amtmanden i Flensborg, Ditlev v. Ahlefeldt, sendtes til Königsberg for at forstaffe yderligere Oplysninger, og saasnart disse bleve modtagne, befalede Kong Frederik III, at Ulfelds Proces ufortøvet skulde foretages for Højesteret. Sagen behandledes med en saadan Ikkærdighed, at Dommen allerede Dagen efter, at Sagen var kommen for, blev affagt 24. Juli 1663. Den lød paa, „at Corfits Ulfeld som Højforræder skulde degraderes fra sin Stand og Værdighed, hans Vaaben sønderrindes af Bøddelen, hans Hoved afhugges og sættes paa en Stage, hans Krop parteres og lægges paa Stejle paa fire af Stadens Bastioner, hans Ejendom konfiskeres (indbrages til Staten), hans Børn for bestandig forvises af Kongens Riger og Lande, hans Gaard raseres (jævnes med Jorden) og en Skamstøtte oprejses paa Tomten. — Skulde man ikke vorde hans Person mægtig, skulde Dommen exequeres in effigie (fuldbyrdes paa hans Billede).“

Denne Dom affagdes af 26 Dommere, for hvem Grev Rankau af Breitenborg førte Forrædet, uden at Ulfeld paa nogen Raade blev sat istand til at forsvare sig.

Da den danske Regering, uagtet der blev udsat en Pris af 20,000 Rbd. til Belønning for den, der bragte Ulfeld levende, og Halvdelen for den, der ombragte ham, ikke kunde

faa Ulfeld i sin Magt, nøjedes man med at udføre Dommen paa et Træbillede. Herom skriver den nederlandske Gesandt under 27. Novbr. 1663 til sit Hof: ⁹⁹⁾ „Sidste Fredag har Kongen hele Dagen igjennem holdt Portene lukkede og ladet Dommen over Ulfeld egeqvære paa følgende Maade: I Kongens Forgemaal var et Bord opstillet, ved hvilket mange af Ministrene sad, repræsenterende Rigsdommerne. Den Domsældtes Baaben blev bragt dem, og derpaa brudt af Skarpretteren for aabne Døre og kastet ud af Vinduet. Derpaa blev en Statue, forestillende Corfits Ulfeld, siddende paa Knæ, paa hvilken Hovedet, Halsen og Hænderne vare af Bøg, slæbt ved Hovedet af Skarpretteren og bragt ud paa Pladsen, hvor først den højre Haand og dernæst Hovedet bleve afhuggede, og derefter blev Billedet parteret i fire Dele for at hænges paa de fire Hjørner af Kjøbenhavn.“

Medens dette gif for sig, flakke Ulfeld landsflygtig om fra et Sted til et andet og kom til Basel i Svejts. Her opholdt han sig under et opdigtet Navn i nogen Tid, men da han vilde rejse over Rhinfloden, døde han pludselig den 20. Februar 1664 i Baaden. Folkene bemægtigede sig hans Penge, Juveler og Papirer, og bragte hans Lig til Neuburg, hvor Munkene begrov det i Klosterkirken. Da hans Sønner fik Underretning om hans Død, begav de sig ved Nattetid til Staden, hvor de under Republikens Beskyttelse gravede Liget op i største Stilhed, jordebe det senere under et Træ paa et ukjendt Sted, for at det ikke skulde falde i Hænderne paa den danske Konge.

Den 13. Juli 1664 fik Generalmajor Henrik Rüse det Hverv at nedbryde Ulfelds Gaard i Løvstræde, hvis Sten og Tømmer han derefter købte af Kongen. Paa Tomten oprejstes en Stenstøtte med Indskrift: „Forræderen Corfits Ulfeld til evig Spot, Skam og Stjændsel“, hvilken Støtte ved Ildbranden 1728 næsten blev ødelagt, men Christian

VI lod den igjen istandsætte 1741. Den stod endnu hundrede Aar efter, indtil den borttoges Natten mellem 23. og 24. Maj 1842.

Leonora Christina

var født 8. Juli 1621 paa Frederiksborg Slot og var altsaa lidt over femten Aar gl., da hun ægtede Corfits Ulfeld. Fra den Tid fulgte hun ham som trofast Ægtefælle baade i Glæde og i Sorg, hvilket vi tilbøjs foran har seet Prover paa, men den haardeste Skjæbne ventede hende endnu.

Den engelske Regering anholdt Leonora i Dover, men vilde ikke aabenlyst udlevere hende; den lagde derimod en Fælde for hende, idet en engelsk Officer, Braten, bildte hende ind, at han paa et Skib vilde føre hende til Flandern. Stedet derfor bragte man hende som Fange til Kjøbenhavn, hvor hun ankom den 8. August 1663, altsaa fjorten Dage efter at den fornævnte haarde Dom var fældet over hendes Ægtefælle. Uden at der var gaaet nogen Dom over hende og uden at hun i det Hele var bleven overbevist om nogen anden Brøde end den ikke at have villet forlade sin Mand i Ulykken, blev hun strax indsat i et mørkt og stummelt Fængsel i „Blaataarn“ paa Kjøbenhavns Slot. I næsten to og tyve Aar maatte hun her døje allehaande Ondt, væsentlig fordi Dronning Sophie Amalie nærrede et usorsonligt Had til hende. Sine udstandne Videlser har hun selv bekrævet i det saakaldte „Sammers-Minde“, der har været opbevaret af hendes Slægt i Østerrig og i 1869 er udgivet paa dansk af Sophus Birket Smith.

Leonora Christina var først indsat i den mørke Kirke i Taarnet, dernæst i et Kammer, som kun var syv Stridt langt og sex bredt, hvori stod to Senge, et Bord og to Stole; Gulbet var af Mursten og Bærelset ni Alen højt og overst oppe et Vindue paa en Alen i Firkant. Der var dobbelte

Jerntraller og to Laase for Døren. Ved Ankomsten til Fængselet blev hun efter Dronningens Befaling afført alle sine Klæder, endog sit Linned, af to Kvindespersoner, og det hjalp ikke, hun bad for sig og sagde: „J handle ukristeligen og utilbørligen med mig.“ Desuden negtedes hende næsten alt til hendes Bekvemmelighed; derom siger hun selv: „Mit Kors var mig saameget destungere i den første Tid, eftersom det højligen var forbudt ikke at tilstede mig hverken Knib, Sag, Traad eller noget, jeg kunde fordrive Tiden med.“ Sine Negle skar hun af med en Knappenaal, idet hun ridse dem saalænge, indtil de faldt af. Neglen paa højre Haands lille Finger lod hun vogte for at se, hvor lang den kunde blive, men da hun uforvarende stødte den af, gjemte hun den senere som et Minde. Værelset var i højeste Grad urenligt, „der laa alenhøjt Menneſke- og Gulv-Stærn paa eet Sted,“ siger hun, og da dette blev fejlet sammen, maatte hun „lægge sig i Sengen, slog Klæderne over Hovedet og stoppede Næsen til“, hvilket bevirkede, at hun faldt i en svær Sygdom.

Senere blev der dog indrømmet den Ulykkelige Brugen af Blæk og Pen, hvilket gav hende Lejlighed til aandelig Beskjæftigelse, som hun af Naturen havde fortrinlige Evner til.

Det, der i disse lange og smertelige Timer opretholdt Modet hos Leonora Christina, var hendes faste og uroffelige Tro paa og Tillid til det altskyrende Forsyn, at der ikke paa lægges os Menneſter tungere Byrder, end vi kunne bære. Guds Godhed, Miskundhed og faderlige Førelse kunde hun kjende og føle i sin Fornedrelse bedre end den avindsyge Kvinde, der holdt hende i Lænker. Hun holdt Bønner og digtede Sange indenfor Fængselets Mure, og i en af disse forekommer følgende Linier:

„Nøgen ieg til Werden kom,
Nøgen fra, ded er min Dom.

Herren gaff, oc Herren tog,
 Herren lægte, da hand slog;
 Lovfvet være Herrens Raffn,
 Som alt føyer til mit Gaffn!
 Hannem falder ieg i Raffn."

I sit fire og tredsindstyvende Aar traadte Leonora Christiane igjen ud iblandt Menneskene, tre Maaneder efter at Enkedronning Sophie Amalie (født 24. Marts 1628, død 20. Februar 1685) havde forladt denne Verden. Den 19. Maj 1685, Kl. 10 om Aftenen luffede Slotsfogden Fængseldøren op og Leonoras Søsterdatter, Frøken Anna Catharine Lindenov, fulgte hende mellem en stor Mængde Folk over Slotspladsen til en Karet, der ventede paa dem. I tre Dage opholdt hun sig hos Frøken Lindenov „udi det Huus ved Canalen, som er næst ved Sognepræstens Residens til Holmens Kirke“, men da „den heele Stad stormede til at see hende“, saa omblyttede hun Byen med Landet og opflog sin Bopæl i Husum ved Kjøbenhavn, rimeligvis hos Sophie Friis, Datter af Jesper Friis til Orbækklunde og Corfits Ulfelds yngre Søster, Elsebe Ulfeld. I Slutningen af September samme Aar rejste hun til Maribo Kloster, som af Kong Christian V var anvist hende til fremtidigt Opholdssted. Først blev der tillagt hende 500 Rbd. aarlig, men kort efter blev denne Sum fordoblet og fra 1689 nød hun 1200 Rdlr. aarlig. Paa Maribo Kloster levede hun stille og roligt til sin Død den 16. Marts 1698; den følgende 6. April begravedes Liget i Maribo Kirke, hvilken hun selv havde valgt til Hvilested og hvortil hun blandt andre Gjenstande forærede et smukt Alterklæde med de bekjendte Linier:

Ej noget synes tungt for Ægte-Kjærlighed,
 Trofasthed er den Dyd, man ei tør blues ved. 100)

Efter at Corfits Ulfeld paa egen og sin Hustrues Vegne havde afgivet Vellingegaard til Kronen, bestyredes den af Hans Mortensen, der i Efterhøst 1661 havde ladet udsaae

21 $\frac{1}{4}$ Td. Rug i Vellinge Hovedgaard's Jorder, og som efter Landkjøb anslaaes til 5 Rd. Tønden. Samtidig var Gaarden bortforpagtet til den forrige Forpagter paa Saltø, Rasmus Andersen, der skulde beholde Forpagtningen af Gaard og Gods paa samme Vilkaar, som han tilforn har havt det af Grev Ulfeld, hvorfor der ogsaa skulde udfærdiges ham et nyt Forpagtningsbrev. Dette bestemtes i en kongelig Befaling af 7. Marts 1662 og i samme tilkjendegaves det de Tilforordnede i Kammerkollegiet, at Kongen havde lovet at afhænde Vellinge Hovedgaard til Kjøkkenfriver

Hans Blussen,

der havde gjort Forstrækning til Hofholdningens Bedligeholdelse. Kollegiet skulde lade det beregne og likvidere ham Gaard og Gods for 50 Rd. pr. Td. Hartkorn og ifald samme udgjorde et højere Beløb, skulde det godtgjøres i fremtidig Hofbepiisning.

Som Følge deraf blev der i Kjøbenhavn den 12. Marts 1662 udstedt kongeligt Skjøde til Hans Blussen paa Vellinge Hovedgaard og Gods samt Ejby Sogns Kirke og Kirke-tiende, dog med Forbehold i Aar og Dag af Fortkjøbsret, naar han vilde sælge Gaarden. Den følgende 11. April blev der af Lensmanden paa Tryggevælde, Jørgen Reedy til Bedø, og Borgmesteren i Kjøge, Christen Casperen Schøller, foretaget Taxationsforretning over Gaarden. Bygningen var meget gammel og brøstfældig og taxeredes til 555 Slettedaler. Otte Dage derefter gjorde Renteskriver Jens Sørensen en Beregning over Gaard og Gods, hvorved Hovedgaardens med Enemærker og Ejendom ansattes til 48 Tdr. Hartkorn a 50 Rd. eller 2400 Rd.; Bøndergods, Møller og Ejby Kirkes Tiende, ialt 728 Td. Hrtk. ligeledes a 50 Rd., Frøgjæld og Vinterfæd til 108 Rd., Inventarium og Bo-stabsvarer til 77 Rd. m. v., saa at det Hele beregnedes til

39,353½ Rbd., hvilke han i sit Kjøffenregnskab til Philippi Dag (1. Maj) 1662 rigtig skal beregne og føre til Indtægt og derfor gjøre Kongen god Rede og Fyldest.

Samme Dag afgav Rentemestrene Sten Hondorf, Mogens Friis, Christopher Gabel og Henrik Müller Beretning om Beregningen, og den 21. Oktober f. A. foretoges den endelige Afregning mellem Rentemestrene og Kongl. Majst. Kjøffen skriver Hans Oluffen fra 1. Maj 1659, ved hvilken Vellinge Hovedgaard med Gods, Møller, med mere, blev regnet for fornævnte Beløb, altsaa under 40,000 Rbd.

Hans Oluffen vedblev formentlig efter den Tid sin Stilling som kongelig Kjøffen skriver og gjorde yderligere Forskud til Hofholdningen; thi den 9. Juli 1664 fik han af Kongen Skjøde paa Gods i Kværkeby m. v., som det hedder „for rede Forstrækning“. Der nævnes ikke mindre end 29 Gaarde, 5 Gaardsæder og 1 Kirkegaard samt Høsbondhold til 9 Huse i Kværkeby, 4 Gaarde i Kongsted, Slimminge Overdrevskove paa 220 Svinø Olden, 1 Gaard i Vigersted, 1 Gaard i Lille-Salby samt Konge- og Kirketienden af Vellinge Sogn, ialt 396½ Td. Hartkorn a 50 Rbd. = 19,828½ Rbd. — Da Kirketienden kun var regnet halvt, fulde han forsyne og vedligeholde Kirken tilbørligt. Kongen har selv paategnet Dokumentet, at det skal expederes.

I samme Aar blev der ibrigt foretaget flere Magestifter mellem Hans Oluffen og Kronen, og i dette Aar fratraadte han rimeligvis sin Stilling som Kjøffen skriver, da han under 24. August nævnes „forrige Kjøffen skriver“.

Hans Oluffen fik derefter den 13. Septbr. f. A. følgende Gods i Ringsted Herred: 1 Gaard i Klippede og Græsningsret i Munkeskoven under Areløse; i Bjeverskov Herred: 1 Gaard i Hejnerup, 3 Gaarde i Ringsbjerg og Ringsbjerg Stov; i Ramsø Herred: 1 Gaard og et øde Hus i Kirkestjensved, 3 Gaarde og 1 Hus i Lillestjensved, 3 Gaarde

i Olfemagle og 2 Gaarde i Salby, hvilke sidste hørte til Kantordømmet i Roskilde Kapitel, ialt beregnet til 117 Tdr. Hartkorn, hvorimod han afgav 2 Gaarde i Ammerup og 2 Gaarde i Lille-Taarnby, Haarlev Sogn, samt 8 Gaarde og 2 Huse i Enderslev Sogn og By til 96 Tdr. Hartkorn. Resten, lidt over 20 Tdr. Hartkorn a 50 Rd. pr. Td., maatte han godtgjøre Kronen med 1034 Rd., der indbetaltes 16 September f. A.

Om Magelæget havde Befalingsmanden paa Tryggevælde, Jørgen Reedtz, erklæret, at det Gods, Hans Oluffen begjerte, laa langt fra Tryggevælde, hvorimod det, han afgav, var meget belejligt liggende, saa at han paa det bedste maatte anbefale Magestiftet, hvilket ogsaa anbefalede af de Tilforordnede i Statskammeret.

Samtidig, 15. September, fik Hans Oluffen kongeligt Skjøde paa Virkerettigheden til alt Vellingegaard tilliggende Gods, hvor han strax maa indrette et Birk, hvortil han selv maatte sætte Birkfoged og hvortil alle Gaarden tilliggende Tjenere skulle søge. For denne Herlighed betalte han 1000 Rd. til Rentekammeret, som trængte til Penge, da der daglig forefaldt mange Udgifter og kun indkomme ringe Midler. — I samme Maaned blev der foretaget endelig Afregning med Hans Oluffen som „forrige Kjøkkenfrider“. Hans Indtægt til den kongelige Hofholdnings Fornødenhed havde været 71,581³/₄ Rd., medens Udgiften var 17 Rd. 15¹/₂ Sk. mindre, hvilke han indbetalte.¹⁰¹⁾

Fra den Tid, om ikke før, tog Hans Oluffen rimeligvis Bopæl paa Vellingegaard. Det nævnte Aar, 1664, erholdt han ogsaa af Kong Frederik III et Kongebrev, efter hvilket det tillodes ham, da en Del blandt hans Bønderjønner udstrevne og udmonterede Soldater vare bortgangne og havde stjult sig, at han maatte antaste og paagribe disse, hvor og paa hvilke Steder de kunne være at finde, enten i

Kjøbenhavn eller paa Landet, i hvis Tjeneste de og vare og paa hvad Stavn de monne opholde sig.¹⁰²⁾

Om Hans Ulffen savnes Efterretninger i hans øvrige Levetid, ligesom det heller ikke vides, naar eller hvor han døde. Hans Enke, Snger Hansdatter, levede endnu 1688, men døde et af de nærmest følgende Aar. Gaarden er rimeligvis forinden folgt til

Casper Schøller,

som allerede 1680 var Ejer af den; thi den 31. August dette Aar bevilger Kong Christian V, at et Magestifte maa finde Sted mellem Kronen og ham. Casper Schøller ønskede ved denne Lejlighed at faa af Ryttergodset 1 Gaard i Lidemark, 3 Gaarde og 2 Huse i Bjeverskov, for hvilke han vil afgive 3 Gaarde og 2 Huse i Olfemagle. Magestiftesbrevet paa dette Gods blev dog først udstedt i April 1681, underskrevet tillige som nærværende af Landsdommer i Sjælland Holger Parsberg og Assessor i Højesteret Wilhelm Mule. I samme nævnes Casper Schøller „til Vellinge og Spanager, Cancelliraad og Kammersecretair“. Den 11. Januar s. A. havde han tilligemed Broderen, Landsdommer Rasmus Schøller, faaet udlagt en Bondegaard i Utterslev ved Kjøbenhavn, som tilhørte Fru Kirsten Sinclair. Under 13. Oktober tilbyder han at afstaa sin Part heri til Kongen, naar han maatte faa jus patronatus til Bjeverskov og Lidemark Kirker, der ligge belejligt for hans Hovedgaard Vellinge. Bjeverskov Kirketiende udgjorde 40 Tdr. og Lidemark 16 $\frac{1}{8}$ Td., der beregnet til 25 Rd. pr. Tønde udgjorde 1404 Rd. 16 Sk. Da der blev 1129 Rd. 24 Sk. tilovers, „haaber han, at Kongen vil skænke ham disse, da han i fire Aar som Secretair i Cancelliet ingen Løn har faaet“. Rentestriver Laurids Andersen kom imidlertid ved sin Beregning af 4. Novbr. s. A. til det Resultat, at Godset, Casper

Schøller ønsker, har en Værdi af 1639 Rd. 32 St., hvorimod hans Part i Gaarden i Utterslev med Bygning kun beløb sig til 274 Rd. 28 St., hvorved Schøller bliver 1365 Rd. 4 St. skyldig. Den næste Dag udstæder Kongen Brev om, at Skjødet skal udfærdiges, og tre Dage efter udfærdiges Kongl. Magestifteskjøde til Casper Schøller paa Bjeverskov og Videmark Sognes Kirketiende og Kirkegods imod hans Andel i en Gaard i Utterslev By, Brøndshøj Sogn; det manglende skjænter Kongen ham for hans tro Tjeneste, ligesom han ogsaa Dagen efter faar jus patronatus til begge Kirker. Schøller afgiver samme Dag Erklæring angaaende den Gaard i Gummerød, som Somfruerne Karen og Lisbeth Godske have givet til Vedligeholdelse af deres Begravelseskapel i Videmark Kirke ifølge Fundats af 25. Juli 1650, at han forpligter sig til at efterkomme Fundatsens Bestemmelse for sig og efterfølgende Kirkeejere.

Den 6. Maj 1684 skjænter Kongen ham for hans store Beføstning paa at lade „Danste Lov“ trykke m. v. til evindelig Eje jus patronatus til Højelse og Dalby Kirker i Ramsø Herred samt Bolderslev og Gjørsløv Kirker i Bjeverskov Herred. Over disse Kirker afgiver Rentestriveren den 9de s. M. sin Beregning, hvorved Højelse Sogns Kirketiende regnes til 72 Tdr. og Kirkegodset til $10\frac{3}{8}$ Td. Hartkorn, Dalby til $20\frac{5}{8}$ Td., Bolderslev til 13 Tdr., Kirkegodset til $4\frac{5}{8}$ Td. og Gjørsløv til 25 Tdr. samt Kirkegodset til 4 Tdr. eller ialt $149\frac{7}{8}$ Tdr. Hartkorn a 25 Rd. Tønden beregnes til 3748 Rdlt. 5 Mk. 12 St.

Under 24. Januar 1688 ansøger Casper Schøller om jus patronatus til Glostrup og Ballensbæk Kirker med Tiender, Fordegods og Beholdninger, paa Grund af Forbringer, han har til Kronen. Dette bevilger Kongen samme Dag og skjæntede ham derved 959 Rdlt. 52 St. samt giver ham den 28de s. M. kongeligt Skjøde derpaa. 3 August

Maaaned faar han ved Mageskifte med Stiftamtmand Otto Krabbe til Holmegaard blandt mere Gods 1 Gaard i Ulby, 1 Gaard i Lillefjensved samt 15 Gaarde og 5 Huse i Bjeverskov, ligesom han ogsaa ved Mageskifte med Kongen faar forskjelligt Gods. Den 23. Februar 1689 udgif en kongelig Befaling om at meddele ham Ejendomsfjøde paa Kirketienden af Ørsted, Daastrup og Ølfemagle Kirker, hvilke Tiender den 8. Marts ere beregnede til ialt $105\frac{3}{8}$ Tdr. Hartkorn foruden nogle Kirkehuse, hvilket tilsammen havde en Værdi af 2807 Rdlr. Herpaa udstedtes den 12te samme Maaaned kongeligt Skjøde og Gavebrev til ham paa Tiender med jus patronatus til de nævnte Kirker, undtagen Ølfemagle, som er Annex til Kjøge. I Dokumentet af 23. Februar nævnes Schøller som Etatsraad, ligesom han ogsaa anføres til Vellinge, Spanager og Taagerød, hvilken sidste Gaard med Gods han altsaa ved den Tid har erhvervet sig af Raadmand Bendig Meissen i Kjøbenhavn.¹⁰³⁾

Uf det foranførte vil det fremgaa, at Etatsraad Casper Schøller efter næppe ti Mars Forløb, dels ved Kjøb, dels ved Gaver af Kongen eller ved Magelæg var kommen i Besiddelse af ikke mindre end tre Hovedgaarde med forskjelligt tilliggende Gods, samt i Bjeverskov Herred 5 Kirker med Kirketiender, i Ramsø Herred 6 Kirker og i Søkkelund Herred 2 Kirker, ialt 13 Kirker med tilhørende Tiender, og desuden jus patronatus til de 12 Kirker, hvad enten nu denne betegner Ejendomsretten til Kirkerne eller Ketten til at udnævne de geistlige Embedsmænd derved, men begge Dele har muligvis været Tilfældet.

Det tør altsaa anses for afgjort, skjønt vi ikke se os istand til bestemt at angive, hvor mange Tønder Hartkorn det hele indeholdt, at Etatsraad Schøllers Ejendomsbesiddelser paa den Tid ikke har været stort mindre end de Besiddelser, der hørte til Ballø.

Casper Scholler var født den 6. Juli 1644. Han var en Søn af oberste Borgmester i Kjøge og Assessor i Højesteret Christen Caspersen Scholler (født 28. September 1609, død 20. Februar 1677) og Anne Rasmusdatter. I flere Aar var han Sekretær i Kancelliet og blev som saadan tilligemed Broderen, Vicelandsdommer og Borgmester i Kjøge Rasmus Scholler, den 20. Februar 1679 optagen i Adelsstanden med et stadseligt Vaaben, der bestaar af et firdelt Skjold med et Sølv Hjerteskjold, hvori et rødt svævende Kors. Det større Skjolds første og fjerde Felt er rødt med en højre Guld Straabjælke, hvorpaa en opad-gaaende sort Drage i hvert Felt; andet og tredie Felt ere blaa, hvori tre gennem en Guldtrone stufne Guldnøgler med en liden Krone paa Hovedet af hver, vendende Kammen opad til højre Side. Paa Hjelmen, som er kronet, findes en til Albuen blaaflædt Arm, holdende en Nøgle som den i Skjoldet i Haanden.¹⁰⁴⁾

Casper Scholler blev Tid efter anden Ridder (d. e. Storkors) af Dannebrog, Gehejme-, Etats-, Justits- og Kancelliraad og var desuden Justitiarius i Højesteret. Han døde den 29. December 1719 og blev begravet i Vellinge Kirke, hvor han under Taarnet havde ladet indrette en Familiebegrovelse.

I 1672 havde han ægtet Johanne Thune, født i Kjøbenhavn den 1. August 1652, død den 6. Februar 1736, og ligeledes begravet i Vellinge. De havde ialt 10 Børn, 4 Sønner og 6 Døtre, hvoraf de otte vare døde før Faderen. En Søn, Casper Martin Scholler (født 16. August 1681, død 6. Maj 1756) blev Konferentsraad og var Amtmand over Bordingborg Amt.

Der hengik næppe et Aar efter Casper Schollers Død, inden hans anselige Ejendomme vare adskilte. Hans Enke folgte, som vi foran har seet, i 1720 Spanager til Chri-

ftian Carl Gabel og den 23. December samme Aar Vellinge og Taagerød til Anna Sophie Reventlov, som fik disse Gaarde med Gods indlemmet i Ballø Grevskab.

Vellinge og Taagerød Gaarde med Gods angives at have indeholdt 838 Tdr. Hartkorn¹⁰⁵) og Spanager Gods udgjorde 540, saa at det hele beløb sig til 1378 Tdr. Hartkorn af alle Slags foruden Strøgods og lignende, hvis Kjøbere ikke kjendes.

Da Dronning Sophie Magdalene havde faaet Ballø og den underliggende Vellinge Hovedgaard samt Vellinge By, hvilken sidste under 24de Septbr. 1733 var afstaaet til Dronningen, maa hun have tænkt paa, idetmindste foreløbig, at gjøre Vellingegaard til et Kloster for adelige Jomfruer. Dog savnes Efterretninger om, hvorledes hun vilde indrette Klosteret eller hvormange der skulde have Ophold i det. Saameget er imidlertid afgjort, at der maa have været Beboere i Klosteret; thi Dronningen beskikkede under 19. Marts 1734 daværende Sognepræst i Haarlev, Hr. Wengler, til Præst for Vellingekloster og Vellinge, i hvilken Stilling han forblev til Klosteret blev forlagt til Ballø, da han saa under 19. Maj 1738 forflyttedes til Rvislemark og Fuirendal i Sorø Amt, og Vellinge Sogn blev Annex til Højelse.

Balløby Sogn

ligger østlig i Herredet og er ved Tryggevælde eller Pram-
aaen skilt fra Stevnø. Sognets Areal udgjør (Ballø der-
under medregnet) 1752 Tdr. Land, hvoraf 282 Tdr. ere
Fredskov (Nyhave og Burlund), med $159\frac{3}{8}$ Tdr. Ager og
Eng samt $5\frac{3}{4}$ Td. Skovstylds Hartkorn. Der gaar i Gjen-
nemsnit $9\frac{3}{10}$ Td. paa hver Td. Hartkorn.

Efter en af Sognepræsten 7. Novbr. 1657 afgiven Be-
retning var der foruden Præstegaarden og Degneboligen 14
hele, 4 halve og 2 fjerdedels Gaarde samt 5 Huse, Alt hø-
rende til Ballø. I 1738 var der 17 Gaarde og 16 Huse,
desuden et Møllehus og en Kro, men disse sidste vare for-
svundne ved Begyndelsen af dette Aarhundrede. Nu er her
foruden Præstegaarden og Skolen 16 Gaarde og 25 Huse
med, samt ligesaa mange uden Jord, men Antallet vøjer
steds. Alle Gaardene og en Del Huse ere kjøbt til Arvesætte.

Folketallet udgjør efter den sidste Folketælling 1870
(medregnet Ballø) 554, hvoraf 384 i Balløby. I 1801 var
der 414 Personer, altsaa en Forøgelse af 140 eller i Gjen-
nemsnit 2 aarlig.

Der har tidligere i Sognet været en Del Gravhøje og
endnu findes Spor af flere, men ikke en eneste er helt beva-
ret. Nordlig ved Skoven skal der have været ikke mindre
end 4 Høje i en Række, men nu pløjes der hen over dem.

Om en af dem fortælles, at den mod Højtiderne skal være feet paa gloende Støtter. Til en anden, kaldet Skurhøj, der ligger lidt sydøst fra Byen, knytter der sig det Sagn, at Beboeren af denne Høj, Skurhøjskærlingen, laa i en bestandig Strid med Beboeren af Rieshøj paa lille Taarnby Mark, kaldet Rieshøjmanden. Sagnet tilføjer, at en Rytter en Gang af Kærlingen blev tilbudt et Guldbæger med en stærk Drik, hvilken han dog ej vilde nyde, men fastede Indholdet bag over Hesten, hvorved Haarene strax bleve affvedne af de Draaber, der spildtes. Da han beholdt Bægeret, forfulgte Kærlingen ham og var lige ved at indhente ham, da han naaede Rieshøj; men den velvillige Mand her tilraabte Rytteren: „Vad det bolde for det knolde“, hvilket denne forstod saaledes, at han skulde ride paa den pløjede Mark. Dette gjorde han ogsaa, og Kærlingen snublede nu i hver Ture, hun skulde over, til stor Glæde for Rieshøjmanden, som saae derpaa. Rytteren kom derved frelst til Haarlev Kirke, hvor Kærlingen Intet kunde gjøre ham, og han skjænkede Bægeret til Kirken.

Foruden flere mindre væsentlige Fund, ogsaa fra den tidlige Stenalder, er der for faa Aar tilbage gjort et meget interessant Gravfund i den saakaldte Møllehøj, der ligger sydvest for Kirken. Fundet hidrørte fra den mellemste Jernalder og er af Professor C. Engelhardt, der foretog den systematiske Undersøgelse paa Stedet, beskrevet i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed 1873.

Foruden forskjellige Bronze- og Glasfager bestod Fundet af et prægtigt masstøbt Spiralarmbaand af Guld, med bredere Ender, dannede som Slangehoveder, og tre baanddannede Fingerringe af Guld, desuden to Sølvbægere, om hvis øverste Rand er et forgyldt Sølvbaand, med Fremstilling i halvt ophøjet Arbejde af en Række jagede Dyr, mellem hvilke sees lilliedannede Bryddelser, som ere drevne med

Stempler; paa Foden er paanittet forgyldte Sølvprydelser. Endvidere fandtes en rød samlet Verfsaal med Ornamenter, som er den eneste i sit Slags, der hidtil er funden i Norden. Sagerne ere nu beroende i det kongelige Museum for nordiske Oldsager og deres Værdi betalttes med 550 Kr.

Kirken, der indtil 1718 tillige var Kirke for Ballø, er meget højt beliggende og rimeligvis bygget paa en forsvunden Gravhøj. Den tjener de Søfarende i Rjøge Bugt til Sømærke.

Alt ved 1370 var Balløby et Kirkefogn, hvilket tyder paa, at der ogsaa den Gang fandtes en Kirke her. Efter de foretagne Undersøgelser er den opført af 3, maaske 4 forskellige Gange. Den ældste Del, af Kridtsten, er opført i den romanske Tid, og Sidemurene i det oprindelige Skib danne nu Underdelen i det nuværende Skibs Mure. I en tidlig gothisk Tid er det oprindelige Bræddeløst afløst af murede Hvelvinger, Gavlen mod Vest med store gothiske Blindinger, der endnu er synlig indvendig i Taarnet, opført af røde Mursten, ligesom ogsaa Baabehuset tilbygget. Muligt er det disse Arbejder, der skildes Hr. Niels Griffen Rosenkrantz efter det Side 41 anførte om, at han fra Rom fik Bulle og Brev paa at bygge en Kirke; maaske han ogsaa senere har tilbygget Taarnet med smalle gothiske Blindinger i de aftrappede Gable.

Den sidste Tilbygning til Kirken, der omhandles Side 42 foran, blev foretaget af Fru Birgitte Rosenkrantz. Hun byggede et stort Chorparti paa to Hvelvinger imod Vst (indvendig $23\frac{1}{2}$ Fod bredt, medens den ældre Del kun er $16\frac{3}{4}$ Fod), med Dekorationer i Gavl, Soffel og Gesims af graa Sandsten. Kirkens Indre blev herved (Taarnet ikke medregnet) 88 Fod langt. Sakristiet mod Nord, der benyttes til Gravkapel, er sandsynligvis opført samtidig med Choret.

Udvendig paa Gavlen findes 2de (et mandligt og et

kvindeligt) Brystbilleder samt Krummedigernes, Willernes, Rosenkrançernes og Langernes eller Munkernes Baabner og i Midten en Nische, hvori var opstillet et Maria-Billede, der efter ældre Folks Beretninger faldt ned ved Mar 1820 og ikke blev senere opsat. Desuden findes med Jernbogstaver Marstallet 1590 og underneden paa en Sandstens Table med gothiske Bogstaver: „Anno : 1590 : Lod Erlig Welbyrdig : Fru : Byrgytte : Rosenkransis : till : Wallo : denne : Kirke : renovere : oc : forleng.“

De oprindelige Vinduer med Sandstens Karme blev omtrent 1840 afløste af spidsbuede Jernvinduer. Gavlen med fine røde Sten og Forsiringer har oprindelig været smuk; nu er den overfaldet tilligemed den øvrige Del af Kirken. I det sydøstre Hjørne er opsat to Hjelpepiller.

Baabenhuset blev i 1861 restaureret og det ældre Brædeloft afløst af Gibsloft, desuden indfattes buede, nye Døre, og to smaa Vinduer paa Forsiden bleve ombyttede med to runde Vinduer, et paa hver Side.

Paa Alterbordet af Træ findes en stor Altertable med Marstal 1682; Hovedbilledet er Nadverens Indstiftelse og derover et mindre Billede: de Hellige ved Korsets Fod; begge Malerier ere efter Kjenderes Dom middelmaadige og temmelig medtagne. Rammen, mere fordringsfuld end smuk og overlæsset med Forgylbning, dannes af to Søjler og er omgivet af Ornamentter, tre fritstaaende allegoriske Figurer (Tro, Haab og Barmhertighed) og to Genier (Stytsengle). Kirken ejer solvforghylt Kalk og Dist, rimeligvis fra Begyndelsen af forrige Aarhundrede, men uden Ravn, samt en Sølvæske, givet 1806, med Indskrift: „Walloebye“, og Messingstager fra en sildig Tid.

Ved Choret's Nordvæg findes en ældre Granit-Døbefont med udhugne Dyrefigurer (Løve) og Bladornament, gjentagne flere Gange. I samme findes en stor Fordybning

til 8 a 10 Spande Vand. Om den har været bestemt til Reddhyppele, kan vel ikke afgjøres, men Hr. Peter Terpager siger i sin Beskrivelse over Ribe 1736 pag. 309 om Døbefonten i Domkirken, der er over en Alen dyb og bred, „at en saadan Størrelse er ikke underlig, naar man seer hen til de tidligere Aarhundreder, da Reddhyppele i Daaben var almindelig“. Paa en anbragt Trækarm findes et Døbefad af Messing med det almindelige Vaaben og Omkriften: „got sei mit uns“; derom sees de springende Hjorte. Over Fonten er en Træhimmel med paamalede Englehoveder. — Indtil 1860 havde denne Font sin Plads paa den modsatte Side i Choret.

Prædikestolen ved Skibets sydlige Mur er udstyret med rigt og dygtigt Snitværk. Paa Siden af Opgangen findes Rosenfrankernes og Villernes Vaabner. I de fire Felter, som adskilles ved dobbelte Søjler, sees billedlige Fremstillinger i to Rækker over hinanden med malede Indskrifter: „Cognitio (Kundskab), Justicia (Retfærdighed), Fides (Tillid eller Trofast), Prudentia (Snildhed), Spes (Haabet), Fortitudo (Frimodighed), Charitas (Kjærlighed eller Ynde) og Temperantia (Maadeholdenhed). — Ovenover læses: „(C)Hristus * Vita * Salus * Medicina * Redempti * nedenunder: Peder Til Svan F. Birgite Krans
Bilde holm Rosen Til Wallø.

Paa Vindhimlen findes under Vangernes, Gyldestjernernes og Thotternes Vaabner en latinsk Indskrift samt lige under en forgyldt flagrende Due.

Pulpituret, under den vestlige Hvælving i Skibet, har en særdeles smuk Forside med udstaaret Renaissancearbejde og 13 adelige Vaabner, der nu ere malede med Underskrift: De Ruders Vaaben, Lungers, Hackers, Skindlers, Gyldestjernerens, Rosenkrandsers, Vangers, Totters, Rosenkrandsers, Gyldestjernerens, Sullers, Bresters og Hackers.

Toroven findes en forstyret latinſk Indſkrift og i de 13 ſmaa Rum under Waabnerneſ Indſkrift ſtaar ligeledes med ſiore latinſke Bogſtaver:

„ad vi maa undgaa belevedes grund
 chriſtus hand er den rette kleppe
 hvo hans ord troer gaar icke gleppe
 hand ledſter os med ded ſøde vand
 ſom er hans ord og den helligaand: —
 ſaa elſte gud werden at hand hinde gaf
 ſin enborne ſø- under dødfens ſtraf
 at alle de ſom paa hannum wile tro:
 icke ſkulde fortabis men i himelen bo
 i ewig glede oc ſalighed: hoſ den helig
 trefoldigheſ iohannes * 3 *
 fryete gud oc elſt din neſte
 ſaa haſver du her oc i himmerig det beite.“

Indſkrifterne wiſe tydelig, at Pulpituret nu ikke er fuldſtændigt, og at det tidligere har været anbragt paa et andet Sted i Kirken, nemlig i den første Chorhvælving, ſom er bredere, og der havt 16 Afdelinger. Da det paa den Plads forhindrede, at man kunde ſe Altertablen, er det formentlig omtrent 1700 henflyttet til ſin nuværende Plads. Paa Bagſiden ſees tolv malede Waabner med Underſkrifter; denne Side har da vendt op mod Alteret.

Kontrakten om Opførelſen af dette Pulpitur m. v. opbevares endnu paa det kongelige Bibliothek (Langebeks Exc. Nr. 36). Da den er i Original, men meget ſtærkt beſtadiget, ville vi for dens Interesses Skyld meddele den fuldſtændig.

„Anno 1591 Thenn Her Paa Balløe Bleff Erlig och Welbyrdig Fru Birgitte Roſenkrantz forenndt medt Hendrick Keineke Snekker om noget arbejde at giore y Balløe Kircke, ſom her effter følger, fiørſt ett Purperthu effter thenn wiſ ſom det y Kiøge Kircke med ſinne peller och Panell, dog ſylingen y de Dffuerſte panell vdt thill Kirckenn ſhall ſkeris med Seyten Bobenn ſtoll och Hielm paa det flithigſte, och ſhall bruge denn gamell Bredeke ſtoll och hanem

thill som handt ther bequemelig kandt ystellig, och medt T(ecke) offuer Bredefestollenn, ther offuer stille effter denn vis som det sig bør. Oc bruge denn Trape som staar op thill Bredefestollenn, och huis hun er for stædet da at forlengenn, Barnellet ind thill Koroeth (pafte)lig med Runder buer at giøre paa det flithigste med sinne suenne eth Panell at befate, Dog icke andet enn hvis Hofflenn vdtreffuer. All samenn arbeidet at andstille met sine piller store och smaa (frisinger) Boufenniit, Och Karpethell aldelis effter thet arbeide y Kiøge, Stall handt och giøre tho smode Herrestoll enn paa huer side y Kirckenn sirlig medt styr som kandt come offuer endy med arbeidet paa for^{re} Borperthu, Oc vnder Borperthuet vnder thenn Korenn Side enn Stoll fra Murren Thill denn opstændende Piller, som komer vnder Purpurthuet. Sameledis skal handt giøre (et smu)gt durfigtig Barnelle med enn Dør paa, for Sakretiet Ordenlig effter thenn skick thet andet arbeide bliffuer, Och nu strax med det endeligste at annjange och altid paa same arbeide at holde thil sig thre gode Suenne medt Billefniderenn, saa lunge samme arbeide paa staar, Same arbeide at fulcome som wedbør vlastelig for huem ther paa kand haffue forstandt huor thill hanom skall andtuores Thømer, Lim, Dyrer och andet Ternn som behoff giores, huorfor hanom skall giffuis thill guode Rede effter handenn halfiersens thyffue Daller och Nødthorftig vnderholding medt Mad och Øll och fenge till sig och sit Folk saa lunge samme arbeide varrer.

Thill ydermere vindiþbyr thiþe thuende skriffter huer andenn ens lydendis med bege Hender vnderstreffuet thet enne at bliffue huos fru Birgite Rosenkrantz Det andet huos Hendrick Ronicke actum anno die et loco vt supra.

Hinrick Keineke.

Thenn 18 January X dallr. Thenn 20 February X dr.

Thenn 24 Aprilis XX dr. som Min fru Selffr gaff hanⁿ.“

Det heri omhandlede Panel findes endnu i sin oprindelige Stikkelse, dog ere Fløjdørene i Midten og hveranden Balustré borttagne ved Kirkens Restauration i 1859. Den Gang borttoges tillige to Bjælker, der gif tvers igjennem Kirken under Hvælvingerne. Paa den ene fandtes anbragt et Krucifix, der nu er opstillet over Døren til Sakristiet. Paa et Kors af Egetræ er det malede Christusbillede fæstet; Hovedet højet, Øjnene lukkede, Skjæg, Fingrene stivt udstrakte, Bevandtet ordnet i simple stive Folder, Fødderne ligge over hinanden, Billedet er altsaa fra en god gothijf Tid.

Det første Stolestade paa hver Side er ligeledes de i anførte Alford indbefattede; de ere særdeles smukt Arbeide, indlagte med forskjellige Træsorter, men da de, som de øvrige, ere malede med Egetræes Farve, kan dette ikke sees. Paa disse findes Peder Villes og Birgitte Rosenfranzes Fædre- og Mødrene-Baabner, og de derefter følgende Stolestader bære Rosensparrernes og Gyldestjernerens Baabner (Oluf Rosenparre og Elisabeth Gyldestjerne). Disse sidste stode indtil 1859 lige ved Indgangen til Kirken.

Ligeoverfor Prædikestolen er endnu ophængt den gamle katolske Altertavle, som i 1861 blev restaureret og er en Prydelse for Kirken. Den nævnes i Kirkebogen fra 1707 som „en Munketasle til at slaa sammen“.

Stiftsdame, Fruen Franziska Carlsen har i „My kirkehistoriske Samlinger“, V pag. 257 flg. beskrevet denne Altertavle. Efter hendes Antagelse er den foræret til Kirken af Hr. Oluf Axlens Thott. Den har to Døre til at slaa sammen. Naar disse ere udslagne, sees to Helgenbilleder paa hver. Paa venstre Side af Hovedbilledet staar øverst St. Jacob den ældre (med Pilegrimshat) og nederst St. Antonius (læsende i en Bog); paa højre Side øverst St. Bartolomæus (med Kniven) og nederst St. Jørgen eller den

hellige Georg (harniskklædt tilføds), ifærd med at dræbe Uhyret (Dragen).

I Midterdelen af Tavlen sidder i forghltd Grund Gud Fader, omtrent dobbelt saa stor som de omgivende Figurer, iført en vid rød Klædning, paa en grøn, gothijf Lænestol med forghltdte og mørke Ornamenteer paa Ryggen. Han er afbildet som en gammel Mand med stærkt graasprængt eller hvidt Haar og Skjæg samt trekronet Bavehue paa og en rund, helt forghltdt Glorie om Hovedet. Foran sig holder Gud Fader Sønnen paa Korset; denne er en ung Mand med brunt Haar og Skjæg og har ligesom Faderen en rund, helt forghltdt Glorie om sit Hoved. Vige over Sønnens Hoved svæver Helligaanden som en lille Due med en lignende, dog mindre Glorie, som Faderens og Sønnens. Ved højre Side af Gud Faders Fodder ligger Giberen af Tavlen paa Kne i bedende Stilling; han er iført grønlig Klædning af lignende Form som en Munkedragt med forghltdt Bæderbaste om Livet; i Bæltet hænger en Dolk. Han er endnu en kraftig Mand, men med graat Haar. Ved venstre Side af Gud Faders Fodder ligger Thotternes Skjold og Hjelm.

Luffes Dorene til paa Tavlen, feer man St. Peder med en Nøgle og St. Andreas med Korset (X), begge malede paa store, at de næsten indtage hele Tavlens Højde, som er højt over $1\frac{3}{4}$ Al. Begge Apostlene bære Ringglorie. — Tavlens Brede, naar den er helt udslagen, er næsten $2\frac{1}{2}$ Al. og, naar den er lukket sammen, $1\frac{1}{4}$ Al. Den er omgøen med en smal rød Ramme, hvori forghltdte Rosetter og gnske, smalle forghltdte og blaa Striber ind ad mod Billeerne.

Sandsynligvis har denne Alttertable kun været brugt til Reformationen eller dog højst til Choret's Tilbygning 1590. Efter Kirkens Inventarieliste 1707 var der endnu Levninger

af to ældre Altertavler, nemlig: „en liden Altertavle med de 12 Apostle udi Altskift“ og „en gl. Altertavle og 4 gl. udhugne Træbilleder staaendes endnu i Kirken“, hvilke sikkat ere de fra Pastor Willemoes i November 1815 til Biskop Münter afgivne Sager fra Balloby Kirke, der i Skrivelser kaldes det „steelske Skjærtorsdagsstykke af Altskift“, lige som der ogsaa blev indsendt en „Metallampe i Form af en Dye“.

Ligeledes hænges en stor Messing Dysefrone med 12 Arme uden Indskrift eller Årstal. I 1870 afløstes den gamle Messinghagel, hvorpaa fandtes et Krucifix af indshyet Sølvtraad med Bogstaverne A. S. og Årstallet 1715. Den var 1. Januar 1716 foræret til Kirken af Anna Sophie og mulig sjet af hende selv. Den havde været benyttet i 154 År under 15 Sognepræster.

Paa det ældre Stoleværk i Kirken, som i 1859 blev nedtaget, fandtes indskåret flere Årstal, Navne og Skriftsprog. Hvis dette var skeet under Kirketjenesten, maa de Besøgende ikke have været meget opmærksomme, hverken for Prædiken eller Sungen. At der fandt Uorden Sted i Kirkerne, ogsaa med Soven, fremgaar af et Reskript Christian IV lod udgaa 1645, hvilket lod: „Efter som overalt med Soven udi Kirkerne stor Disorden begaaes, da vil Hs. Majestæt naadigst, at udi hvert Sogn i Stiftet nogle staa tilforordnes, som kan gaae rundt om i Kirkerne med lang Skjæpper, og slaa dennem paa Hovedet som sover, og saa ledes holde Folket aarvaagent til at høre desto flittiger Prædiken.“

Paa den søndre Væg i Choret hænges to Stamtræer, malede paa Lærred, over Willernes og Skelernes Slægt. Den første Tavle er indvendig 49 Tom. høj og 38 $\frac{3}{4}$ Tom. bred, med en 6 Tom. bred Ramme, og den anden er af samme Brede, men 60 Tom. høj med en 5 Tom. bred

Ramme. Villernes Table fører Slægten tilbage til 781, og Stamfaderen maa i saa Tilfælde have været Admiral hos Sigurd Ring eller Regner Lodbrok. Paa hver Table ligger Stamfaderen i Ridderdragt og fra ham opvojer som i et Træ med Grene den nedadstigende Linie opæfter. Vaabenkjoldene findes ved Siden af Navnene, baade for Mænd og Fruer. Vaabnerne ere her betegnede med *.

Hans Bilde 13 Steensen
til Jungergaard.

	H. Steen Bilde til Jungergaard Lauceeli Haad	* 12. *	J. Mette Schesteb Her Agel Schesteds Daatter til Stovgaard.
J. Kiersten Lunge Her Sorgen Lunges Daatter til Eden Dan- marles Riges Raad oc Marsh Befalings Mand paa Vesterwig	**	H. Hans Bilde til Jungergaard	11.
J. Karen Her Eiler Konous Daatter til Huid Kield.	**	H. Jens Bilde til Bilders- holm Kongl. Mayst. Befal- ings Mand paa Bisborg paa Gudland.	9.
J. Margrete Her Claus Konous- daatter aff Jaare Velde.	**	H. Sten Bilde til Allinge Ridder.	7.
J. Elise Her Joen Tilldejs daatter aff Bobeck.	**	H. Bent Bilde til Allinge.	5.
	H. Eric Pedersen Bilde til Allinge.		3.
	H. Thorne til Allinge.	*	Bilde

10. H. Steen Bilde til Bilders holm Ridder Kongl. Mayst. Befalings Mand paa Trunhiem.	**	J. Nigborg Lindenow Her Hans Lindenows Daatter til Iffbernes.
8. H. Claus Bilde til Vyng- gaard Ridder Danemardes Riges Raad oc Norges Hofmester.	**	J. Lisbet Her Jens Hol- gerfen Wlffstandh daatter af Gliminge.
6. H. Torben Bilde til Søholm Rider	**	J. Zidzel Her Thgge Lunges daatter af Bassnek.
4. H. Peder Ericksen Bilde til Allinge.	**	J. Anne Her Jens Clausen Prestens daatter af Løgisfos.
2. Peder Bilde til Allinge Den 3. Eller 4 Mand fra Her Thorne Bilde.		

282

Her Thorne Bilde ADMIRAL, som er den første mand ved Rasku paa, hafver boet paa Allinge Gaard ubi Sieland, da de Gamle vare Hedninge, hvor haand og ligger begravet paa Marden i een Høj, og ofver Hans Graf staar een stor Sten paa huilken de Bilders Baaben er udhuged, og derhos skrefved: Her ligger begrafoid Her Thorne Bilde til Allinge, Admiral, Anno 781: er saa fra den tid intil nærverende Marsdag. 1695. forløben. 914 Aar. Fra samme Her. Thorne Bilde intil den første Her Peder Bilde seiler. 3. eller. 4. Bilde paa huer side hvis Rasku tilligemed Fruers Slegt og Herkomst icke er bevisst. Huorvdsoper mand billig en maa beskage Voris gamle Forfædris store forfømmelse, i det saa af dennem hafue Bæret omhyggelige for at optegne deris Forældriss og Forfædriss Rasku, samt priselige og merdelige Bedrifter, Efterkommere til Videnskab og Vnderretning. Dog er det alle Bittertit, de Bilde at vere een med de ælste og fornemteste Slecter, saa og at hafue veret gode oprigtige tro Rigen's Mend i Dannemard: Gud endnu formeere og Velsigne denne Slect, at den herefter saa osuerflodig af Toppen paa dette Træ land udspire som den af Roden til dens Top er oprunden.

Psalm. 92.

Den Aetferdige skall grønnis
som It palmetræ, han skall voge
som It Cedertæ paa Libanon.

J. Kiersten Bilde * * S. Otto Stiel Christensen
til Birkelse. | til Ballø Ridder.

J. Birete Korfids Ruds daater * * Christen Stiel
til Sandholt. | Rigens

J. Berte, Niels Frisjs * * S. Albret Stiel til Fusingø
daater til Heselager | Rigens ADMIRAL.

J. Kiersten, Christen Sandbergs daat: * * Albret Stiel
til quæstrop. | til Fusingø.

J. Abel S. Laurijs Davvs daater * * Albret Stiel
til Alsberegaard. | til Hegned.

Sr. Albret som kaltis den lange Stiel, *
til Møgtved Rig: Raad. | *

Psalm. 112.

De Oprichtigis Sleet skal Wellig=
nis oc hans Eftertomere skall
Bliffue mectig paa Jorden.

J Magdalene Sebul S Christ * * S. Christen Stiel
tian Christopher, Gress af * * Ottesen til Ballø *
Holds dotter til Orrebje | Ridder. (Blesker=
nes Naaben
uden Navn.)

til Fusingø * * J. Margrete S. Jorgen Luges daat:
Raad. | thil Ddden.

Christen Stiel til Fusingø * * J. Margrete, Otte Brahes
Rigens Raad. | dat: til Knudstrop.

Anders Stiel * * J. Karen S. Hermand Flemings
til Jøngergaard. | daat: til Bauelse.

Anders Stiel * * J. Kiersten S. Laurijs Huafis
til Møgtved. | daater til Ornstrop.

J. Anne v. Pich Ko- ind aff laute
Meijen.

Dette er saa wiit som egentlig widis om de Stieler, som haffue werit och boedt vdi Danmark, de ere ellers
komne aff Meijen, aff begødelsen, och er dette, den rette Adlinie, Fra Fader til Son, som her offuen teignet er, den
første aff disse heede Her Albret Stiel, som kaltis den Lange Stiel, hand war Rigens Raad i Konning Hansjis tiid och
hans Hustrue war Dronning Kierstens Kammer Jomfruue, efter hannem ere alle de andre. Det er alle witterligt, at di
Stieler haffuer werit goede oprigtige Tro Rigens Mend udi Danmark. Gud formeere denne Linie, den kand bliffue
mangfoldig aff Toppen paa dette Stammethræ, som det er, och haffuer werit aff Noeden till denne Tiid.

ANNO 1656, lod jeg Thale Bliffstand Palle Urnes til Golebo giøre dette Stammethræ, til Erlig oc Velbørdig
Mand Christen Stiel til Fusingø, Danmarks Rigis Raad, Kong: May: Befalingsmand paa Trogewelde, Hannem hans
Børn oc eftertomer thil ære oc en ventlig amindelse.

Da Christen Steel døde 3 Aar efter at den sidste Table er ophængt, er det rimeligt, at de to sidste Navne med Vaabner ere tilføjede senere, maaste 1695, da den anden Table ophængtes. Den lange Indskrift forneden er ogsaa kjendelig forandret; thi Slutningsordene læses tydelig endnu af den oprindelige Indskrift saaledes „thil denne thid“.

I Choret's Ostvæg er indsat et smukt Epitafium over Duf Rosenkrantz og Frue, der begge ere afbildede paa Stenen omtrent i Legemsstørrelse; han staaende i Ridderdragt med et Sværd ved højre Side og hun i Datidens Kvinde- dragt med 2de smaa Drengene foran sig. Foroven er deres Anevaabner anbragte og forneden følgende latinske Indskrift: Ivxta * hoc * marmor * sepultus * est * genere * et * virtute * nobilis * dominus * Olavs * Rosenkrantz * eqves * avratvs * de * Wallø * cum * vxore * sva * domina * Ida * Lange * et liberis ∞ ano * dom * M * D * XLV * 8 * die * novemb * obiit * d * Ola⁹ * an * M * D * L * III * 16 * die * octob * obiit * virco * Katha * Rosenk *.

Paa den nordre Mur findes en graa Marmorsten med et ligeledes omtrent i Legemsstørrelse udhugget Billede, holdende en Bog ind mod højre Side. Denne Sten er sat over Datteren Karine Rosenkrantz (Pag. 57 foran). Sagnet beretter, at hun skal have danset sig tilbøde og derfor holder Biblen med venstre Haand ind mod Hjertet. Under Figuren findes Indskriften: „Aar MDLIII tendt XVI Dag Octobris døde salig Somfru Karene Rosenkrantz, salig Her Duf Rosenkrantz's Dater thil Balø oc liger heer neder begravit.“ Nederst staar: „Ano (15)78 er dette Arbejde af Peder Bilde oc J. Birgite Rosenkrantz bekostet.“ Lige foran i Gulvet ligger en Sandstens Vigsten, hvorpaa i Omkredsen læses: „Her ligger Her Duf Rosenkrantz, Rider, med sin Hustru og Børn“. Overst i Skibets Gulv over den egentlige Ned-

gang til Gravkapellet ligger en Gravsten med de fire Evangelisters Emblemer: Oren, Englen, Løven og Ornen, i Hjørnerne. Indskriften er følgende: „Her under ligger begravnen erlig oc gudfrychtig Dvinde Anne Iffvers Hollender, som bode og døde paa Bals denz 24 Aprilis A^o 1652 hinded Alder 37^{ic} Aar; oc hinded Twilling Søner Esav oc Jacob. Jacob den yngste døde den 11 Avgvsti A^o 1652 hans Alder 15 Vger 4 Dage. Esav den elste døde 19 Avgvsti A^o 1652 hans Alder 16 Vger 5 Dage.

Gud gifve dennem med alle tro Christene en glædelig oc crefuld Opstandelse paa den yderste Domedag for Christi Skyld. Thi det er io vissefelig fant oc et dyrt werdigt Ord at Jesus Christus kom til Werden at giøre Sønderne salig. (Omstrift) Saa elskede Gud Werden at hand gaf sin enborne Søn i Døden for os. Alle som troer paa hannom icke skulle fortabes men hafve det ewige Lif.“

Det har icke været muligt at faa opdaget, enten med hvem hun var gift eller hvilken Stilling hun eller hendes Mand indtog paa Ballø.

Nederst i Skibets Gulv findes en mindre Marmorsten, afbrudt forneden, over Hr. Niels Schönning død 1561 med Indskrift (goth. Minuskler), der oversat omtrent lyder: „Den ærværdige Mand Hr. Niels Schönning fordem Præst til dette (Sogn) og Taarnby ligger her begravet.“

Vige ved Indgangen til Kirken findes tvende Vigtene. Paa den ene staar: „Hær liggheer Niels Mørk Skowfowet“ og paa den anden en ulæselig latinsk Indskrift samt i Omstriften omtrent: „Betend dig vel som hær gaar om, forlad din Synd, frøct Gud, blif from, du skall oc fare fra dene Dd, Gud fri os fra den ewige Død“. Under Indskriften læses „Amor Recti“, og det maa af et enkelt læseligt Ord formodes, at Stenen er over en Præst „Laurentius . . .“, hvem man dog icke kjender.

Ved Indgangen til Sakristiet findes en Gravsten med Indskrift: „Her under Hviler Støvet af Sal: Anna Catharina Naur Født Lange Hun Saae Først Verdens Lys i Midelfardt d: 10de Febr. 1733 Døde paa Walløe d: 8de Maii 1782, Kom først i Egteskab med Sal: Mads West Forpagter paa Førslof dernæst med Andreas Naur Forpagter paa Walløe Som Hende Efterlevede tilligemed 5 Søner og 2 Døttre.“

Foruden disse Personer, hvis Ligstene findes i Kirken, er der efter Kirkebogens Udvisende fra 1732 til 1787 begravet inde i Kirken, dels i Gangene og dels under Stolestæderne, 25 Lig, 15 Bogne og 10 Børn. Blandt disse nævnes Krigskommissær Dufes Hustru Margrete Spen, begr. i December 1732, 47 $\frac{1}{4}$ Aar gl.; Forpagter Raubergs Hustru Walborg Cathrine Schönning, begr. 21. Septbr. 1734, 33 $\frac{1}{6}$ Aar gl.; Peter Christian Schiol, begr. 2. Maj 1739; Bager Lichts Hustru Anne Christine, begr. 4. Mars 1743; Stiftsgartner Wulf, begr. 29. Januar 1755; Birkedommer Lorenzen, 57 Aar gl., og Hustru Anne Marie Larsen, 50 Aar gl., begge begravede den 9. Januar 1760; Provstinde Kraglund, begr. den 5. Maj 1769; Forpagter Niels Lorenzen, 37 Aar gl., begravet den 22. Juni 1772; Sognepræst Veganger, begr. 28. Januar 1785 og Sognepræst Botcher, begr. 29. Maj 1787. De øvrige ere tildels Børn af Sognepræsterne. For Jorden i Kirken er for flere af dem betalt enten 6 Rd. 4 Mk. eller 10 Slettedaler og for Børn 2 Rd. 4 Mk.

Efter Danske Lovs 36 Art. skulde „Præsten og Kirkeværgerne nyde fri Begravelse i Kirken, om de i Bestillingen bortfaldtes“. Det er derfor rimeligt, at ogsaa Præsten Hofum, der døde 1700, er begravet i Kirken. Desuden maa det antages, at en Datter af den bekendte Jacob Nielsen Dannefer, Sophie Amalie Dannefer, som var født i Meldorf

i Ditmarsken den 5. April 1660, gift med Peder Pedersen Krog, Organist i Stege, og som efter hans Død blev Aldfrue paa Ballø, samme Aar Kong Frederik IV kjøbte Gaarden, er begravet i Kirken, da det i Kirkebogen anføres, at hun døde paa Ballø den 23. Juli 1722, 62 Aar gl., og blev begravet den følgende 3. August. (Sm. Im. Barfod den fælsterste Hejstligh. Stam. 1 Del.)

I Ballø Ejeres Gravkapel under Kirkens Chor, hvortil Nedgangen er bag Alteret, findes ialt 17 store og 6 smaa Kister, af hvilke sidste dog 3 ere tomme. Følgende vides med Visshed begravne her: 1) Hr. Oluf Rosenkrantz (Side 56). Paa den simple Egetræskiste findes en Bronzeplade med Rosenkrantzernes og Munkernes Vaabner og Indskriften: „Her * liger * begravnen * erlig * oc * velbirdig * Mand * Her * Oluf * Rosen * krantz * Rider * til * Ballø * som * døde * Anno * Domini * 1 * 5 * 4 * 5 * then * 8 * Dag * Novembris * Gud * gifve * hanom * medt * alle * thro * Christne * en * gledelig * och * erefull * Op * standelse *; 2) hans Frue Ide Munk (Side 57), hvis Kiste har været overtrukket med Læder og er tæt besat med Navnechifferet M i Bronze samt det christelige Monogram de tre Bogstaver IHS (Jesus Menneftenes Frelser), men for noget over 50 Aar siden var den af Fugtighed opraadnet fornedet, hvorfor Liget blev lagt i en simpel Fyrretræs Kiste og den ældre anbragt ovenover. 3) Deres Døtre Karine Rosenkrantz (Side 57) og 4) Birgitte Rosenkrantz (Side 60) samt 5) hendes Egtefælle Peder Bille (Side 59). Desuden 6) deres Søn Oluf Bille (Side 64) og muligt 7) hans Frue Margrete Rosenkrantz samt 8) deres Søn Peder Bille (Side 65), 9) Otto Steel (Side 121) og 10) Fru Kirsten Bille (Side 125) begge i Kobberkister, der i sin Tid have været besatte med forgyldte Vifter og Vaabner samt OCS paa den bedst bevarede Kiste. Deres Børn 11) Birgitte Kirstine Steel i en

Riste, der er besat med en Mængde smaa Raabner og hvor-
 paa findes en Broncetable med Indskrift: „Her under huiiler
 erlig och welbiurdig och nu salig hoes Gud Jomfrue Bir-
 gette Kierstina Steel, som var erlig och welb. Mand Otte
 Steel Christensen til Waløe och Frue Kirsten Willes til
 Birkelse deris Datter, som blef føedt paa Walløe den
 6. October Anno 1664 oc doede der sammesteds den 2.
 April No 1666 udi hendes Alder der hun var 1 Aar 6
 Maaneder oc 11 Dage gammel. Gud gifve hende med alle
 troe Christne en gladelig oc ærefuld Opstandelse paa den
 yderste Dommhedag.“ 12) Sophie Steel (Side 126). Paa
 den Riste, der formentlig er hendes, findes tre Bogstaver
 I. S. S. 13) Christen Steel Ottesen (Side 127), 14) hans
 første Frue Magdalene Sybille Holt (Gravstriften paa Ki-
 sten anført Side 128), 15) hans anden Frue Charlotte Cleo-
 nora Blesjen (Side 127), 16) Sønnen Otto Christian
 Steel (Side 129) og 17) Datteren Lovise Steel, paa hvis
 Riste findes følgende

G H A F S R N J F T.

Aff Dødsens Cabinet med Engle Mine smiler,
 Naturens Mesterstue Jomfru Lovise Scheel,
 Hvis Marmor Hvide Been og Kleinlig Krop Genhuiiler,
 Men Himmel elsket Siæl indtog sin Arfvedeel,
 Med Høi-lif farvet Flor det Yndig Blomster Buret,
 Aar Sytten Hundred og Et Bles i Lifue Sæt,
 Og Just den Niende Octobris Aar udspiiret
 Aff Ridderlige Bård og Gammel Adels-æt,
 Welbaarn' Her Christen Steel Død Smykket Fru Charlotte
 Eleonora Bles een Tvilling ægte Rod,
 Aar til det Dejligheds Original dog motte
 Det Blomster Falme som i første Ørde stod,
 Den Konglig Ridsmands Havn huor først frembrød i Lifue
 Lif Salig Jomfru Scheel var Dødsens Banestod,
 Da Sytten Hundred Aar og To mand monne strive
 Den siette May hun i Stofven seyned ned
 I Haarde Winters Trang ey aflod ad florere
 Den deylig Amaranth men iteds stod i Flor
 Med uforgænglig Pragt skal ævig Triumphere
 I Himmel Paradis Blant Hellig Engle Chor.

Ved den i 1877 foretagne Istandsættelse af Kapellet fandtes paa den under Nr. 4 nævnte Kiste en Kobberplade med følgende Indskrift: „Her . ligger begravnen : erlig och . welbirvdig : Frw : Frw BIRGETHE : ROSENKRANTZ : til Walløe : salig Peder . Bildes . til Svanholm : Ephter=leverske . som var . Her . Oluf : Rosenkrantz : Daater . thil Walløe : Rider : och var hyn fød : ther man schref : MDXXX . som Gud . henfallet . then . XII : Martii . om Medag : Klokken . var . XII : Anno MDXCII . Gud gifve . hinder . med . alle Udvalde : och thro . Christne : en gledelig : och erved : Opstandelse : paa . den . yderste . Dag .“ — Fra Kapellet under Taarnet henflyttedes følgende 14 Kister: 1) Dekanesse Schmettau (Side 179) og Stifts=damerne 2) Komtesse Elisabeth Juliana de Rostitz, født i Christianssand i Norge, død 24. Maj 1748; 3) Frøken Mette Rosenkrantz Winterfelt, f. 18. Maj 1704, død 21. Okt. 1756; 4) Frøken Wilhelmine Marie de Arag, f. 4. Aug. 1700, død 26. Juni 1767; 5) Frøken Helena Palena de Trolle, f. 8. Sept. 1709, død 12. Marts 1768; 6) Komtesse Sophia Hedevig de Harthausen, f. 24. Juli 1728, død 5. Apr. 1768; 7) Hoffstiftsdame Carolina Erdmuth v. Carlowitz, f. 1. Decbr. 1716, død 14. Apr. 1774; 8) Frøken Sophie Elisabeth Trolle, f. 11. Juni 1711, død 2. Febr. 1777; 9) Hoffstiftsdame Catharine Wilhelmine v. Heinen, f. 19. Novbr. 1729, død 30. Aug. 1787; 10) Komtesse Antoinette Elisabeth Abelaide v. Wedell, f. 14. Apr. 1741, død 29. Jan. 1790; 11) Frøken Frederikke Sophie Holstein, f. 3. Okt. 1717, død 20. Aug. 1793 (Pladen mangler); 12) Frøken Sophia Magdelena v. Bjelke, f. 16. Juli 1734, død 12. Jan. 1797; 13) Komtesse Antoinette af Schaumburg-Lippe, f. 1. Jan. 1716, død 2. Febr. 1800 og 14) Frøken Magrete Hedevig v. Bjelke, f. 2. Marts 1737, død 6. Maj 1802. — Af Nr. 1, 3, 4, 5, 6, 11, 12 og 14 havez Malerier paa Vallø.

I Sakristiet staar en graa Marmorkiste, hvori Stiftets 2den Abbedisse (S. 178) hviler. Herpaa staar: „Herunder hviler den Durchlaughtigste Fyrstinde Louisa Sophia Frederica, Princeesse til Slesvig, Holsteen, Glücksborg, Stiftets Walløe Abadisse. Født den 18. February . 1709, Død, den . 16. May 1782.“

Under Taarnhvelvingen, med Indgang fra Vest, findes Begravelse for Defanessse Knuth (S. 179).

Ved Taarnets Nordside er indsat en Marmortablet med Indskrift: „Her under hviler Hans Rudolf Wedell-Wedellsborg, Ritmester, Baron, Ridder af Dannebrog og den svenske Sværdorden. Født den 12. Decbr. 1825, Død den 10. April 1871. — I Haabet om en frydefuld Opstandelse paa Herrens Dag.

For dem, som i Herren mødes,
Har Dødens Skygger ei Magt,
Og aldrig det Baand forødes,
Som bandt os i Herrens Pagt;

I ham, som er Ja og Amen,
Kan aldrig vi stilles ad,
Men vandre bestandig sammen
I Lys til Guds evige Stad.

1 Cor. XV, 55 og 57. Død, hvor er din Braad! Dødsningehjem, hvor er din Seier! Gud være Tak, som giver os Seier ved Vor Herre Jesus Kristus. Amen, Halleluja, Amen.“

Indvendig i Muren ved Indgangen til Kirkegaarden er indsat en Overdel af en ældre Døbefont af Kalksten, dannet som et Sæde. Efter Sagnet skal den staa i Forbindelse med Overtroen fra hin Tid, at frugtsommelige Kvinder, som døde uforløste, igjen i Fødselstimen skal have siddet paa denne Stol. Muligt kan den være anbragt i anden Hensigt ved Portpillernes Opførelse i 1634 til Sæde for en eller anden. Det er næppe rimeligt, at den er bestemt til at sidde aabenbar Skifte paa udenfor Kirken; thi ihvorvel der i Kirkebogen fra 1709 til 1739 nævnes ikke mindre end 23 Personer, som have staaet aabenbar Skifte i dette lille Sogn, deriblandt 2 Mandfolk for Madverens Forsømmelse og 18

Kvinder samt 3 Mænd for letfærdig Levnet, saa affønedes dog denne Straf inde i selve Kirken enten ved at staa frem paa Gulvet under Præstens Tiltale fra Prædikestolen eller ved at sidde paa en anvist Plads. For enkelte hedder det „sad“, men for de fleste „stod“ aabenbar Skrifte. Denne Straf fik de ogsaa, isald de havde ligget deres Børn ihjel, hvilket paa den Tid ikke var saa sjældent.

Præster. Efter Reformationen kan anføres:

1) Hr. Niels Schönning, død 1561. Paa Vigstenen læses Navnet „nicola' schan“.

2) Hr. Hans Jacobsen Hedebræt, døde 1565.

3) Hr. Anders Eriksen, døde 1591.

4) Hr. Rasmus Jensen Slangerup, døde 1600.

5) Hr. Niels Madsen, døde 1622.

6) Hr. Hans Svendsen Marhus blev 1633 forfl. til Sognekapellan i Rjøge, hvor han rimeligvis døde 1637.

7) Hr. Niels Lauridsen Gimlinge, døde omtr. 1660. Den foran nævnte Vigsten (S. 285) kan muligt være over ham. Han skrev et Sørgedigt ved Christen Steels Død 1659 (Brida og Gjellerup, den danske Adel).

8) Hr. Frederik Jespersen Fuorle, Medhjælper fra 1640, døde omtr. 1667.

9) Hr. Christoffer Hansen Fenningssmark kom fra Roskilde Frue Kirke, døde omtr. 1672.

10) Hr. Christian Drejer, kaldet 29. Jan. 1673, forfl. 1676 til Herfølge.

11) Hr. Otto Mogensens Hofum var født 1636 i Landsbyen Haasum ved Skive, hvor Faderen var Præst. Moderen hed Anna Knudsdatter, om hvem Giesing i danske Jubellærere beretter den store Sjældenhed, at hun var gift med 4 Præster efter hinanden i samme Embede og dog sad Enke i 24 Aar efter sin sidste Mand. Hr. Hofum kom uhykkelig af Dage; idet han 2den Paaske dag 1700 efter endt

Tjeneste i Taarnby førte hjem, bleve Hestene løbte, Vognen væltede og hans Hoved knustes mod en stor Sten paa Valløby Gade. Hans Hustru Birte Raalund af Herfølge blev gift med Eftermanden.

12) Hr. Niels Janzon, kaldet 15. Maj 1700, begyndte den ældste Kirkebog 1708, forfl. 1716 til Haarlev.

13) Hr. Wyder Koed blev 1723 forfl. til Herfølge. Ved Tiltrædelsen i Valløby skrev han i Kirkebogen: „I Jesu Betsignede Navn tiltræder ieg mit Embede ved dette sted. Hendes Durchl. Forstinden af Schlesvig haver kaldet mig hertil, og forrettede ieg min første Tjeneste her den 25. December Anno 1716, som var paa min Herres og Frelsers Fødselsdag.

Mæt Dend, o Gud, som gav mig Brøed
 Lad hende aldrig lide Nøed,
 Hielp mig at lære, saa ieg kand
 Self kome ind i Himlens Land. — Wyder Koed.“

14) Hr. Niels Lund var født i Kjøbenhavn og var gift med Cathrine Kirstine Lagesen. Den 23. Aug. 1737 forfl. han til Fruering og Bitved i Aarhus Stift, hvor han døde 25. Febr. 1742. Hans Enke blev begravet i Aarhus Domkirke 30 Decbr. 1750. Hun fødte 10 Børn i Valløby; det første, en Søn Frederik, døbt 8. Sønd. eft. Tr. i Vallø Kirke 1725, lod Dronningen holde over Daaben ved sin Kammerfrøken Marie Sophie Ingenhaugen og Kongen lod staa Fadder ved Kammerjuncker Reventlov og Storkantsler Holstejn, ligesom ogsaa Kammerfrøken Anna Susanne v. Osten stod Fadder for Prinsessen.

15) Hr. Hans Tørgen Bang, blev kaldet 12. Maj 1738 og 14. Apr. 1741 af Dronningen forfl. til Slotspræst paa Christiansborg. Han var født 13. Novbr. 1707 og døde som Hofprædikatant 24. Juli 1752; gift med Apolone Dorothea Schive, død 1778.

16) Hr. Jens Jacob Hegelund, kaldet 19. Maj 1741,

var født i Fredericia 7. Okt. 1711. 1744 blev han tillige thst Præst ved Ballø og 1759 Provst, men 22. Decbr. 1760 forfl. til Sognepræst ved Helliggejstes Kirke i Kjøbenhavn og 1763 til Frue Kirke, hvor han døde som Stiftsprovst 18. Marts 1773. — Med sin Hustru Abild Johanne Fjeldsted, død 1809, havde han ialt 17 Børn, hvoraf 14 bleve fødte i Balløby, men af hvilke de 7 igjen døde her og ere begravne i Kirken.

17) Hr. Andreas Linddahl, Kapellan her fra 1753, blev 11. Septbr. 1761 af Abbedisjen kaldet til Sognepræst og 1776 forfl. til Haarlev.

18) Hr. Erik Leganger, der var Kantor paa Ballø, blev strax kaldet til Præst her. Han var en Søn af Provsten i Herfølge og født i Norge 1743. 1777 havde han i Balløby Kirke Bryllup med Sophie Hedevig West, der blev gift med Estermanden. Han døde 21. Januar 1785.

19) Hr. Ludvig Pontoppidan Bøtcher, ligl. Kantor paa Ballø, blev kaldet af Enkedronningen 7. Marts 1785. Han var født i Fredericia 1755 og døde i Maj Maaned 1787.

20) Hr. Jacob Biørnsen, ligl. Kantor paa Ballø, blev kaldet 27. Juli 1787. Han var født i Haderslev 1759, blev Student i Kiel 1775 og i Kjøbenhavn 1781, hvor han næste Aar tog Examen. Den 19. Septbr. 1804 afgik han ved Døden og blev 6 Dage efter begravet nord for Taarnet, men Gravstedet er nu ubekjendt.

21) Hr. Peter Holm, kaldet 2 Novbr. 1804, forfl. til Hellested 15. Decbr. 1809, hvor han døde 30. Sept. 1831, 65 Aar gl. Hans Hustru Adelaide Kirstine Bangert, med hvem han havde 8 Børn, døde paa Juellinge 23. Juni 1856, 90 Aar gl.

22) Hr. Joachim Godste Willemoes, kaldet 23. Febr. 1810, forfl. til Haarlev 1818 og derfra igjen til Herfølge.

23) Hr. Holger Wilhelm Nyholm, kaldet 11. Novbr. 1818, forfl. til Haarlev 1832.

24) Hr. Peter Andreas Plum, kaldet 9. Marts 1832, men alt 7. Juni 1833 forfl. til Spjellerup. Han er født i Bordingborg 15. Decbr. 1797, hvor Faderen var Apotheker. 1825 blev han Adjunkt ved Metropolitanskolen i Kjøbenhavn, hvor han 19. Marts 1826 blev fast ansat og i 1876 fejrede sit 50 Aars Jubilæum som egl. Embedsmand. I 1842 blev han valgt til Medlem af Præstø Amtsraad; 1848 af Gejstligheden til „de erfarne Mænds“ raadslaaende Forsamling; 1850 konstitueret som Herredsprovst i Husum og Kirkeprovst, men fritoges derfor næste Aar og har siden været i Spjellerup. 21. Maj 1851 blev han Ridder af Dbrg. og 25. Marts 1876 Dbrmd. 1826 ægtede han Anna Louise Heger, Datter af kongl. Skuespiller Jens Stephan H., der døde i Valløby 19. Januar 1833, 34 Aar gl.

25) Hr. Christian Peter Gudzon Mynster, kaldet 16. Aug. 1833 og forfl. til Karise 11. Marts 1852, er født i Kjøbenhavn 15. Aug. 1804, Faderen Professor med., Broder til Biskop Mynster. — Han blev gift 1ste Gang 20. Novbr. 1833 med Caroline Elisabeth Rasmussen, f. 1807, død 8. Febr. 1842, 2den Gang 12. Apr. 1845 med Christella Frederikke Lovise Bang, f. 1815, død 10. Maj 1860, Datter af Gehejmeraad Dr. med. Oluf Lundt Bang (f. 27. Juli 1788, død 12. Okt. 1877). Hr. Mynster blev entl. 13. Decbr. 1876 og døde i Kjøbenhavn 6. Novbr. 1877.

26) Hr. Terkel Thaning, kaldet 19. Aug. 1852, forfl. til Hellested 28. Juli 1865, er født i Enderålev 16. Novbr. 1818, Søn af Sognepræst Nr. 16, blev theol. Kandidat 1844 og deltog som Frivillig i den første slesvigste Krig, hvor han blev Løjtnant i Krigsreserven, var derefter et Par Aar Lærer i Søetatens Drengeskole i Kjøbenhavn. Den 22. Aug. 1865 blev han Provst for Bjevelkov, Stevnø og Faxe

Herreder og den 28. Jan. 1876 Ridder af Dbrg. 17. Jan. 1852 ægtede han Johanne Lovise Caroline Hovig, født paa Klintholm 1. Decbr. 1823, Datter af Justitsraad H., Godsforvalter ved Bømmetoft.

27) Hr. Ole Jørgen Sadolin, kaldet 1. Novbr. 1865, er født 14. Okt. 1826 i Nørbaek ved Randers, hvor Faderen var Præst. 1859 blev han residerende Kapellan paa Fredensborg, hvorfra han forfl. hertil. — 31. Aug. 1860 ægtede han Luise Sufette Emilie Marcussen, f. i Helsingør 4. Novbr. 1838.

Ballo henhører i kommunal Henseende under Balløby Sogn og foruden Slottet findes her Lade- eller Borggaarden samt en brolagt Gade med Boliger for Stiftsforvalteren, Stiftspræsten, Stiftslægen, Gartneren, Kantoren og Betjentene samt et Gjæstgiversted med Bageri. I de senere Aar er i Skoven nord for Ballo opført en smuk grundmuret Bolig for Stiftsforvalteren, kaldet „Stovhuset“, og vest for Kirkegaarden en Bolig for Enker efter Stiftets Underbetjente og andre, kaldet „Caroline-Stiftelsen“.

Ballo Ladegaard, der har et Tilliggende af 363½ Td. Land med 53½ Td. Hartkorn, ligger tæt østen for Slotsbygningerne og er ligesom disse omgivet af Grave. Baaningshuset, der beboes af Forpagteren, er gjenopført efter en Brand 23. Apr. 1854, af Bindingsværk, og de øvrige Bygninger med Undtagelse af Kostalden ere ligeledes Bindingsværk. Nogle af Bygningerne ere meget gamle, men det er uvist, om de kunne skrives sig fra 1634, da Christian IV „ved øverste Tommermand Hans Døhmøller lod opføre den store ny Korn- og Fæ-Lade paa Ballo.“

Ballo Stift har siden Oprettelsen udgjort en egen Menighed og Kirken er et Kapel i Slotsbygningens nordre Fløj. I 1718 blev der først indrettet en Kirke i den sydlige ældste Fløj af Slottet, hvor der endnu er Spor deraf i en

gl. Kirkebør, men 1723 blev den indrettet, hvor den nu er. Kapellet er 58 Fod langt, 27 Fod bredt og 12 Fod højt med fladt Loft, forsynet med rige Dekorationer, saaledes i de fire Hjørner Evangelisterne med Emblemer. Alttertablen forestiller den hellige Nadvere, vistnok uden Kunstværk. Altterklædet er særdeles smukt udsmykt med Siltetøj, Midtpartiet af rødt Fløjl, hvori med Guldmor er broderet det danske Vaaben. Kalk og Disk, af Sølv og stærkt forgyldte, ere meget svære; paa dem findes ligl. det danske Vaaben og Kars-tallet 1742. Ved Altret findes to Kristusfigurer, en paa hver Side, og Prædikestolen er omgivet af 4 Englefigurer. Døbefonden er udfaaaret Arbejde med forgyldt Fod. Stolestaderne ere forsynede med rigt udfaaaret Billedsfigurerarbejde, der ogsaa findes paa Forsiden af Damestolen, som er anbragt længst borte fra Altret. Ifølge Keskript af 26. Juni 1740 benævnes Kapellet Slotskirke.

Kirkegaarden ligger henved 300 Al. vest for Slottet; den er en smuk indhegnet Plads, lidt over 70 Alen i Firkant med en stor Jernport mod Nordfiden. Her blev i 1876 opført et smukt lille Begravelseskapel.

Af Mærkeligheder ville vi anføre en ældre Gravsten, der, uvist hvorledes, maa være ført fra Kjøge Kirkegaard hertil. Stenens 4 Hjørner ere prydede med Evangelisternes Symboler og Indskriften delt i 2 Afdelinger med to Hjerter eller Vaabner nederst. Øverst læses: „Her ligger begravet erlig Mand Peder Pedersen, som var Borgmester Peder Pedersøns Son i Kjøge, som døde 29 April A^o 1591, og lefvede med erlig Qvinde Boel Hansdaatter i 13 Aar og aflede en Son som og ligger her begravet, døde 29 Juli A^o 1592.“ Nederst staar: „Her ligger begravet erlig og gudsygtig Qvinde Boel Hansdaatter, som var Anders Frandtzens Raadmans Hustru, som lefvit med hancem efter salig Peder Berjøs Død og Afgang udi 9 Aar og aflit de sam-

men 5 Pigeborn og en Dreng Barn og døde hun den 23 Novembr. A^o 1601.“

I det sydøstre Hjørne er en med Jerngitter indhegnet Gravplads med en trappeformet Soffel af Kampesten, ovenpaa hvilken et Gravminde af hvidt Marmor i Form af en afbrudt Træstamme med en Laurbærkrans. Ovenover staar et S M (o: Sophie Magdalene, Stiftets 3die Abbedisse, S. 178) og derunder:

„Bidn tausé Minde om, hvor hun var god og from,
Der i et Øjeblik Fra os til Himlen gif.“

Mod Øst:

„Født til Manges Glæde den 22. Marts 1746
Død til Fleres Sorg den 21. Marts 1810.“

Tæt herved op ad Muren har den jidstaføde Defanesse, Grevinde Schmettau (S. 181) sit Hvilested.

En meget stor utildannet Kampesten med Indskrift viser, at her har Staldmester, Kammerherre Frederik Anton Adam v. d. Maase, død 1821, med Hustru og flere af Familien deres Hvilested. — Desuden findes der Gravminder over en Del Stiftsdamer og andre, der ere døde paa Slottet og begravne her, samt over Statsminister, Gehejmeraad Frederik Moltke, Ridder af Elefanten m. m., f. 18. Jan. 1754, død 4. Juli 1836 og Kammerjunker C. F. F. D. Rømer, f. 14. Aug. 1802, død 10. Juli 1848, der begge boede i Kavalerboligen ved Ballø.

Præster. Indtil 1738 var Sognepræsten i Balløby tillige Præst ved Ballø Kirke, men fra Klosters Drettelse blev der ansat en tytsk Stiftspræst, hvorimod Sognepræsten i Balløby fremdeles skulde være anden eller dansk Præst. I 1744 blev dog Hr. Hegelund i Balløby tillige tytsk Præst ved Ballø Kirke, og fra hans Forsnyttelse 1760 beskikkedes en egen dansk og tytsk Præst, der ikke stod i noget Forhold til Balløby Sogn, men lønnes alene af Stiftet.

1) Hr. Johann August Seydlitz, født i Sachsen, blev

tyff Præst ved Klosters Oprettelse, men 17. Novbr. f. A. kaldet til tyff Hofprædikant i Kjøbenhavn, hvor han døde 1751.

2) Hr. Hermann Schwarz, kaldet af Dronningen til tyff Præst 19. Maj 1739, blev 2. Juni 1744 forfl. til Røthen.

3) Hr. Hægelund (se Valløby) fra 1744 til 1760.

4) Hr. Kræglund, Præst i Videmark, blev 13. Juli 1761 kaldet af Abbedisfen, forfl. til Højelse 1770 og derfra til Herfølge.

5) Hr. Hans Pontoppidan, kaldet af Abbedisfen 19. Marts 1770, var født 10. Okt. 1730 i Torkildstrup paa Falster, hvor Faderen, der døde som Dr. theol. og Stiftsprovst i Aarhus 1765, dengang var Præst. — 1758 blev han Præst i Dalby og Tureby, hvorfra han kom til Vallø. 26. Marts 1777 forfl. han til Ronne, 1785 til Frederiksberg og 1787 til Tdesstrup paa Falster, hvor han døde som Konfistorialraad og Provst den 28. Juni 1802. Hans Hustru Anne Cathrine Michaelsen døde 1792, 51 Aar gl.

6) Hr. Andreas Wøldike, kaldet af Abbedisfen 20. Maj 1777, var født i Haderslev 27. Januar 1752, hvor Faderen var Sognepræst og Provst. Den 19. Jan. 1787 forfl. han til Slotspræst paa Kronborg, derfra 1789 til Storehedinge, hvor han døde 29. Decbr. 1836. Hans første Hustru var Anna Hedvig Olesdatter (f. 8. Jan. 1751, død 16. Okt. 1788), Datter af Fiskemester Ole Jacobsen i Rungsted. (Det var hende, der meget ofrede sig for Digterens Ewalds Pleje og vandt hans Hjerte). Hans 2den Hustru Anna Christiane Bræstrup døde 1809 og den 3die Dorothea Langemack døde 1846.

7) Hr. Iver de Hemmer, kaldet af Abbedisfen og Provisorerne 31. Aug. 1787, var født i Aalborg 6. Decbr. 1757, hvor Faderen var Rektor. Siden 11. Marts 1785 havde

han været Sognepræst i Højelse og da Embedet paa Vallø var mindre, maatte Eftermanden i Højelse Hr. Kruse forpligte sig til at svare ham 100 Rd. aarlig, indtil han fik bedre Kald. Han fik 31. Juli 1815 Rang med Hofpræster og døde her 20. Okt. 1823. Hans Hustru Johanne Orslev døde 1849.

8) Hr. Frederik Bagger Tauber, der fik kongelig Udnævnelse 1. Jan. 1824, var født i Odense 23. Sept. 1786, hvor Faderen Dr. theol. Johan Henrik T. (f. 7. Sept. 1743, død i Roskilde 26. Jan. 1816) den Gang var Rektor. Han var først Adjunkt i Aalborg, derefter fra 1816 Kapellan hos Provst Bøgh i Herfølge, hvorfra han blev kaldet til Vallø. Den 23. Febr. 1839 forfl. til Sognepræst i Ejby, fra hvilket Embede han entledigedes 14. Novbr. 1860, og døde paa Lille Rosenborg i Frederiksberg Sogn den 24. Juni 1866. Han fik 1838 Rang med Kjøbenhavns Sognepræster, var gift to Gange, først med Megdola Cathrine Bøgh af Herfølge, død 1831, og derefter med Wilhelmine Staahl, død 1874. — En Søn af første Ægteskab Johannes Henrik Georg T., f. paa Vallø 9 Decbr. 1827, Kandidat i Statsvidenskab, har siden 1869 været Medlem af Rigsdagens Folkething og er for Tiden tillige Redaktør af „Soro Amtstidende.“

9) Hr. Hans Peter Ingerslev Storm, tidligere Stiftsfantor og den Gang Præst i Haudrup, blev 13. Apr. 1838 kaldet hertil, men 1858 forfl. til Herfølge.

10) Hr. Eddard Hanning West blev kaldet 15. Okt. 1858. Han var født i Kjøbenhavn 2. Jan. 1808, blev 1836 Sognepræst i Nørre-Mæraa i Fyen, 1844 forfl. til Krogsbølle og 1853 til Næstved, hvorfra han kom hertil. Uden foregaaende Sygdom døde han pludselig paa en Hjemrejse fra Kjøge 25. Maj 1866. Hans Enke Adelaide Eugenie v. Hemert lever i Kjøbenhavn.

11) Hr. Rudolph Emil Scharling, nuværende Stifts-
præst, faldet 17. Aug. 1866, er født i Kjøbenhavn 13. Septbr.
1822, blev 3. Febr. 1860 Sognepræst i Borup ved Randers
og derfra forfl. til Vallø. Gift 30. Okt. 1860 med Pauline
Frederikke Marie Holm, f. 10. Apr. 1826, Datter af Stats-
raad Chr. Fred. H., Deputeret for Finantserne.

Stiftskantorer. 1) Johannes Monrad, faldet 14.
Maj 1738, blev forfl. til Skjelskør 1742 og døde som Præst
i sin Fødeby Tommerup ved Holbæk 24. Marts 1772.
2) Dalviq er ubekjendt. 3) N. N. Ryge blev Kantor 14.
Juli 1753 og 8 Aar efter Præst i Videmarck. 4) Dviſt er
ligel. ubekjendt. 5) Laurits Muus blev ansat 1766 og 6.
Marts 1771 forfl. til Præst i Haudrup, hvor han døde 15.
Apr. 1774. 6) E. Leganger blev efter 5 Aars Forløb
Præst i Balløby. 7) N. Zoffmann var her fra 1776 til
1784, da han blev Præst i Enderlev. 8) L. B. Botcher
fra 1784 til 1785 og 9) J. Biørnsen til 1787 bleve begge
Præster i Balløby. 10) Hans Adolf Kynde fra 1787 til
6. Novbr. 1794, da han forfl. til Præst i Haudrup, hvor han
døde 4. Maj 1809. 11) Johan Frederik Gottlieb Lund var
derefter Kantor i 31 Aar og døde 12. Jan. 1826, 53 Aar
gl. 15) Ludvig Ferdinand Luplau, faldet 23. Juli 1826,
var født i Kolding 26. Juli 1800, blev den 9. Juli 1828
Præst i Bester-Ukslev paa Laaland, hvorfra han 1831 forfl.
til Dalby og Tureby, hvor han døde 16. Decbr. 1837.
Som Præst var han meget yndet og har udgivet en Sam-
ling Prædikener til alle Aarets Søn- og Helligdage, hvoraf
3die Udgave, der indeholder hans Levnetsbeskrivelse, udkom
1862. 13) H. B. S. Storm fra 1828 til 1832. 14) Hans
Peter Johan Lyngbye døde efter at have været Kantor i
2 Aar meget pludselig den 12. Aug. 1834. Hans Enke Ide
Monrath blev gift med nuværende Statsraad Emil Zuthen
Sviger i Kjøbenhavn. 15) Jens Friis, født 25. Jan.

1803 i Nordby paa Fano, blev efter 5 Mars Forløb 11. Maj 1839 Præst i Haudrup, entlediget 12. Septbr. 1868 og døde i Kjøbenhavn 12. Okt. 1873. 16) F. Sch. Müller, fra 1839 til 1846, blev Præst i Enderålev. 17) Nicolaj Emil Engell, født i Kjøge 21. Decbr. 1812, blev 1833 Seminarist fra Jonstrup, var derefter Lærer i Høsten, i Valløby og tilsidst i Spjellerup. I 1849 tog han theol. Embedsexamen og den 17. Novbr. 1850 tiltraadte han Embedet som Præst for Udsbøl og Graasten i Slesvig, hvor han døde 17. Apr. 1861. Han interesserede sig meget for Psalmebogsagen og udgav i 1854 „Psalmebog til Opbyggelse i Kirken, Skolen og Hjemmet.“ 18) Niels Andersen, kaldet til Kantor 13. Novbr. 1850, var født 29. Juli 1811 i Valore, Ejby Sogn, hvor Faderen Anders Jensen var Husmand, 1832 Seminarist fra Jonstrup og derefter Lærer i Tesebølle, tog 1851 theol. Embedsexamen og forfl. 28. Decbr. 1860 til rejst. Kapellan og 1ste Lærer i Kolding, hvor han døde 22. Okt. 1871. 19) Frederik Adolf Knudsen var født 1825, blev Student 1844 og theol. Kandidat 1857. Ved Krigens Udbrud i 1863 forlod han foreløbig sin Stilling som Kantor her for ligesom i 1848—50 at deltage som Frivillig i Armeen og efter Krigens Ophør opgav han den fuldstændig, rejste til Slesvig, hvor han i 1869, trods mange Hindringer, fik aabnet en dansk Folkehøjskole i Sandbjerg. Han maatte efter kort Tids Forløb paa Grund af Brykfygdom opgive Skolen og døde i Kjøbenhavn den 5. Febr. 1873. 20) Adolf Johannes Lund er siden 1. Okt. 1865 Stiftskantor; han er født i Storehedinge den 2. Maj 1843 og blev i 1863 dimitteret som Seminarist fra Blaagaard.

Taarndby Sogn

er Annex til Valløby og har rimeligvis været det siden Reformationen, skjønt Sognepræsten i 1738 i en Indberetning melder, at det er fagt ham af gamle Mænd, at Præstegaarden i ældre Tider laa i Taarndby og havde 16 Tdr. Skylb.

Til Sognet hører kun Byen Store-Taarndby, hvis Navn tidligere har været skreven Thornbymaglae eller Tornbhy. Areallet udgjør 1113 Tdr. Land med 127 Tdr. Hartkorn.

I Midten af det 14de Aarhundrede ejede Claus Fos en Gaard og et halvt Boel i Byen, som efter hans Død af hans Broder Thydikin Fos af Rhythæ i Laaland den 26de Novbr. 1350 tilskødedes Kong Valdemar Atterdag for ti Mark Solv. Han selv og hans Svogre Jens og Sten Basse hang deres Segl for Dokumentet (Suhm Danm. Hist. 13 Del, 329). 1527 var der en Gaard, der brugtes af Sep Drochen, som skulde præstere „tre dages arbeth til Gysfeld om høsthen.“ — I 1657 var der i Byen 17 hele og 4 halve Gaarde, samt 10 Huse, der alt hørte til Vallø, og desuden en lille Colig, som er Kannifegods, senere kaldet „de Højlærdes Gods“, hvilket Hus endnu hører under Universitetet. For Tiden er der i Sognet 19 Gaarde og 50 Huse, hvoraf Halvdelen uden Jord. Næsten alt Godsset er Arvefæste. Folketallet i 1870 var 397, men i 1801 kun 242.

I Sognets nordvestlige Side findes en ualmindelig høj og toppet Sandbakke med en større Kæmpehøj paa 6 a 7 Alen, over 80 Fod i Dvermaal, kaldet Branes høj eller Ranesbakke, hvorfra havees en vid Udsigt (Kjøbenhavn, Roskilde og Møens Klint). Nær derved har ligger flere

Høje, som dog nu næsten alle ere jevnede. I en af disse, Lille-Rane, fandtes for en Snæs Aar siden forskjellige mindre Gjenstande, deriblandt en Guld Fingerring og en lille Broncedolk. I 1837 fandtes paa en lille lavtliggende Mark, Matr. Nr. 22, en stor Del gamle Sølvmonter.

I Byen skal der efter Traditionen i ældre Tid have staaet et Kloster. Navnet „Klostret“ paa et Stykke Havejord tæt nord for Kirken tyder ogsaa hen herpaa. Ved Gravning paa Stedet har man fundet Murbrokker og Levninger af en Bygning.

Den ældre Landevej fra Hjøge til Præstø gaar igjennem Byen tæt forbi Kirken. Nord for denne laa tidligere en Kro, hvilket bekræftes af et Dokument, udstedt af Rentekammeret den 10de Febr. 1741 til Abbedisfen paa Ballø, hvor det efter hendes Forslag allernaadigst bevilges, at der „fremdeles maa holdes Kro eller Værtshus i de under Ballø Stift beliggende Byer Hersølge, Vellinge, Videmark og Store-Taarnby.“ Sagnet beretter om denne Kro, at medens Lars Dam omtrent 1750 boede her, kom en Rejsende ridende hertil paa en graasprængt Hest, men baade Rytter og Hest forsvandt pludselig, uden at nogen vidste, hvor de bleve af. Det antoges, at Manden var bragt af Dage ved et Overfald og nedgravet under en stor Sten i den søndre Længde af Gaarden tæt op til Kirkegaarden. Da Bygningen i 1864, paa Grund af Kirkegaardens Udvidelse, nedreves, fandtes virkelig et Skelet liggende paa Hug under Stenen, men dette skriver sig sandsynligvis fra en ældgammel Begravelse paa Stedet og Stenen har sikkert været en Overligger, saa at heri ikke bør søges nogen Forbindelse med nævnte Overfald paa den Rejsende.

Kirken ligger paa en mindre Højning og skjønnes opført af forskjellige Gange. Til den ældste Kirke er der først søjet en Forlængelse mod Vst af samme Bredde som det

gamle Skib eller Langhus, derefter er Taarnet tilbygget, senere Waabenhuset og tilsidst Sakristiet, i hvilke Dele Grundstenene sidde højt oppe i Muren. Taarnet og Waabenhuset ere byggede af røde Mursten, men det Øvrige tildeels af Kridtsten. Sakristiet er opført med Bælter af Kridt- og Mursten, hvorimellem sees enkelte ornamenterede og glasserede Sten. Gavlene ere aftrappede med Blindinger og Langhuset er nu forsynet med nyere Vinduer, dog kan Pladsen for enkelte af de ældre Vinduer endnu sees. Kirkens Indre, der er 60 Fod langt og 17 Fod bredt, dækkes af 4 Krydsbuevalvinger. Altertavlen er fra Renæssancetiden, egetræmalet og forgyldt, med Søjler, hvorimellem Felter med Bibelsprog, men intet Billede. Efter Kirkebogen fandtes 1708 „en Altertafle med half Himmel oven og Adelige Waaben paa. Tafeln i sig selv med forgyldte og forsilvret Bogstaver.“ Desuden fandtes her et kostbart Alterklæde „af rødt og blaat blommet Atlas med Solspitser“ og en Messinghagel „af rødt blommet Atlas og brede Solgaloner udi et Raars“, begge Dele forærede 1701 af Christen Steel og Frue. Kalken er særdeles smuk, sølvforgyldt med latinsk Indskrift og paa Foden et Krucifix mellem Marie og Johannes. Den er tilligemed Disten forsynet med Rosenkrantzernes Waaben og Bogstaverne F. B. R. K. samt Årstallet 1587, hvoraf sees, at den er givet af Fru Virgitte Rosenkrantz. Døbefonden af Granit uden Ornamenten med et Messingbæcken (Mariæ Bedudelse omgivet af springende Hjorte). Saavel Prædikestol som Pulpitur og Stolestader ere fra en nyere Tid, og for en halv Snes Aar siden er Kirkens Indre underkastet en større Restauration.

Haarlev Sogn.

Det har forhen været antaget, at Navnet havde sin Oprindelse fra Høther eller Hødur, der menes at være begravet

i den paa Kirkegaarden værende Høj og at Byen derefter var kaldt Høttersløf. Da Navnet imidlertid i ældre Tider blev skrevet Hornlewe, Hornlefwæ og først senere Haarløffue, kan det næppe have sin Oprindelse fra eller staa i Forbindelse med Kong Høther.

Sognet bestaaer af Byerne Haarlev med Overdrev, LilleVinde (VindhæVithæ), Vjstrup (Vjuttsthorp), Ammerup (Ammæthorp) og Lille-Taarnby (Thornbylille). Dets Areal er 2786 Tdr. Land med 330 Tdr. Hartkorn.

Efter Sogneprestens Indberetning i 1657 ejede Kronen 21 af de 27 Helgaard, 3 af de 6 Halvgaard og alle 14 Gaardsæder eller Fjerdingsgaarde, ligesom de i Sognet værende Gadehuse. Af andre Ejere nævnes Fru Kirsten Munk 2½ Gaard, Peder Wibe 2½ Gaard, Gregers Krabbes Børn 1 Gaard, Knud Ulfeld ½ og Lage Budde 1 Gaard. Nu findes i Sognet 45 Gaarde, 1 Kro og 2 Møller samt herved 70 Huse, hvoraf omtrent Halvdelen uden Jord. Folketallet udgjør 806 Personer, i 1801 var der 508.

I Midten af det 13de Aarhundrede tilhørte Sognet en Slægting af Skjalm Hvide, Grevinde Ingerd, der havde været gift med den rige tyske Greve Conrad von Regensteyn. Blandt andet Gods skænkede hun ved et Gavebrev af 1ste Aug. 1256 St. Clara Nonnekloster i Roskilde Byerne „Hørleff med 2de Møller, Vjndelille, Fætneslev (Enderlev), Aggethorp (Aggerup), Vjustorp, Ammætorp og Thornbylille“, men hendes nærmeste Arvinger vare ikke tilfredse hermed, uagtet Dokumentet var udfærdiget i Erkebisp Jacob Erlandsens Nærværelse, og ved Kong Christoffer I's Mægling og Brev af 8de Juli 1257 maatte Ingerd igjen overlade til sin Fætter Johannes Johansen samt dennes Svoger Andreas Pincernæ det Gods, hun forhen havde givet Klostret, men hun døde 2 Aar efter (Daugaard, Danske Klostre 175 og Behrmann, Roskilde 194).

Sognet er i det hele rigt paa Gravhøje fra Oldtiden og næppe — siger Professor Rasmus Nyerup i *Scandinaviske Litteratur Selskabs Skrifter* 5. Aarg. — kan noget Sted i Danmark af lige Størrelse lignedes derved. Paa de flade Marker mellem Tryggevælde og Haarlev har der saaledes været en halv Snes anseelige Høje foruden Højen paa Kirkegaard, Kieshøj og Maglehøj med flere paa Lille Taarnby Mark. En af Højene paa Haarlev Mark, Bavneshøj (forøvrigt et almindeligt Navn paa flere større Høje, hvor man i Krigstid tændte Bavn), fandtes af Nyerup at være 12 Al. høj, oventil 40 og nedentil 190 Al. i Omfreds. Kieshøjen (navnt S. 16) er forsvunden for 30 Aar siden og der plojes nu hen over Stedet, hvor den laa. Denne Høj var især Gjenstand for Professor N.s Undersøgelse i 1809, idet en halv Snes Mand under hans Tilsyn i 3 Dage arbejdede derpaa uden dog at finde noget. I det hele har Udbyttet fra Højene i Sognet været ringe.

Ved Haarlev By har der i ældre Tid ligget en større Gaard eller betydelige Bygninger, opført paa Hvalvinger, hvoraf der er fundet tydelige Spor. Om denne Bygning kan have været det ældste Tryggevælde, som det er antaget (Burm. Becker, gl. Borge 3. Del), lade vi uafgjort, men ældre Efterretninger synes at tyde paa, at saavel Tryggevælde Slot som Herregaard har ligget i Karije Sogn, omtrent paa den nuværende Plads.

Kirken. Hvad der almindelig antages, at Forfædrene, da de vare blevne Christne, byggede deres Kirker paa saadanne Steder, hvor Oldtidens Folk havde samlet sig paa Thing- eller Dffersteder og hvilke der fra gammel Tid næredes Udfrengt for som hellige Steder, det synes at finde Bekræftelse ved Valget af Stedet, hvor Haarlev Kirke er opført, idet der netop paa selve Kirkegaarden lige øst for Kirken findes en anseelig Gravhøj af Størrelse som den foran nævnte

Bavnehøj. Højen er bleven kaldt Kongshøj, fordi der menes, at Kong Hother er begravet her. Provst Veganger siger for 100 Aar siden om denne Høj: „Den er ovenpaa jævnet, saa at vel 100 Mennesker kan magelig rummes derpaa. Den har og haft sin rigtige Opgang paa den søndre Side, og nogle store Sten ligge tilbage paa den, som ikke har kunnet bruges til Kirkens Indhegning. Alt hvad som har kunnet tjene til Kirkens Bygning og Fortogets Indhegning er dertil anvendt, baade fra denne og fra de andre Høje, ligesom allevegne, hvor de gamle Monumenter fandtes.“ (Hofm. Fund. 8, 339). Ligesom Hr. Veganger havde stor Fortjærlighed for Højen og efter ældre Folks Sigende tilbragte mangen Time paa den, saaledes har Stedets nuværende Præst istandsat den meget smukt for at bevare den som et værdigt Oldtidsminde.

Den ældre Del af Kirken strider sig rimeligvis fra Midten af det 14de Aarhundrede, samtidig med Højerup Kirke i Stevnå, der blev bygget 1357 (Aarb. for Oldkyndighed 1870, 159). Den er bygget af Kridtsten fra Stevnå Klint med Udhyldning af Kamp, Flint og Kalk mellem Murene, og den er et smukt og velbevaret Exempel paa den romanske Kridtstenskirke, der paa Grund af sin anselige Størrelse og en Rigdom i Udstryelsen fortjener, at der stiftes den særlig Opmærksomhed. Oprindelig har den ældre Kirkes Vestende baaret et Taarn eller dannet en fra den øvrige Kirke afsluttet Hal, men senere i en gotisk Tid har man tilbygget det temmelig høje Taarn samt Waabenhuset mod Syd og Sækriftet mod Nord, rimeligvis til forskjellige Tider. Taarnet er udadtil bygget af Bælter af Kridtsten og røde Mursten, indadtil væsentlig af Kridtsten alene. De store Grundstene rage højt op i Muren. Skibet har buet Gåbuloft (Løndehvælving), hvorimod der i Taarnet og Choret findes rundbuede Krydshvælvinger. Vinduerne ere fra en nyere Tid,

men der er endnu Spor af de oprindelige. Hovedindgangen er fra Syd gennem Baabenhuset, men der findes ogsaa Indgang fra Nord gennem Sakristiet. Øst for denne Dør findes udvendig anbragt i Kridtsten en Runcindskrift saaledes: „Hr. Leganger lod her begrave sin Datter Anna Sylvia, og satte Træer over hendes Grav“. (Hun døde 3. Decbr. 1773). Nebenunder staar i det hebraiske Sprog: „Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet.“ Maleriet paa Altertavlen forestiller Hyrdernes Tilbedelse. Kirkens hellige Skar bleve i 1658 borttrøvede af de svenske Ryttere, der holdt ilde Hus baade i Kirken og i Byen. Den nuværende Kalk har Indskriften: „Anno 1685. Den 10de November loed Her. Knud. Christen. Søn. Døis. oc Maren Jbs. Datter Kirchens Kalk och Disch. omgiøre oc forbedre. paa. deris egen Bekostning. Soli deo Gloria.“ (o: Gud alene Vren). Døst uden Ornamentter og ny Sølvbæste. Døbefonten er af Sandsten fra en nyere Tid og har Tinsfad. Prædikestol og Stolestader ere forsynede med Udskjæringer; den øverste Stol paa hver Side har Christian IV's kronede Navnetræc og derunder to Baabensskjolde, Sigvard Urnes og Frues.

I Kirken findes nu ingen Vægstene, men der har tidligere været Stene over Georgius Matthæi Wittenbergskis, Skriver paa Tryggevælde, døde 1595; Barnet Jesper Clausen, født i Tryggevælde Mølle, død 1633; Søren Sørensen, som tjente Ridefoged Hemrik Madsen paa Tryggevælde, død 1645, samt Ritmester Nicolaj Gudes Frue Margrete Agnette Schytte, død 1704, hvilke altsaa ere begravne i Kirken. Udenfor Baabenhusets Væg staar en ældre Granit-Vægsten med en latinsk, tildels udslidt Indskrift, som er lagt over Provst og Sognepræst Mogens Lauritsen, altsaa ogsaa begravet i Kirken.

I Taarnet findes Uhr og to nyere Klokker, men tidligere

var der en Klokke fra 1626, der vejede 7 Skippund og i 1758 omstøbtes til 2 Klokker.

Præster. 1476 nævnes Hr. Gorth Monsen at have befeglet et Dokument til St. Catharines Alter i Rjøge Kirke. Efter Reformationen kjendes 1) Hr. Jeppe . . .

2) Hr. Mogens Lauritsen nævnes 1580 som Lejer af en af Universitetets Gaarde paa Nørregade i Kjøbenhavn. (Ny kirkeh. Saml. 6, 620). Han blev 1587 Provst og døde efter Gravstenen 7. Juni 1593.

3) Hr. Samuel Schrøder, vistnok Medhjælper fra 1580, deltog i den udvalgte Prins Christians Hylдинг 1610; hans Dødsaar er ubekjendt. 3 Sønner bleve Magistre og Præster. Albert døde som Præst i Snejere og Provst i Baarse Herred 1670; Hans som Præst ved Domkirken i Bergen 1647 og Daniel som Præst i Bavelse 1649.

4) Mag. Anders Frandsen Bruun (Stamfader til Familien Nordam) var Præst her 1616 og nævnes 1622 som Knud Urnes Sjælesorger paa Tryggevælde (B. Becker gl. Borge 3. D.). 1638 var han som Provst udvalgt til at møde ved Herredagen i Odense; han døde 1640. 2 Sønner foruden Eftermanden her bleve Præster. Frantz i Dndløse, forsl. til Vaaland; Holger i Rindby, døde 1681 og

5) Hr. Hans Bruun ægtede 1654 Judith Engberg, Datter af Provst Jesper E. i Stubbekjøbing, Stamfader til Familien Engberg. 3 Hr. Bruuns Embedstid huserede Svenskerne flent i Præstegaarden, afbrændte Annegaard m. v. Han døde omtr. 1671.

6) Hr. Knud Christensen Døes havde jiden 1665 været Præst i Vesteregede, kaldet hertil 26. April 1671, blev Provst 1689 og døde 1692.

7) Mag. Peder Hansen Krog, kaldet 6te Maj 1692, blev tillige Provst, men døde 1696.

8) Mag. Clemen Schmidt, kaldet 16. Maj 1696, var

født i Skanderborg 2. Febr. 1670, blev Provst 1709 og 26. Oktbr. 1716 forfl. til Biskop i Bergen, hvor han døde 26. Decbr. 1723. Han udmærkede sig ved stor Beltaalighed og Ridtfærthed.

9) Hr. Niels Janſon, kom fra Balløby, var tillige Provst og døde 1727, ſamme Aar ſom hans Huſtru.

10) Hr. Casper Lemmviig kom fra Enderſlev 2. Maj 1727. Han var født 1692 i Lidemark og gift med Formandens Datter i Enderſlev Barbara Lend. Han døde 1732.

11) Hr. Johan Samuel Menſer, kaldet 25. Juli 1732, blev 19. Marts 1734 forfl. til Præſt ved Sallinge Kloſter og Sogn og derfra igjen 1738 til Kvistemark, hvor han døde ſom Konſiſtorialraad 7. Decbr. 1755, 52 Aar gl.

12) Hr. Samuel Steenloſ, kaldet hertil ſamme Dag, ſom Formanden forflyttedes, var født 8. Oktbr. 1704. Han var gift med Drude Margrete Brinch, ſom efter hans Død giftede ſig med Præſten Bircherod i Højelſe. Han døde 1743. En Søn Frederik døde 1787 ſom Præſt i Udby, Holbæk Amt.

13) Hr. Jørgen Jø og blev 1743 kaldet af Dronningen, der ved ſgl. Reſkript fik paabudt Bifkopen at meddele Kollats paa Kaldsbrevet uden kongl. Konfirmation. Han var født 1713 i Guldgager ved Varde og havde fra 1738 været Kateket ved Holmens Kirke, fra 1740 Præſt ved Trondhjems Hoſpital, og blev efter at have været Præſt i Haarlev i 7 Aar den 12. Juni 1750 forfl. til Højelſe, hvor han døde 10. Novbr. 1769. — 1760 giftede han ſig med Edel Catrine Lemvig, der blev Moder til 2 Sonner, ſom bleve Præſter. Søren Lemvig J. døde i Ideftrup paa Falſter 4. Aug. 1819 og Rasmus J. i Kjøge den 6. Aug. 1817.

14) Hr. Nicolaj Deganger, kaldtes hertil 24. Juli 1750, blev 1776 forfl. til Herfølge.

15) Hr. Andreas Linddahll, ſom kom fra Balløby, var født

1726 i Kjøbenhavn. Han var først gift med Frederikke Dorthea Borch, død 1779, og derefter med Ellen Cathrine Rasmussen. Han blev begr. 26. Septbr. 1783.

16) Hr. Jens Wille kom fra Enderløv, var født i Kjøbenhavn 1729, gift med Maren Møller og døde 26. Aug. 1795 (efter Kbh. Wiberg har 28. Juni).

17) Hr. Peter Lorenz Wulff kom ligeledes fra Enderløv, var født i Næstved 3. Septb. 1749. Hans første Hustru var Mariane Sartorph, død 1801, Datter af Sognepræst Peter S. ved Nicolaj Kirke og hans anden Hustru Birgitte Birchedal, død 17. April 1858, Datter af Degn Lars B. i Hammer. Han døde 22. Juli 1818.

18) Hr. Willemoes kom fra Balløby og blev 1831 forfl. til Hørsølle.

19) Hr. Holger Wilhelm Nyholm kaldet hertil fra Balløby 1. Febr. 1832. Han er født i Søllerød 18 Novbr. 1792, blev først Adjunkt i Frederiksborg, i 11 Aar Præst i Balløby og i 14 Aar her i Haarlev, forfl. 30. Maj 1846 til Højelse, hvor han entledigedes 22. Jan. 1873; han boer nu i Kjøbenhavn. Ved sit 50 Aars Jubilæum blev han 2. Novbr. 1868 Ridder af Dbrg. 28. Maj 1819 ægtede han sit Søstendebarn Georgine Wilhelmine Nyholm, død 1872. En Søn Lars Christian Christoffer N. er nu Præst i Frørup i Fyen og Georg Wilhelm N. er Skoleinspektør i Kjøbenhavn.

20) Hr. Carl Diderik Lorenz Würtgen kom fra Enderløv, var født i Kjøbenhavn 5. April 1799. Den 21. Febr. 1868 blev han entlediget og døde i Kjøbenhavn 2. Juni 1871. Hans Enke Emilie Henriette West, født 10. Jan. 1803, stjænkede ved Gavebrev, der 20. Maj 1875 blev kongelig bekræftet, 2000 Kroner i kongl. Obligationer til et Legat, hvis Renter aarlig skulle uddeles med 20 Kr. til hver af 4

trængende Konfirmander i Haarlev-Himlingøje og Enderlev-Braaby Pastorater.

21) Hr. Theodor Sertus Kühnel, kaldet 27. Maj 1868, er født i Nyborg 3. Febr. 1813. Han var først Institutbestyrer i Randers, blev 9. Decbr. 1841 Kateket i Lemvig, 10. Jan. 1846 Præst i Søby, 7. Jan. 1853 forfl. til Ulsnæs, Flensborg Provsti og 24. Maj 1862 til Farup ved Ribe, hvorfra han forfl. hertil. 14. Oktbr. 1837 ægtede han i Randers Bøgh Varsen, født 31. Jan. 1812. Hr. Kühnel var valgt til Folkethingsmand for Ribe Amts 3. Kreds i 1864 og 1866.

Himlingøje Sogn.

Navnet er tidligere skrevet Hymlingøwæ' og Himlingøffue, dog ogsaa Himmlingehøj og Hiemblinggrøfve (Hofm. Fund 1, 22). Det har rimeligvis sin Oprindelse fra de mange Høje og burde altsaa rettest skrives Himlinghøj eller Himmelhøje.

I Sognet, der er Annek til Haarlev, er der kun Byen af samme Navn, som efter Indberetningen i 1657 havde 16 hele og 4 halve Gaarde samt 13 Gadehuse. Nu er der 20 Gaarde samt det dobbelte Antal Huse, hvoraf Halvdelen uden Jord. Arealet er 1195 Tdr. Land, deraf 48 Tdr. Fredskov, med 127 Tdr. Hartkorn. Indbyggertallet er 379, i 1801 kun 230.

Grubberholm, maaske rettere Grubbeholm, en Aulsgaard vestlig i Sognet, skal have været den ældste Herregaard i Herredet og blev nedbrudt i 1376, da dens Grund med mere Gods folgtes til Hr. Esfild Falk. Den ældre Gaard har efter Undersøgelserne ligget paa den samme Plads, som de for noget over 30 Aar siden opførte Aulshygninger nu indtage. Pladsen er omgivet af en smal Mosestrækning, der rimeligvis i hine Tider har været Sø,

og den har efter Kjendtegnene været forsynet med Volde og Grave. Voldene ere ved Borgens Nedbrudelse udjevnedes dels over Byggepladsen og dels over Gravene, og imod Syd skjønnes der at have været en Indfjærfel til Borgen. Herved en Aken under Overfladen findes Muldjord., og der opgraves jævnlig Murbrokker, Kul og brændte Ben paa Stedet, ligesom der ogsaa er funden en Sten til en Møllekværn.

Hvem Gaarden i sin Tid var beboet af, melder Historien Intet om, men det tør vel anses for afgjort at have været Lemmer af Familien Grubbe, maaske de saakaldte østjællandske Grubber, hvis Stammerjendom var Alslev Gaard i Faxe Herred. I 1371 var der saaledes en Jens Grubbe til Emerup, der pantsatte alt sit Gods i Emerup og Thorøve til Hr. Jens Andersen af Alsdrup. Sagnet beretter, at Gaarden skal være bygget og beboet af en Frue, der ved et Gjæstebud pludselig forsvandt, hvorfor Efterkommerne vare bange for at bebo hendes Gaard og lod den nedrive (B. Becker, gl. Borge 3. D.). Grubberholm vil nu atter i 1878 blive forsynet med et nyt Vaaningshus til Forpagterbolig.

I Sognets vestlige Del paa en jævn Bakkeflade, hvorfra der haves god Udsigt, har tidligere i nær Afstand fra hinanden ligget 7 større Høje, af hvilke dog de 3 nu ere aldeles forsvundne. I Nærheden har der rimeligvis været en almindelig Begravelsesplads, da der jævnlig ved Grusgravning findes Skeletter. Efter Foranstaltning af Direktionen for de nationale Mindesmærkers Bevaring bleve 3 af disse Høje i 1875 undersøgte. Den største var 6 Aken høj med et Tvermaal af omt. 40 M. og de andre omtrent lige saa store. Der fandtes romerske Broncekar med brændte Ben samt Brudstykke af flere Gjenstande, der har fulgt de Afvøde paa Baalet, deriblandt smeltet Guld og Sølv. Mest In-

teresse frembyde dog Fundene for omtrent 50 Aar siden fra den nu aldeles forsvundne Bavnehøj, som i flere Aar benyttedes til Grusgrav. Det synes, som denne Høj med den underliggende Grusbakke er brugt baade til Grav- og Gjemmested; thi her har man efterhaanden udgravet en Del af de skønneste og interessanteste Sager fra den ældre Jernalder. Foruden tvende aldeles lignende Sølvbægere, som de Side 272 beskrevne, er der fundet et mærkeligt Spænde af Sølv med Guldbelægning og Runeskrift: Hariso, desuden en større og en mindre Guldring, romerske Aar af Glas og Bronze samt Kamme, Perler af Glas, Leer, Rav osv. Endel af Sagerne fra disse mærkelige, rige Fund ere afbildede i Kammerherre Worsaaes „nordiske Oldsager“ under Nr. 300, 302, 304, 314, 317, 320, 382 og 384.

Om Bavnehøj gaar det Sagn, at der boede en rig Trolb, som førte en stor Stand og holdt mange Heste. Hver Nat redes disse til Blands til Enghavekilden, men efter som Højen forsvandt og Kilden tildtes med Jord, maatte Troldene flytte til de andre Høje og vandre Hestene i Bjerreds-kilden. En Mand, der boede nær derved, javnede ofte Brød og andre Levnetsmidler, som Troldene laante, men hverken Manden eller hans Hustru brød sig derom, da det altid blev bragt nok saa godt og rigeligt tilbage. Naar de til enkelte bestemte Tider og Dage holdt Vhstigheder, har Egnens Folk seet Højen paa 4 røde Pæle. Troldene vare smaa, vakre, snilde og behændige Væsener, der vare meget danskehjstne, og deres Danseplads paavises endnu nær ved Højen.

Der gaar desuden det Sagn, at Himlingsøje By afbrændte omtrent ved Aar 1600. Da Ilden forste Gang udbrød, kom en gammel bedaget Præst fra Herfølge, som standsede den ved at vifte med et Torflæde. Nogle Dage efter udbrød Ilden paany et andet Sted, men da Præsten ikke kom, blev Resten af Byen et Rov for Luerne.

Kirken, der ligger paa en Bakke, har oprindeligt været en Rundkirke, opført af Kridtsten. Ved Tilbygning af Taarn mod Vest og ved at udvide og omdanne den mod Øst fik den et aflangt Skib og nærmede sig Landsbykirkers almindelige Form. I 1872 underkastedes den en fuldstændig Restauration og der opførtes to Korsarme, saa at den nu er en mindre Korskirke. De senere Tilbygninger ere af Mursten og Binduerne fra en nyere Tid. Kirkens Indre dækkes af fladt dekoreret Loft, men i Choret og under Taarnet er Krydshvælvinger. Salt er den 61 Fod lang og Choret 17½ Fod bredt. Hovedindgangen er under Taarnet fra Vest. Alterbilledet, malet af Fred. Ludv. Storch i 1866, forestiller Korsfæstelsen med Maria, Magdalene og Johannes ved Korsfæts Fod. Rammen, nu smukt restaureret, har Christian IV's Navnetræk og Narstallet 1600, 4 Søjler, Fyldinger med Bibelsprog og Ornamenteer, Kalk, Disk og Wife, alt af Sølv, er fra en nyere Tid, Altertagerne derimod fra Christian IV's Tid. Døbefonten er af graat Marmor med et Tinfad, Prædikestolen har vel udskaarne, næsten fritstaaende Billeder af Evangelisterne. Kirkekloffen, forsynet med Christian IV's kronede Navnetræk og en tyk Indskrift, er støbt 1647.

Enderslev Sogn.

Navnet har været skrevet forskjelligt: Fænætslef, Fedenzlef, Fennesløff, Wenesløff, Endzlew og i den nyere Tid skrives det baade Endeslev og Enderzlev. Sognet bestaar af 3 Byer Enderzlev, Aggerup (Aggæthorp) og Poulsstrup, disse sidste dog kun af to Gaarde hvert Sted. Udflytterstederne ere grupperede i Samlinger, kaldede Overdrevet, Holteland, Alminde, Hestehaven og Høstmark. Areallet udgjør 2,238 Tdr. Land, hvoraf 244 Tdr. ere Fjedskov (Almisjevænge). Hartforret er 194 Tdr. Uger

og Eng og 3 Tdr. Skovstyld. Indbyggernes Antal er 653, i 1801 kun 383.

Efter Indberetning i 1657 fandtes i Sognet 16 hele og 12 halve Gaarde samt 12 Huse, hvoraf Kronen eiede 2 hele og 3 halve, Ballo 9 hele og 5 halve, Fru Kirsten Munk 3 hele og 3 halve, hvorimod 2 hele og 2 halve Gaarde vare Kannikegods. Nu er der 26 Gaarde og noget nær 100 Huse, af hvilke Halvdelen uden Jord.

Kirken bestaar af Skib, Taarn og Waabenshus. Den vestlige Del af Langhuset er bygget af Kridtsten med en Del indblandede Kampesten og er opført i den romanske Tid. Det lave Taarn er senere opført ligeledes af Kridtsten indtil Skibets Tagstjæg, men ovenfor væsentlig af røde Mursten. Til det ældre Skib er der senere søjet en Forlængelse mod Øst, hvorved det hele faaer en Længde af 78 Fod, en Brede af 18 Fod med 4 Krydshvælvinger. Den smukke Altertavle af Adam Müller forestiller Kristus, der underviser fra Skibet. Den er indfattet i en ældgammel Ramme, hvis nederste Del er forandret efter det ny Billede. Kalken er prydet med gothiske Ornamentmotive og paa den læses: „Lauridg Jacobsøn. Sognneprest: Till. Endislov. oc. Braabj. Sohner. 28. July 1658.“ Overdelen og Disken ere nyere og bære Indskriften: „Enderslov Kirke.“ Nyere Døbefont af graat Marmor med Tinsfad. Prædikestolen er prydet med udskaarne Billeder af Evangelisterne og paamalede Skriftsprog i de mellemliggende Felter. Stolestaderne ere ny og under den vestre Hvælving er et Pulpitur. Paa Skibets Nordvæg hænger en Tavle med længere Indskrift over Præsterne „Friderik Christian Birch“ og „Laurig Vend“, ophængt i Kirken af begges Egtefælle Elisabeth Schroder 1753. I Taarnet er der to Klokker med latinsk Indskrift, støbte i Kjøbenhavn 1747 og 1749 af Johan Barthold Holkmann. Paa Kirkegaarden ligger ved Waabenshusmuren en Sten med Ind-

skrift: „Under denne Steen ligger begravet erlige Mand
 Jørgen Laurson Som bode i Endisløf oc døde Anno 1618
 Den 1. Octobri med sin kierre (Hu)stru Ghyrrild Peders(dat)er
 som døde Anno 16 . . den Gud gibe dennem det
 ewige (Liv) oc Salighed Amen.“ Af den øvrige, tildels ud-
 slidte Indskrift, maa sluttes, at Sønnen Peder og hans
 Søskende har lagt Stenen over Forældrene, der rimeligvis
 ere begravne i Kirken. — Tæt ved findes en anden Sten
 over Sognepræst Dorph. — I Skibets Mur er indsat en
 Table over forhenværende Sognepræst i Røholte og seneft i
 Snefere Johan Ditlev Brandt, der blev begravet her 1824.
 I Skibets Nordside er i en Kridtsten indskaaet Datoen for
 Engländernes Besøg i 1807 og i en anden Kridtsten er raat
 indfradset: „1637 den 17. August døde Jacob Nielsøn som
 bode her udi Enderløv oc ligger her udfør begravet.“

Præster. Hr. Jens Jepsen var 1476 Præst her;
 thi han pantsætter for 30 lødige Mark dansk sin Gaard i
 Nyportstræde i Kjøge til St. Catharine Alter i Kjøge Nico-
 laj Kirke. I Reformationstiden nævnes „Hr. Sewren“
 som Sognepræst her, da han i et Brev erkjender at have
 modtaget sin Svinesti i Enderløv Kirkeflov af Hr. Oluf
 Rosenkrantz. Siden Reformationen kjendes:

- 1) Hr. Jeppe Hansen var her 1543.
- 2) Hr. Niels Olsen eller Oluffen døde 1608 eller 1609.
- 3) Hr. Oluf Olsen eller Oluffen døde i Juli eller Aug.
 1616. — Efter hans Død gav Sognemændene, der efter
 Reformationen havde faaet Ret til at vælge Præsten ved
 7 Valgmænd, istedetfor at Bishpen i den katolske Tid indsatte
 Præsterne, en Student Jørgen Nielsen, der havde været
 Hører ved Malmø Skole, Kaldsbrev til Embedet 8. Septbr.
 1616. Da Provst Viskander ikke havde deltaget i Valget
 og Jørgen Nielsen tillige havde sendt Provsten et uføomme-
 ligt Brev, indstævnedes Sagen for Konfistoriet, hvor Bi-

stoppet forenede sin Klage med Provsten. Sagen afgjordes ved almindeligt Forlig, men Jørgen Nielsen blev ikke Præst. (Rørdam Utskanders Levned 58 og 134).

4) Hr. Tideman Hansen (Forslev) blev ligel. kaldet af Sognemændene „to undertagne“ den 15. Septbr. 1616, men Sagen blev først afgjort den 16. Decbr. f. A. Han døde 1649.

5) Hr. Laurits Jacobsen (Lunge) var først Kapellan i Herfølge fra 8. Septbr. 1646, kaldet hertil 1. Aug. 1649, døde 1680.

6) Hr. Tidemand Lauritsen Lend, formentlig Søn af Formanden, blev Medhjælper 29. Juli 1675. Han var gift 2 Gange: 1) Anna Kirstine Bosel (begr. 2. Marts 1688) og 2) Else Andersdatter Bosel (begr. 21. Marts 1707, rimeligvis Søstre til Ejeren af Herlufstrup). Han døde 27. Jan. 1719.

7) Hr. C. Lemmviig blev Medhjælper 21. Sept. 1715, forfl. til Haarlev 1727.

8) Hr. Frederik Christian Birch, kaldet 23. Sept. 1727, døde efter 2 Aars Forløb, begr. 20. Juni 1729 gift 1727, med Elisabeth Schröder, der ægtede Eftermanden.

9) Hr. Laurits Lend, Søn af Nr. 6, kaldet 6. Decbr. 1729. Han var født i Aug. 1702, døde her og begr. 18. April 1753. (I Hofmans Foundationer siges: „De siden 1555 værende Sognepræster have næsten alle været enten Søn eller Datter efter hverandre conserveret i Kaldet“).

10) Hr. Hans Blad, kaldet 24. Aug. 1753, var født i Afsens i Septbr. 1711, blev Student 1730, men først 18 Aar efter theologisk Kandidat. Den 13. Febr. 1750 blev han Kapellan i Valløby, gift 24. April 1754 med Margrete Elisabeth Lemmviig, Datter af Nr. 7 ovenfor, død 23. Decb. 1788. Han blev begravet 28. Sept. 1764.

11) Hr. J. Wille, kaldet 19. Marts 1765, forfl. til Haarlev 17. Decbr. 1783.

12) Hr. Alexander Zoffmann, først Kantor paa Ballø, kaldet hertil 14. Jan. 1784, men 15. Decbr. 1786 forfl. til Karise, hvor han døde 1822, 73 Aar gl. Hans første Hustru Anna Eleonora Fock døde 1791 og hans anden Hustru Marte Marie Stein døde i Karise 30. Jan. 1856. En Søn Johannes Stein J. var Præst i Herstedøster og døde 8. Juli 1863.

13) Hr. P. L. Wulff, kaldet 12. Decbr. 1786, forfl. til Haarlev 22. Oktbr. 1795.

14) Hr. Frants Dorph, kaldet samme Dag Formanden forflyttedes, var født i Næstov 1765. Fra 1789 havde han været Kapellan i Næminderød, gift i Hillerød 1793 med Augustine Margrete Goos. Han døde 7. Decbr. 1801.

15) Hr. Theodor Vang, kaldet 29. Januar 1802, var født i Gislev i Fyen 10. Novbr. 1766; Faderen Rasmus L. var Degn. Den 23. Decbr. 1812 blev han forfl. til Spjellerup, hvor han blev senere Biskop Jacob Peter Mynsters Eftermand. 1831 blev han entlediget, købte Carlsminde i Søllerød Sogn og døde der 17. Marts 1855. Han var gift med Dorte Marie Brandt, død 1848, og roses meget for Gævmildhed mod sin Familie.

16) Hr. Christian Thanning, kaldet 26. Juli 1812, var født 15. Jan. 1781. Den 10. Aug. 1831 forfl. han til Karise, hvor han døde 11. Decbr. 1851. 4. Oktbr. 1815 ægtede han Anna Christine Nancy Bræstrup, Søster til Politidirektor, senere Overpræsident i Kjøbenhavn C. J. C. Bræstrup; hun døde i Balløby 2. Oktbr. 1854.

17) Hr. C. D. Würzgen, kaldet 21. Sept. 1831, forfl. 24. Juli 1846 til Haarlev.

18) Hr. Ferdinand Schaumburg Müller, først Kantor paa Ballø, kaldet 14. Sept. 1846, var født 16. Maj 1810

i Kjøbenhavn og afgit ved Døden 17. Aug. 1851. Hans Enke Actonia Caroline Haas, født 4. Marts 1813, boer i Kjøbenhavn.

19) Hr. Dve Frederik Mathias Hasselbalch Steenberg er født paa Ballø 9. Febr. 1818. 1846 blev han personel Kapellan i Højelse, 1847 i Magleby og Holtug, 1848 i Ejby, hvorfra han blev kaldet hertil 25. Novbr. 1851; den 12. April 1873 forfl. til Højelse; 26. Novbr. 1852 gift med Caroline Raac, født 29. Aug. 1824.

20) Hr. Christian Emil Brunnemann er født 29. April 1833 i Kjøbenhavn. 1858 fik han Universitetets Guldmedaille, rejste udenlands 1863—64 og blev i 1868 Adjunkt ved Metropolitanskolen i Kjøbenhavn, hvorfra han blev kaldet til Præst her 28. Juli 1873. 8. Aug. 1865 gift med Sophie Frederikke Dahlerup, født 1. Septbr. 1840.

Vraaby Sogn.

Annex til Enderslev, bestaar af Byerne Vraaby (Vrahy) og Skrodsbjerg (Strogsbjerg). Arealet er 1708 Tdr. Land, hvoraf 283 Tdr. ere Fredskov. Hartkornet er 128½ Td. Ager og Eng og 21 Tdr. Skovskjld. Folketallet er 403, i 1801 kun 273.

I 1657 angives der i Sognet at have været 10 hele og 14 halve Gaarde samt 15 Huse. Nu er der 20 Gaarde samt over 50 Huse, og Mølle med Bageri.

Kirken, der ligger højt paa en Bakke, bestaar af Langhus med tresidet Chorafflutning, Taarn mod Vest og paa Nordfiden et Waabenhus, som vender mod Byen. Den vestlige ældste Del af Skibet er bygget af Kridtsten og har oprindelig haft fladt Loft, et nu forsvundet Chor, ligesom der ogsaa findes Levninger af Kalkmalerier. Taarnet er bygget af Bælter af Kridt- og Mursten, rimeligvis kort Tid efter den ældre Del. I en senere Tid er der opført en Forlæn-

gelse af Skibet mod Vst. Ved en Restauration i den nyeste Tid har man søgt at give Kirken et romansk Præg med rundbuede Vinduer og Døre. Den er forsynet med Krydsbuevinger, er 54 Fod lang og 18 Fod bred. Paa Alterbordet findes en udstaaret Altartable med Bibelsteder mellem Søjlerne og Christian IV.s Navnetræk. Nære Kalk af Sølv med solvforghlydt Disk fra 1737; Døbefont af graat Marmor, derpaa et Messingbækken med springende Hjorte og i Midten et Vaaben med 16 Felter. Paa Prædikestolen findes godt udstaarne Billeder af Evangelisterne med nære paamalede Skriftsprog i Felterne og paa Lydhimlen Christian IV.s Navnetræk.

Foran Knæstammelen findes en Gravsten af graat Marmor, i Hjørnerne Medailloner med Evangelisternes Billeder, med Indskrift: „Her under hviller fallige Niels Pederson fordom Bierckefougit ubi Turbye Bierck Saa uelforn it lidet Piigebarn Anders Jensen i Strozberg oc hans fiere Hustru Karen Jacobsdatter hafver ladet herunder sætte. Gud gifve dennem baade med Alle Guds Udualde en gledenlig oc erefuld Opstandelse 1663 (i Omskriften) Min Frelser lesver Jesus Christ huilcken mig skal opuecke uist ieg skal da i mit Kiød see Gud oc omgifvis med egen Hud ieg skal faa Lif dog ieg er død findis der i Abrahami Skød.“

I det saakaldte Klemmebrev, dateret Kjøbenhavns Slot 9. Maj 1555, hedder det om denne Kirke (Hofm. Fund. 8, 550): „Først ubi Bessuerstouff Herrett, Brobye Kirke skal ødelegges, och Sogne-Folkett at søge Endisløff Kirke, och fornesnte Brobye Kirke at komme Endisløff Kirke tiill Hielp tiil Bygnings Behof, og skall Endisløff Sogne-Prest mue fange aff Wor och Kronens Part af Tienden af Endisløff Sogen II Bund Kornn. —“ Saavel denne Kirke som flere andre Kirker, der vare bestemte til Medbrydelse, deriblandt

Stjensved og Haudrup, bleve imidlertid forfaanede for Odelæggelse.

Herfølge Sogn.

Navnet er i ældre Tid skrevet baade Herreføgle, Herfølle, Herfylæ og Herføgle. Sognet er det største i Herredet med Byerne Herfølge, tidligere kaldet „Kongens Herfølge“, med Hospital (tidligere to), en større Avlsgaard, Hegnetslund, beboet af Vallo Stifts Overjorier, 2 Bejrmøller, 2 Bagerier og Olbryggeri, Hastrup (Hastorp), Ejsje (Eghøffue og Egøwæ) med Gaarden Brandshus, Bedstjolle, Tessebølle, Søllerup (Solvæthorp), Askhøj (Oswæ og Askøwæ) og Clemmenstrup.

Aralet udgjør 8,922 Tdr. Land, hvoraf 2,221 Tdr. ere Fredskov. Hartforret er 691 Tdr. Ager og Eng samt 123 Tdr. Skovfjeld. Indbyggere 2,360 mod 1,427 i 1801.

Efter den af Sognepræsten den 15. Febr. 1651 afgivne Beretning var der 69 hele og 27 halve Gaarde samt 2 Vandmøller i Sognet, der alt henhørte under Vallo og kun 2 Halvgaarde tilhørte Fru Ingeborg, salig Pros Munds Efterleverste. Nu findes her 102 Gaarde og over 200 Huse, hvoraf Halvdelen uden Jord.

I Sognet findes der to Herregaarde, Billesborg og Gunderup, der begge oprindelig have været Ladegaarde for Øster- og Vester-Vallo. Billesborg hed først Egøjegaard (Egøffuegaard) og skal være fremstaaet ved Nedlæggelsen af en Bondeby Egby, der laa nede ved Stranden, eller efter andre Beretninger af en By Vølstrup. Gaarden laa den Gang en Del vestligere og paa Stedet findes der tæt ved et Vandløb Spor af et ødelagt Voldsted med Grave, ligesom der i en Lavning nord derfor skjøntes at have været en Vandmølle. I Bakken har man truffet paa en Kjælder, opjort af røde Mursten, af hvilket Materiale Gaarden rimelig-

vis har været bygget af Fru Birgitte Rosenkrantz. I 1563 beboedes Gaarden af Sep Mogensen, Herredsfoged i Stevns og Borgmester i Storehedinge. Fru Kirsten Munk lod Gaarden nedbryde, men Christen Steel Albertsen opbyggede igjen Ladegaarden paa dens nuværende Plads 1653 og kaldte den Rudholt. Bygningerne vare dog endnu ikke ganske færdige ved hans Død 1659 og først nogle Aar efter blev den ny Lade og det gamle Fæhus fra Vester-Ballsø flyttede dertil. Da Fru Kirstine Wille opførte Hovedbygningen, blev Gaarden kaldt Willesborg. Siden hendes Død har Hovedbygningen, en grundmuret Enetages Bygning med hvælvede Kjældere under hele Bygningen, af og til henstaaet ubeboet, indtil den før nogle Aar tilbage istandsattes til Beboelse for Enken efter Godsejer, Kammerherre Peder Brønnum Sca-venius til Gjorslev, Charlotte Sophie Mejncke, der efter et Aar Mars Forløb døde paa en Rejse i Rom den 24. Juni 1872. I Sommeren 1876 og 77 har Bygningen været beboet af Ballsø Stifts Kurator.

Gunderup skal være bygget af Fru Mette Rosenkrantz, der lod nedlægge en mindre By Obergærde. Det er en Bindingsværks Bygning, der saavidt vides stedse har været beboet af en Forpagter. I en Fundats for Njøge latinske Skole af 19. Juli 1570 nævnes „ærlige og velforstandige Mand Hans Wittenberg til Gunderup.“

Søllerup har ogsaa været en Herregaard, hvilket stadfæstes af en ældre Vigsten af hvidt Marmor med et Paternosterbaand midt paa Stenen, der i Midten af forrige Aarhundrede benyttedes som Alterbord i Herfølge Kirke og hvorpaa stod en latinsk Indskrift, der omtrent lod: Her ligger „Johannes Elipta de Søllerup“ med sin kjære Hustru og med sine Børn; beder for dem. — Johannes Elipta har altsaa før Reformationen ejet Gaarden, men endnu i forrige Aarhundrede var der en større Adelsgaard i Byen.

I den nordøstlige Del af Sognet, i den saakaldte Villesborg Skov, synes der i Oldtiden at have været en større Begravelsesplads med Udsigt over Østersøen.

Der er paa Stedet ikke mindre end 20 større og mindre Høje og mellem disse lavere og uregelmæssige Højninger, af hvilke maaske nogle dække Gravsteder. I det høje Paaskebjerg vest for Hørsfølge saavel som i Møllebakkens er der fundet Skeletter. Nord for Hørsengegaard ligger en Bakke kaldet Galgebjerget. Her har rimeligvis staaet en Galge i de Tider, da Thingstedet for Herredet var i Hørsfølge, hvor det alt 1307 angives at være (Kirkeh. Saml. V, 833). Stedet er vel ogsaa brugt til Kettersted. I Kirkebogen findes antegnet, at Tirsdagen den 25. Aug. 1789 blev en Synder Frederik Olsen halshugget med Øre, Kroppen lagt paa Stejle og Hovedet og Haanden naglede paa en Stage. Han havde gjort sig skyldig i adskillige Misgjerninger. 1) Havde han dræbt Gaardmand Jens Madsens Kone i Vellinge, hvor han tjente, men dette var en Del Aar skjult, da det syntes, som var hun falden tilbøde ned fra Loftet. 2) Havde han fraftjaalet Lars Madsen i Hastrup en Sum Penge, hvorfor han vel var mistænkt, men ikke overbevist. 3) Til sidst overfaldt han som Stimand en Husmand fra Giesegaards Gods, som havde været i Kjøge og solgt en So for 12 Rdl., hvilket Fr. Olsen saae. Han fulgte med Manden fra Kjøge gennem Vellinge. I Skoven slog han ham saaledes, at han syntes at være død, udplyndrede ham og tog Pengene fra ham, men da Manden noget efter kom til sig selv, krøb han hen til Yberholm eller Svinevad, hvor han angav, hvad der var paaført ham af Fr. Olsen. Denne blev derefter heftet og efter nogen Tids Forløb tilstod han alle disse Misgjerninger. Derfor blev han af Højesteret dømt til at udstaa den anførte Straf. Han blev bestandig besøgt af alle Præster og Degne i Herredet, især af Præsten i Her-

følge, som var nærmest ved Arcesten paa Billesborg, hvor han sad heftet.

Ved de Hæxhistorier, der i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede fandt Sted i Kjøge og Omegn og som Johan Brunsmann, Rektor ved Herlufholms Skole, har bekræftet i sit 1674 udgivne „Kjøge Husfors“, blev en Kvinde Marcon Tydes brændt 1602, fordi hun foruden andet mere havde forgjort Ollet for Bryggerkarlen paa Vallo, „saa det ikke vilde tage Gjer, men foer omkring i Karret, peb og bruste, ligesom der havde været en stor Hob Rotter derudi.“ 1608 og 9 foregik værre Ting i Hans Barttskjærs eller Kræmmers Hus paa Hjørnet af Torvet og Nørregade, nu „Prinsen“ i Kjøge. Djævelen viste sig her i mange forskjellige Skikkelser, dels ved at klukke som en Høne i Sengen, dels som en Skruptudse med lange Ben, ogsaa som en Præst, en Hund, en Ravn eller deslige. Der blev først i Egnens Kirker holdt Bøn til Gud om Befrielse fra den Onde, senere bleve 10 Fruentimmer for disse Trolldoms-kunster domte fra Livet, deraf 6 brændte. Blandt disse var en Boel Peders af Eg-høj og hendes Datter, som begge efter Dom bleve brændte 1612. Disse skal endog have udlagt de Medskyldige i denne berøgte Trolldoms-sag, der længe, hvor utroligt det end nu lyder, blev antagen for en sandfærdig Tildragelse.

I Hørsølg By har forhen været 2 Hospitaller, det ene funderet af Christen Steen Albertsen for 8 Lemmer, der hver nød 6 Rd. aarlig og fri Ildbrændsel; det andet stiftedes af Dronning Anna Sophie (Side 152). Dette Hospital, en grundmuret Bygning vest for Kirken, blev efter Reskript af 27. April 1867 omdannet og kaldt „Scheels Hospital“, og blev 1. Novbr. 1871 taget i Brug. Det er beregnet paa at optage 20 Lemmer, i Reglen 8 Mænd og 12 Kvinder. For at kunne optages udfordres, at de Paagjældende enten ere fødte og opdragne paa Vallo Stifts Gods eller have op-

holdt sig der i mindst 20 Aar, at de formedelst Alder og Skrøbelighed ere ude af Stand til at staae sig fornødent Udkomme, samt at de have ført en ustraffet og sædelig Wandel. I Reglen optages ingen Mand under 60 og ingen Kvinde under 50 Aar, medmindre det er svagelige, blinde eller vansføre Personer. Lemmerne faa fuld Kost og Forplejning samt Klæder m. v. Inspektionen bestaar af Stiftsforvalteren og Sognepræsten i Herfølge, og Hospitalsforstanderen er tillige Økonom.

Kirken, den største og anseeligste i Herredet, ligger paa en Bakke med en vid Udsigt; ved Foden af Bakken findes Kilder, der rimeligvis have været ansete for hellige og helbredende. Den ældste Del af Kirken er det nuværende Langhus, der er bygget af Kridtsten. I denne Del har været rundbuede Vinduer og Bjælkeloft. Taarnet af Kridtsten er rimeligvis senere opført i Rundbuestilens Tid, da det er forsynet med en Granit-Sokkel og overst har havt fire Lydhuller, hvoraf et endnu har bevaret den lille Kridtstens Midtsøjle. Senere er Taarnet noget forhøjet af røde Mursten og forsynet med Trappegavle med gothiske Blindinger samt to spidsbuede Lydhuller, opsatte over de ældre tillukkede. I en gothisk Tid er Langhuset blevet forlænget ud over det tidligere Chor og samtidig maa Sakristiet være opført, alt af Mur- og Kridtsten i Bælter. I en senere Tid (Renesæssancetiden) er den større Tilbygning til Kirkens Nordside og Waabenhuset mod Sydsiden opførte af røde Mursten. Waabenhuset har fladt pudset Loft. Langhuset dækkes af 4 Krydshvælvinger, Sakristi, Tilbygning og Taarn ligl. hvælvede. Hele Kirkens Længde er 93 Fod og det oprindelige Skibs Brede $23\frac{1}{2}$ Fod. Den nuværende Altertable har et Billede af Adam Müller (Rom 1840), forestillende Simeon med Kristusbarnet, men den tidligere var opfat, da Arild Hvittfeldt var Rensmand paa Tryggevælde

og ovenover stod Otto Steels og Frues Navn. Kalken, der bærer et tilsnittet Crucifix og Indskriften „F. Mette Rosenfrans Auo 1586“, har tillige Rosenkrantzernes og Munternes Baabner, der ogsaa findes paa Disken. En Sølvvæske med udhugget Arbejde blev 10. Aug. 1762 foræret Kirken af Amtsforbaltter Jens Kofsted og Hustru, men den maa være røvet af Engländerne; thi den nuværende har Indskrift: „Hersølle Kirke“ og indvendig: „Bekostet af Vallo Stift istædenfor den af de Engelske Tropper bortrøvede d. 29. August 1807.“ Desuden findes en mindre Kalk med Dis, givet af Anna Sophie, hvis Baaben og kronede Navnetræk samt Karstallet 1720 findes derpaa. Et ældre Messing-Døbefad var givet 1611 af Oluf Rosensparre, men den nuværende nye Døbefont af graat Marmor er forsynet med et Tinbæcken. I Skibet findes en stor Messing-Lysekrone med Skelernes og Villernes Baabner samt Karstallet 1700, altfaa givet af Fru Kirsten Bilde. Prædikestolen, der paa Lydhimlen er prydet med Christian IV's Navnetræk, er udstyret med smukt Snitværk og i de fire Felter, som adskilles ved mandlige og kvindelige Figurer, findes særdeles gode Relieffer af Evangelisterne. Paa de øverste Stolestader findes Ornamentter med Rosensparrernes og Gyldenstjernerens Baabner. I Udbygningen mod Nord saavel som i Skibets vestre Hvalving findes Pulpiturer og paa det sidste et Orgelet anbragt. I en Nische, der maaste oprindelig har tjent til Nedgang til Begravelsen, findes et ejendommeligt Sæde. I Taarnet er Uhr og to Klokker. Den største er støbt 1506 og dens Navn er muligt „Balsborg“, men den latinske Indskrift gaar den forferte Vej (Kirkeh. Saml. II, 92). Den mindre støbt 1652.

I Choret's Nordmur findes under et lille Maleri to Mænd tilvenstre for Korset, tre Kvinder tilhøjre og to Børn under det, en stor Marmortable med en latinsk Indskrift over Claus Christoffersen Lyskander, hvilket synes at være op-

hængt af ham selv 1621. Desuden findes paa Skibets nordre Væg et Epitafium over Hans Sørensen Kaalund og foran Alteret en hertil hørende Vigesten, hvis Indskrift dels er udfliedt, dels dækkes af Knæfaldet. Nede i Skibet hænger en lille Mindetable af Bly over Esaias Fjeldsted.

Det tidligere Gravkapel er for en halv Snes Aar siden tilmuret. I samme er begravet 7 Vg, af hvilke kjendes: 1) Oluf Rosenparre og 2) hans Frue Elisabeth Gyldenstjerne (Side 100), 3) Steen Rosenparre (Side 102) og 4) hans Trolovede Margrete Brof (Side 103) samt 5) Fru Anne Lunge, gift med Just Høeg til Gjorslev, Søster til Christen Skeels 2den Frue, begravet her i Septbr. 1652.

Efter Kirkebogets Udvijende er der i Kirken fra 1737 til 1792 begravet 16 Vg, nemlig: 26. Juli 1737 Forpagter Christen Persen paa Gunderup, 53 Aar gl.; 30 Marts 1745 en Søn af Birkedommer Lorenzen; 20. Juni 1753 Forpagter Peder Sigvardsen Keergaard paa Billesborg, 37²/₃ Aar gl.; 12. Okt. f. A. Stovrider Andreas Hegtmanns Hustru Maren Balthersdatter, 67¹/₂ Aar gl.; 17. Marts 1756 en Datter af Forpagter Jens Wehbel Roed; 20. Novbr. 1759 Provst Nyder Roed, jordet i Choret foran Alterfoden; 20. Febr. 1760 Sammes yngste Datter Marie Catharine, 17 Aar gl.; 16. Okt. 1764 Knud Becher Roed, Forstander i Hospitalet, 42 Aar gl.; 20. Febr. 1772 en Datter af Forp. Roed; 7. Marts 1774 expecterende Sognepræst til Taagerup og Thorslunde paa Laaland Ole Sletting Rosted, 29 Aar gl.; 9. Maj 1776 Sognepræst Hans Rosted lige under Fonten i Choret; 22. April 1783 Provst Legangers Hustru i Choret lige for Alteret; 17. Decbr. 1784 Provst Leganger ligel. i Choret; 25. Juli 1785 Krigssassesor og Birkedommer Fjeldsted, 66³/₄ Aar gl., i Gangen; 29. Aug. 1791 Forp. P. Jacobsens Hustru Marie Catrine Lange, 73 Aar gl. og 26. Maj 1792 Provst Kraglund i Choret.

Udvendig paa Muren af Udbygningen mod Nord findes under et rundt Vindue anbragt en Marmorplade med Indskrift:

Højt bruser Volgen i Kjøgebugt;
 Den sjunger om Hvitfeldts Himmelflugt;
 Den sjunger om Dannebrog's Heltefare,
 Som Flammevinger til Himlen bare.
 Hist Kæmpefaren mod Himlen fløj,
 Her Kirkegaarden blev Kæmpehøj.
 Hid bar de fra Stranden Heltenes Been,
 Og Kirken blev deres Bautasteen.
 Gud evig glæde de høje Sjæle!
 Med Danmark staaer deres Estermæle.

Anledningen til denne Mindetable var, at da Digteren Bernhard Severin Ingemann en Gang besøgte Præsten Willemoes, gjorde denne ham bekendt med, at der efter Kirkebogen var begravet paa Kirkegaarden 4 Matroser og 1 Soldat af Besætningen fra Linieskibet Dannebrog, som sprang i Luften i Kjøge Bugt 4. Okt. 1710. Ingemann skrev da Verset og dette blev paa Ballø Stifts Beføstning udført i Stenen og opsat.

Efter det uheldige Slag ved Kjøge den 29. Aug. 1807 flygtede omtr. 400 Landeværnstropper under General Dyholm til Herfølge Kirkegaard og satte sig fast der. Her angrebes de af den engelske Oberst v. Alten, der med ridende Artilleri lod Kirkegaarden bestyde fra den øst for liggende Møllebakke. Da General Dyholm ikke kunde komme ind i Kirken, sendte han Hjenden en Officeer imøde med Tegn til Overgivelse. I det Kirkefaaen aabnedes, benyttede 16 fjendtlige Husarer Djebliffet til at sprænge ind paa Kirkegaarden, hvor Generalen efter et Tab af 2 Døde og 13 Saarede maatte overgive sig til Hjenden. Blandt de Saarede var Baron Wedel-Harlsberg fra Norge, der fik tvende Hug i Armen og laa mellem Gravene udfat for Høstetrampen. Han besøgte Stedet som aldrende Mand henved 50 Aar efter Affairen.

Paa den søndre Side af Skibets Mur findes indsat en af Sognets Beboere bekostet Mindetavle over de Faldne og Døde fra Sognet i 1848—50 samt 1864, hvilken Tavle afsløredes den 25. Juli 1877.

Præster. Før Reformationen: Hr. Mæg Watt, Præst her i 1461 (Gl. Domme 4, 193); efter Reformationen:

1) Hr. Hans Heliesen var Præst her 1543, da han var nærværende ved et Sognevidne i Enderlev (Brasch, Bemmetofte 1, 74), og døde 1557.

2) Magister Lukas Anderfen, der var født i Kjøge og havde studeret i Bittenberg, blev kongl. udnævnt 27. Decbr. 1557 og døde som Provst 1584.

3) Mag. Jon Jacobsen Venusin var født paa Hveen og gjaldt for den lærdeste Student i Bittenberg, hvor han blev Magister. I den Tid han var her, var han tillige Provst, men 1587 forfl. han til Helliggeistes Kirke i Kjøbenhavn. 1600 blev han Professor, 1602 kongl. Historieskriver, 1607 Forstander for Sorø Akademi, men døde 29. eller 30. Jan. 1608.

4) Mag. Claus Christoffersen Lysskander var født i Bram i Skaane 1557 eller 58, hvor Faderen var Præst. Efter en femaarig Udenlandsrejse blev han 1587 af Kongen kaldet hertil, da Søstrene Birgitte og Mette Rosenfranz vare uenige om Præstevalget. I 1616 blev han kongl. Historieskriver med Løn af 500 Rd. og 100 Rd. til 2 Medhjælpere og var tillige Provst. 1622 udfom hans Værk „de danske Kongers Slægtbog“, hvor han fører de danske Kongers Slægtere register tilbage lige til Adam og faar dem beslægtede med næsten alle Europas Fyrstehuse. Værket er 798 Sider i Folio foruden et Par Fortaler og har paadraget ham Banrygte som upaalidelig og lettroende Historieskriver. 1608 og 1610 mødte han som valgt af Herredets Præster ved Prins

Christians Hylbing, som han beskrev i et eget Skrift, der udkom 1623. Han døde i Slutningen af 1623 eller Begyndelsen af 1624. — Vyskanders Levnet med Portræt er 1868 udgivet af Dr. Holger Rørdam.

5) Hr. Jacob Jensen, der siden 1614 havde været Præst i Faarevejle og Slotspræst paa Dragsholm, blev 24. Januar 1624 af Oluf Rosenparres Enke kaldet hertil, men døde 1628.

6) Hr. Søren Nielsen Gammelbøye døde som Provst 1645.

7) Mag. Jens Sørensen Kaalund, født i Kallundborg den 29. Novbr. 1620, deltog som Deputeret for Geistligheden og som Provst i Rigsdagssamlingen 1660, hvor han den 16. Okt. har medunderskrevet Kasationen af Frederik III's Haandfæstning og den 10. Januar 1661 Souverænitetsakten (Danste Saml. 2 R. 2, 97 og Geh. Ark. Narberetninger 2, 122). Han døde 10. Okt. 1669. — Med sine 3 Hustruer havde han 13 Børn, af hvilke 4 Sønner bleve Præster og 3 Døtre gifte med Præster.

8) Hr. Lauritz Nielsen Barchmann, kaldet 21. Okt. 1669, døde her 8. April 1676.

9) Hr. Christian Drejer kom hertil fra Balløby 28. April 1676 og døde som Provst den 20. Juli 1709. Af hans 8 Børn bleve 2 Sønner Præster.

10) Mag. Christen Drejer blev kaldet til Faderens Eftermand 27. Sept. 1709, men levede i Fattigdom, saa at der i 1715 blev holdt Auktion, først over hans Gods og senere over hans Bøger. Da han desuden folgte sin Tiende, blev han kaldt for Provsteretten. Med sin Hustru Karen Fogh levede han i Uenighed og døde i Begyndelsen af 1723; Auktion over hans Bo 13. Juli.

11) Hr. Eyder Koed, kaldet hertil fra Balløby 9. Juli 1723, var først gift med Marie Cathrine Wehbel, der fødte

ham 10 Børn, hvoraf 3 Døtre bleve gifte med Præster, og efter hendes Død med Anna Kosfin. Han døde som Provst den 13. Novbr. 1759, 70 Aar 3 Maaned og 2 Uger gl.

12) Hr. Hans Kofsted, kaldet 22. Marts 1760, var født 5. Maj 1735, Søn af Jens Kofsted, Amtsforvalter over Trøggevælde Amt og Stiftsforvalter ved Vallø Stift. Han var gift med Formandens Datter Helene Marie Koed og døde 2. Maj 1776.

13) Hr. Nicolaj Veganger, kaldet hertil fra Haarlev 5. Juni 1776, var født 10. Decbr. 1715 i Bedø, Trondhjems Stift, hvor Faderen var Sognepræst og Provst i Romsdalen. Han var gift med Birgitte Marie Thoftrup og døde som Provst paa sin 69aarige Fødselsdag 1784.

14) Hr. Hans Schack Kraglund, kaldet hertil fra Højelse 4. Marts 1785, var født i Føl i Slesvig 19. Okt. 1720; Faderen døde som Sognepræst og Zubellærer i Gram 1751. Han var gift med Sophie Hedevig v. Ejnen, der døde paa Vallø (S. 286), blev 1778 Provst for Romsø Herred og fort efter sin Ansættelse i Hørsfølge Provst for Bjeverskov Herred. Han døde 19. Maj 1792.

15) Hr. Tonnes Tonnesen var født paa Herlufsholm 31. Jan. 1757, hvor Faderen var Regimentskvartermester, blev i 1786 Sognepræst for Haudrup og Kirkefjensved og 27. Juli 1792 forsl. hertil, hvor han blev Provst og døde 21. Juli 1810. Hans Hustru Helene Magrete Mørch, der døde 12. Maj 1809, rojes i Vigprædikenen for Klogskab og Aandsbestemthed overfor de engelske Officerer i 1807; med inderlig Omhæng vederfvægede og plejede hun de Saarede, der i Forening med Døde opfyldte Præstegaardens Porte og Doer efter Slaget (Brammers firte. Vejlighedstaler 1, 339).

16) Hr. Mathias Frederik Georg Bøgh, kaldet 28. Septbr. 1810, var født i Hjerteminde 25. Novbr. 1762;

Faderen var Provst. I 1792 blev han Lærer ved Landkabets-Akademiet og 1797 Sognepræst i Præstø og Skippinge. Her blev han den 18. Decbr. 1807 udnævnt til Amtsprovst og Provst i Herredet, hvorfra han entledigedes 1828. Han døde 17. Okt. 1831. — Med sin Hustru Victorine Juliane Fog havde han 9 Børn, af hvilke Hr. Nicolaj Sejdelin Bøgh er Sognepræst i Gamtofte i Thy og Provst for Naag Herred.

17) Hr. Joachim Godtke Willemoes, kaldet hertil fra Haarlev den 3. Decbr. 1831, var født i Ålbens 24. Decbr. 1781, hvor Faderen den Gang var Amtsforvalter. Efter 48 Aars præstelig Virksomhed afgik han ved Døden den 13. Marts 1858. Hans Hustru Anna Marie Dviftgaard, Datter af Cancelliraad Jørgen D. til Vibnngaard, fødte ham ialt 15 Børn, 8 Sønner og 7 Døtre.

18) Hr. Hans Peter Ingerslev Storm blev kaldet hertil fra Vallø den 24 Juni 1858. Han var født i Aarhus 12 Novbr. 1804; hans Forældre vare Hans Tvede v. Storm, Major ved 2det jydsk Infanteri-Regiment (død 1826, begr. ved Garnisons Kirke i Kjøbenhavn), og Franciska Margrete Hjerfving (død paa Vallø 1858, begr. dersteds). 1828 blev han Kantor paa Vallø, 1832 Sognepræst i Haudrup, 1839 Stiftspræst paa Vallø, hvor han 19. April 1856 beklæddes til Provst for Bjevverskov og Stevns Herreder, samt den 3. Marts 1862 tillige Provst for Fage Herred, hvorfra han entledigedes den 21. Aug. 1865 og udnævntes til Ridder af Dannebrog. Efter nogle Aars tiltagende Svagelighed blev han ligeledes entlediget som Præst den 2. Novbr. 1868, flyttede til Kjøbenhavn, hvor han afgik ved Døden 14. Juli 1875 og blev begravet paa Holmens Kirkegaard. Hans Enke Johanne Marie Müller, med hvem han blev gift den 25. Oktbr. 1833, lever i Kjøbenhavn. — Provst Storm var en sjelden elskværdig og human Personlighed, som vandt almindelig Hengivenhed.

19) Hr. Morten Thomsen Becher, kaldet 26. Febr. 1869, er født i Faaborg 9. April 1817; Faderen Claus Henrik B. (R. af D.) døde 1862 som Sognepræst i Vesterhøjsinge. 28. Marts 1848 blev han Undenlærer ved Jonstrup Seminarium og 17. Febr. 1857 bekliftet til Sognepræst i Pedersborg og Rindertofte, hvorfra han forflyttedes hertil. — 24. Maj 1848 ægtede han Johanne Marie Caroline Janken, født i Kjøbenhavn 27. Januar 1824.

Der har tillige været følgende Sognekapellaner:

- 1) Hr. Mads Clausen, muligvis en Søn af Hr. Vyskander, der nævnes tillige af have været Provst; han døde af Pest 1619.
- 2) Hr. Jacob Scanus var her rimeligvis til 1630.
- 3) Hr. Andreas Svendsen, født i Halland, til 1634.
- 4) Hr. Niels Bovelsen Nim blev 1637 forfl. til Volleråslev.
- 5) Hr. Rasmus Hansen Middelfart.
- 6) Hr. Mathias Davidsen Keutje blev 1646 forfl. til Ryslinge i Jhen, hvor han døde 1690.
- 7) Hr. Lauritz Jacobsen (Lunge) forfl. 1649 til Enderslev.
- 8) Hr. Niels Pedersen Østeb.

Derefter ingen, indtil der i 1858 ansattes Kapellan pro loco:

- 9) Hr. Joachim Godske Willemoes, født i Haarlev 18. Decbr. 1828, Søn af Nr. 17 foran, først fra 1855 Kapellan hos Faderen, 5. Decbr. 1863 forfl. til Præst i Christianssted paa St. Croix og den 10. April 1877 Sognepræst i Vester-Mølle paa Laaland.
- 10) Hr. Frederik Benedikt Møller, født 8. Juni 1832 i Grinderslev ved Skive, hvor Faderen var Sognepræst og Provst. Fra 1858 var han Kapellan hos Faderen, indtil han 11. April 1864 blev kaldet hertil, og forfl. 25. Sept. 1874 til Sognepræst i Sejling og Sinding, Aarhus Stift. Siden 14. Maj 1862 er han gift med

Jacobine Caroline Augusta Bartholdy, Datter af Con-
torchef Thøger Christ. B.

- 11) Hr. Carl Christian Fjergen Scheel Whitte, født 20. Maj
1846 i Rønne (Faderen, Professor, Dr. ph. Hans Rofod
B., Rektor ved Randers lærde Skole), er siden 23. Jan.
1875 Kap. pro loco her. Han ægtede 12. Novbr. 1875
Sjungeborg Margrete Whitte, født i Kjøbenhavn 26. Sept.
1849.

Sædder Sogn

er Annex til Herfølge og indbefatter Byerne Sædder
(Sæthær), Tolstrup, Kanderød, Sonnerup, Alke-
strup, Ingelstrup, Hejnerup og Ringsbjerg, samt
en større Avlsgaard Sprettinge paa 17½ Td. Hartorn,
167 Td. Land, og Kaarifegaard, der muligt tidligere har
været et Herresæde.

Efter Beretningen 1651 var der forskjellige Ejere i Sog-
net, saaledes Kronen, Niels Krabbe til Sandholt, Fruerne
Birgitte Thott til Tureby, Lisbeth Ville til Taagerød, Kir-
sten Munk til Vellinge, Gejstligheden og Rigens Hovmester
Iver Jürs. Nu hører Sognet dels til Vallø, dels til Bre-
gentved og Giesegaard; den større Del af Gaardene ere
fulgte til Arvefæste. Der findes 42 Gaarde og 120 Huse,
hvoraaf over 50 ere jordløse. Arealet udgjør 3495 Td. Land,
deraf 325 Td. Fredskov (Ringsbjerg Skov og endel af Stor-
skov). Hartfornet er 289 Td. Ager og Eng samt 23 Td.
Skovfjeld. Indbyggernes Antal er 1048, i 1801 var det 682.

Ved Vejen mellem Ringsbjerg og Sædder findes en Skilde,
 kaldet „Hellighedsskilde“, som forhen har staaet i Ry for
 sit Vands Lægedomskraft.

Kirken, der ligger paa en Højning midt i Byen,
bestaar af Skib, Chor og Absis (Chorudspring), Taarn,
Baabenhús og Sakristi. Skibet med Chor og Absis ere

byggede af Kridt- og Kampesten og stammer fra Rundbuc-
 ftilens Tid og over de to nyere Krydshvælvinger findes
 endnu Spor af affavede Bjælker. Taarnet er en senere Til-
 bygning, og ved den sidste Restauration ere de ældre Lyd-
 huller tillukkede og andre indsatte. Baabehuset paa Syd-
 siden samt Sakristiet paa Nordsiden ere begge opførte af gule
 Mursten i den nyere Tid. I Choret og under Taarnet fin-
 des ligeledes Krydshvælvinger. Altertavlen med Årstal
 1640 er senere restaureret, da den indeholder flere yngre Par-
 tier. Billedet, malet af Aug. Thomsen, forestiller Christi
 Åbenbaring for Apostlene efter Opstandelsen. Kalken har i
 Stemplerne Årstallene 1758 og 1763 og paa Undersiden
 af den forgyldte Solbiff læses: „Anno 1676* Er deñe Kalk
 til Guds Ære og de hellige Sacramentes Brug af Kirken og
 Menige Sognefolk bekostet ubi Sogne-Prestens H: Christian
 Dreiers Tid.“ Døbefonten er af Zink med et Fod i Gal-
 vanoplastik. Prædikestolen er udstyret med Billedstjærer-
 arbejde; paa Hjørnerne mandlige og kvindelige bærende Fi-
 gurer og fremspringende Englehoveder og i Nischerne Egan-
 gelisternes Billeder i ophøjet Arbejde. — I Taarnet er der
 2 Klokker, den ene støbt 1831, den anden efter den længere
 latinste Indskrift givet af Otto Skeel og Frue 1689, men
 omstøbt 1763.

Tellinge Sogn,

Anneq til Højelse Sogn i Ransø Herred, ligger ved Vejen
 mellem Rjøge og Ringsted. Det indeholder Byen Tellinge
 (Vællingø) med Vandmølle, Hovedgaarden Ny-Vællingø-
 gaard med 21 $\frac{3}{4}$ Td. Hrtk., Skovridergaarden og
 Yderholms Kro, som for c. 50 År siden laa nede ved
 Aaen og kaldtes Svinevad, ialt 17 Gaarde og 60 Huse.
 Arealct er 2176 Td. Land, hvoraf 948 Td. ere Fredskov
 (Vællingø Frihed og Krageskov), med 127 Td. Hrtk. Ager og

Eng samt 34 Td. Skovstald. Iudbyggernes Antal er 399, i 1801 var der 297.

Kirken, bygget paa flad Mark, ligger meget smukt og fees i Fraastand mellem de skovbevogede Baffer. Den bestaar af Skib, Chor, Taarn og Waabenhuss paa Sydsiden, er bygget af røde Mursten med en Blanding af Kridtsten i Taarnet. Langhuset har oprindelig havt spidsbuede Vinduer og en nu forsvunden Chorasslutning, men den oprindelige Kirke undergik en stor Forandring i Aarene 1690—94, da Casper Schøller tilbyggede et nyt Chor, indsatte større Vinduer og udstyrede Kirken i det hele særdeles smukt indvendig med ensartet rigt Billedstjærerarbejde, hvorved den gjør et harmonisk Indtryk. I Choret og Taarnet er der høje Krydsbuevinger, men de i Skibet ere lavere og muligvis de oprindelige. Saavel Choret som Taarnet ere adskilte ved Skranter med Messingsøjler, hvorpaa findes Schøllers og Frues Navne og Waabner samt Aarsallet 1692. Paa Chorstranken er i den senere Tid anbragt 2 Træfigurer, Peder og Johannes den Døber efter Thorvaldsen. Altertavlen bestaar af en rigt udstaaren Træramme med et nhere Billede, Madverens Iudstiftelse, malet af N. Huncus 1860. Underskriften er den ældre og lyder:

„Her bredis Naadens Dift, her Jesus os anretter
 Sin Faders Naaltid, hvor hand Siel-hunger metter!
 Gjør Bood, Afspjning fra din Synd med Suk begier,
 Knæl paa Guds-Altterfood, i Troen stadig vær,
 Annam de dyre Ting, hans Kiød og Blood tillige,
 Og tænk du est til bords hos Gud i Naadens Rige,
 Hvor du med Brod og Vin livagtig Jesum faar,
 O kom hans Dod ihu, som lægte dine Saar.

Th. Ringo.“

Kalken har Indskriften: „Vellinge Kirke tilhørendis d. 15. Juny

1716" (altfaa givet af C. Schøller); paa Disten staar: H. D. S: J. H. D. (givet af Hans Oluffen) og paa Sølvæsten: M. H. S. 1672. Paa det nyere Alterflæde findes Stelernes og Villernes Baabner i Solv. De store Messingstager ere givne af Schøller og baade hans og Hustruens Baabner findes derpaa, ligesom Døbefonten af rødt Marmor med hvide Aarer samt malet Kridtstensfod er fra 1694. Døbefadet er af Messing, uden Indskrift. En stor Messing Ujsekrone med Schøllers og Fruens Navne og Baabner har tillige Indskriften:

„Dit Ord, o Gud, det er vor beste Ujse-Krone
O sluf det op, før vi Dig sec paa Gysens-trone.“

Paa Skibets Nordmur findes en Trætable med Indskrift: „Wigt Ure Minde over Choret's Indvielse i Vellinge Kirke, som skeede d. 26. Septbr. Aar 1694 og dermed berømmelse ved Vel-ærværdige Provsten Mag. Johan Adolph Bornemann Effer at Stedens Patron Hans Excellens dend Høi-Edle og Vel-Baarne Herre Hr. Caspar Schøller til Vellinge — o. j. v. —.“ Det tilførn af Grunden op havde ladet bygge, oc ellers den gandske Kirke paa kosteligste Maader ladet reparere, pryde og staffere.“ Herefter følger et Digt paa omtrent 70 Linier i to Spalter, underskrevet Peder Vellinge, hvori nævnes: Stole, Døre, Klokker, Ujsekrone, Uhr, Døbefont, Alterflæde o. s. v., hvormed Kirken blev udstyret. — Forfatteren er formentlig ingen anden end den daværende Degn Peder Vellinge i Gjørsklev, som muligt var født i Vellinge. Provsten, der omtales, er Mag. Bornemann ved Frue Kirke i Kjøbenhavn, som havde været Rektor i Kjøge og døde d. 8. Martz 1698, 55 Aar gl.

I Taarnet findes Uhr og 3 Klokker, en meget lille, støbt 1589, en lidt større uden Aarstal og den største med Indskrift paa begge Sider: „Til Guds Ure og Vellinge Kirkes Brug haver kongl. Majestæts Eftats- og Cancelli-

Raad samt Cammer Secreter velædle og velbyrdige Caspar Schøller til Vellinge, Spanager og Togerød og hans Hustru velædle og velbyrdige Frue Johanna Tune ladet mig af ny støbe Aar 1690.

Her henger ieg, som skal til Kirken Eder falde:
 I christne Siæle staar dog op og lader falde
 Alverdens Syssel gaar og hører Herrens Røst
 Saa ringer ieg Forliig til Eders Siæletrøst."

Under Taarnhvelvingen findes Schøllernes Familiebe-gravelse med 11 store og 2 smaa Kister, hvoraf de fleste mangle Indskrift. Her hviler: 1) Casper Schøller og 2) hans Frue (S. 269); deres Børn: 3) Christian, død 1693, 16 Aar gl., 4) Anna, gift med Justitsraad Poul Eggers til Basnæs, død 1698, 24 Aar gl. 5) Christen, død 1698, 20 Aar gl. 6) Barabra Helena, død 1706, 21 Aar gl. 7) Casper Martin (S. 269) og 8) hans Frue Charlotte Amalie Boesefe, Datter af Etatsraad Hans B. og Fru Anna Maria v. Ehrenschildt, død 1741, 48 Aar gl. Des-uden 9—11) tre Børn af Justitsraad Eggers 2 Sønner af, Navnet Casper Henrich, der døde smaa 1696 og 1698 samt en Datter Johanne Elisabeth, død 1706, 14 Aar gl.; end-videre 12) Engel Gotfrid Bülow, Kammerjunker hos Enke-bronning Charlotte Amalie, død 1712.

I Kirken har tidligere været en Ligsten over Peder Soumand, der døde paa Vellingegaard 1722, 61 Aar gl., og efter Kirkebogen er her begravet: Bortskusholder Hans Chr. Christensen af Yderholm, 65 Aar gl., begr. 7. Aug. 1780; Jomfru Anne Else Christensen, 17 Aar gl., død hos Forpagter Kobye paa Vellingegaard, begr. 7. Juli 1781; Gene-ralauditor Jens Wederhinde, 77 Aar gl., begr. 4. Juli 1785 og Hr Mads Lassen fra Ny-Vellingegaard, 62 Aar gl., begr. 27. Jan. 1790. — Wederhinde havde i 10 Aar indtil

1767 ejet Grebensvænge i Ronnebæk Sogn, men boede sine sidste Leveaar paa Lellingegaard.

Lellinge Sogn var efter Reformationen til 1555 forenet med Ølfemagle, derefter til 1581 med Kjøge, fra 1581 til 1663 atter med Ølfemagle (men Præsten boede maaske i Lellinge en Tid, da her 1657 var en øde Præstegaard, S. 253) og fra 1663 til 1734 igjen med Kjøge. Derefter var der en egen Præst i Sognet fra 1734 til 1738 (S. 270), men fra den Tid har Lellinge været Anney til Højelse.

Lidemark Sogn

bestaar af Øerne Lidemark (Øthæmarke), Gummerød (Gamlæruth) og Ødemark (Øthæmarke). Sognet har et Areal af 1900 Tdr. Land, hvoraf 781 ere Fredskov (Taagerød, Nørre- og Bistrup Skov). Hartkornet er 104 Tdr. Ager og Eng og 84½ Tdr. Skovstyld. Indbyggernes Antal er 422, i 1801 var der 294.

I Sognet har der oprindelig været en Torp eller mindre By, Bistorp, beliggende der, hvor det ældre Skovfogedhus i Bistrup-Skov endnu findes. Øyens Jorder ere formodentlig opslugte af Skoven, der har beholdt Navnet.

En mærkelig Mand Christoffer Bag, der var indkommen fra Schlesien og stod højt i Kong Frederik II.s Gunst, fra 1563 Lensmand paa Holbæk Slot, hvor han døde den 9. Juni 1608 i en Alder af 97 Aar, havde Besiddelser i Sognet i Slutningen af det 16. Aarhundrede. Kongens Brev herom (Reg. over alle Lande 10. fol. 348—349) er saalydende:

„(Frederik II) g. a. v. at efterdi vi have undt, stjodt og givet os elskel. Christoffer von Festenberg, som kaldes Bag, vor Staldmester, vor og Kronens Riet og Nettighed ubi tvende jordegne Bøndergaarde, den ene ubi Lidemark, Christoffer Jansen iboer, den anden i Gomerød, Karene

Monjis iboer, da have vi af vor synderlig Gunst og Raade undt og tilladt og nu med dette vort aabne Brev unde og tillade, at fornævnte Bag maa handle med Bønderne som fornævnte tvende Gaarde tilhører, om Eiendommen og des Rettighed derudi og naar han haver stillet dennem tilfreds, da maa og skal han og hans Arvinger have, nyde, bruge og beholde fornævnte Bønderes Anpart og Eiendom udi fornævnte 2 frie Bøndergaarde, kvit og fri for al kongelig Tønge og med sliq (Rettighed), som andre af Adelen her udi Riget have deres Arvegods, udi alle Maade. Cum inhib. solita. Frederiksborg den 29 Decbr. 1570." — Ved Magestiftsbrev af 15. Marts 1582 fik Kongen mod andet Gods af Chr. Bag i Videmark By to Gaarde, som Christoffer Jensen og Jens Andersen paaboe og i Gomerød en Gaard, Laurij Jensen boer udi. (Pergamentsbrev i Geh. Ark.)

Efter den afgivne Beretning 1657 var der i Sognet to Herregaarde, 8 hele og 13 halve Gaarde samt 12 Huse. Deraf ejede Kongen to hele og to halve Gaarde samt to Huse og Adelen Resten med Undtagelse af en Gaard, der var Kirkens. Nu er her 19 Gaarde og over 60 Huse. For nogle Aar siden er der opført en Mølle med Bageri.

Kirken ligger højt, 183 Fod over Havsladen. Den bestaar af Chor med Absis, Skib, Taarn, Sakristi mod Nord og Waabenhus mod Syd. Saavel Chor som Skib er bygget af kløvet Kamp- og Kridtsten og stamme fra den oprindelige Kirke. Taarnet er senere opført af Kridtsten hovedsagelig til Lydhulerne, men derover af røde Mursten, Waabenhuset ligl. af røde Mursten, med en nyere Gavl. Kirkens Indre dækkes af 4 Krydsbuevinger. Altertavlen, egetræmalet og forghlbt, har et Billede, malet af Storch, forestillende Opstandelsen. Balken af Solb har Aarstallet 1763 og paa Disten staar: „Omgiort og Forbedret Aar 1763.“ Et Par smukt udfyrede Kirketavler ere 1647 givne af Sivert Beck's Enke, Lisbeth

Ville. Under Sakristiet findes formentlig den (S. 196) omtalte Begravelse. Døbefonten af Sandsten er ny tilligemed Fadet, der har Årstallet 1823. Prædikestolen er forsynet med Evangelisternes og Paulus's udfaarne Billeder og i Felterne er malet Kristus, Johannes, Peder og Moses. I Taarnet er der 2 Klokker, den ene støbt 1749, den anden 1842. Vigtighederne i Kirken ere omtalte foran (S. 199 og 201).

I 1626 anføres i Landemodsakten, at der var en Kvinde i Videmark, som, medens Sakramentet uddeltes Hellig 3 Kongers Dag, tog Spindelbævl i Kirken for at bruge den til Helbredelse mod Koldfeber, men hun straffedes med at maatte staa aabenbar Skrifte for denne Gjerning.

Præster: 1) Hr. Jon Anderssen skal have været Munk i Roskilde, var her 1530.

2) Hr. Mads Pedersen. 1535 var han rimeligvis Præst her, da det hedder (D. Mag. 3 R. 5, 61): „1535. Stem her Mattis fogneprest vdi Lydhemarch protectorium in generalj forma.“ 24. Aug. 1543 var han som Provst ved et Sognevidne i Enderlev og 1545 kaldes han: „Matthias Petri Videmarch Viciffuerstoensis.“

3) Hr. Jacob Pedersen, antages ihjelskudt 1551 eller 66 (S. 201).

4) Hr. Niels Rasmussen skal ogsaa være bleven dræbt 1566.

5) Hr. Rasmus Pedersen Halland var 8 Juli 1584 ved Prins Christians Valg i Ringsted; han døde 8. Maj 1585.

6) Hr. Anders Jensen (eller Pedersen) var „gudsrygtig, enfoldig (oprigtig), men altid fjug“; han døde 1587.

7) Hr. Lauritz Anderssen var først Kapellan hos Formanden og døde Paaskefasten 1622 (S. 201).

8) Hr. Mads Jensen Alborg havde fra 1620 været Hører ved Kjøbenhavns Skole og blev kaldet hertil 1622. Om han døde eller blev affat 1631 vides ikke, men i en

Fortegnelse fra Landemødet 1628 nævnes han mellem „driftsældige Præster“. (Ny kirkeh. Saml. 6, 386).

9) Hr. Hans Mortensen Krummerup blev affat 1633.

10) Hr. Bertel Jensen Gysting var fra 1632 residerende Kapellan i Gadstrup, kaldet hertil 10. Aug. 1633, blev Provst 1640 og døde 1655. — Efter ham var muligt Hr. Christoffer . . . Præst (Stifteprotokollen i Provstearkivet).

11) Hr. Erik Jensen Kongelf eller Kongelej havde fra 1651 været Hører ved Kjøbenhavns Skoler, kaldet hertil 1655, blev Provst i 1669 og døde for 7. Maj 1689, 64 Aar gl.

12) Hr. Christen Lemmviig blev Kapellan her 22. Sept. 1677 og gift med Formandens Datter Virgitte, var Søn af Raadmand Chr. Sørensen i Lemvig. Han døde 1721, 72 Aar gl. — 2 Sønner bleve Præster, nemlig: Erik L. i Ringsted, død 31. Maj 1740, og Nr. 10 i Haarlev.

13) Hr. Hans Sidenborg, blev Medhjælper her 21. Juli 1719, var født i Taagerup, hvor Faderen var Sognepræst. Han klager 2. Okt. 1742 blandt andet over, at Bjeverskov Sogns Bønder ikke vilde betale ham Ostetienden, fordi de foregave, at Forordningen derom kun var en Bispe-Forordning, samt at „den Ost, de kan bringe tilveje af deres Malkning, maa de lægge i deres Hovpose til Herfabet's Arbejde og Hoveri at fortsætte.“ — „Følgelig derfor, at Præsten i Videmark fremfor andre Præster skal paa ligelæng Tid føde Bondens Tjenestefolk, der gjør Arbejde og Hoveri til Herregaarden Spanager.“ Han døde her i 1755, da der 25. Juli holdtes Auktion over hans Dødsbo. Først var han gift med Anc Margrete Loumann og derefter med Anna Maria Friis, der døde i Kbhv. 1767.

14) Hr. Jørgen Frederik Riis, kaldet 20. Juni 1755, var født i Rolding 10. Sept. 1722, Faderen Postmester;

16. Novbr. 1756 forfl. til Daler ved Ribe, hvor han døde 26. Apr. 1812.

15) Hr. Kraglund, kaldet 28. Jan. 1757, forfl. 1761 til Ballø.

16) Mag. Andreas Nicolaj Kyge, kaldet 14. Aug. 1761, var født i Roskilde 12. Juni 1724, hvor Faderen var Kantor ved Domkirken. Han døde 22. Septbr. 1767. Han havde den 9. Okt. 1761 i Balløby Kirke ægtet Anna Lorengen, Datter af Birkedommer Lorengen paa Ballø, som 2 Gang 1770 blev gift med Hr. Sorgen Fæsser i Melhus i Trondhjem Stift og døde 1779, 41 Aar gl. — Hr. Kyge nævnes som en velfortjent og i vort Fædrelands Historie vel kyndig Mand". Han er Forfatter til „Peder Dzes Liv og Levnets Beskrivelse“, trykt 1765.

17) Hr. Peder Waade, kaldet 1. Jan. 1768, var født i Trondhjem 8. Marts 1737, hvor Faderen var Borger. Han havde først et Par Aar været Hører i sin Fødeby. 1784 blev han Provst, men næste Aar kaldet til Præst i Wiig i Bergens Stift og f. A. til Borggrund, hvor han tillige blev Provst. Her døde han 25. Okt. 1823. Han var i 1811 bleven Ridder af Dbrg. — I hans Tid brændte Præstegaarden 2 Pintsfedag 1780.

18) Hr. Lauritz Gjesfing, kaldet 1. Juli 1785, var født i Helsingør 18. Aug. 1742. 1776 blev han Degn og Syge-troster ved Kbhvns. Hospitaller, 1780 Præst paa et Skib, der sejlede til China. Han var gift med Anna Kirstine Møller og døde 21. Aug. 1794.

19) Hr. Niels Christian Herjom, født i Næstved 13. Aug. 1760, hvor Faderen var Kantor og Chordeg, var først Pagehovmester paa Fredensborg hos Juliane Marie, der som Overdirektrice for Ballø kaldede ham 1792 til Præst i Haudrup og Skjensved, hvorfra han den 7. Novbr. 1794 forfl. hertil. Han døde 10. Aug. 1829. Hans Hustru Bir-

gitte Johanne Borup døde 11. Decbr. 1832. — Af deres 6 Sønner var Julius Marius Theodor H. Skolelærer i Kjæderup, død som Dannebrogsmænd 6. Novbr. 1863, Andreas H., Boelsmand i Terslev Sogn, døde 1870, Jens Peter H. lever som Aftægtsmand i Lidemark og Godberg H. som Aftægtsmand i Terslev Sogn.

20) Hr. Jens Christian Peterfen, født i Kjøbenhavn 8. Decbr. 1794, blev først Lærer ved Borgerdydsstolen i Kjøbenhavn, 1824 Kateket i Ringsted, 1827 Sognepræst i Væggerby ved Ribe, hvorfra han 20. Novbr. 1829 kaldedes hertil, men 14. Novbr. 1835 forfl. til Terslev, hvor han døde 11. Maj 1853. Hans Hustru Augusta Kelly Franziska Bruun døde i Kjøbenhavn 1867, 64 Aar gl.

21) Hr. Johan Casper Roos, født paa Bemmetofte 22. April 1804; Faderen var Chirurg og Læge ved Klofret. Han var først fra 18. Sept. 1829 Kapellan hos Confistorialraad Bjørn paa Bemmetofte, derefter fra 1834 Kateket i Ringsted og blev 19. Januar 1836 Sognepræst her. Hans Hustru Lovise Marie Beck døde i Kjøbenhavn 4. Maj 1843, 35 Aar gl. og hans eneste Barn Christine Mathilde døde 1852, 18 Aar gl. Under Hr. Roos's Fraværelse i Kjøbenhavn brændte Præstegaarden 25. Juni 1867.

Bjeverkov Sogn

er Annez til Lidemark, men har muligvis i en forlængst forsvundne Tid været Hovedsognet, da det har givet Herredet Navn. Sognet bestaar af Byerne Bjeverkov, Kjulerup, Gummermark, Bemmedrup, Lundsgaarde og Vindegaarde, de to sidste dog kun to Gaarde hvert Sted. Arealet er 3333 Tdr. Land med 344 Tdr. Hartkorn, Alger og Eng og $\frac{1}{2}$ Tdr. Skovstyk. Folketallet er 782, i 1801 var der 474.

I 1657 angives der at have været 37 hele og 8 halve Gaarde samt 18 Huse, hvoraf Kongen ejede 18 hele og 2 halve Gaarde samt 7 Huse, Adelen Resten. Nu findes der 43 Gaarde og 90 Huse.

Den tidligere Herregaard i Sognet skal have ligget tæt vest for Kirken. Skulkerup By havde 20 Tdr. gl. Hartkorn, der 1721 blev lagt under Spanager. I Kjulerup har der tidligere været en Vandmølle, hvoraf der indtil for faa Aar siden faaes Levninger. Den tilhørte i sin Tid Mette Rosenkrantz til Vallo og beboedes af Nilaus Møller.

Af Minder fra Oldtiden findes kun meget faa. Paa Lundsgaard Marter har der været et Par Høje, hvoraf den ene kaldtes Skrækkeshøj. I Aaret 1852 blev ved Torvefjæring i Maglemøse ved Gummermark gjort et interessant Oldtidsfund af en pragtfuld Sølv-Tribula, prydet med Dragezirater, der ere overlagte med tynde Guldblader, nogle Perler af Glas og Rav samt 8 Stk. Guldbrakteater med Øfener; fire af disse ligne hinanden, have Runeindskrift og forestille en Fyrstes Billede med Landsje og Skjold. Billedet af en Kriger tilhøjt er rimeligvis en Efterligning af de bysantinske Kejseres, Skjoldet derimod fra det femte Aarhundrede efter Kristus. Desuden bærer Fyrsten paa Brystet en nedhængende aaben Ring, der skønnes at have Lighed med de Ringe, der som en særdeles Udmærkelse bleve uddelte til romerske Krigere, men efter al Rimelighed have været anførte for hellige Ringe her i Norden (Annal. for Oldt. 1855, 335).

I den saakaldte Enghave nord for Byen findes en, som det synes, ældre Torvegrav, der kaldes „Matravnehullet“. Efter Sagnet skal en ældre Præst, der efter Døden gif igjen og for hvem man i Byen ikke havde No, være nedmanet her. Den Præst, som nedmanede ham, skal have gjort det med de

Ord: at den Afdøde skulde forblive her til Dommhedag, men da opstaa under Trondhjems Kirke.

Kirken, der ligger paa en flad Bakke nær ved Bejen mellem Kjøge og Kingsted, bestaar af Skib, Taarn og Waabenhus paa Sydsiden. Den vestlige Del af Langhuset er opført af raa og tilkløvede Kampesten med indblandede Skridtsten. Imod Øst har der oprindelig været et Chor, men dette er borttaget ved Kirkens Forlængelse. Sidemurene i Forlængelsen ere over de store Granit Grundsten byggede af veltilhuggede Skridtsten og i Gavlen, der er opført af Skridtsten indtil Gefimslinien, findes røde og sorte glasfærede og ornamenterede Sten indmurede. Taarnet er senere opført af røde Mursten paa en høj Graastens Soffel, men dets vestre Gavl blev paa Grund af Brøstfældighed ombygget i 1840, hvilket har de spidsbuede Jernvinduer indfattet i Skibet. Kirkens Indre dækkes af 4 Krydshvælvinger. Altertavlen har et nyere Billede af Raadfig, forestillende Magdalenes Møde med Frelseren efter Opstandelsen; det tidligere Billede forestillede Madverens Indvielse. Indtil 1847 hængte paa Skibets nordre Bæg en gl. Altertavle med fritstaaende Figurer, en Hentydning til den hellige Martinus af Tour, der skjærer Fliken af sin Kappe og giver den til de Fattige; over hans Hoved sees Engle at holde en Bispehue. Alteret har altsaa været indviet til denne Helgen. Døbefonten er af Granit med en ny Fod og Fadet bærer i Midten Fremstilling af Mariæ Bebudelse. Kalken har en søkkelig Fod og paa Døsen er indgraveret et ligearmet Kors. Prædikestolen er ny, men paa den ældre stod 1588. I den vestre Hvælving fandtes indtil 1840 et Pulpitur med Indskrift: „Anno 1630 Bleff dette Popeltu Stafferedt De færdig giordt Gud til ære De Kircken til en Beprydelse. Samme tid Var Hederlig og Bellærdt Mand H: Madg Jens: Alb: sogne Prest. Peder Nielsen Jød oc Niels Hanjon Kircke

Bergere." Et ældre Christus-Billede, malet med kraftige og endnu ret velbevarede Farver, der rimeligvis skrider sig fra 14 Aarhundrede og tidligere stod paa en Bjaelle i Choret, henligger paa Baabenhustøstet. De to Klokker i Taarnet ere støbte 1588 og 1593.

Foran i Choret ligger en meget slidt Marmorsten med en Indskrift af Munkebogstaver, der omtrent lyder: Her hviler Johannes Pedersen med sin Hustru Dsa og hans Søn Niels Jensen med sin Hustru Margrete. Bedder for dem har en Herregaard i Byen Bjeverskov, hvortil ligger $\frac{1}{4}$ som Niels Jensen har skænket i Herrens Aar . . .

I Taarnet findes ligeledes i Gulvet en tilspidset Marmorsten med Evangelisternes Symboler i Hjørnerne og Indskriften: „Her ligger begrafvid erlig Karl Augustin Frandsøn som var Fogit paa Togerød i 28 Aar oc døde i Bierhver-Skove den 19 Junii 1600. Gud gifve hannom en salig Opstandelse. Amen.“ Her har tidligere staaet en Ligkiste med Støvet af Frøken Augusta Schack, der døde paa Spanager 1746, 40 Aar gl.

Den 6. Juli 1876 ophængtes paa Skibets Nordvæg en af Baabenbrødrene anskaffet Mindetavle over de Faldne og Døde i Felttogene 1848—50 og 1864.

Vollerslev Sogn

bestaar af Byerne Vollerslev (Valberslev) og Fløjtrup (2 Gaarde) samt Hovedgaarden Suellund og Teglværket. Sognets Areal er 2492 Td. Land, hvoraf omtr. 200 Tdr. ere Fredskov (Sifintebænget, Grevedænget, Vandbænget, Savstjærervængerne og Østervang). Hartloret udgjør 215 Td. Ager og Eng og $7\frac{1}{2}$ Td. Skovskjld. Folketallet er 568, i 1801 kun 243, altsaa under Halvdelen.

I en Beretning fra 1651 angives der at være 2 hele

og 10 halve Gaarde samt 8 Gaardsæder. Nu er der 15 Gaarde og over 60 Huse.

Kirken, der ligger paa en lav Højning midt i Byen, bestaar af Skib, Taarn og Waabenhus mod Syd. Den ældre vestlige Del er bygget af røde Mursten og kan henføres til den romanske Tid. Den senere østlige Del er bygget af Mursten med brede Bælter af Kridtsten; Grundstenene rage højt op i Muren. Taarnet og Waabenhuset ere opførte af store røde Mursten alene og skrive sig rimeligvis fra den første gothiske Tid, medens Forlængelsen af Skibet kan henføres til en langt senere Tid. I Kirken findes 4 jpidsbuede Hvælvinger, hvoraf 2 i det oprindelige Skib senere ere indbyggede. Den ældre Altertavle, hvoraf der endnu er Dele tilbage, er bekostet 1597 af Christoffer Hofengaard og hans to Søstre, men blev 1704 restaureret af Hans Benzon. Alterbilledet af Wegener forestiller Hyrdernes Tilbedelse, men ovenover er anbragt et mindre ældre Maleri. Kalk og Digt ere fra en nyere Tid. Alterstagerne ere ældre, ligeledes Døbefonten, der er firkantet og forsynet med et firkantet Blyfad. Paa dette findes en særdeles smukt latinisk Indskrift, der forkynder, at det er anskaffet 1619 i Kong Christian IV's Tid, da Knud Urne var Lensmand, Johan Mejen Biskop, Claus Christoffer Jensen Provst og Sorgen Christensen Præst. Paa Prædikestolens Hjørner findes fritstaaende Billeder af Evangelisterne. Kloften i Taarnet har en latinisk Indskrift, hvoraf fremgaar, at Godtke Mogensen til Lidemark og Ulhed Hofengaard til Taagerød har givet Bidrag til dens Støbning 1601. Kloften synes bestemt for Lidemark Kirke, da Præstens Navn der, Laurentius Andree, nævnes paa den.

I Kirken ligger over en nu tilmuret hvælvet Begravelse en Vigsten, hvorpaa der foroven mellem Søjler og Ornamenter findes 4 Waabenstolde og derunder læses: „Her ligger begraait erlig velbyrdige Mand Søren nielz til Sonstrup *

M₃. sin fjerde hustru frue Karine daes daatter och døde hun den IX dag for fastelagens søndag * aar * M * dlvij oc døde hand den XII iuly aar 77." I Choret findes en Marmorsten med Indskrift: „Her under hviler Edle Høiachtbare oc forneme Andres Andersen Bofel Proprietarius Til Herluffstrup fød i Flensborg No 1631, døde paa Herluffstrup Aar 1691 d. 25. Juli i hans Alder 60 Aar, efter at hand har levet her i verden med sin dydædle kjerifte dend Gudfrygtig Matrone Barbra Tørgens Datter Mule it kjerligt Ecteskab udi 23 Aar, medens Herren dennem velsigned med 3 Sønner og 3 Døttre. Gud gifve hannem med alle tro Christne en glædelig Opstandelse“. Desuden findes 3de Sigstene over Præsterne Tørgen Christensen, Hr. Bertel Christofferjen, Hr. Niels Pedersen Rim og Hr. Povel Jakobsen Ringsted, der begge havde været gifte med Elline Clausdatter, hvis Dødsaar ikke er tilføjet. Øverst paa denne Sten findes et latinist Vers, der oversat omtrent lyder:

Lev med Døden for Dje og du vil leve vel,
Dø med Livet for Dje og du vil dø med Fred.

Et Reliquiegemme fra Alteret i Kirken opbevares nu i „Museum for nordiske Oldsager“.

Præster. Efter Reformationen kan anføres:

- 1) Hr. Jeppe Stijsøn døde 1556.
- 2) Hr. Hans Mathiesen (Madjen) var tilstede som valgt af Herredets Præster ved Prins Christians Hyliding 1610, men døde som Zubellærer det følgende Aar.
- 3) Hr. Tørgen Christensen døde 1. Decbr. 1619. Paa Sigstene anføres, at han var født i Brooby, var Sognepræst her i 14 Aar og døde i sin Alders 46 Aar samt var gift med Ane Eriksdatter; han har altsaa ogsaa været Medhjælper hos Formanden.
- 4) Hr. Mogens Jensen Gad havde først været Præst i Ølfemagle og Vellinge. Han døde 1633. I Landemodsaften

1628 nævnes „Hr. Mogens i Boldersleff“ blandt de driftfældige Præster.

5) Hr. Bertel Christoffer Jensen var efter Ligstenen „barnefødt til Narso udi en by ved Nafn Ninew“, gift i 2 Aar med „Sofie Pedersdatter“ og døde den 7. Oktober 1637. Han havde været Medhjælper hos Formanden fra 14. Novbr. 1623.

6) Hr. Niels Povelsen Nim, der havde været Kapellan i Herfølge, var efter Ligstenen Præst her i 6 Aar og døde 23. Aug. 1643.

7) Hr. Poul Jacobsen Ringsted tog Navnet efter sin Fødeby, blev kaldet af Menigheden 16. S. efter Tr. 1643 og fik det følgende Aar Hr. Peder Borup, der 1648 blev Sognepræst i Nordrup, til Kapellan. Efter Ligstenen „leste han paa 57 Aar og døde dend 23. August an. 1668.“

8) Hr. Herman Eggers, kaldet 26. Aug. 1668, døde 6. Maj 1684.

9) Mag. Christian Aaalund, kaldet 14. Juni 1684, var født i Herfølge 1657, Son af Sognepræst Nr. 9 derteds, forfl. 19 Decbr. 1699 til Tirsted, Skørringe og Vejleby paa Laaland, hvor han døde i Oktbr. 1709. Han var gift med Hedvig Bartholin. En Son Jens Chr. K., der døde som Rektor i Stubbefjording, var Forfatter til Beskrivelse over Møen 1722.

10) Hr. Rasmus Bremer, der først havde været Kapellan i 10 Aar i Tirsted, blev kaldet hertil 13. Jan. 1700 og ægtebe famme Aar Karen Morsing, den Gang Enke efter Sognepræst Top i Kjerteminde. Han døde 1707.

11) Hr. Lauritz Christensen var født i Kjerteminde, hvor han var Hører, da han 9. April 1707 blev kaldet hertil. I 1727 blev han Provst og 7. Sept. 1736 forfl. til Terslev og Orskov, hvor han døde 2. April 1746. Ved Bisittatserne skrev han sit Navn L. C. S. Han var først gift med For-

mandens Enke og efter hendes Død 1716 med Magdalene Sybille Lend af Enderløv, der døde 12. Aug. 1769.

12) Hr. Henrik Span Südichær, var født i Hammer 14. Juli 1700, hvor Faderen, en Broder til Admiral Ole Südichær, var Sognepræst og Provst; Moderen var en naturlig Datter af Admiral Henrik Span. 1727 blev han Præst i Jensmark og Nislev, hvorfra han blev kaldet hertil 7. Sept. 1736. Han døde i Januar 1758 og hans Hustru Dorothea Catrine Goldschmidt døde 1759.

13) Hr. Tidemand Christian Lend, Son af Nr. 11 foran, optog Moderens Stammenavn, var født her 11. Febr. 1718, blev kaldet paa Succession 29. Juli 1746, men dog først ordineret 1758, og døde det følgende Aar. Hans Enke Charlotte Sophie Amalie Vyster blev 1760 gift med Sognepræst From i Rvisslemark og døde 1796.

14) Hr. Nicolaj Brorson, kaldet 12. Maj 1759, var født 11. Febr. 1728, Son af Sognepræst ved Nicolaj Kirke i Kjøbenhavn Nicolaj Brodersen B. Han havde fra 1750 været Kateket ved Nicolaj Kirke, fra 1753 Kapellan i Stenmagle, fra 1756 Præst i Branderup i Haderslev Amt og blev 1760 forfl. til Stenmagle, hvor han døde 1788.

15) Hr. Peder Wedel, kaldet 3. Oktbr. 1760, var født i Rustrup i Gram Herred 1730, hvor Faderen, en i flere Retninger mærkelig og berømt Mand, Stifter af de omkring Flensborg værende Teglværker, var Præst. Han døde 1769 og hans Enke Maria Elisabeth Bruun giftede sig senere med Kjøbmand Peter S. Frich i Næstved.

16) Mag. Christian Jacob Bojerup, kaldet 18. Aug. 1769, var født 2. Apr. 1730 i Bojerupskov ved Roskilde, hvor Faderen Jens Jacobsen var Birkeskriver ved Bistrup. 28. Oktbr. 1778 forfl. han til Terslev, hvor han døde 4. Juli 1811. — I hans Tid brændte Præstegaarden 28. Apr. 1773. — Hans Hustru Eva Catrine Haaber døde 14. Decbr.

1788, 37 Mar gl. En Søn, Johan Joseph B., født i Vollerlev 26. Oktbr. 1773, blev Faderens Eftermand og døde i Terslev 25. Sept. 1835.

17) Hr. Casper Abraham Müller, kaldet 18. Novbr. 1778, var en Søn af Sognepræst Diderik M. i Terslev og Datterføn af Provst Lyder Koed i Herfølge, født 20. Decbr. 1742. I 1792 blev han Provst; 6. Maj 1796 forfl. til Ejby, hvor han entledigedes 25. Febr. 1814 og døde 5. Marts 1816.

18) Hr. Jens Hviistendahl, kaldet 20. Maj 1796, var født i Kjøbenhavn 4. Sept. 1761 og døde 12. Juni 1823. Hans første Hustru Kirstine Klestrup døde 1798 og hans anden Hustru Snger Margrete Bræm Galsfjot døde 1831.

19) Hr. Jens Worm Tauber, født i Horsens 31. Marts 1778 (Broder til Nr. 8 i Vallø), havde fra 1803 været Kapellan, først i Magleby og Holtug, derefter fra 1813 i Herfølge samt fra 1816 Præst i Nordrup og blev den 24. Sept. 1823 kaldet hertil, forfl. 26. Jan. 1836 til Ejby, hvor han døde 6. Jan. 1839. Han var gift med Theodora Helene Meldal, der døde 1847.

20) Hr. Andreas Thaning, født paa Bemmetofte 11. Decbr. 1805 (Broder til Nr. 16 i Enderslev), var først Lærer ved Søetatens Drengeskole, fra 1834 Præst i Dragstrup paa Morsø, kaldet hertil 28. Apr. 1836, forfl. 4. Marts 1859 til Lyderslev i Stevns, hvor han entledigedes den 22. Okt. 1877. Han er gift med Henriette Wilhelmine Tønnesen, født 31. Maj 1810.

21) Hr. Hans Christian Bentzen var født i Oldenburg i Holsten 14. Maj 1805. I 1839 blev han Kapellan i Greve, 1845 Præst i Nykirke paa Bornholm, kaldet hertil 19. Maj 1859, døde 17. Maj 1874. Han var gift med Sophie Amalie Mohr, født i Haslev 7. Okt. 1808. I de sidste Aar havde han Hr. Sorgen Peter Melby, født 1843, til Kapellan. — Præstegaarden brændte 6. Juli 1863.

22) Hr. Jacob Claudius Fork er født i Kjøbenhavn 17. Sept. 1820. I 1846 blev han Adjunkt i Rønne, 1858 Præst i St. Poulster, hvor han tillige blev Provst for Bornholms Amt, kaldet hertil 3. Aug. 1874. Den 4. Aug. 1848 ægtede han Mariane Marikke Michelsen, født i Rønne 5. Marts 1821.

Gjørsløv Sogn,

Annex til Bollerslev, ligger yderst paa Herredets vestlige Side og grænser til Sorø og Kjøbenhavns Amter. Det bestaar af Byerne Gjørsløv (Gøderslev), Slimminge (Slimenge) og Bøgede (Bøghæ). Desuden findes i Sognet enkelte Gaarde med særlige Navne: Hesselholm, Fuglesfangsgaarden, Rohavegaarden, nogle Huse, kaldede Nyvang og Mikkelbjerghuse. Areallet er 3437 Tdr. Land, hvoraf omtr. 550 Tdr. ere Fjedskov (Gjørsløv Bønge, Forvaltervænget, Hesselholm og Slimminge Hestehave). Hartkornet er 279 Tdr. Uger og Eng og 9 Tdr. Skovstyd. I Sognet er 40 Gaarde og omtr. 120 Huse. Indbyggernes Antal er 968, i 1801 kun 592.

I Nærheden af Kirken (Matr. 10 i Gjørsløv) findes paa et lavt Sted tæt ved en lille Dam tydelige Spor af et ældre Voldsted. Væffen er firkantet med afrundede Hjørner, omtrent 6 Alen høj, flad ovenpaa med fraat affaldende Sider. Det seer ud til, at den har været omgivet af en naturlig Lavning paa de to Sider og at der fra den har været ført Grave om de andre Sider, som nu ere stærkt udjevne. Paa Væffestraaningen tæt ved Voldstedet har man truffet Grundsten til en stor Bygning, ligesom man her foruden røde Mursten har fundet 3 Stk. sprutne Granitsojler. Desuden findes indmuret i Kirkegaardsmurens vestre Del en halv Snes store tilhuggede Kridtsten, hvilke paa den brede Side have et indridset Mærke, enten et ligearmet Kors eller den

i den tidlige Middelalder almindelig brugte søjligede Roset i en Kreds. Disse Sten tilligemed de fundne Brudstykker af Søjler have sandsynligvis oprindelig hørt til Borgen. Paa et i Giesegaards Arkiv værende ældre Kort findes ikke alene Borgpladsen, men ogsaa Ruiner af det gamle Taarn affatte, ligesom der ogsaa findes betegnet at have været en Grav derom samt en Bro over Graven. Det er isørigt ubekjendt, hvem denne Borg har hørt, og der findes, saavidt vides, ingen historiske Efterretninger hverken om Borgen eller dens Ejere.

Bogede synes oprindelig at have været et Herresæde og tilhørte den foran nævnte Lage Stegh. 1688 kaldes Gaarden Bøgedtsgaard, var Ryttergaard og havde $20\frac{3}{8}$ Tdr. Hartk., men fik $21\frac{5}{8}$ Tdr. efter den ny Matrikul. Den maa altsaa senere være delt til to Gaarde.

Paa Gjørsløv Byes Marker findes nogle Minder fra Oldtiden. I den saakaldte Bisbakke er der et Gravkammer, 8 Al. langt fra Nord til Syd og 5 Al. bredt, opfat med stor Nøjagtighed af meget svære, omtr. 2 Al. høje Stene, saaledes at de indvendige Mure ere ganske lige. Mod Ost findes en 8 a 9 Al. lang Gang ind til Gravkammeret. Det er selv i sin noget forstyrrede Skikkelse et sjønt og mærkeligt Oldtidsminde. Næved paa en sid Eng findes en Kilde, kaldet Helligkilde. Om Højen paa Matr. 10 gaar det Sagn, at den har været Bolig for Nisser og Trolde, og at der jævnlig er hørt en Lyd indvendig fra den, som naar et Riste-laag slaas haardt til.

Ogsaa paa Slimminge Mark noget nordvest for Byen fandtes tidligere en Høj, kaldet Tokeshøj, der rimeligvis havde været et stensat Gravsted.

Kirken ligger temmelig højt midt i Sognet og bestaar af Chor, Skib, Taarn og Waabenhús paa søndre Side, men der er paa Nord siden tydelige Spor af en Dør, der senere

er forandret til Bindue, hvorover findes et Ansigt med stort Skjæg, udhugget i Kridtsten og nedenunder en Dørsten. Hele Kirken er opført af røde Mursten, men Chor og Stib skrive sig fra Rundbuestilens Tid, medens Taarn og Vaabenhus rimeligvis ere tilbyggede i en langt senere gothisk Tid. I Døraabningen mellem Vaabenhuset og Kirken findes en gl. Kirkedør, paa hvilken læses Åarstallet 1501, men dens øverste Del med Indskriften har muligvis tidligere været anbragt ved Crucifixet i Kirken og har indeholdt Angivelsen for dets Opføttelse. Kirkens Indre dækkes af 4 Krydshvælvinger, dog har der oprindelig været Bræddeloft. Alttertavlen, oprindelig meget smuk, er forsynet med Christian IV's Navnetræk og udsaaet Arbejde, men intet Billede. Midtpartiet indtages af Gruppen Christus paa Korset mellem Marie og Johannes og paa Siderne fritstaaende Figurer af Moses og Johannes den Døber. I Overdelen er Opstandelsen fremstillet. Kalken har under Foden Navnene: „Sten Tomejen, Johanne Bertelsdatter“ og paa Disten findes et indgraveret Kors. Altstagerne ere ældre. Døbefonten af Granit med Fremstillingerne: Menneskehoved, Lam, Lilie, Blade og Rosetter i ti Felter skriver sig fra den romanske Tid og paa Døbefadet af Messing findes Fremstilling af Udbrivelsen af Paradies med Ornamenter. Det ældre Kristusbillede, der har været anbragt paa en Bjælke i Choret og som skriver sig fra den katolske Tid, findes nu ophængt under Taarnhvælvingen. Ved Siden af det har Billeder af Maria og Johannes været anbragte, men disse henligge nu paa Vaabenhusloftet. Prædikestolen er ligeledes forsynet med Christian IV's Navnetræk og Billedskjærerarbejde. Kloffen i Taarnet er støbt 1615.'

Paa Stibets Nordvæg er i en Træramme anbragt et vel udført Maleri paa Lærred, forestillende en ældre Kvinde mellem to midaldrende Mænd; under det findes en sort

Marmortavle, som tidligere maa have haft en malet Indskrift, og nederst staar Aarsstalet 1677. Dette Maleri henholder rimeligvis til den ved Baabenhujets Vestside værende Sigten af rødt Marmor med Indskrift: „Denne Sten oc Begravtellsis Sted Tilhører Uerlig Actbar oc Uelfornemme Mand, Hendrich Eilersen Uon Hastig Udi Gjorsløf Sampt Hans Kiere Hustru den Uerlige Dydige oc Gudelsskende Matrone Hylleborg Michels Daatter, oc Deres Arfvinger, Anno 1677, Den 2 Julij.“

I Kirken har tidligere hængt 2 Faner, en Kaarde, et Par Sporer, alt tilhørende Vojtnant Henrik Gjedste, født i Bremen, død 1695, 63 Aar gl. Der findes endnu et gammelt jaakaalbet „Skilderi“ (Christus paa Korset), givet 1703 af Nicolaus Neithardt og Anne Freitags; ligeledes findes en Mindetavle over Ungkarl Jacob Jensen, der faldt i Slaget ved Dybbøl 5. Juni 1848. Endvidere findes ved Indgangen til Baabenhujet Gravstene over Gudsforvalter Tobias Borrebj, født 1711, død 1780, og Hustru Lucia Tenter, f. 1722, død 1787, samt over Skytte ligl. ved Giesegaard Simon Knudsen, født 1720, død 1806.

Den Kvæggpest eller Kvægshyge, som i Midten af forrige Aarhundrede og længe derefter hjemjogte Landet, hærgede i høj Grad Slimminge By, hvor hele Kvægbesætningen paa 30 Stkr. nær fra Midten af April til Slutningen af Juni 1745 angives at være uddød. Sygdommen var udbrudt i Begyndelsen af Aarhundredet i Asien, trængte derfra ind i Europa og udbredte sig trods alle Forsigtighedsregler fra Tyskland og Slesvig til Sjælland, hvor den her paa Egnen viste sig første Gang i Sollerup By Langfredag den 16. Apr. 1745. Efter omtrent 8 Aars Forløb standsede den for en Tid, men havde dog i Aarene fra 1745—1747 bortrevet ikke mindre end 457,352 Hoveder i Landet. I Sommeren 1762 kom den igjen, og skjønt der denne ligesom forrige Gang,

hvad man finder antegnet i Kirkebøgerne, saaledes i Hørfølge hvor „der 14. Jan. 1746 blev holdt en extraordinær Bededag for den elendige Kvægsyge“, fra Prædikestolene blev bedet til Gud om Sygdommens Ophør efter den ved Reskript af 26. Marts 1745 forefrevne Formular: „Sig Herre! det er nok, og byd denne Plage at ophøre!“ — saa bortrev den dog ikke mindre i Forhold til Besætningen end forrige Gang. Soten ophørte først ganske i 1773 og i Maren 1762—63 borttog den 254,994 Høveder (Brasch, Venmetofte 3 D. 137 og J. Nr. Højt, Fr. V. 125).

Provster i Hjeverskov Herred.

1. Hr. Niels Pedersen (S. 342) fra 1536?—1551?
2. Hr. Lucas Andersen (S. 330) fra 1557?—1584.
3. Hr. Jon Jacobsen Venusin (S. 330) fra 1584—1587.
4. Hr. Mogens Lauritzen (S. 309) - 1587—1593.
5. Hr. Claus Christoffersen Lyskander (S. 330) - 1593—1623.
6. Hr. Anders Frandsen Bruun (S. 309) - 1624—1641.
7. Hr. Søren Nielsen Gammelbye (S. 331) - 1641—1645.
8. Hr. Bertel Jensen Gysting (S. 343) .. - 1645—1655.
9. Mag. Jens Sørensen Kaalund (S. 331) - 1655—1669.
10. Hr. Erik Jensen Kongelf (S. 343) . . . - 1669—1689.
11. Hr. Knud Christensen Døes (S. 309) .. - 1689—1692.
12. Mag. Peder Hansen Krogh (S. 309) .. - 1692—1695.
13. Hr. Christian Drejer (S. 331) - 1695—1709.
14. Mag. Clemen Schmidt (S. 309) - 1709—1716.
15. Hr. Niels Janson (S. 310) - 1716—1727.
16. Hr. Laurits Christensen (S. 351) - 1727—1736.
17. Hr. Nyder Roed (S. 331) - 1736—1759.
18. Hr. Jens Jacob Hegelund (S. 292) .. - 1759—1760.
19. Hr. Nicolaj Veganger (S. 332) - 1761—1784.
20. Hr. Peder Baade (S. 344) - 1784—1785.

21. Hr. Hans Schack Kraglund (S. 332) fra 1785—1792.
 22. Hr. Casper Abraham Müller (S. 353) - 1792—1796.
 23. Hr. Tønnes Tønnesen (S. 332)..... - 1796—1807.
 24. Hr. Mathies Frederik Georg Bøgh (S. 332) - 1807—1828.
 25. Hr. Hans Peter Barfoed, Sognepræst i Faxe, født 15. Febr. 1770, død 14. Novbr. 1841..... - 1828—1841.
 26. Hr. Ole Johan Freuchen, ligl. Sognepræst i Faxe, født 7. Aug. 1794, død 15. April 1850..... - 1842—1850.
 27. Hr. Johan Thomas Neergaard, ligl. Sognepræst i Faxe, født 23. Febr. 1794, død i Karise 29. Okt. 1877.. - 1850—1856.
 28. Hr. Hans Peter Ingerslev Storm (S. 333) - 1856—1865.
 29. Hr. Terkel Thaning (S. 294)..... - 1865.

Personalfortegnelse
 over en Del Embedsmænd ved Vallø.

Clemen Christensen Tversted, Inspektør (Side 132).
 Knud Mhasverus Becher, Forvalter og Inspektør (stet.).
 Christian Andreasen var Slotsforvalter. Han nævnes 1715 og afgik 1735.

Niels Larfen var Birkeskriver og tillige Skoleholder i Herfølge; begravet 27. Maj 1728.

Sens Pedersen Hegelund blev 13. Sept. 1728 Herredsskriver i Bjeverskov Herred og 8. Okt. f. A. Birkeskriver ved Vallø; begr. 22. Juli 1762, 65 $\frac{1}{3}$ Aar gl.

Mikkel Persen Lange blev 1729 Forstander ved Herfølge Hospital; begr. 12. Febr. 1738, 51 Aar gl.

Hans Henrik Lund var Slotsforvalter 1736—1738.

Andreas From, født i Holsten 1713, blev 1739 Sekretær, senere Stiftsfriver, døde 1791.

Frederik Lorenzen blev samtidig Birkedommer; døde i Januar 1760.

Christen Lange, Forstander ved Hospitalet 1738—1756.

Knud Becher Roed ligl. Forstander, begr. 1764.

Krigsassessor Esaias Fjeldsted, Birkedommer og Forstander, født 10. Okt. 1723, døde 16. Juli 1785.

Kammerraad Jens Rosted var 1734 Forvalter, blev Amtsforvalter over Tryggevælde Amt og fra 1748 Stiftsforsvalter, men fratraadte eller blev affat ved Statsomvæltningen 1772. Han døde 1782, 82 Aar gl.

Søren Wedel var Herredsfriver i Bjeverskov Herred, tillige Skoleholder i Næshøj, begr. 13. Juni 1776, 46 Aar gl.

Jacob Rosted var Stiftsforsvalter fra 1772—1791, da han købte Edelgave i Smørum Sogn, hvor han døde 1824, 77 Aar gl.

Kancelliraad Jens Jacob With var Stiftsfriver og tillige Birkedommer, afgik 1826 og døde i Kjøbenhavn 1827.

Søren Baastrup var Stiftsforsvalter i 19 Aar, begr. 20. Marts 1810.

Jochem Nicolai Nohr var Forstander for Hospitalet, Birkedommer og tillige Stiftsforsvalter; døde 15. Okt. 1816.

Christian Lorenz Petersen var Stiftsforsvalter fra 1817 til 1833, da han entledigedes. Han døde i Kjøge 11. Febr. 1848, 80 Aar gl.

Kancelliraad Nicolaj Brehn Nohr var Stiftsforsvalter og Bygningskassjerer fra 1833 til sin Død 7. Okt. 1852.

Justitsraad Jørgen Rejmer Gotfred Rode, født 29. Juli 1794 paa Vallø, var fra 1822 Birkesfriver, blev derefter Birkedommer indtil 29. April 1853, da Vallø Birk forenedes med Kjøge-Bjeverskov Herreds Jurisdiktion; Stiftsforsvalter til 1. Okt. 1865, da han entledigedes; døde i Kjøbenhavn 29. Aug. 1876, begr. paa Vallø.

Landvæseniskommisair Lars Peter Rasmussen, Skov-

og Bygningskassjerer fra 1853—1869, døde i Kjøge 28. Maj 1875, 73 Aar gl.

Stiftsraad Oluf Thomas Emil Finsen, født i Kolding 22. Marts 1825, er Stiftsforvalter, Stiftsksriver samt Skov- og Bygningskassjerer.

Stiftslæger: Johan Gotfred Rode var først Fysikus paa Åro, blev derefter 1793 Stiftslæge paa Vallo. Han var født 28. Okt. 1751 og døde 1. Decbr. 1816.

Statsraad Jørgen Fog Steenberg, født 1792, blev entlediget 1857 og boede senere i Næstved, hvor han døde 30. Decbr. 1859. 4. Maj 1838 blev han R. af Dbrg.

Ove Malling Gjerfing, født paa Røragergaard ved Sorø 20. Juni 1813, blev praktiserende Læge i Kjøge 1839 og Stiftslæge paa Vallo 2. Decbr. 1859.

Gartnere: Jens Høybert var her fra 1797, kaldet „Urtegaardsmænd“.

Jørgen Frederik Lorenz ligeledes „Urtegaardsmænd“ fra 1719—1724.

Johan Henrich Wulff var derefter Gartner til sin Død 1755.

Christian Bach havde først været Gartner paa Sophienberg, døde 1782 og blev begravet i Balløby 16. Sept., 62 Aar gl.

Gabriel Rude var fra 1779—1782 Gartner paa Gisjelsfeld, døde 1802, 59 Aar gl., begr. 19. Febr. i Balløby.

Carl Frederik Dølnér, døde 5. Maj 1843, begr. i Balløby, 73 Aar gl.

Christian Genh, udn. 25. Aug. 1843 til Stiftsgartner, er født 7. Marts 1804 og blev 7. Marts 1875 R. af Dbrg.

Med Forstværtenet. Overførstere:

Kammerherre, Hofjægermester, Baron Ferdinand Wedell-Wedellsborg, Ridder af Dbrg. og Dannebrogsmænd, født 19. Apr. 1792, døde den 22. Jan. 1862.

Hofjægermester, Baron Frederik Julius Wedell = Wedellsborg, født 14. Febr. 1814, Ridder af Dbrg., er Stiftets nuværende Overforster.

Skovridere i Ballø Distrikt:

Mathies Bruun var Skovrider fra 1708—1714.

Johan Michel Vey blev begravet 15. Juni 1729, 47 Aar gl.

Andreas Hegtmann eller Heckmann fra 1729—1755.

August Ingemann Monefeldt blev begr. 3. Sept. 1783, 52 Aar gl.

Gothard Richardt, afgaaet 1809.

Nicolai Conrad Middelton Bartholdy, født 14. Febr. 1779, købte 1806 Herfølge Mølle, som han igjen solgte 1809, da han blev Skovrider. Han døde 26. Febr. 1835.

Forstraad Hildemar Nicolai Thor Straten, Skovrider fra 1835 til 1. Okt. 1862, rejste til Sylland, senere til Tyffland, hvor han lever i Faulück ved Cappeln.

Peter Hersleb Rosenstand, født 1843, nuværende Forstassistent.

Skovridere i Vellinge Distrikt:

Martin Monefeldt boede 1755 paa Ballø, men flyttede 1758 til Vellinge, hvor han døde 1769, 69 Aar gl., begr. 14. Juni; var af „reformert Religion“.

Gerhardt Christian Monefeldt begr. 23. Decbr. 1801, 58 Aar gl.

Jørgen Jensen døde 18. Januar 1813, 56 Aar gl.

Franz Frederik Møller, født ved Brahetrolleborg 23. Aug. 1775, blev 1835 forsl. til Skovrider ved Bømmetofte, hvor han døde 23. Decbr. 1856.

Carl Christian Ulrich døde 12. Febr. 1859, 62 $\frac{3}{4}$ Aar gl.

Georg Alexander Ulrich, født 1831, blev 1862 forsl. til Suellinge som Forstinspektør.

Adolf Rothe Hansen, Forstassistent, døde 22. Juni 1870, 34 Aar gl.

Ferdinand Emanuel Holdt, født 1838, Forstassistent.

Degne i Bjeverskov Herred.

Med kongelig Forordning, dateret Frederiksborg 28. Januar 1574, bleve alle Degnekald, som laa to Mil nær Kjøbstæderne i Sjælland, lagte til de latinske Skoler. Skoledisciplene i den øverste Lektie gif om Søndagen ud i Landsbyerne og forrettede Kirkefjengen og kaldtes Løbe-Degne. I Christian Vs Tid bleve faste Degne, som boede i Sognene, eller de saakaldte Sæde-Degne, beskiftede. Hvert Pastorat fik derefter almindeligvis sin Degn, og disse maatte da af deres Embeder svare noget vist aarlig til Latinskolerne, hvilken Afgift først i den senere Tid er bortfalden.

Balløby-Taarnby. Paa Degnestolen i Balløby Kirke findes indstaaret Navnet: „Canutus Sianus Nicolaus Gumme 1634: 30 Aprilis“, men om den Vedkommende har været Degn, vides ikke. 1641 var Christian Møgen Degn og i 1680 nævnes Mads Degn. Christian Christopher Brøberg fra 1690 til sin Død 1715, begr. 22. Sept., 69 Aar og 8 Maaneder ringere end 9 Dage gl. Sorgen Winther blev begr. 22. Juni 1725. Søn Jørgensen Marthens, kaldet 12. Juli 1725, forfl. til Vellinge 1744. Joachim Erlov, født i Kjøbenhavn, opdragen i Vaisenhuset, der fra 1738 havde været Skoleholder for Balløby, Taarnby og Himlingøje, men fra 1741 alene for Taarnby, fik 25. Sept. 1744 kongl. Dispensation til at maatte blive Degn, skjønt han ikke var Studiosus. 1753 forfl. han til Vellinge. Claus Poul Wentrup har indstaaret Navn og 12. Decbr. 1753 (Tiltrædelsesdagen?) paa Degnestolen; han blev begr. 25. Juli 1769, 58 Aar gl. Lambert Wederhinde, forhen Degn i Haudrup, var her i 30 Aar, og Biskop Valle tillod 1799,

at han resignerede; han døde i Taarnby og blev begr. 25. Okt. 1802, 82 Aar gl.

Haarlev=Himlingøje. Frands Nielsen var Degn i Haarlev 1688 og døde c. 1704. Jens Andersen Glauch døde 1710. Peder Busch blev 1722 forfl. til Bellinge. Jesper Nielsen Dgaard døde 1742. Peder Hansen Lyhging døde 1. Marts 1752. Herman Barmejer, mulig født i Slagelse, havde først været Skoleholder i Lidemark og gjorde 1742 Tjeneste i Degnen Bechs Sygdom. 3 Juni 1748 blev han Skoleholder i Gjøje og 1752 Degn her; entlediget c. 1790 og døde 1795 eller 96, 80 Aar gl. Christian Würkel, der ligl. havde været Skoleholder i Lidemark, var derefter Degn og døde 29. Sept. 1827, 88½ Aar gl.

Enderløv=Vraaby. Mogens Jacobsen var Degn i Enderløv 1688 og døde 1701. Peder Damianus Stendorph døde 1712. Sorgen Jensen Busch døde 1752. Mads Bøes, der havde været Skoleholder i Himlingøje, døde 17. Jan. 1763. Hans Christian Dreyer døde 1804. Mathias Dreyer døde 4. April 1836.

Herfølge=Sædder. 1623 var Hr. Mads Degn i Herfølge. Han blev tiltalt for noget Nømningsgods, han havde faaet af Knud Slagter, som siden blev hængt, og ligl. for 1 Skp. Salt, han havde faaet af Tyvens Kvinde, men Provst Lyskander frikendte ham (Lyskanders Levnet 180). Rasmus Jensen Winther var her 1688, blev pensioneret, men boede efter den Tid i Degneboligen, hvor han døde 27. Marts 1697. Hele hans Bo vurderedes da til 1 Rdlr. Anders Hansen døde 1695. Abraham Hansen, Substitut, døde 1702. Peder Brasch døde 1717. Jacob Jøfzen Desington afstod Embedet 1745, men døde det følgende Aar, begr. 8. August. Christian Ditlev Lejh resignerede 1796 og døde 30. Okt. 1798. Jens Thaulov, fra 1781 Informator i Hospitalet, blev i Decbr. 1796 Degn

og døde 7. Okt. 1805, 67 Aar gl. Hans Gravlund, forhen Skoleholder i Sædder, døde 22. Febr. 1819, 62 Aar gl. Ludvig Frederik Ravn, der havde været Skoleholder i Braabhy, døde som Dannebrogsmænd 24. Okt. 1831, 68 Aar gl.

Lellinge og vist tillige Degn for Højelse. Peder Hansen døde 1722. Peder Busch kom fra Haarlev, døde i Marts 1744. Jens Jørgensen Marthens kom fra Balloby, døde 1753, 51 Aar gl. Joachim Erlov kom ligl. fra Balloby, begr. 26. Sept. 1770, 57 Aar gl. Frederik Busch døde 10. Decbr. 1787, 69²/₃ Aar gl. Mag. Ole Werdelin, der tidligere havde været Skoleholder i Taarnby, blev pensioneret 1818 og døde 14. Juni 1827, 89³/₄ Aar gl.

Lidemark=Bjeverflov. Lauris Michelsen var Degn i Bjeverflov 1688 og Degneboligen hørte da under Lellingegaard. Han blev pensioneret og efterfulgt af Jens Hansen Muus, der muligvis blev affat af Provsteretten 2. Juli 1702. Denne synes at have boet i Lidemark. Peder Jørgensen Lundam døde 1729 som Degn i Bjeverflov. Morten Bentzen Béch døde 16. Maj 1742. Mathias eller Mads Nielsen Ravn, der tidligere havde været Skoleholder her, døde 29. Sept. 1755. Michael Ferdinand Thim døde 1785. Peter Unger, først Skoleholder i Taarnby, fra 1770—1785 Degn i Haudrup, døde 1805. Frederik Christian Arentzen, tidligere Degn i Nordrup, døde ugift den 13. Maj 1842, 60¹/₂ Aar gl.

Vollerslev=Gjorslev. Christen Nielsen døde 17. April 1688 som Degn i Gjorslev. Peder Lellinge var her fra 1688 til omtr. 1720, men om han døde her eller forfl. er ubekjendt. Lumborg var derefter Degn, men hans Afgang er ubekjendt. Ole Andersen Bulpontan var Degn her 1738 og døde 1764. Spliid nævnes derefter som Degn mellem 1790 og 1800. Jens Jørgen Fester var Degn her i 1804.

Paa Ballø fandtes tidligere en anseelig Samling af gamle Breve og Dokumenter af historisk Interesse, hvilket fremgaar af den foran nævnte Fortegnelse fra 1541 „Balløbogen“, der findes i Gehejmearkivet. Brevstaberne maa have været beroende der en Tid efter; thi et Par Breve i Sjællandske Tegnelser i Gehejmearkivet (20, fol. 323 b og 21, fol. 164 b) omhandle Aabningen af dette Brevkammer. Det første, dateret Kjøbenhavn 28. Marts 1610, lyder saaledes:

„Axl Brahe til Elved, Jens Bille til Brelund og Henrik Gise til Tureby fik Brev en Brevhvelving paa Ballø at aabne: Christian IV. Vor hønderlig Gunst tilførn. Vider at efterjom vi den 25. Juli Anno 1608 vores naadig. Befaling til Eder haver ladet udgaac, anlangendes en Brevhvelving paa Ballø at aabne og hvis Breve derudi findes, Ds elsk. Hølger Rosenfrands til Rosenholm, vor Mand og Tjener paa sin Søsters Ds elsk. Fru Margrethe Rosenfrandses afgangne Peder Billes Arvinger paa den anden Side imellem at skifte og enhver deraf tilstille hvis dennem kunde vedkomme, saa og ellers om alle hvis Iringer dennem imellem at forhandle eller og med endelig Dom adskille, hvilken for^{ne} vores naad. Befaling formedelst adskillige indfaldende Lejligheder og Forsald ikke endnu af Eder skal være efterkommet. Thi bede vi Eder og ville, at I Eder nu med det allerførste til for^{ne} Ballø begiver, der sammesteds for^{ne} vores forrige til Eder udgangne Befaling aldeles uden videre Forhal at fuldgjøre (etc.).“ — Det andet, dateret Kjøbenhavn 16. Juni 1616, er saalydende: „Axl Urne, Jøer Wind, Axl Arenfeld fik Brev en Brevkammer paa Ballø at skulle aabne. Christian IV. B. G. t. Vider at efterjom Ds elsk. Breide Rantzov til Rantzovholm, vor Mand, Raad og Statholder udi vor Kjøbstad Kjøbenhavn og Ds elsk. Fru Eline Marsvin til Lundegaard, afgangne Knud Ruds til Sandholt Efterleverfke, underdan. har ladet tilkjendegive hvorledes udi

Brevkammeret paa Ballø skal findes adskillige Breve som dennem paa deres Gaarde Svanholm og den Part af Ballø som for^{ne} Fru Eline Marsvin nu nyligen sig haver tilforhandlet og des tilliggende Gods og Ejendom kan være anrørende, da bede vi Eder og ville at I inden 8 Dage efter dette vort Brevs Datum Eder til for^{ne} Ballø begiver og der aabner Brevkammeret og dem leverer og overantvorder til Enhver af hvis Breve der fordres, som for^{ne} deres Gaarde med des tilliggende Gods og Ejendom er anrørendes. Og hvis Breve som overbliver og Ds elst. Holger Rosenfrands til Rosenholm, vor Mand og Tjener, vedkommer, at I dennem til hannem overleverer, og I siden giver under Eders Hænder og Segl fra Eder bestrevet, at I saadanne Breve til for^{ne} Parti saaledes overantvordet haver (etc.)."

Tillæg og Rettelser.

Side 12. Indskriften er efter vor nuværende Skrivemaade saaledes: „Ikke os, Herre, ikke os, men giv dit Navn Vre for din Naade og Sandhed. Psalm 115. Udi Navn Gud Faders, Sons og den hellig Aands haver jeg Mette Rosenfrank til Ballø, salig Hr. Oluf Rosenfrank's Datter til Ballø, Anno 15 . . . begyndt at bygge dette store Hus med disse to store Taarne her paa Ballø, og haver jeg af Guds Naade, Gud være derfor lovet i Evighed, fanget det under Spær og Tag 1586. Gud allermægtigste giver nu naadeligen sin Aand og Naade til, at det maa være fast og bestandigt opfat og bygget, den hellig Trejoldighed til Lov, Pris, Vre og Takfigelse, mig, mine Børn og vore efterkommende Arvinger til Gavn og Gode. Amen."

Side 15. Mindemærket for den sidstafdøde Kurator blev affloret Søndagen den 8. Juli 1877. Det bestaar af en 4¼ Al. høj poleret Granitpiedestal, ovenpaa hvilken er anbragt den Afdødes Buste, støbt i Bronce. Ovenover en Laurbærkrans staar paa Forsiden: „Lehnsgreve Frederik Georg Julius Moltke — Bregentved, Kurator for Ballø Stift 1864—1875" og paa Bagsiden: „Tafnemmelige Beboere paa Ballø Stift rejste ham dette Minde."

Side 57, 5. Linie fra neden: indtraadte i Regtestab, læs: trolovede.

Side 60, 5. Lin. f. n.: 1589, læs: 1584.

Side 63, 7. Lin. f. n.: 193, læs: 192.

Side 67, 5. Lin. f. n.: 1640, læs: 1646.

Side 126, 12. Lin. f. n.: 20. Jan., læs 26. Jan.

Side 127, 20. Lin. f. oven: 1656, læs: 1666.

Side 129, 8. Lin. f. n.: 1783, læs: 1683.

Side 166. Til Beretningen om Brandts Forslag til Struense med Hensyn til Ballø og Bemmetofte kan tilføjes hvad Jens Kragh Høst i „Grev Struensee og hans Ministerium“ Pag. 449 siger derom, nemlig: „J Henseende til Forslaget om Grevskaber spørger Struensee Brandt, om denne ikke bemærker det Interesserede og lidet Delikate deri? Hvorfor, lægger han til, have vi fortjent faa stærke Belønninger af Staten? Jeg vilde ikke modtage dem, om Kongen end havde den daarligste og blindeste Gunft for mig, og jeg vil ikke bidrage til, men altid modsætte mig en saadan Handling.“ (Saml. sst. Pag. 336 og 443).

Side 168. Da det er blevet anset for en Fejl hvad der berettes om Struensee og Brandt, at de henrettedes paa Østerfælled og lagdes paa Stejle paa Vesterfælled, maa her tilføjes efter fornævnte Skrift af Høst Pag. 611: „Paa Fælleden udenfor Østerport opførtes til den Ende en firkantet Forhøjning, otte Alen høj, tolv Al. i Kvadrat“ — og Pag. 617: „Tusinder fulgte imidlertid med de Vogne, der bragte de Henrettedes Levninger den lange Vej fra Østerfælled til det sædvanlige Nættersted udenfor Vesterport ved den murede Galge, hvor da den sidste Del af Dommens Straf blev fuldbjrdet.“

Side 181, 8. Lin. f. n.: Septbr., læs: Decbr.

Side 182, 13. Lin. f. o.: 13. Novbr., læs: 15. Novbr.

Side 183, 6. Lin. f. n.: 1784, læs: 1774.

Side 189, 1. Lin. f. n.: 1608, læs: 1508.

Side 195, 8. Lin. f. o.: 1551, læs: 1571.

Side 285 og 286. De anførte Vgsten findes ikke længere i Kirken, men ere i 1877 optagne og førte udenfor ved Kirkens Nordside.

Side 309, 20. Lin. f. o.: 1640, læs: 1641.

Side 343, 6. Lin. f. o.: 1640, læs: 1645.

Side 345, 2. Lin. f. o.: 6 Sønnner, læs: 5.

Beskrivelser og Anmærkninger.

Til Side 1—27.

- 1) Bergsjø, Statist. 1, 44. — 2) Lütken, Pr. Amt 284. — 3) D. Herreg. 12. — 4) Brasch, Bemmetofte 1, 1. — 5) Erslev, D. Stat, 208. — 6) Traps Vejfr., 2. Udg. 1, 479. — 7) Juul's og Cron's Geografi. — 8) Rasmussen, Gisjelskjeld 15. — 9) Bruun m. fl., D. Saml. 4, 355. — 10) Secher, D. Slotte, Ballø 45. — 11) Br., Bemmetofte 1, 3. — 12) Balløbogen, Brevregistrator fra 1541 i Geh.-Ark. — 13, 14) Ryge, Peder Dye 421 og 422. — 15) Secher, D. Slotte 47—48 og P. Dye 423—25. — 16) Indberetn. fra den parl. Kommiss. Vil. 2. R. 2 og 35. — 17, 18 og 19) Thura, D. Vitruvius 2, 207. — 20) Arb. f. Oldf. 1874, 254. — 21) Engelhardt, Museet f. n. Oldf. 33. — 22) Hofman, Fund. 8, 340. — 23) D. Mag. 4. R. 3, 84—85. — 24) Scand. Lit. Selsk. Skrifter 23. B., 428. — 25) Hofm., J. 8, 343. — 26) Arb. f. Oldf. 1874, 261. — 27) D. Lit. 3, 134. — 28) Suhm, D. Hist. 13 D., 806. — 29) D. Lit. 6, 429. — 30) Udsels-Lexikon 1, 145. — 31—35) Suhm, D. Hist. 12. D., 98, 226, 250, 283 og 13. Del. 84. — 36) Rørdam, Hist. Kritik 13. — 37) D. Herreg., Ballø. — 38—39) Ældste Ark. Registraturer 3, 346 og 1, 97. — 40) Suhm, D. Hist. 13. D., 226. — 41) Secher, D. Slotte 45. — 42—45) Suhm, D. Hist. 13. D., 263, 313, 326 og 378. — 46) Secher, D. Slotte 45. — 47) Warner, Sam. Rosenfranz 1, 71. — 48) Ældste Ark. Reg. 3, 362. — 49) Balløbogen. — 50) Warner, Rosenfr. 1, 99; Ark. Reg. 3, 372 og R., Gisjelskjeld 28. — 51) Warner, Rosenfr. jti. — 52, 53) Æld. Ark. Reg. 4, 6 og 3, 320. 54) D. Lit. 3, 134. — 55) Balløbogen. — 56) Suhm, D. Hist. 14. D., 197. — 57) Ældste Ark. Reg. 3, 320. — 58) D. Lit. 3, 134. — 59) Secher, D. Slotte 45. — 60, 61, 62) Balløbogen; Br., Bemmetofte 1, 15; D. Lit. og Ark. Reg. 1, 147. — 63) Suhm, D. Hist. 14. D., 479. — 64) Wegener, Søborg i Ann. 1850, 314 og Æ. Ark. Reg. 4, 288. — 65) Ny b. Mag. 5, 7. — 66) Warner, Rosenfr. 1, 101. — 67) Eline Gøjes Fordebog. — 68) Warner, Rosenfr. 1, 166 og Æ. Ark. Reg. 2, 70. — 69) Secher, D. Slotte 45. — 70) Balløbogen. — 71) Ud.-Lex. 2, 218. — 72) Hofm.,

D. Adelsmd. 1, 132; Hvitf. 1, 800 og Br., Bemmetofte 1, 20. — 73) Ny b. Mag. 3, 89—90. — 75) Barner, Rosenfr. 1, 134. — 76) D. Mag. 3. R. 1, 231. — 77) H. Ark. Reg. 3, 276. — 78) F. R. Friis, Måske S. 17 og Rhode, Laal.-Falt. Hift. 52. — 79) Pal. Müller, De første oldb. Konger 71. — 80) Barner, Rosenfr. 1, 185. — 81) Br., Bemmetofte 1, 20. — 82) Est. 23 og Melchior, Herlufsh. 14. — 83) Est. hos Brasch og Barner, Rosenfr. 1, 86—87. — 84) Balløbogen. — 85) Est. og Br., Bemmetofte 1, 23. — 86) D. Mag. 3. R. 3, 219. — 87) Pal. Müller, De første oldb. Konger 71. — 88) D. Mag. anf. St. — 89) Balløbogen. — 90) Nørdam, Lyshanders Lev. 26. — 91) Barner, Rosenfr. 1, D. 158. — 92) D. Mag. 2, 36—38 og D. Herreg., Lyfkesk., 5. — 93) Kall Rasmussen, Hofm. Stam. Thoit. — 94) Wegener, Abrahamstrup 1, 40. — 95) Geh.-Ark. Narsberetn. 2, 53 og 64. — 96) Allen, De 3 nord. Rig. Hift. 2, 345 og Burm. Becher gl. Borge 1, 137. — 97) H. Ark. Reg. 4. — 98) Allen, Aktst. t. Chr. II's Hift. 1, 19. — 99) Geh.-Ark. Top. Saml. — 100) Kold. Rosenb., gl. Domme 4, 197. — 1) Rasmussen, Gisjelsfeld 473. — 2) Behrman, Chr. II's Hift. 2, 4, hvor Niels Kielsen maa være en Trykfejl for Niels Grifsen. — 3) Ny kirkeh. Saml. 4, 469. — 4) Barner, Rosenfr. 1, D. 158. — 5) D. Herreg., Rugaard. — 6) Ny b. Mag. 6, 282 og 296. — 7) H. Ark. Reg. 3, 288. — 8) Geh.-Ark. Rosenfr. Br. — 9) Barner, Rosenfr. 1, 33. — 10) Hofm., Fund. 1, 125. — 11) Wegener, Abrahamstrup 1, 56. — 12) Geh.-Ark., Stam. — 13) Pal. Müller, De f. oldb. Kong. 442. — 14) Allen, Aktst. t. Chr. II's Hift. 48—49. — 15) D. Herreg., Palstrup. — 16) Hammerich, Chr. II, 253. — 17) Behrm., Chr. II's Hift. 1, 349 og 2, 206. — 18) Ny b. Mag. 1, 210. — 19) D. Mag. 3. R. 3, 242 og Barner, Rosenfr. 1, 248. — 20) Wegener, Abrahamstrup 1, 57. — 21) Br., Bemmetofte 1, 49; Holberg, D. Hift. ny Udg. 2, 128—129 og Abrahamstrup 1, 59. — 22) D. Mag. 4. R. 2, 3. — 23) Bache, Danm., Norg. og Sverr. Hift. 3, 294. — 24) Stjern, Kjøb. Amt 106. — 25) Pal. Müller, Grevens Fejde 1, 214. — 26) Br., Bemmetofte 1, 51. — 27) Wegener, Abrahamstrup 1, 61. — 28) Holberg, D. Hift. ny Udg. 2, 206 og B. Simonson, Jyens Bilkaar 30—32. — 29) Pal. Müller, Grevens Fejde 1, 240. — 30) Geh.-Ark. og Pal. Müller, Aktst. 1, 258. — 31) B. Simonson, Jyens Bilkaar 54. — 32) Bl. Donme 2, 46—49. — 33) Ny b. Mag. 5, 222. — 34) Ann. f. Ldbt. 1853, 68. — 35) Br., Bemmetofte 1, 57. — 36) D. Mag. 3. R. 3, 235. — 37) Barner, Rosenfr. 1, 35. — 38) D. Herreg., Vallø. — 39) S. Knudsen, Joach. Rønnow 51. — 40) Est. 52—53 og Ny b. Mag. 6, 130 og 132. — 41) Wegener, Abrahamstrup 1, 59—60. — 42) S. Knudsen, Joach. Rønnow 49—50. — 43) D. Mag. 3. R. 6, 290. — 44) Wegener anf. St. 1, 62 og Balløbogen. — 45) D. Mag. 6, 25. — 46) Est. 4. R. 1, 103. — 47) Dødsdagen anf. efter Gravpladen; Wegener, Abrahamstrup 1, 62 har 9. Novbr. og begr. følgende Dag; Hofm., d. Adelskænd 1, 89 har Dødsdagen „Mortensdag“. — 48) Ryge, 291. — 49) D. Mag. 3. R. 3, 327 og Barner, Rosenfr. 1, 274.

- 50) *Ab.-Lex.* 2, 31. — 51) *Barner, Rosenfr.* 1, 274. — 52) *Hofm., Fund.* 10, 85. — 53) *Br., Bemmetofte* 1, 75. — 54) *Wegener, Abrahamstrup* 2, 323. — 55) *Ejler Broffenh. Ant. og Br., Bemmetofte* 1, 105. — 56, 57) *Geh.-Art. Bille.* — 58) *Tyge Vederss Rot. Stam. Bille, Kgl. Bibl.* 973 j. — 59) *D. Mag.* 3. R. 2, 86. — 60) *Holberg, D. Hist.* 2, 333. — 61) *Bruun, d. Saml.* 4, 162. — 62, 63) *Hofm., d. Udelæmd.* 3, 336 og 337. — 64) *D. Mag.* 4. R. 4, 150. — 65) *J. R. Friis, Holbæk Hist.* 65. — 66) *Kirkeh. Saml.* 2, 418. — 67) *Geh.-Art., Biffernes Breve.* — 68) *B. Simonsen, Borgruiner* 49. — 69) *Hofm., d. Udelæmd.* 3, 336. — 70) *Paludan, Kallundborg* 32. — 71) *Hofm., d. Udelæmd.* 3, 336. — 72) *Sæcher, Danmark* 2, 136. — 73) *Ruge*, 357 fig. — 74) *Paludan, Kallundbg.* 33. — 75) *Bruun, D. Saml.* 2. R. 2, 202. 76) *Paludan anf. St.* — 77) *E. Broffenh. Ant.* — 78) *D. Herreg., Ballo.* — 79) *Ny kirkeh. Saml.* 4, 403. — 80, 81) *Gf. Domme* 4, 48—54 og 193—202. — 82) *Hofm., Fund.* 7, 480. — 83) *Marm. Dan.* 1, 40 og *St. Friis, Køst. Domf.* 238. — 84) *Hofm., D. Udelæmd.* 3, 323, *Stamt.* 1. — 85) *E. Broffenh. Ant.* — 86) *Hofm., Fund.* 2, 494. — 87, 88) *E. Broffenh. Ant.* — 89) *Gf. Domme* 4, 415. — 90, 91) *E. Broffenh. Ant.* — 92) *Bruun, D. Saml.* 2. R. 2, 273. — 93) *Sæcher, Danmark* 3, 36. — 94) *Kirkeh. Saml.* 2, 418. — 95—97) *Wegener, Abrahamstr.* 1, 98; 2, 81 og 1, 102. — 98) *E. Broffenh. Ant.* — 99) *D. Mag.* 4. R. 2, 224. — 200) *Hofm., Fund.* 3, 270 *Stamt.* — 1) *Hist. Tidsftr.* 6, 637. — 2) *D. Herreg.* 2, *Rosenholm.* — 3) *Rothe, brave Mænd* 2; *Hofm., Fund.* 1, 121 og *Do. D. Udelæmd.* 1, 114. — 4) *Stange, Chr. IV.* 1144. — 5) *Marm. Dan.* 2, 145. — 6) *Brodt, Rosenborg* 41. — 7) *D. Herreg., Lungholm og Sæcher, Dann.* 3, 107. — 8) *Geh.-Art. Ballo* 4. — 9) *E. Broff. Ant.* — 10) *Traps Bestr.* 1. Udg. 2, 255. — 11) *E. Broffenh. Ant.* — 12) *B. Simonjen, Ruderne* 2, 167 og 181. — 13) *D. Atl.* 3, 560. — 14) *Sft.* 6, 819 og *Hist. Tidsftr.* 4. R. 5, 160. — 15) *Ny d. Mag.* 1, 221. — 16) *Nyt hist. Tidsftr.* 4 og *Nyerup Chr. IVs Dagb.* 115. — 17) *Mumme, St. Knuds Kirke* 307. — 18) *Brodt, Rosenborg.* 22. — 19) *B. Simonjen, Ruderne* 2, 186 fig. — 20) *D. Herreg., Rosenwold.* — 21) *D. Saml.*, 5, 70. — 22) *Nyt hist. Tidsftr.* 4, 344. — 23) *Hofm., D. Udelæmd.* 3, 226; *Konigsfeldt, hist. Tab.*, 2. Udg. 57. *J. D. Mag.* 4. R. 4, 65 og *Brasch, Bemmetofte* 1, 127 anføres, at han blev døbt 7. Juli. — 24) *Stange, Chr. IV.* 1159 fig. og *Hofm., D. Udelæmd.* 3, 226 fig. — 25) *Ny d. Mag.* 6, 176. — 26) *Nyt hist. Tidsftr.* 5, 372. — 27) *D. Mag.* 3. R. 4, 221. — 28) *Hofm., D. Udelæmd.* 3, 231 og *Giesjng, Jubell.* 2, 279. — 29) *Brodt, Rosenborg* 23. — 30) *D. Saml.* 2. R. 1, 303 fig. — 31) *Suhms Saml.* 1, 4. S. 144. — 32) *Konigsfeldt, Hist. Tab.*, 2. Udg. 54. — 33) *D. Saml.* 5, 70. — 34) *Mumme, St. Knuds R.* 305; *Hofm., D. Udelæmd.* 3, 225 og *Moltb. hist. Aarb.* 1, 145. — 35) *Ny d. Mag.* 5, 78. — 36) *Mumme anf. St.* — 37) *Høst, Ulfeld* 265. — 38) *D. Herreg., Boller.* — 39) *Konigsf., Hist. Tab.*, 2. Udg. 56—57. — 40) *D. Herreg., Rudsberggaard.* — 41) *Tibels efter J. R. Friis,*

Rosenparre 7—9 og Hift. Tidsfr. 4. R. 3, 622 flg. — 42) R., Gisjelfeld 74. — 43) Ad.-Lex. 2, 62. — 44) Troels Lund, Skitfer 45. — 45—50) Ryge, Peder Dye 114, 123, 117—20, 126—29, 134—36 og 199. — 51—52) Tr. Lund, Skitfer 44 og 52, 55, 57, 60. — 53, 54) Rasmussen, Gisjelfeld 73 og 64—65. — 55) Ryge 204, 226, 277, 308 m. fl. St. — 56) Rasmussen anf. St. 318. — 57) D. Atl. 3, 504 og Ryge 436. — 58—60) Ryge 432, 330, 336—37. — 61) Rasmussen anf. St. 313. — 62) E. Brokkenh. Ant. — 63) Rasmussen anf. St. 71 og 73, cfr. Ryge 302. — 64) Tr. Lund, Skitfer 107. — 65—66) Ryge 328, 338 og Repholz, Stampenborg 34. — 67) Geh.-Arl. Marsb. 3, Till. 62. — 68—70) Ryge 357 og 405—12; Rasmussen, Gisjelfeld 75 og 77. — 71) Gl. Domme 4, 118. — 72) E. Brokkenh. Ant. — 73) F. R. Friis, Rosenparre 18. — 74) Ny d. Mag. 2, 318 og Br., Bemmetofte 1, 141. — 75) F. R. Friis, Rosenparre 44—45 og Stiftesprotokollen i Universitetets Bibl. — 76) Slange, Chr. IV 92, 95 og 137. — 77) Rørup, Chr. IV's Dagb. 48. — 78) F. R. Friis, Rosenparre 20, 23. — 79) Rørdam, Lyskander 77 og 141. — 80) Chr. IV anf. Dagb. — 81) Ad.-Lex. 2, 124; D. Atl. 6, 398 og Ligpr. — 82) F. R. Friis, anf. Sted 27. — 83) Hofm., Fund. 8, 344. — 84) F. R. Friis, anf. St. 31 flg. — 85) Rothe, brave Mænd 1, 45; F. R. Friis, anf. St. 27 og Hift. Tidsfr. 4. R. 3, 628 flg. — 86) Ry d. Mag. 2, 41. — 87) Br., Bemmetofte 1, 124. — 88) D. Atl. 6, 397. — 89) Br., Bemmetofte 1, 106. — 90) B. Simonson, Ruderne 2, 195. — 91) B. S. Steels Dpteguelser og Secher, Danm. 3. — 92) Hammerich, Carl Gustav 131. — 93) Nyt hift. Tidsfr. 3, 344. — 94) B. S. Steels Dpt. 193—94. — 95) Secher, Jul. Almanak 1858, 95. — 96) Fædrelandets Feuilleton efter Svea 1866. — 97) D. Mag. 3. R. 4. — 98) B. S. Steels Dpt. — 99) Jul. Almanak 100. — 300) B. S. Steels Dpt. — 1, 2) Marm. Dan. 2, 227. — 3) Jul. Alm. 1858, 101. — 4) Staaenke Perreg. og Steels Dpt. 245. — 5) D. Saml. 5, 353. — 6) Br., Bemmetofte 1, 203. — 7) Steels Dpt. 206 flg. — 8) Sft. 237 og Bornemans Ligpr. — 9) P. W. Becker, Saml. 2, 14. — 10) Bornemans Ligpr. — 11—13) Steels Dpt. 240, 277 og 274. — 14) Jndb. f. den parl. Kommiss. 2. R. 2. — 15) Stampes Erklæringer 6, 425. — 16) Valløby Kirkebog. — 17) Hofm., D. Adelsmd. 3, 288; Repholz, Stampenborg 58; D. Saml. 2. R. 2, 377 og Nyt hift. Tidsfr. 2, 256. — 18) Hofm., Fund. 1, 347. — 19) Br., Bemmetofte 2, 210. — 20) Jndb. f. den parl. Kommiss. 2. R. 5 og 32. — 21) Repholz, Stampenborg 70. — 22) Hift. Tidsfr. 3. R. 6, 527. — 23) Saml. til hift. Hift. 2, 58. — 24, 25) Geh.-Arl., Sjæl. Tegn. Fol. 65, 128 og 68, 731. — 26) D. Perreg., Bækkeskov. — 27) Jndb. fra den parl. Kommiss. 2. R. 34 og 1. R. 4. — 28) Sft. 1. R. 7—8. — 29) Lit. Selsk. Skr. 23. B. og Brajdy. Bemmetofte 2. — 30) Hift. Tidsfr. 3. R. 4, 159. — 31) Brodt, Rosenborg 95. — 32, 33) Høst, Fr. IV's Privatlevnet 155 og 186. — 34) Hift. Tidsfr. 4. R. 5, 209. — 35) Høst, anf. St. 245. — 36) Lit. Selsk. Skr. 23. B. 172. — 37) St. Friis, Rosk. Domf. 178. — 38) Høst, anf.

St. 235. — 39, 40) Mellemann, Ballø Stifts Retsforhold 32 og 7. — 41) Nyt hist. Tidsskr. 4, 554. — 42) Malling, st. og gode Handl., 6. Dpt. 316. — 43) Heverdil, Dpt. 70. — 44) Nord. Conv.-Lex., 1. Ud., 5, 337. — 45) Br., Bemmetofte 3, 185. — 46) St. Friis, Rosk. 142. — 47) Brod, Rosenborg 109. — 48) Jørgensen Jomtu, Caroline Mathilde 100 jfr. J. R. Høst, Struense, Pag. 443. — 49) St. Friis, Rosk. Domf. 137 og 138. — 50) Høgelunds Ligpr. — 51) Br., Bemmetofte 3, 126. — 52) Krogh, Majorater 209. — 53) Dødsdagen meddelt fra Ballø Stiftskontor, jfr. Krogh anf. Sted, Stam. 2, S. 278. J. Skeels Dpt. 329 anført, at hun døde 1822. — 54) Nord. Conv.-Lex. 5, 110. — 55) Krogh, Majorater 82, Stam. — 56) Nord. Conv.-Lex. 5, 219. — 57) Wegener, Abrahamstr. 2, 151. — 58) Gjesfing, Struense 37. — 59) Krogh, Majorater 178, Stam. — 60) Langhorn, Moltferne 19. — 61) Castenstjold, Supl. Ud.-Lex. 51. — 62) Nord. Conv.-Lex. 5, 376 og Hundrup, Dr. jur. 114, hvor hans Dødsdag er 19. Juli (29. Trykfejl). — 63) Melchior, Herlufsholm 282. — 64—66) Nord. Conv.-Lex. 4, 464 og Langhorn, Moltferne 37—40. — 67) Leth og Bad, Dimitterede fra Herlufsholm 216. — 68) Castenstjold, Supl. Ud.-Lex. 87. — 69) Br., Bemmetofte 1, 25. — 70) D. Saml. 5, 54. — 71) Kiegels, Jr. IV 1, 135. — 72) Møller, Mementoerne 3, 202. — 73) Hist. Tidsskr. 4. R. 2, 111. —

Lidemarkgaard. 1) Ud.-Lex. 1, 184. — 2) Hofm., Fund. 8, 309. — 3) Pal. Müller, Grevens Fejde 1, 376. — 4) P. Knudsen, Rønnow 54 og 92. — 5) Pontop., Orig. Havn. 138. — 6) D. Mag. 3. R. 6, 235. — 7) Wegener, Abrahamstr. 1, 64. — 8) D. Mag. 4. R. 1, 102. — 9) Fr. Carlsten, Rønnebæksh. 218. — 10) Wegener, anf. St. — 11) Pontop., Orig. Havn. 331 og J. R. Friis, Saml. til Bygningsh. 182. — 12) Zvergius, sjæll. Clerici, Fortalen 22. — 13) D. Saml. 1, 395. — 14) Zvergius, anf. St. og D. Folkeblad 1836, Nr. 4. — 15) Wegener, anf. St. 66. — 16) D. Herreg., Hørbysgaard. — 17) Hofm., Fund. 8, 310. — 18, 19) D. Mag. 3. R. 6, 215 og 233. — 20) Ny d. Mag. 2, 152. — 21) D. Mag. 4. R. 1, 238. — 22) J. R. Friis, Rosenparre 9. — 23) S. Simonfen, Ruderne 2, 56. — 24) D. Mag. 3. R. 6, 211. — 25) Klevenf. Saml. — 26) St. Friis, Rosk. Domf. 235 og 105. — 27) Marm. Dan. 1, 40. — 28) Hist. Kalender 1814, 93. — 29) D. Mag. 1, 15 og Klevenf. — 30) D. Saml. 2, og Hofm., Fund. 10, 82.

Taagerød. 31) Ud.-Lex. 2, 119. — 32) Werlauf, Univ. Hist. 77. — 33) D. Mag. 3. R. 3, 240; Marm. Dan. 1, 26 har Dødsdagen 2. Apr. og St. Friis, Rosk. Domf. 1. Apr.; her nævnes han Ridder. — 34) D. Mag. 3. R. 3, 233. — 35) Ligst. og Hofm., Fund. 10, 80. — 36) Ud.-Lex. 1, 239. — 37) Rosenborg 8. — 38) D. Alf. 6, 431. — 39) Gl. Domme 4, 25. — 40) Ligst., Udbildgaards Teg. i ant. Arkiv. — 41) E. Broffenh. Ant. — 42) Wau, Alvor og Gammen 221 og Fr. Carlsten, Gl. Kjøgegaard 1, 114. — 43) Hofm., Fund. 10, 82. — 44) D. Mag. 4. R. 4, 66. — 45) Brida og Gjellerup, danske Udel 1, 259.

— 46) Fr. Carlsen, Gl. Kjøgegaard 1, 111. — 47) Geh.-Ark., Top. Saml. — 48) Hofm., Fund. 10, 82. — 49) Giesfing, Jubel. 2, 215. — 50) Hofm., Fund. 7, 402. — 51) Est. 9, 211. — 52) Est. 7, 382. — 53) Est. 7. og 10. D. og D. Atl. 6. —

Jonstrup, Herlufstrup og Juellund. 54) D. Herreg., Juellund. — 55) Ud.-Lex. 1, 32. — 56) N. Ark. Reg. 3. — 57) Geh.-Ark. Top. Saml. — 58) Klevenf. Saml. — 59) Wegener, Abrahamsjt. 1, 41 og Dr. D. Nielsen, Kbhvn. i Middelaad. 204 og 210. — 60) Breda og Gjellerup, danske Adel 1, 391. — 61) D. Mag. 3. R. 5, 60. — 62) Brasch, Bregentved Ejere 516. — 63) Kirkeh. Saml. 3. R. 1, 489. — 64) Leth og Wab, Dimitt. fra Herlufsh. 204. — 65) Fr. Carlsen, Rønnebæksh. 304. — 66) D. Herreg., Trøholm. — 67) St. Friis, Rosk. Domf. 178—79. — 68) Stand. Lit. Selsk. Str. 12. og 13. B., 359 fig. og Fr. Carlsen, Gl. Kjøgegaard 131. — 69) D. Saml. 2. R. 3, 391. — 70) Dimitt. fra Herlufsh. 33. — 71) Giesfing, Jubel. 2. D. 2, 13. — 72) D. Herreg., Juellund. — 73) Gl. Domme 4, 71. — 74) Magestifte paa Pergament i Geh.-Ark. — 75) Gl. Domme 4, 420. — 76) Hist. Tidsskr. 4. R. 5, 151. — 77) D. Herreg., Juellund. — 78) D. Saml. 2. R. 1, 88. — 79) D. Herreg. anf. St. — 80) Bruun, Rostgaard's Levnet 414. — 81) D. Herreg. anf. St. —

Spanager og Vellingegaard. 82) D. Nielsen, Kbhvn. i Middelaad. 206. — 83) D. Mag. 3. R. 3, 226. — 84) B. Simonsen, Ruderne 2, 26. — 85) E. Brokfenh. Ant. — 86) D. Herreg., Juellund. — 87) Do., Giesegaard. — 88) D. Saml. 2. R. 2, 54. — 89) Lit. Selsk. Str. 23. B., 125. — 90) Chr. Bruun, Falssteriana 48. — 91) D. Saml. anf. St. 57. — 92) D. Herreg., Giesegaard og Brasch, Bregentved Ejere. — 93) Fr. Carlsen, Gl. Kjøgegaard 14. — 94) Geh.-Ark., Top. Saml. — 95) Hofm., Fund. 7, 387. — 96) Geh.-Ark. — 97) Ligtstiepladen i oldn. Museum. — 98) Nyt hist. Tidsskr. 4, 435. — 99) P. W. Veders Saml. 2, 291. — 100) B. Smith, Jammersmindet og Leonora paa Maribo Kloster. — 101) Geh.-Ark. — 102) D. Herreg., Juellund. — 103) Geh.-Ark. — 104) Ud.-Lex. 2. — 105) Jndb. f. den parl. Kommission 7. —

Ved de meddelte Præsterækker er Hr. Pastor S. B. Wibergs „alm. Præstehistorie“ benyttet med Oplysninger fra Provstearkivet og Kirkebøger m. v., og til Kirkerne's Beskrivelse den af Hr. Cand. ph. Soph. Müller til „oldnordiskt Arkiv“ afgivne Beretning om Undersøgelsen i Herredet 1875. — Rundbue= eller den romanske Stil gaar fra 11—13. Aarh., Spidsbue= eller den gotiske Stil til Reformationen og derefter Renæssancestilen.

R e g i s t e r.

- And, Elisabeth, 236.**
Agebro mellem Kjøge og Brambroet, 38.
Alterbægeret fra Skurhøj, 272.
Altertavle, katolsk, 278.
Andersdatter, Eise af Spanager, 242.
Anders Jepsen i Dvamløse, 206.
Anna Sophie, Dronning, 13, 143 — 55, 197, 211, 270.
Arenfeld, Henrik 88, 223. — Niels Henriksen til Herlufstrup, 223 — 227.
Arbejstjeoverdragelse ved Ballø, 177.
- Naad, Birgitte, 196.**
Bagger, Alhed, 212. — Erit, 218.
Bang, Oluf Lundt, 294.
Bardensfeth, Carl Emil, 181. — Sophie Amalie, 181.
Barnkob, Christian, 116. — Johan til Nielsrup, 63, 245, 253.
Baske, Jep Mortensen, 206. — Jørgen Nielsen, 206. — Nogens Clemmenten, 205. — Sidjel, 207.
Bavnshøj, 306, 314.
Becher, Knud Mhasverus, 132—143.
Beck, Anna, 203, 228. — Jochum, 213. — Lave til Førslev, 202. — Lave til Herlufstrup, 228. — Margrete, 203. — Sivert, Rentemester, 202, 228.
Begravelseskapel, i Balløby, 287 — 290; i Herfølge, 328; i Vellinge 339.
- Bendixen, Udzer til Himlinge- gaard, 19.**
Benzon, Hans, 236. — Severin, 237.
Bejel van Gesjel (Sebastian Jes- sen) 48.
Bille, Anders, 46. — Anne, 63, 253. — Beate, 100. — Birgitte, Dve Lunges, 63. — Birgitte, Jens Rosenparres, 82. — Eli- sabeth, 202, 228. — Elline, 199.
Ermegaard, 50. — Eske, d. y., 49, 53, 57, 58. — Gste, d. y., 63. — Hilleborg, 245. — Ida, 239. — Jens, 201. — Kirsten, 124 — 126, 287. — Margrete, 84. — Oluf, 60, 62, 63—65, 287. — Dve, 50. — Peder til Ballø, 57 — 63, 83, 253, 287. — d. y., 65, 287. — Sophie, 63. — Sten, 74. — Torben, 43. — Vincents, 202.
Billerne's Stamtræ i Balløby Kirke, 282.
Billesborg, 125, 322.
Bjelke, Marg. Hedevig, 289. — Soph. Magd., 289.
Blaa, Anne Sivertsdatter, 242.
Blome, Catrine, 196.
Bohave paa Adelsgaarde, 94.
Borrering (Gl. Vellinge), 252.
Bofel, Andreas, 228.
Bræbe, Agel til Elved, 67. — til Krenterup, 101, 102. — Elija- beth, 100. — Jørgen, 87. — Margrete, 104. — Sophie, Holger Rosenfr., 67. — til Virtselse, 116. — Tyge, 89, 99.

Brandt, Christian, 184. — Enevold, 165.
 Brodmand, Enevold, 214. — Jesper, 209. — Rasmus, 219.
 Brockenhus-Schack, P. A., 240. — K. B. L. A., 240.
 Broderseu, Hr. Abraham, 25. — Brita, 25.
 Brof, Axel, 31. — Efte, 98, 102. — Johanne, 30. — Lauge, 84. — Margrete, 103.
 Brockenhus, Birgitte, 253. — Joh. Freder., 150.
 Brummundt, Helene Marie, 142.
 Buchwaldt, Amalie Sophie, 183.
 Budde, Agnette, henrettet, 117.
 Bülow, Clara Eleonora, 130. — Engelske, 155.
 Bølle, Erik, 244—245. — Madø, 242—244.

 Carl, Prins paa Bemmetsøfte, 131, 147.
 Carl Gustav, svensk Konge, 108 ifg.
 Carløviø, Caroline Erdmuth, 289.
 Caroline, Arveprinsesse, 171—178.
 Caroline Mathilde, 164—168, 180.
 Cecilie, Erik af Pommerns Frille, 27.
 Celle Slot og Kirke, 167.
 Christensen, Sorgen til Videmark, 197.
 Christian II paa Skallundborg, 83.
 Christian IV, 79. — VI, 163. — IX, 188.
 Christiansborg Slot, 158.
 Clausen, Gregorius, 129. — Dr. Thomas, 146.
 Cromwell, Oliver, 68.

 Daa, Birgitte, 242. — Karine, 206.
 Dalberg, Erik, svensk Greve, 109.
 Dannefer, Jacob, 286. — Sophie Amalie, 286.
 Danste Naabenbrødre, 232.
 Dohna, Frederik von, 90.
 Dorothea, Chr. Is Dronning, 36.
 Düring, Henriette Sophie, 180.

 Edel, Frue til Spanager, 242.
 Enkestiftelse, Anna Sophies, 154.
 Erik, Konge i Sverrig, 21.
 Erik af Pommern, 24, 29.

 Falk, Bo, 19, 20. — Estild, 22. — Jens, 24. — Karine, 25, 30. — Kirstine, 25.
 Falkenberg Hede, 83.

Karstin, Johum Hendrik, 137.
Kellinghusen, Andreas, 204.
Kiesshøj, 16, 316.
Kingo, Thomas, 337.
Kjoge, afbrændt 1343, 20.
Kjoge Husfors, 325.
Kloster i Taarnby, 303.
Knuuth, Eggert, 179. — Eleonora
Lovise, 179.
Kommission, parlamentarisk, for
Vallo, 175.
Krabbe, Gregers, 73. — Otto, 126.
— Bideke, 104.
Krag, Dorothea, 230, 234, 236. —
Frederik, 234. — Kjeld, 73. —
Otto, 80. — Wogens, 234. —
Wilhelmine Marie, 289.
Krage, Eskild, 18.
Krag-Juel-Brand, Jens, 183.
Krog, Birgitte Maria von, 239.
Krummedige, Erik, 25. — Sophie,
48.
Krumpen, Otto, 83, 244.
Kvæppejt i forrige Aarhundrede,
357.

Lange, Dorte, 64. — Kjeld, 117.
Lasco, Johan a, 192.
Laxmand, Poul, 38, 40.
Legater, 127, 240.
Leonora Christina, 81, 215, 260
— 263.
Lepel, Agnes Sophie, 130.
Lindenov, Anna Cathrine, 262. —
Christian, 237. — Christoffer,
52. — Hans, 81.
Louise, Fred. IV's Dronning, 130,
147.
Louise, Fred. V's Dronning, 166.
Louise Augusta, Prinsesse, 167.
Louise Sophie Frederikke, 17, 178.
Lovzov, Frederik, 249. — Helene,
Grevinde, 240.
Lunge, Anne, 328. — Ellen, 23.
— Jde, 233. — Jorgen, 116.
— Jver, 56, 191. — Kirsten,
124. — Margrete, 116. — Niels,
244. — Ove Jverien, 63.
Lyskander, Claus Christoffersen,
17, 32, 41, 95, 99, 225, 330.
Løventlau, Jens von, 210.

Maase, Fr. Anton Adam v. d., 297.
Madsen, Jacob, Biskop, 66. —
Poul, Dr., 60.
Marie Sophie Frederikke, Dron-
ning, 169—71.

Marjvin, Ellen, 69—72, 253. —
 Sorgen, 69.
 Meadow, engelsk Gesandt, 110.
 Meiszen, Wendig, ejede Laagerød,
 268.
 Mindetable over Faldne 329, 330,
 348.
 Mindestøtter, 15, 240, 367.
 Mogens Pedersen, 205.
 Moltke, Adam Gotlob, 163, 184.
 — Adam Vilhelm, 153, 185. —
 Anton Heinrich, 180, 183. —
 Evert, 23, 24. — Fikke, 23. —
 Frederik, 297. — Frederik Julius
 Georg, 186. — Joachim Godtse,
 184. — Johan, 24. — Kirstine,
 23. — Marie Elisabeth, 180.
 Mortensen, Hans, 203, 246, 262.
 Mule, Barbra, 228.
 Munk, Anna, 209. — Jde, 49, 56,
 287. — Kirsten, 70, 72, 78—82,
 99, 104, 253. — Ludvig, 69, 78.
 — Mogens, 44, 56.
 Mylting, Claus, 207. — Jacob, 207.
 Nallehøj i Balløby Sogn, 272.
 Niels Skriver, Troldkarl, 53—56.
 Nielsen, Crengijl, 31.
 Nostis, Juliane, 289.
 Numsen, Marg. Marie Thomazine,
 179.
 Norlund, 69.
 Oluffen, Hans, 219, 247, 263—66.
 Oppeborjel i Ballø Kloster, 172.
 Optigelsesbrev til Chr. II, 44.
 Otto Ludvig, Rhingreven, 79.
 Oye, Eskild, 87. — Johan, 40, 85.
 — Peder til Gisjelsfeld, 56, 59,
 85—93.
 Oyenstjerna, Gabriel, 112.
 Paaskehjerget, 324.
 Palladius, Peder, 191.
 Paludan-Müller, C., 232.
 Pantegods, Oluf Axlens, 33.
 Parsberg, Christoffer, 117. — Oluf,
 74.
 Paslich, Frederik, 208. — Mar-
 grete, 208.
 Peder Lellinge, Degn i Gjørskov,
 338.
 Peder Pedersen, Borgmester, 296.
 Penz, Adam Henrik, 77. — Chri-
 stian, 81.
 Pernille Pedersdatter, 22.
 Pincerna, Andreas, 305.
 Plejsen, Charlotte Eleonore, 127,

Vallo 82, 116, 120—26, 287. —
 Otto Christian 129, 288. —
 Sophie, 126, 288. — Sibette, 233.
 Steels Hospital, 114, 325.
 Stelernes Stamtræ i Valløby
 Kirke, 283.
 Skinkel, Bodil, 206. — Hans og
 Lars, 206.
 Stram, Elisabeth, 63. — Niels, 63.
 Sturhøj, 272.
 Slaget i Rjøgebugt, 232.
 Sophie Amalie, Enke-Dronning,
 262.
 Sophie Hedevig, Prinsesse, 131,
 147.
 Sophie Magdalene, Dronning, 121,
 156—64, 204. — Prinsesse, 178,
 290.
 Sparre, Claus, 208. — Emmike,
 207. — Henning, 208. — Jacob
 og Niels, 208.
 Sprettingegaard, 335.
 Stampe, Henrik, 127, 183.
 Stegh, Mage, 24, 355.
 Stenjen, Anna, 248. — Peder, 206.
 Stiftskantorer ved Vallo, 300.
 Struense, Johan Fr., 165, 166, 168.
 Svennejen, Jørgen, 229.
 Svenskertrigen 1658, 107.
 Solenthal, Rud. Casper, 179.
 Søllerupgaard, 323.

Thott, Mage, 35. — Arel Perien,
 36. — Birgitte af Samarstad,
 31, 34. — Birgitte Olufsdatter,
 33, 39—42. — Cecilie, 33. —
 Oluf Arelsen, 25—34, 61, 278.
 — Otto, 27, 68. — Tage, 105.
 Thronner, Christoffer, 213.
 Thune, Johanne, 204, 247, 269,
 339.
 Trolle, Birgitte, 104. — Børge,
 29, 209. — Elisabeth, 131. —
 Helene Palene, 289. — Herluf,
 87. — Niels, 105, 209—11. —
 Sophie Elisabeth, 289.
 Tryggeværde, 306.
 Tversted, Elemen Christensen, 132.

Ulfeld, Corfits, 77, 81, 110, 253
 —260. — Ebbe, 81. — Elsebe,
 262. — Haf., 9, 90. — Jacob,
 70, 253. — Margarete, 118. —
 Otto, 48, 50. — Sophie, 127.
 Ulvemojen, 46, 97.
 Urne, Ulhed, 198. — Frederik, 207.
 — Johan, 49, 204. — Lave,

198. — Sigvard, 74. — Bivefe, 248.
- Urup, Aigel, 82, 108. — Margrete, 245.
- Valdemar Christian, 72—78, 253.
- Vallo Ladegaard, 295.
- Vallo Stifts Naaben, 186.
- Valore og Holme Len, 191.
- Vind, Frederik, 234. — Holger, 234. — Jacob, 196. — Iver, 73, 196. — Regitze Sophie, 233.
- Vrag ved Østmark, 53.
- Vraneshøj, 302.
- Webel-Zarlsberg, Baron, 329.
- Wedell-Wedellsborg, Ferdinand, 361. — Frederik Julius, 362. — Hans Rudolph, 290.
- Wederhind, Jens, 339.
- Winterfeldt, Mette Rosenkrantz, 289.
- Wobislaw Wobitjer, 16.
- Worm, Jørgen, 64. — Ole, 17.
- Wrangel, svensk General, 110.
- Zinzendorf, Nicolai L., 151.
- Ørsted, Anders Sandø, 170.

